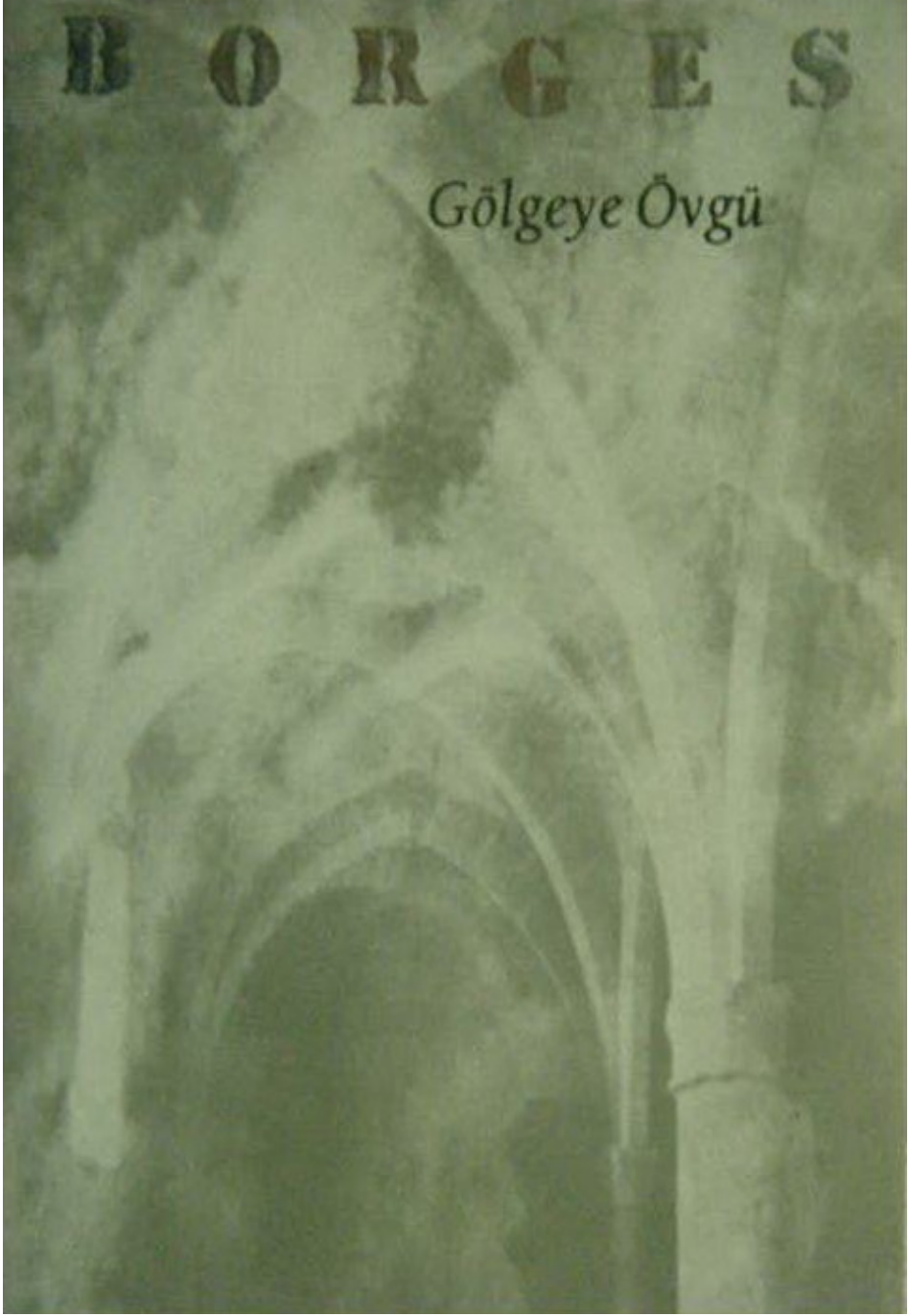
BORGES

Gölgeye Övgü

JORGE LUIS BORGES (24 Agustos 1899, Buenos Aires/Arjantin - 14 Haziran 1986, Cenevre/Isviçre), Arjantin tarihinde önemli yeri olan İngiliz asıllı bir aileden geliyordu. I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde (1914) ailesiyle Cenevre'ye göçtü. 1919'da buradan ayrılarak Mayorka ve İspanya'da birer yıl kaldı. 1921'de Buenos Aires'e döndükten sonra doğduğu şehri bir anlamda yeniden keşfetti. 1938'de dokuz yıl boyunca çalışacağı kütüphane memurluğuna başladı. Aynı yıl babası öldü. Ardından başındaki bir yaranın iltihaplanması sonucu geçirdiği kan zehirlenmesiyle konuşma yeteneğini geçici olarak kaybetti ve ölümün eşiğine geldi. Uzunca bir süre aklî dengesini yitireceği korkusuyla yaşadı. Hastalığını izleyen sekiz yıl içinde *Kurgular* dizisi ve *Alef* adlı kitabında toplanan hikâyelerini kaleme aldı. Yine bu dönemde, H. Bustos Domecq takma adıyla dedektif hikâyeleri yazdı (*Don Isidro Parodi İçin Altı Sorun* - 1942). 1946'da Juan Peron'un iktidara gelişiyle, kütüphanedeki işinden atıldı. 1955'de Peron devrilince Arjantin Ulusal Kütüphanesi Müdürlüğü'ne getirildi. Aynı sıralarda Buenos Aires Üniversitesi'nde İngiliz ve Amerikan edebiyatı profesörlüğüne başladı. Kalıtımdan gelen bir hastalık nedeniyle 1920'den beri görme bozukluğu çeken Borges bu yıllarda görme yeteneğini bütünüyle kaybetti. 1961'de Samuel Beckett'le birlikte Formentor Ödülü'nü kazanınca dünya edebiyat çevrelerinin dikkatini çekti. Bu zamana kadar Buenos Aires'in yazar çevreleri dışında pek tanınan bir isim değildi. Borges'in, kurgularındaki karabasanlı dünyanın anlatımında günlük dili özgün ve kalıcı bir araca dönüştürerek kullanması ve olağanüstü zekâsı, onu çağımızın öndegelen edebiyatçılarından biri yapmıştır.

İletişim Yayınları 171 • Çağdaş Dünya Edebiyatı 30
İSBN 975-470-245-4

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Mart 1992
2. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Agustos 1992

KAPAK Ümit Kıvanç
KAPAK FOTOĞRAFI Münir H. Göle
DİZGİ Maraton Dizgievi
DÜZELTİ Ahmet Abbas - Mustafa Şahin
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 34400 Cağaloğlu İstanbul
Tel. 516 2260-61-62 • Fax: 516 12 58

JORGE LUIS BORGES

Gölgeye Övgü

Elogio de la sombra

ÇEVİREN *Münir H. Göle*

iletişim

İçindekiler

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ 7

ALÇAKLIĞIN EVRENSEL TARİHİ (1935) 13
Korkunç Kurtarıcı Lazarus Morell 15 / *İnanılmaz Sahtekâr Tom Castro* 24 /
Dul Ching, Korsan 31 / *Haksızlık Üstencisi Monk Eastman* 38 /
İlgisiz Katil Bill Harrigan 45 / *Kaba Tören Yöneticisi Kotsuke No Suke* 50 /
Maskeli Kumaş Boyacısı Mervli Hâkim 56 /
Pembe Evin Köşesindeki Adam 63 / *Mürekkep Ayna* 72

SONSUZLUĞUN TARİHİ (1936) 77
El-Mu'tasım'a Yaklaşım 79

KURGULAR / YOLLARI ÇATALLANAN BAHÇE (1941) 87
Döngüsel Tapınağın Kalıntıları 89 / *Babil Kent Piyangosu* 96 /
Herbert Quain'in Yapıtlarının İncelenmesi 104

KURGULAR / HİLELER (1944) 109
Funes ve Sonsuz Bellek 111 / *Yahuda'nın Üç Değişkesi* 120 / *Son* 127 /
Anka Mezhebi 131 / *Güney* 135

ALEF (1949) 143
Ölü 145 / *Tanrıbilimciler* 152 /
Tadeo Isidoro Cruz'un Biyografisi (1829 - 1874) 162 /
Asterion'un Evi 166 / *Öteki Ölü* 169 / *Deutsches Requiem* 177 /
Eşikteki Adam 185 / *Alef* 191

YARATICI (1960) 207
Yaratıcı 209 / *Düş Kaplanları* 212 / *Bir Diyalog Üzerine Diyalog* 214 /
Tırnaklar 215 / *Örtülü Aynalar* 216 / *Argumentum Ornithologicum* 218 /
Tutsak 219 / *Göstermelik* 221 / *Delia Elena San Marco* 223 /
Ölülerin Diyaloğu 225 / *Örü* 228 / *Bir Problem* 229 / *Sarı Bir Gül* 231 /
Tanık 233 / *Martin Fierro* 235 / *Dönüşümler* 237 /
Cervantes ve Quijote Meseli 239 / *Cennet, XXXI, 108* 240 / *Saray Meseli* 242 /
Herkes ve Kimse 244 / *Ragnarök* 247 / *Cehennem, 1, 32* 249 /
Borges ve Ben 251

GÖLGEYE ÖVGÜ (1969) **253**
Etnograf **255** / *Pedro Salvadores* **258** / *Söylence* **261** / *Bir Dua* **262** /
Sonu ve Başı **264**

KAPLANLARIN ALTINI (1972) **267**
Söz **269** / *Şaşkınlık* **271** / *Dört Çevrim* **273** /
Pedro Henriquez Urena'nın Düşü **275** / *Saray* **277** /
Hengist Adam Arıyor **278**

DEMİR SİKKE (1976) **281**
M.S. 991 **283** / *Düşman Olayı* **286**

GECENİN ÖYKÜSÜ (1977) **289**
Biri **291** / *Kaplan* **292** / *Bir Not* **293** / *Hükümlü* **294** / *At* **296**

RAKAM (1981) **297**
Kitabın Eylemi **299** / *Uykusuzluğun İki Biçimi* **300** /
Düşsel Bir Öykü İçin Not **302** / *Andres Armoa* **303** /
Bir Düş **305** / *Nihon* **306**

SHAKESPEARE BELLEĞİ (1984) **309**
25 Ağustos 1983 **311** / *Mavi Kaplanlar* **317** /
Paracelsus'un Gülü **329** / *Shakespeare Belleği* **334**

KOMPLOCULAR (1985) **345**
Ağıt **347** / *Abramowicz* **349** / *1867 Yılında Edmund Bishop'un*
Çözdüğü Bir Kil Tabletten Parçalar **351** / *Biri Düşlüyor* **353** /
Biri Düşleyecek **355** / *Söylencedeki İplik* **356** /
Düne Kavuşma **357** / *Edimburg'da Düşlenen Düş* **358** /
Servi Yaprakları **360** / *Başka Bir Uydurma Parça* **363** /
Uzun Arayış **365** / *1982* **367** / *Juan Lopez ve John Ward* **368**

BİBLİYOGRAFYA **369**

TÜRKÇE'DE BORGES **373**

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Yalnız körlerin gördüğü karanlıklara bakmak
W. Shakespeare

BU KİTAP, Borges'in seçtiği bir başlık, *Gölgeye Övgü (Elogio de la Sombra)* adı altında, ilk öyküyü kaleme aldığı 1935 yılından, 1986'da ölümüne dek yazdığı bütün öyküleri Türkçeye kazandırma amacını taşıyor. İspanyolca aslından, bütün eserlerinin toplandığı *Obras Completas I (Emece Editores, Buenos Aires, 1974)* ve *II (Emece Editores, Buenos Aires, 1989)*'ye bağlı kalınarak hazırlandı. Tomris Uyar'ın çevirisi *Ölüm ve Pusula* ile Fatih Özgüven'in çevirisi *Yolları Çatallanan Bahçe*'nin, *Kurgular* ve *Alef*'e ait öyküleri ve benim *Kum Kitabı* ile *Brodie Raporu* çalışmalarım dışındaki bütün öyküler bu kitabın kapsamına alındı.

Jorge Luis Borges adının kapladığı edebi dünyaya girmenin en etkin yolu, belki de öncelikle içiçe girmiş birçok yazından oluştuğunu kabullenmektir. Borges bu tanımı birçok Batılı yaratıcı için kullanmıştır (Joyce, Dante, Goethe, Quevedo, Shakespeare), kendini de bu listeye katarsak, sanırım pek yanılgıya düşmüş olmayız. Gerçekte çağdaş Arjantin ve Latin Amerika edebiyatının bir bölümü veya bir başlığı veya

bir eğilimi değildir; lirikten metafizik masala, ultraist döneminden son zamanlarındaki arkeolojik düşleme, serbest nazımdan son şiirlerinin neoklasikliğine, kendisi başlıbaşına bir edebiyatı oluşturur. Bu edebiyatın kendi retoriği ve biçembilimi, ilk bakışta bölük pörçük görünen bir yapıtı tutarlı bir bütüne dönüştüren birleştirici metafiziği, uydurma alıntılara dek uzanan benzersiz bir üslubu vardır. Tüm çeşitliliğine karşın bu edebiyat, yaratıcısı ve gizli izleği olan kişinin, Borges'in bütünlüğünü açığa çıkarır.

Latin Amerika'nın en iyi yazarları arasında, Borges'i yadsımak için yazanların (Sabato, Marechal) veya onu aşmak için yazanların (Marquez, Cortazar) sayısı çoktur. Ama bir anlamda, hepsinin varlığı yalnızca ondan itibaren geçerlilik kazanır.

"Bir gelenek taklit etmemelidir, aksine sürmeli ve verimli olmalıdır, canlı ve kesiksiz bir değişim içinde olmalıdır ve bu değişimle zenginleşmelidir."

Her ne kadar edebî anlayışında bir evrim görülüyorsa da, yazarı tanımada ilk öyküleri son işlediklerinden daha az önemli değildir. Çünkü, ilk ve son dönem eserlerinde büyük bir fark gözlenmez. Borges'de izlekler, yazısını oluşturan konular ve kavramlar pek değişmezler: insan varlığının sanrılı niteliği; somut dünyanın aldatıcı doğası; tüm mantıklı düşüncenin kaçınılmaz göreliği; sonsuzluk ve sonsuz olasılık; en küçük olgunun tüm evreni içerdiği düşüncesi; aklımızdan geçen her şeyin gerçekten yaşandığı veya yaşanmasının mümkün olduğu düşüncesi; her insanın bir başkası, hattâ tüm başkaları olduğu inancı; başka bir yanılsama olarak Zaman; "döngüsel zaman" ve "ebedî tekrar" -insan deneyimlerinin sayısının engin de olsa sınırlı olduğu ve olayların gelecekte yeniden yaşanabileceği- gerçeği çoğalttıkları için aynalara duyulan kin, anlık mistik içgörüler ve kavrayışlar ve en anlamlısı, hiç eksik olmayan labirent simgesi.

Borges okurunun işleyebileceği yanılgıların başında, kurguların çarkını söktükten sonra ilginin tükeneceği inancına saplanmak gelir.

Borges'in kullandığı düşsel edebiyat, gerçeklerden kaçmak için değil, gerçeğin daha karmaşık bir biçimini açıklamak için kullanılır. Bu kurguların özdeğinde, görünüşte nihilist bir ileti algılıyoruz: mantıkla yönetilen, töresel ve zihinsel düzeyde değişmez görünen ve bizim içinde yaşadığımızı sandığımız dünya gerçek değildir. Saçma, karmakarışık ve hepimizin yalnızca düşlerde gördüğü ve düşlerimizin direten kargaşası sayesinde varolan dünyanın önüne geçmeye çalışan bir insan icadıdır.

Gerçeğin görünümü bir maskedir ve Borges bu maske aracılığıyla çok daha kaygı uyandırıcı bir karabasanı esinler. Bu nedenle, Borges metinlerini sözcüğü sözcüğüne okuyup, nihilizmini yapıtının son aşaması olarak görmek yanlıştır. Kurgularının ortaya koyduğu evren, kaostan oluşmaz, olumsuz bakışı yalnızca görünümler dünyası için geçerlidir. Okuyucu, kabuğun altında, gizli ve derin gerçeğe ulaşma yetisine sahipse, kuşkusuz farklı bir görüş edinecektir. Borges'in amacı basit görünümlerden daha gerçek bir şeyi açığa çıkarmaktır. Bir putu, gerçekliği kabul edilmiş bir şeyi yıkıp, yerine bir başkasını dikmek ona göre değildir.

Borges'in öyküleri, bizi yalnızca saymaca olabilecek kesin bir gerçeğe ulaştırmaya çalışmazlar, aksine kurgunun içinde bizi, dünyayla ilişkimizi oluşturan özden farklı olmayan ve onsuz gerçek diye bir sözcüğün varolamayacağı yanılgıya sürüklerler. Gerçek olan tek bütünlük, bizi bütünüyle yanılsamaya düşürendir.

Yıllar boyunca, adım adım, Borges dev ve hassas, eşsiz ve garip yapıtını işler. Eserlerinde binlerce yıllık geçmişle yepyeni izlenimler karışırlar, Batı ve Doğu ruhlarını birleştirir, gerçek ve uydurma tüm edebiyatları ve tüm felsefeleri bilen

usta ve kurnaz deha, görünümlerle ve sezilen gerçeklerle oynayarak, ışığın tan sökümüyle, gerçek imgenin aynadaki yansısıyla karıştığı basit olasılıklardan oluşan bir evren yaratır.

Tüm yeryüzü yalnızca bir simgeler oyunudur ve her şey bir başkası anlamına gelir. Hiçbir yapıt, gizemi her zaman pek yakın ve erişilmez olan bu birleştirici görüşün derin ve dehşete düşürücü gerçeğini onun kadar iyi betimleyemez. Şaşırmak, saçma bir şekilde, bu dünyaya yabancı düşen şeyleri gördüğünü sanmaktır, oysa hiçbir şey olağanüstü değildir, çünkü evrenin kendi içinde çelişkiye düşmesini engellemek bizim olanaklarımızın dışındadır. Elimizden gelen tek şey şaşırmak ve şaşkınlığımızın yeryüzünde yeri olmadığını bilmektir. Borges'in eserleri bu tuhaflığı abartarak yüceltir ve çoğaltır... ve gizlice çürütür.

"Uzun bir düş gibi tasarlanmış bir yaşam, belki de düş görenin olmadığı bir düş, kendi kendini düşleyen bir düş, öznesiz bir düş."

Bu metinlere dikkatle bakınca, öykülerin dünyasıyla yaratıcısı arasındaki ortak kimliği sezeriz. Gerçeğin Borges için bir karabasan olduğu, bu öykülerin de sanrılı bir gerçeği, yazarının gerçeğini aktardıkları duygusuna kapılırız. Bir yazarın bütün yapabileceği düşsel bir dünya yaratmaktır ve bu dünyanın yazarın kendinden başka sınırı yoktur.

Borges, dünyadan bir şeyi yansıtmaya kalkışırsa, yalnızca kendini yansıtarak bunu başarabileceğinin bilincindedir. Bundan sonra, kendi arayışına kapılacak ve yalnızca kendi kendini aşmaya zorlayan sürekli devinimi yaşama hükmünü giymeyi kabullenecektir. Sanki yalnızca sonsuz bir arayış, dünyanın eksikliğini bize fazlasıyla hissettirdiği bütünlük aldanışını sağlayabilirmiş gibi. Bu güçlü sonsuzluğu edimsel kılmanın tek yolu imge içinde imgedir. Çünkü gerçekte imge, aynalar ya da alef gibi, gizemli ve olanaksız her şeyle birlikte olası bir evren içerir.

Bu öykülerin eğretilemelerinin altında, sonuçta idealist bir gerçek kavrayışı, insan olarak yazarın saplantılı deneyimlerine derinlemesine kök salmış bir metafizik saklıdır. Maskelerin çokluğu, burada bir tek varlığın, yazarın bütünlüğüne çıkar. Ama bu bütünlük ardında yine birçok şeyler gizlidir. Bu öykülerde, bitimsiz gecelerin, karabasan veya esrime aralıklarında uykusuzluğun sanrılı berraklığının, sezginin yoğunlaşmasının, algılamanın acı dolu keskinliğinin, en belirgin şeylerin birbirine karıştığı ve sınırların birdenbire yok olduğu anların örneklerine rastlayabiliriz.

Körlüğünün gitgide üstüne kapattığı duvarlar arasına sıkışan bu yalnız adam, kapalı, fiziksel açıdan kısıtlı, buna karşın, gerçek boyutlarını asla öğrenemeyeceğimiz bir başka dünyayı tek başına yaratabilecek kadar zengin bir evrende yaşıyordu.

"İnsanlar geçmişi severler ve bu sevgiye karşı benim elimden bir şey gelmez, ne benim, ne de cellâtlarımın; ama bir gün benimle aynı şeyleri duyan bir adam gelecek ve bu adam benim duvarımı yıkacak, benim kitapları yokettiğim gibi ve benim anımı silecek ve benim gölgem ve aynam olacak ve kimse olmayacak."

Münir H. Göle

Çevirilerin ithaf edilmesi pek alışılmış bir uygulama değil, yine de yıllar süren bir özdeşleşme gerektiren ve bu üçüncü kitapla sona eren Borges çalışmamı, yazdıklarımı okuyamayan en sevgili okuyucuma, Silvia'ya ve Lena Dima'ya sunmamın hoşgörüleceğini umuyorum.

Alçaklığın Evrensel Tarihi

Historia Universal de la Infamia

1935

KORKUNÇ KURTARICI LAZARUS MORELL

Uzak neden

1517'DE Peder Bartolomé de las Casas, And'ların zahmetli, cehennemi altın madenlerinde canları çıkan yerlilerin haline çok acıdı. İmparator Carlos V'e, onların yerine And'ların zahmetli cehennemi altın madenlerinde canları çıkacak zencileri ithal etmeyi önerdi. Bir insanseverin yaptığı bu ilginç değiştirime sayısız olay borçluyuz: Handy'nin *"blues"*larını, Uruguaylı ressam Don Pedro Figari'nin Paris'te elde ettiği başarıyı, yine Uruguaylı Don Vicente Rassi'nin buruk düzyazısının güzelliğini, Abraham Lincoln'un mitlere yaraşır yüceliğini, Kuzey-Güney savaşının beş yüz bin ölüsünü, askeri ödeneklere harcanan üç milyar beş yüz milyon, düşsel Falucho'nun heykelini, *"Linchar"* (linç etmek) fiilinin İspanyol Dil Kurumu sözlüğünün on üçüncü baskısına alınmasını, coşkulu *"Hallelujah"* filmini, Carrito'da *"Pardos Y Morenos"* (Esmerler ve Karalar)'un önderi Solere'in yönettiği süngülü amansız saldırıyı, bilmemne hanımın bağışını, Martin Fier-

ro'nun öldürdüğü zenciyi, içler acısı rumba *"El Manisero"*yu, Toussaint Louverture'ün tutuklanıp zincire vurulan Napolyonculuğunu, Haiti'deki haç ve yılan *"papaloi"* bıçağıyla boğazlanan keçilerin kanını, tangonun anası *"habanera"* ve *"candombe"*yi.

Ayrıca: korkunç kurtarıcı Lazarus Morell'in suçlu ve gözkamaştırıcı varlığını.

Yer

Suların babası, dünyanın en uzun nehri, Misissippi bu benzersiz rezile yaraşır bir sahne oldu (Misissippi'yi Alvarez de Pineda keşfetti, ama ilk inceleyen eski Peru fatihi Kaptan Hernando de Soto idi, İnka şefi Atahualpa'nın tutsaklık günlerini satranç oynamayı öğreterek çekilir hale getirmişti, gömütü nehrin suları oldu).

Misissippi geniş omuzlu bir nehirdir, Parana'nın, Uruguay'ın, Amazon'un, Orinoco'nun karanlık ve engin kardeşidir. Melez suları olan bir nehirdir, denize kavuştuğu Meksika Körfezi'ne yılda boşalttığı dört yüz milyon ton çamurla hakaret eder. Bunca eskil ve kutsal bir artık yığını, sürekli erimekte olan bir kıtanın kalıntılarından beslenen dev bataklık servilerinin çamur labirentlerinin, ölü balıkların ve sazların sınırları geri çektiği ve barışını bu mide bulandırıcı imparatorluğun sağladığı bir delta oluşturdu. Daha kuzeyde, Arkansas ve Ohio arasında uzanan düz arazilerde yüksek ateşli hastalıkların tuzağında, derisi kemiğine yapışmış, solgun sarı benizli, kendilerinde kum, tahta ve çamurlu sudan başka şey bulunmadığından, taşlara ve demire açgözlülükle bakan bir insan ırkı yaşar.

19. yüzyıl başlarında (bizi bu zaman kesiti ilgilendiriyor), Misissippi kıyılarındaki büyük pamuk tarlalarında zenciler sabahtan akşama kadar çalışırlardı. Tahta kulübelerde, çıplak toprak üzerinde uyurlardı. Ana-oğul ilişkisi dışında, akrabalık bağları saymaca ve belirsizdi. Adları vardı, ama soyadsız idare edebiliyorlardı. Okumayı bilmezlerdi. Yumuşak tiz sesleri, ağır ünlü bir İngilizce ile şarkılar mırıldanırlardı. Sıraya girmiş, kahyanın kırbacı altında iki büklüm çalışırlardı, kaçmaya kalktıklarında, uzun sakallı adamlar güzel atlara biner, korkunç köpekleriyle izlerini sürerdi.

Kutsal Kitap'm sözcüklerini, hayvansal umutların ve Afrika'dan kalma korkularının kökeni üzerine eklemişlerdi; yani inançları İsa'nınkiydi. Kitle halinde ve yüreklerinin derinliğinden şarkı söylerlerdi: *"Go down Moses"*. Onlar için Misissippi iğrenç Ürdün nehrinin gözkamaştırıcı imgesiydi.

Bu zahmetli toprakların ve zenci sürülerinin sahipleri, uzun ve pırıl pırıl saçlı, işsiz güçsüz ve açgözlü soylu kişilerdi. Nehre bakan ve beyaz çamdan Grek taklidi sütunlu girişi olan koca evlerde otururlardı. İyi bir kölenin maliyeti bin dolardı ve uzun zaman dayanamazdı. Kimisi hastalanmak ve ölmek gibi bir nankörlük yapardı. Yaşamı bir günlük bu yaratıklardan olabildiğince yarar sağlamak gerekiyordu. Bu yüzden tansökümünden günbatımına kadar çalıştırırlardı. Bu yüzden ekimliklerden yıllık tütün veya pamuk veya şekarkamışı ürünü isterlerdi. Sabırsız ekim nedeniyle altüst edilip tükenen toprak, birkaç yıl içinde kısırlaşıverirdi. Çamurlu ve çalılarla kaplanmış çöl ekimlikleri kaplardı. Çevredeki terkedilmiş çiftliklerde, sık şekerkamışı sapları arasında, kokuşmuş balçıkların ortasında, *"poor whites"*, beyaz ayaktakımı yaşardı. Balıkçı, fırsat düştüğünde avcı, sığır

hırsızı, zencilerden çalıntı yiyecek artığı dilencisi bu adamları düşkünlüklerinde ayakta tutan gururdu: katıksız, safkan olma gururu. Lazarus Morell bu beyazlardan iydi.

Adam

Amerikan dergilerinin yayımladığı Morell fotoğrafları gerçek değildir. Böylesine ünlü ve unutulmaz bir adamın gerçek bir portresinin bulunmaması raslantı olamaz. Morell'in önce iz bırakmamak amacıyla, ayrıca gizemini körükleyebilmek için gümüş levhadan kaçındığını ileri sürmemizde sakınca yok. Yaradılıştan kayırılmış olmadığını ve birbirine çok yakın gözlerinin, ince dudaklarının daha genç yaşta bile lehine çalışmadığını da biliyoruz. Sonradan, yıllar ona saçları kırlaşan rezillerde, feleğin çemberinden geçmiş ve cezasız kalmış suçlularda görülen, bir çeşit haşmet vermişti. Sefil çocukluğuna ve yaşamın hakaretlerine karşın, ne de olsa eski bir güney soylusuydu. Kutsal Yazı'yı bilmez değildi ve eşi görülmemiş bir inançla vaaz verirdi. "Ben gördüm onu, Lazarus Morell'i kerevetin üzerinde" diye belirtiyor Baton Rouge'un, Louisiana'daki oyun salonlarından birinin işleticisi, "örnek sözlerini dinledim ve gözlerine yaşların dolduğunu gördüm. Zina yaptığını, zenci hırsızı olduğunu, Tanrı önünde katil olduğunu biliyordum, yine de benim gözlerim de yaşlarla doldu".

Bu kutsal içdökmelerin bir başka değerli tanıklığı da Morell'in kendidir: "Rasgele İncil'i açtım, karşıma St. Paul'ün son derece uygun bir ayeti çıktı ve bir saat yirmi dakika vaaz verdim. Crenshaw ve arkadaşlar da zaman kaybetmediler ve dinleyicilerin bütün atlarını götürdüler; kendime ayırdığım kızıl renkli kıpırdak biri dışında hepsini Arkansas eyaletinde

sattık. Crenshaw'ın da hoşuna gidiyordu, ama onun hiçbir işine yaramayacağını kanıtlamayı becerdim."

Yöntem

Bir eyalette çalınıp başkasına satılan atlar, Morell'in suçlu meslek yaşamında basit bir arasözden fazla değildir, yine de şimdi Alçaklığın Evrensel Tarihi'nde güzel bir yeri olmasını sağlayan yöntemin önbelirtisidir. Yöntemin eşsizliği yalnız belirleyici *"sui generis"* koşullarından değil, aynı zamanda gerekli aşağılık ölçüsünden, trajik umut sömürüsünden, karabasanın korkunç evrimine benzer gelişmesinden de kaynaklanır. Al Capone ve Bugs Moran, büyük bir kentte, dev sermayeler üzerinde uysal makinalı tüfeklerle etkinlik gösterdi, girişimleri yaygın, sıradandı. Tekel için çekiştiler, o kadar. Morell'in elinde, sayıları bine varan, hepsi andiçmiş adam vardı. İki yüz tanesi Yüce Divan'ı oluşturup emirleri duyururken, öteki sekiz yüz kişi uygulamayı üstleniyordu. Tehlike astların payına düşüyordu. Başkaldırı halinde, polise teslim ediliyor veya ayaklarına sağlam bir taş bağlı, suları ağır, güçlü nehre atılıyorlardı. Genellikle melezdi bunlar. Şeytanca görevleri şöyleydi:

Saygı uyandırmak amacıyla, geçici gösterişli yüzüklerle donanmış, güneyin geniş ekinliklerini katederlerdi. Gariban bir zenciyi gözlerine kestirip, özgürlüğünü sağlamayı önerir, kaçmasını ve uzakta başka bir çiftliğe satılmayı kabullenmesini öğütlerlerdi. Sonra satış fiyatından bir yüzde verip, yeniden kaçmasını sağlayacak, ardından da özgür bir eyalete uğurlayacaklardı sözümona. Para ve özgürlük, çil çil dolarlarla özgürlük, bundan daha iyi kışkırtma olabilir miydi? Köle ilk kaçışın tehlikesini göze alırdı.

Doğal yol nehirdi. Bir sandal, bir vapurun ambarı, büyük bir kayık, yüksek bez tenteli veya bir köşesinde küçük bir kulübe bulunan gökyüzü kadar geniş bir sal, yerin önemi yoktu, önemli olan yorulmak bilmez nehrin üzerinde devinim halinde ve güvencede olduğunu duymaktı. Başka bir ekimliğe satılırdı. Yeniden saz ormanlarına ve akarsu yataklarına doğru kaçardı. O zaman, korkunç yardımseverler (köle sakınmaya başlamıştır bile) belirsiz masrafları bahane edip, son bir kez daha satılması gerektiğini açıklardı. Karşılığında her iki satışın yüzdesini ve özgürlüğünü vereceklerdi. Adam satılmaya razı olur, bir süre çalıştıktan sonra son defa polis köpeklerinin ve kırbacın tehlikesini hiçe sayardı. Kan içinde, ter içinde, umutsuzluk ve düşlerle dolu geri dönerdi.

Son özgürlük

Geriye olguları hukuki açıdan incelemek kalıyor: Morell'in kiralık katilleri, zenciyi satışa sunmadan önce, ilk sahibinin kaçışını ihbar edip, başına ödül koymasını beklerdi. O zaman herhangi birinin yararlanması mümkündü, böylece satışı hırsızlık değil, güveni kötüye kullanmaktı. Medeni adalet yoluyla hak aramak gereksiz bir harcamaydı, çünkü zararın bedeli asla ödenmezdi.

Bütün bunlar, geçici olsa bile, rahatlatıcıydı. Ama zenci konuşabilirdi; zenci, saf minnetinden veya aptallığından, konuşma yetisine sahipti. Eline vermeleri için hiçbir nedeni olmayan güzelim *pes*oları savurmak için gittiği El Cairo Illinois genelevinde birkaç kadeh çavdar *whisky*'sinden sonra köpeoğlusu köle evladına giz miz vız gelir tırıs giderdi. Köleliğe karşı bir partinin kuzeyi çalkaladığı dönemdi, bir grup zırdeli mülkiyet hakkını yadsıyıp, zencilerin özgürlüğünü ya-

yıyor ve onları kaçmaya kışkırtıyordu. Morell anarşistlerle karıştırılmak niyetinde değildi. O *yankee* değildi, güneyli bir beyazdı, beyazların oğlu ve torunuydu; bir gün işlerden elini çekip, soylu biri gibi yaşamayı, fersah fersah pamuk tarlalarına ve dizi dizi iki büklüm kölelere sahip olmayı umuyordu. Bunca deneyimden sonra, gereksiz risklere atılmayacağı açıktı.

Kaçak özgürlüğünü beklerdi. O zaman Lazarus Morell'in karanlık melezleri bazen basit bir işareti aşmayan bir emir iletir ve zenciyi görmeden, duymadan, dokunmadan, günden, rezillikten, zamandan, yardımseverlikten, bağışlamadan, havadan, köpeklerden, evrenden, umuttan, terden ve kendinden kurtarırlardı. Bir kurşun, kalleşçe bir bıçak darbesi, bir tekne ve tek tanıklar Misissippi'nin kaplumbağa ve turnabalıkları olurdu.

Yıkım

Güvenilir adamların elinde iş ancak büyüyüp gelişebilirdi. 1834 başında, altmış kadar zenci Morell tarafından "bağımsızlaştırılmıştı"; ve başkaları bu talihli öncüleri izlemeye hazırlanıyordu. Etkinlik alanı genişlemişti ve yeni üyeleri silah altına alma gereği ortaya çıkmıştı. Andiçenler arasında, Arkansas'tan bir delikanlı, Virgil Stewart, kısa zamanda acımasızlığıyla kendini göstermişti. Bu genç çok köle kaybetmiş bir soylunun yeğeniydi. 1934 Ağustos'unda yeminini bozup Morell ve ötekileri ihbar etti. Morell'in New Orleans'taki evi polis tarfından kuşatıldı. Morell ya dikkatsizlikten ya çıkar hatırına, kaçmayı başardı.

Üç gün geçti. Bu süre boyunca Morell Toulouse sokağında, avlusu sarmaşık ve heykellerle dolu eski bir evde saklan-

dı. Anlaşıldığı kadarıyla, çok az yemek yedi ve düşüncelere dalıp birbiri üstüne puro tüttürerek, durmadan yorulmadan çıplak ayakla büyük loş odaları arşınladı. Evin kölesiyle biri Natchez'e, öteki Red Rivere'e iki mektup gönderdi. Dördüncü gün, üç adam eve gelip tan ağarıncaya kadar onunla söyleştiler. Beşinci gün, Morell akşamüstü kalktı, ustura istedi, özenle traş oldu. Giyindi ve dışarı çıktı. Dingin bir ağırlıkla kuzey mahallelerini geçti. Kırlara varınca, Misissippi düzlüklerinde daha hızlı adımlarla ilerledi.

Tasarısında sarhoş gözüpekliği vardı. Kendine boyun eğme borcu olan son birkaç adamı kullanacaktı: güneyin yardımsever zencileri. Arkadaşlarının kaçtığını görmüşlerdi, ama döndüğünü görmemişlerdi. Öyleyse, özgür olduklarını düşünüyorlardı. Morell'in tasarısı genel bir zenci başkaldırısını, New Orleans'ın zaptedilip, işgalini öngörüyordu. Tahttan indirilmiş ve ihanetten ötürü neredeyse aman dilemeye düşmüş Morell, kıta boyutunda bir karşılık vermeyi kuruyordu, cinayeti Kurtuluş ve Tarih'e dönüştürecek bir karşılık. Durumunun en sağlam olduğu yere, Natchez'e bu amaçla yöneldi. Bu yolculukla ilgili anlatısını aynen iletiyorum:

"Bir at bulmadan önce dört gün yürüdüm. Beşinci gün, suyla dirilip, biraz kestirmek için bir dere kenarında mola verdim. Bir ağaç gövdesine oturmuş katettiğim yola bakarken, güzel, siyah bir ata binmiş birinin yaklaştığını gördüm. Hemen o anda atına el koymaya karar verdim. Kalktım ve güzel yivli bir tabancayı üzerine doğrultup yere ayak basmasını buyurdum; boyun eğdi; ben sol elimle dizginleri yakaladım, adama dereyi gösterip ilerlemesi emrini verdim. İki yüz karış kadar yürüdü, sonra durdu. Soyunmasını buyurdum, "Madem beni öldürmekte kararlısınız bırakın da önce dua edeyim" dedi. Duasını dinlemeye zamanım olmadığı karşılığını verdim. Dizleri üstüne çöktü ve ensesine bir kurşun sıktım. Bir darbede karnını yardım, bağırsaklarını söküp dere-

nin dibine salladım. Sonra ceplerini karıştırdım ve 400 dolar 37 sent ve bakmakla zaman kaybetmediğim bir sürü kağıt buldum. Çizmeleri gıcır gıcırdı ve ayağıma uyuyordu; benim haşat olmuş çizmeleri de derenin dibine gönderdim.

Natchez'e girmem için gerekli atı işte böyle elde ettim."

Kesinti

Kendini asmayı düşleyen zenci başkaldırılarının önderi Mo- rell; Morell önderlik etmeyi düşlediği zenci ordular tarafın- dan asılmış - Misissippi Tarihi'nin bu gözkamaştırıcı fırsat- larının hiçbirini alıkoymadığını itiraf ettiğime kızıyorum. Bütün şiirsel adaletin (veya şiirsel simetrinin) tersine, cina- yetlerinin nehri, kendi mezarı bile olmadı. 2 Ocak 1835'te Lazarus Morell, Silas Buckley adıyla yatırıldığı Natchez has- tanesinde akciğer kanamasından öldü. Bir yatakhane arka- daşı onu tanıdı. 2 ve 4 Ocak'ta, birçok ekimliğin köleleri, çok kan dökülmeden bastırılan bir başkaldırı girişiminde bulundular.

İNANILMAZ SAHTEKÂR TOM CASTRO

ONA BU adı veriyorum, çünkü 1850'lerde Talcahuano Santiago ve Valparaiso sokak ve evlerinde bu adla tanınıyordu; yeniden adını üstlendiği de doğru, şimdilerde basit bir hayalet veya cumartesi eğlencesi sıfatıyla da olsa bu yöreye döndü.[1] Wapping nüfus kütüğü, adının Arthur Orton olduğunu belirtiyor ve 7 Temmuz 1834 tarihine kaydediyor. Bir kasabın oğlu olduğunu, çocukluğunun Londra kenar mahallelerinin iç karartıcı yoksulluğunu iyi tanıdığını ve denizin çağrısını duyduğunu biliyoruz. Olgunun tuhaf bir yanı yok. *"Run away to sea"*, denize doğru kaçmak, baba yetkesinden kopmanın geleneksel İngiliz yöntemi, bir kahramanlık törenidir. Coğrafyanın öğüdü bu, hattâ Kutsal Kitap'ın da (Mezmurlar, CVII): *"Gemilerle denize inenler, büyük sularda çalışanlar, işte onlar Tanrı'nın eserlerini ve dipsiz derinliklerin ortasındaki harikalarını gördüler."*

(1) Bu eğretileme, okuyucuya bu alçak yaşam öykülerinin bir akşam gazetesinin haftalık cumartesi ekinde yayımlandığını anımsatma olanağını sağlıyor bana.

Orton, içler acısı kurum pembesi mahallesinden kaçtı ve bir gemiyle denize indi, alışılmış düş kırıklığıyla Güneyhaçı yıldızlarını seyretti ve Valparaiso limanında firar etti. Tehlikesiz bir aptaldı. Akılcı bir bakışla sırıtması, sonsuz uysallığı, Castro denen bir ailenin sevgisini çekti, adını da onlardan aldı. Bu Güney Amerika bölümünden iz kalmadı hayatında, ama minnetinin azalmadığını 1861'de Avustralya'da hâlâ Tom Castro adıyla ortaya çıkmasından anlıyoruz. Sydney'de Bogle ile tanıştı, zenci bir uşak. Bogle'de, pek yakışıklı olmasa da, yıllarla, kilolarla ve özsaygıyla yüklü zencilerde görülen, dingin ve anıtsal bir hava, kapı gibi bir sağlamlık vardı. Etnografya el kitaplarının onun ırkında varolduğunu kabul etmediği bir başka niteliği de vardı: deha esini. Daha ileride kanıtını göreceğiz. İyi ahlâklı, doğru dürüst, geleneklerin ve Kalvinizmin kötüye kullanımı sayesinde eskil Afrika hevesleri güzelce yontulmuş, bilgili bir adamdı. Tanrı'nın arada bir ziyaretini saymazsak (buna sonra değineceğiz) bütünüyle normaldi; kavşaklarda durdurup, onu doğudan, batıdan, kuzeyden, güneyden gelen ve yaşamına son verecek zalim taşıttan kuşku duymaya iten inatçı ve edepli korkusu dışında bir özelliği de yoktu.

Orton, bir akşam Sydney'in yıkıntı sokaklarından birinin köşesinde onu farkettiğinde, imgesel bir ölüm raslantısına karşı durmak için cesaret topluyordu. Bir süre izledikten sonra koluna girdi ve beraberce, ikisi de şaşkınlık içinde, tehlikesiz caddeyi katettiler. Geçmişe karışan bir akşamın o anından sonra, yarma ve kendine pek az güvenen zenci, şişko Wapping'li aklı kısayı kanatları altına aldı. 1865 eylülünde, ikisi de yerel bir gazetede üzünç dolu bir ilân okudular.

Taparcasına sevilen ölü adam

1854 Nisanının son günlerinde (Orton'un, Şilililerin *patio*'ları kadar engin konukseverlik gösterilerini kışkırttığı bir sırada), *Mermaid* vapuru, Rio de Janeiro'dan gelip Liverpool'a doğru yolalırken, Atlas Okyanusu sularında battı. Kayıplar arasında, İngiliz subayı, Fransa'da yetişmiş, İngiltere'nin en büyük Katolik ailelerinden birinin büyük oğlu, Roger Charles Tichborne da bulunuyordu. İnanılmaz görünse de, İngilizce'yi en saf Paris vurgusuyla konuşan ve yalnız Fransız zekâsı, inceliği ve bilgiçliğinin başkalarında uyandırdığı kızgınlığı kışkırtan, bu Fransız'laşmış delikanlının ölümü, onu asla görmemiş Orton'un alınyazısında temel bir döngüyü oluşturdu. Lady Tichborne, Roger'in dehşete düşmüş anası, ölümüne inanmayı reddedip, en geniş dağıtımı olan gazetelerde avunmaz bildiriler yayımlıyordu. Bu bildirilerden biri Bogle'nin yumuşak ve kasvetli ellerine düşünce, dahice düşünce ortaya çıktı.

Benzemezliğin erdemleri

Tichborne ince, süslü, keskin çizgili, esmer tenli, siyah düz saçlı, parlak gözlü, rahatsız edici keskinlikte konuşması olan bir beyefendiydi; Orton bıngıl bıngıl, koca göbekli, sonsuz belirsiz hatları olan, kızıl tenli, kıvırcık kumral saçlı, uyuşuk bakışlı, boş veya saçma sapan konuşan kaba bir adamdı. Bogle, Orton'un görevinin, Avrupa'ya giden ilk vapura binmek ve Lady Tichborne'a oğlu olduğunu açıklayarak umutlarını doyurmak olduğunu bulguladı. Tasarı sağduyuya aykırı ustalıktaydı. Kolay bir karşılaştırma arıyorum. Sahtekarın

biri, 1914'te Almanya imparatoru diye geçmeye kalkışsaydı, ilk taklit edeceği çengel bıyıklar, sarkık kollar, dik kaşlar, gri pelerin, madalya dolu göğüs ve sivri uçlu miğfer olurdu. Bogle biraz daha kurnazdı, onun tanıtacağı, traşlı, askeri, simgelerden ve onursal kartallardan yoksun ve solkolu tutan bir kaiser olurdu. Koşutluğu belirtmeyelim; dilediğince gevşek, tatlı tatlı aptalca sırıtan, kumral saçlı ve Fransızca dili konusunda yılmaz cehalette bir Tichborne sunduğunu bilmemiz yeterli. Bogle özlemle beklenen Roger Charles Tichborne'un tıpatıp bir kopyasını sağlama olanaksızlığının bilincindeydi. Ayrıca, elde edilebilecek tüm benzerliklerin, kaçınılmaz farkları daha da vurgulamaya yarayacağını biliyordu. Böylece, bütün benzeşimlerden vazgeçti. Savın kendini bilmezliğinin bile, bir sahtekârlık olmadığı konusunda inandırıcı bir kanıt olacağını anladı, çünkü başkası olsa bunca karşıtlığa böylesine kolaylıkla boşveremezdi. Zamanın etkili işbirliğini de unutmamak gerekir: Güney Yarımküre'de geçen on dört yıl ve talihin insanı değiştirebileceği gerçeğini.

Bir başka temel neden: Lady Tichborne'un bitimsiz ve mantıksız çağrıları Roger Charles'ın ölmediğine kesinlikle inandığının ve tanımak isteminin belirtisiydi.

Karşılaşma

Tom Castro, hep uyaroğlu, oturup Lady Tichborne'a yazdı. Kimliğini kanıtlamak anısına yaraşır iki beni ileri sürdü, hani sol memesinin altında, çocukluğundaki acı, işte bu yüzden de unutulmaz olaydan, bir kovan dolusu arının saldırısına uğradığı günden kalma iki ben. Mektup kısaydı, ve Tom Castro ile Bogle kişiliğine uygun, dilbilgisi ayrıntısıyla kendini sıkıntıya sokmayan bir mektuptu. Paris'te bir otelin gör-

kemli yalnızlığında, hanımefendi mektubu, gözlerinde yaşlarla defalarca okudu ve bir-iki gün içinde oğlu tarafından istenen anıları buldu.

16 Ocak 1867'de, Roger Charles Tichborne, aynı otelde, geldiğini bildirdi. Saygılı uşağı, Ebenezer Bogle öncelik ediyordu. Çok güneşli bir kış günüydü. Lady Tichborne'un yorgun gözleri yaşlarla buğuluydu. Zenci pencereleri ardına kadar açtı. Aydınlık maske rolünü üstlendi: anne savurgan oğlunu tanıdı ve onu bağrına bastı. Artık yanma döndüğüne göre, günlüğe ve Brezilya'dan yolladığı mektuplara boşverebilirdi: on dört yas yılı boyunca yalnızlığını besleyen basit, sevgili yansılar. Mağrur, geri veriyordu bunları: bir tanesi eksik değildi.

Bogle, kendi kendine gülümsedi: Sonunda Roger Charles'ın sessiz hayaletini belgelerle donatma olanağına kavuşmuştu.

Ad majorem dei gloriam

Bu mutlu kabullenme -tam klasik trajedi geleneklerine uygun- üç mutluluğu kesinleştirerek veya en azından olası kılarak bu öyküyü taçlandırmalıydı: gerçek annenin, düzmece ve uysal oğlun, dalaveresinin beklenmedik utkusuyla ödüllenen entrikacının. Yazgı (karmaşık binlerce nedenin sonsuz ve kesintisiz bileşimine bu adı veriyoruz) başka türlü uygun gördü. Lady Tichborne 1870'te öldü ve akrabalar medeni hale tecavüz gerekçesiyle Arthur Orton'a dava açtılar. Gözyaşı ve yalnızlık tanımamış ama açgözlü akrabalar, bu şişko ve hemen hemen kör cahil, çok yersiz bir zamanda Avustralya'da ortaya çıkan savurgan oğula hiç kanmamışlardı. Orton, paralarını elde edebilmek için Tichborne olduğuna karar vermiş

birçok alacaklının desteğinden yardım umuyordu.

Ayrıca, aile avukatı Edward Hopkins'in ve antikacı Francis J. Baigent'in dostluğuna bel bağlıyordu. Her şeye karşın, bu yeterli değildi. Bogle karşılaşmayı kazanabilmek için, halkın güçlü desteğini sağlamak gerektiğini düşündü. Yüksek şapkasını ve kibar şemsiyesini alıp, Londra'nın namuslu sokaklarında esin aramaya çıktı. Akşamdı; Bogle bal rengi bir ay, halka açık çeşmelerin dörtköşe sularında ikiye bölününceye dek dolaştı. Tanrı ona yardım elini uzattı. Bogle bir arabaya seslendi ve antikacı Baigent'e yollandı. Antikacı, *Times* gazetesine uzun bir mektup yazarak sözüm ona Tichborne'un yüzsüz bir sahtekâr olduğunu doğruluyordu. Mektup İsa Topluluk'undan Peder Goudron'un imzasını taşıyordu. Başka ihbarlar bunu izledi, hepsi Papa'cılardandı. Etkisi anında görüldü: dürüst kişiler Sir Roger Charles'in Cizvit'lerin iğrenç bir oyununa kurban gittiğini kestirmekte gecikmediler.

Araba

Dava yüz doksan gün sürdü. Yüze yakın tanık, sanığın Tichborne olduğuna ant içti - aralarında altıncı Dragonlar Alayı'ndan dört silah arkadaşı da vardı. Yandaşları sahtekâr olmadığını, olsaydı örneğinin gençlik resimlerine benzemeye çabalayacağını tekrarlayıp duruyordu. Bunun yanısıra, Lady Tichborne onu tanımıştı ve bir annenin yanılmayacağını herkes bilirdi. Her şey, aşağı yukarı her şey tıkırında gidiyordu, Orton'un eski bir sevgilisi tanık bölmesine çağrılıncaya kadar. Bogle, "akrabaların" bu kalleşçe oyunu karşısında soğukkanlılığını kaybetmedi; şapka ve şemsiyesini isteyip Londra'nın namuslu sokaklarında bir üçüncü esin aramaya

çıktı. Buldu mu asla öğrenemeyeceğiz. Primrose Hill'e varmadan az önce, çağların karanlığından beri peşini bırakmayan korkunç taşıt onu yakaladı. Bogle geldiğini gördü, haykırdı, ama engel olamadı. Şiddetle kaldırıma fırlatıldı. Beygirin başdöndürücü nalları kafasını ezdi.

Hortlak

Tom Castro, Tichborne'un hayaletiydi, ama Bogle'un dehasının yaşattığı zavallı bir hayaletti. Ölümünü haber alınca, yıkıldı. Yalan söylemeyi sürdürdü, ama coşkusuz ve saçma çelişkilerle. Sonu kestirmek kolaydı.

27 Şubat 1874'te, Arthur Orton (namıdiğer) Tom Castro, on dört yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Tutukevinde, herkesin sevgisini kazandı, mesleği buydu. Örnek davranışı, ona dört yıl indirim sağladı. Bu son konukseverlik de - tutukevininki- bitince, Birleşik Krallık'ın köylerini ve başlıca merkezlerini gezerek masumluğunu açıklayan veya suçunu doğrulayan küçük söylevler verdi. Alçakgönüllülüğü ve beğenilme arzusu öylesine içtendi ki, birçok kez savunmayla başlayıp, itirafla bitirdi, halkın eğilimleri tek kaygısıydı.

2 Nisan 1898'de öldü.

DUL CHING, KORSAN

KADIN korsan terimi, hafif rahatsız edici anılar uyandırma riskini taşıyor: eski renksiz moda dergilerinin, ev kadını oldukları su götürmez birilerinin, besbelli kartondan denizler üzerinde korsancılık oynamasının anısını. Buna karşın, kadın korsanlar vardı: gemilerinin dümenini tutma, yontulmamış tayfalara komuta etme, yüksek bordalı gemilere rampa edip saldırma yeteneği olan kadınlar. Bunlardan biri Mary Read idi, bir keresinde korsanlık mesleğinin herkesin becerebileceği bir iş olmadığını, ve yakışır biçimde yapabilmek için, onun gibi, yürekli bir adam olmak gerektiğini bildirmişti. Meslek yaşamının şiddetli başlangıcında, daha kaptan değilken, aşıklarından biri geminin kabadayısının hakaretine uğramış. Mary adamı düelloya çağırıp, onunla iki elini birden kullanarak dövüşmüş, Karaip Denizi adalarına özgü eskil usulle, sol elinde derin ve kuşkulu tabanca, sağ elinde sadık kılıç. Tabanca ateş almamış, ama kılıç söz dinlemiş... 1720 yılına doğru, Santiago de la Vega (Jamaika)'da bir İspanyol darağacı Mary Read'in tehlikeli yaşamına son vermiş.

Aynı denizlerin bir başka korsan kadını da Anne Bonney idi, dik göğüslü dağınık saçlı nefis bir İrlandalı, borda bordaya birçok saldırıda, vücudunu tehlikeye attı. Mary Read'in silah arkadaşıydı, sonunda darağacı ortağı da oldu. Sevgilisi, kaptan John Rackam da bu gösteride, yağlı halatını kuşandı. Anne, aşağılayarak, Ayşe'nin Bahadır'ı kınamasının şu çetin değişkesini buldu: "Eğer erkek gibi dövüşseydin, köpek gibi asılmazdın".

Daha talihli ve uzun yaşayan bir başkası, Asya sularını, Sarı Deniz'den Annam sınırındaki kıyılara kadar kasıp kavuran kadın korsandı. Pek savaşçıl Dul Ching'den sözediyorum.

Çıraklık yılları

1797'ye doğru bu denizin birçok korsan filosunun pay sahipleri bir konsorsiyum kurup, başına Ching adlı, adalet düşkünü ve kendini kanıtlamış bir adamı amiral atadılar. Kıyıları talan etmekte öylesine sert ve örnek davrandı ki, oturanlar dehşete düşüp, armağan ve gözyaşlarıyla, imparatorluktan yardım dilediler. İçe dokunan dilekçeleri yanıtsız kalmadı: köylerini yakmaları, balıkçılık işini unutmaları ve içeri topraklara göçedip, tarım denen bilinmedik bir bilimi öğrenmeleri buyuruldu. Öyle de yaptılar ve yoksun kalan istilacılar ıssız kıyılardan başka şey bulamadılar. Sonuçta kendilerini gemi saldırılarına vermek zorunda kaldılar: öncekinden daha zararlı bir yağmacılık, çünkü ticarete ciddi ölçüde ket vuruyordu. İmparatorluk yönetimi duraksamadı, ve eski balıkçılara sabanı ve boyunduruğu bırakıp, ağlara ve küreklere dönme emrini verdi. Bunlar, eski korkularına sadık kalarak başkaldırdılar, ve yetkililer yöntem değiştirme kararına var-

dı: amiral Ching'i İmparatorluk Ahırları'na şef atadılar. Az kalsın ayartılmayı kabulleniyordu. Pay sahipleri zamanında haber aldılar ve erdemli öfkeleri, kendini pilav garnitürlü zehirli yaprak sebze tabağı şeklinde gösterdi. Oburluk öldürücü oldu: eski amiral ve İmparatorluk Ahırları acemi şefi ruhunu deniz tanrılarına teslim etti. Dul karısı, bu çifte ihanetten çehre değiştirmiş halde, korsanları toplantıya çağırdı, bu bulanık olayı açığa vurdu ve hem imparatorun sahte gönül yüceliğini hem de kazançları olan ağılı pay sahiplerinin nankör hizmetlerini reddetmeleri için sıkıştırdı. Kendi hesaplarına bordalamalarını ve yeni bir amiral seçmelerini önerdi. Seçilen kendi oldu. İri kemikli, feri kaçmış gözleri ve çürük bir gülümsemesi olan bir kadındı. Kara ve yağlı saçları gözlerinden daha pırıltılıydı.

Sakin emirleriyle, gemiler tehlikeye ve açık denize atıldılar.

Komut

Yöntemli serüven dolu on üç yıl geçti. Donanma altı filodan oluşuyordu, herbirinde ayrı renk bir bayrak dalgalanıyordu: kırmızı, sarı, yeşil, siyah, mor ve yılanlı olanı amiral geminindi. Şeflerin adları Kuş ve Taş, Dağ Suyunun Cezası, Tayfanın İncisi, Balık Dolu Dalga ve Yüksek Güneş idi. Dul Ching'in kendi eliyle kaleme aldığı tüzük aman vermez bir sertlikteydi; ve kısa ve öz biçemi, daha sonra birkaç acıklı örneğini vereceğimiz Çin resmi biçimini aldatıcı bir görkemle süsleyen retoriğin solgun çiçeklerine boşveriyordu. Birkaç maddeyi kopye ediyorum:

"Düşman gemisinden alman bütün ganimet depoya konulacak ve kaydedilecektir. Sonradan, her korsana kişisel

ganimetinin beşte biri verilecektir; bakiye depoda kalacaktır. Bu emrin ihlâli ölümle cezalandırılacaktır.

[Özel izin almadan yerini terkeden korsanın kulakları herkesin önünde delinecektir. Aynı suçu bir daha işlerse ölümle cezalandırılacaktır.]

Köylerden kaçırılan kadınlarla her türlü oynaşma güvertede yasaktır; gemi muhasebecisinden izin almak ve anbarlardan çıkmamak gerekir. Bu emrin ihlâli ölümle cezalandırılacaktır."

Tutsakların sağladığı bilgiler, bu korsanların günlük yemeklerinin başlıca peksimet, besili şişko fareler ve haşlanmış pirinçten oluştuğunu, ve çarpışma öncesi içkilerine barut kattıklarını kesinliyor. Hileli iskambil ve zarlar *fantan* kadehi ve dörtgeni, düşlü afyon piposu ve ufak fener boş saatlerde onları oyalıyordu. Aynı zamanda kullanılan iki kılıç en çok sevdikleri silahlardı. Rampalamadan önce, yüzlerine ve bütün gövdelerine, top saldırılarına birebir gelen tılsımı, sarmısak demlemesini serperlerdi.

Tayfalar karılarını beraberlerinde getirirlerdi, kaptanın haremi vardı, zaferlerin yenilediği beş-altı kadından oluşurdu.

Genç imparator Kia-King'in sözleri

1809 yılında, bir imparatorluk fermanı çıkarıldı, ilk ve son bölümlerini çeviriyorum. Çok kişi biçemini eleştirdi:

"Zavallı ve zararlı insanlar, ekmeği ayaklar altında çiğneyen insanlar, vergi tahsildarlarının ve öksüzlerin haykırışlarına kulak asmayan insanlar, ejderha ve anka resimli iç çamaşırı giyen insanlar, basılı kitaplardaki gerçeği yadsıyan insanlar, gözyaşlarını kuzeye dönük akıtan insanlar, nehirle-

rimizin mutluluğunu ve denizlerimizin eskil güvenini bulandırıyor. Kötü durumdaki kırılgan tekneleriyle, gece ve gündüz, fırtınaya karşı duruyorlar. Amaçları iyiniyetli değil: gerçek gemicinin dostu değil bunlar, asla da olmayacaklar. Ona yardım elini uzatmaktan çok, kıyıcı bir sıçrayışla baskın yapıyor ve yıkıma, sakatlamaya veya ölüme sürüklüyorlar. Böylece Evren'in doğal yasalarını bozuyorlar ve bu yüzden nehirler taşıyor, kıyılar kayboluyor, oğullar babalarına karşı çıkıyor, ve yaşlık ve kuruluk yasaları karışıyor... Bu nedenden dolayıdır ki, seni cezaya yükümlendiriyorum Amiral Kvo-Lang gönül yüceliğinin bir imparatorluk ayrıcalığı olduğunu ve bir uyruğun buna hak iddia etmesinin kendini beğenmişlik olduğunu sakın unutma. Acımasız ol, adaletli ol, uysal ol, utkulu ol."

Lâf arasında gemilerin kötü durumuna gönderme, doğal olarak düzmeceydi. Kvo-Lang'ın adamlarına cesaret verme amacını güdüyordu. Doksan gün sonra Dul Ching'in kuvvetleri Orta İmparatorluk'unkilerle çarpıştı. Bin kadar gemi sabahtan akşama savaştılar. Çan, davul, top, küfür, gong ve kehanet sesleriyle karışık bir koro eyleme eşlik etti. İmparatorluk ordusu yenilgiye uğradı. Ne bağışlama yasağı ne salık verilen acımasızlık kendini gösterme fırsatı bulabildi. Kvo-Lang, bugünkü yenilen generallerimizin unutmayı seçtikleri bir töreni izledi: intihar.

Dehşete kapılan kıyılar

Böylece, şanlı Dul'un altı yüz savaş yelkenlisi ve kırk bin utkulu korsanı, yangınları, iğrenç şenlikleri, iskele ve sancakta öksüzleri birbiri ardına dizerek, Si-Kiang halicini tırmandılar. Bazı köyler kökünden kazındı. Bir tek yerde, tutsakların

sayısı bini aştı. Yakın kamış ve çeltik tarlalarının karışık sığınağına saklanan yüz yirmi kadın, bir çocuğun bastıramadığı ağlaması ile açığa çıktı, ve Macao'da satıldı. Ne kadar uzaksa da bu talandan kaynaklanan içler acısı gözyaşları ve yas, Tanrı'nm oğlu, Kia-King'in kulağına çalındı. Bazı tarihçiler, bu haberin ona cezalandırma seferinin başarısızlığından daha az dokunduğunu iddia ediyorlar. Her neyse, sancaklar, denizciler, askerler, savaş gereçleri, erzaklar, kahinler ve müneccimlerle donanmış bir ikinci sefer düzenledi. Buyruk bu kez Ting-Kvei'ye düştü. Bu ağır gemi topluluğu Si-Kiang deltasını çıktı ve korsan filosunun yolunu kesti. Dul savaşa hazırlandı. Güç, çok güç, hattâ umutsuz olduğunun bilincindeydi; geceler ve aylar boyu süren yağma ve eğlence adamlarını gevşetmişti. Savaş bir türlü başlamıyordu. Durmadan yorulmadan, güneş titrek sazlar arasında doğuyor ve batıyordu. Adamlar ve silahlar uyanık kalıyordu. Öğlenler çetin, öğle sonraları bitimsizdi.

Ejderha ve dişi tilki

Buna karşın, imparatorluk filosu gemilerinden her akşam hafif ejderhaların uyuşuk uçuşları yükseliyor ve düşman sularına ve güvertelerine kibarca konuyordu. Kağıttan ve sazdan yapılma hava mekanizmalarıydı, uçurtmayı andırıyor ve kırmızı veya gümüş renkli yüzeyleri hep aynı imgeyi taşıyordu. Dul kaygıyla bu düzenli göktaşlarını inceledi ve üzerlerinde, tekrarlı nankörlüklerine ve devamlı uçuşlarına rağmen, dişi tilkiyi korumayı sürdüren ejderhanın yavaş ve karışık masalını okudu. Ay inceldi, kağıttan ve sazdan imgeler her akşam aynı öyküyü, algılanması güç değişkelerle getirdiler. Dul üzüntüyle düşünceye dalıyordu. Gökyüzünde ve kızıl

suda yeniden dolunay belirdiğinde, öykü sonuna varmışa benziyordu. Kimse bunun sonsuz bir bağışlama mı, yoksa dişi tilkinin üzerine yıkılacak sınırsız bir ceza mı olduğunu kestiremiyordu, ama kaçınılmaz son yakındı. Dul anlamıştı. İki kılıcını nehire attı ve bir kayığa diz çöküp amiral gemiye götürülmeyi buyurdu.

Gün batımıydı: gökyüzü, bu kez sarı, ejderhalarla doluydu. Dul bir cümle mırıldanıyordu; "Dişi tilki ejderha kanadını arıyor" dedi gemi bordasına çıkarken de.

Kutsama

Tarih yazarları, dişi tilkinin bağışlandığını ve uzun yaşlılığını afyon kaçakçılığı yaparak geçirdiğini aktarıyorlar. Dul olmaktan da vazgeçti; karşılığı 'Gerçek Öğreti Pırıltısı' olan bir ad aldı.

"O zamandan sonra (diye yazıyor bir tarihçi) tekneler huzura kavuştu. Dört deniz ve sayısız nehirler güvenli ve barışçıl yollara dönüştü.

Köylüler kılıçları satıp, tarlalarını sürmek için öküz alabildiler. Kurbanlar kestiler, dağların tepesinde dualar yakardılar ve gün boyunca paravanın ardında şarkılar söyleyerek neşelendiler."

Haksızlık Üstencisi Monk Eastman

Bu Amerika'dakiler

Mavi duvarlar ve engin gökyüzü önünde açıkça seçilen, dar kara elbiselere bürünmüş, kadın ayakkabıları giymiş iki serseri dans ederler, ciddiyetle, eşit uzunlukta iki bıçağın dansını; karanfil bir kulaktan düşünceye, adamlardan birine bıçak saplanıp, yatay ölümüyle müziksiz dansı kapatıncaya dek. Yazgısına boyun eğen öteki, geniş kenarlı şapkasını başına yerleştirir ve yaşlılığını bu eşsiz düellonun anlatımına adar. Bizim ayaktakımının ayrıntılı öyküsünün tamamı bu kadardır. New York kavgacılarınınki çok daha başdöndürücü ve kabadır.

Öteki Amerika'dakiler

New York Çeteleri tarihinde (1928'de Herbert Asbury tarafından sekiz yapraklık 400 sayfadan oluşan hatırı sayılır cilt-

te ortaya çıkarılmıştır) barbar kozmogonisindeki aynı karmaşıklık ve kan dökücülüğe raslanır, dev budalalıklara da: ucuz zenci konutlarına dönüştürülmüş eski birahane mahzenleri; üç katlı harap bir New York; çirkefler labirentini soyan Bataklık Melekleri *(Swamp Angels)* gibi hergele çeteleri; on-on bir yaşında yeni yetme katilleri işe alan *Daybreak Boys* (Tan Çocukları) gibi hergele çeteleri; yünle doldurulmuş yüksek katı şapkalarıyla, ve kenar mahalle yelleriyle dalgalanan gömleklerinin geniş etekleriyle sonradan gelenleri inanılmaz derecede güldüren, ama ellerinde coplar ve derin tabancalar ile gezinen Kibirli Dayakçılar *(Plug Uglies)* gibi yalnız ve gözüpek devler; kavgaya bir sopanın ucuna ölü bir tavşan sallandırarak giden Ölü Tavşanlar *(Dead Rabbits)* gibi hergele çeteleri; alnından sarkan iyice yağlanmış perçemi, maymun kafalı bastonları, başparmağının üstünde saklayıp, hasımlarının gözlerini oymakta kullandığı bakırdan zarif aletiyle ünlü Züppe Johnny Dolan gibi adamlar; tek diş darbesiyle canlı bir fareyi parçalayan Kit Burns gibi adamlar; onun için gururla çalışan üç orospunun pezevengi, koca ölü gözlü sarışın delikanlı Kör Danny Lyons gibi adamlar; New England'lı yedi kız kardeşin Noel gecesi gelirini hayır işlerine ayırdığı ev gibi kırmızı fenerli evlerle dolu sokaklar; çılgına dönmüş farelerin ve köpeklerin kapıştırıldığı yerler; Çin kumarhaneleri; *Gophers* çetesini yöneten bütün erkeklerin gözbebeği ve tutkusu sürekli dul Kızıl Norah gibi kadınlar; Danny Lyons haklandığında yas tutan ve onunla eski aşkı ölü kör adam yüzünden dalaşan Tatlı Maggie'nin boğazladığı Kumru Lizzie gibi kadınlar; hırsızların yüz yapıyı ateşe verip, işi kenti ele geçirme noktasına vardırdığı 1863 vahşi haftası gibi ayaklanmalar; denizde kaybolur gibi, adamın ölümüne ayaklar altında ezildiği sokak kavgaları; Zenci Yoske gibi at hırsız ve zehircileri -bunların hepsi bu dağınık tarihi dokur. En ünlü kahramanı Edward Delaney, namıdiğer

William Delaney, namıdiğer Joseph Marvin, namıdiğer Joseph Morris, namıdiğer Monk Eastman'dır, bin iki yüz adamın şefi.

Kahraman

Bu aşamalı kimlikler (kimin kim olduğunu bilmediğimiz bir maske oyunu gibi dayanılmaz) gerçek adını unutturuyor - o kadar ki dünyada böyle adlandırılabilecek bir şeyin varolduğu düşüncesini göze alıyoruz. Her neyse, Brooklyn, Williamsburg Nüfus Dairesi kütüğünde Edward Ostermann adı altında kayıtlı, sonradan Eatman diye Amerikanlaştırılmış. İşin garip yanı, bu fırtınalı alçağın Yahudi olmasıdır. *Kosher* denen ve haham sakallı adamların, kurallara göre kanı akıtılarak boğazlanmış ve üç kez yıkanmış danaların etini tehlikesizce sindirdikleri bir lokanta sahibinin oğluydu. On dokuz yaşında, 1892'ye doğru, babasının yardımıyla bir kuşçu dükkanı açtı. Hayvanların yaşamını izlemek, küçük kararlarına ve akıl almaz masumluklarına tanık olmak, sonuna dek ona eşlik eden bir tutkuya dönüştü. Yıllar sonraki görkemli dönemlerinde, Tammany'nin çilli *Sachem*larının sunduğu Havana purolarını horgörüyle geri çevirirken veya gondolun piç kardeşini andıran erken bir otomobille en iyi genelevleri turlarken, satılık olmayan yüz cins kediyi ve dört yüzden fazla güvercini barındıran, ikinci ve sahte bir dükkan daha açtı. Herbirini ayrı ayrı severdi, sık sık, seçilen kedi kucağında, ve kıskançlıkla izleyen ötekiler ardında, yurtluğunda yürüyüşe çıkardı.

Yıpranmış, anıtsal bir adamdı. Boynu boğa gibi kısa, göğsü karşı konulmaz, kolları kavgacı ve uzun, burnu kırık, yüzü yara izleriyle kuşanmışsa da gövdeden daha az dikkat çe-

kici, bacakları süvari veya denizci gibi çarpıktı. Gömlekten de, ceketten de vazgeçebilirdi, ama koskoca kafası üzerine yerleştirdiği yamalı, yüksek, ufak şapkadan asla. İnsanlar anısını hâlâ saklıyorlar. Bedensel olarak, filmlerdeki alışılmış gangsterler, pörsük ve anlaşılmaz Capone'nin değil, onun solgun karikatürüdür. Söylediğine göre, Wolheim'ın Hollywood'da işe alınmasının nedeni, bedensel yapısının, rahmetli Monk Eastman'ı doğrudan anıştırmasıydı. Monk Eastman, omuzunda mavi tüylü bir güvercinle hergeleler imparatorluğunu dolaşmayı severmiş, sırtında şakrak kuşu taşıyan boğa gibi.

1894'te, New York, dans salonlarından geçilmiyordu. Eastman bunlardan birinde düzeni sağlamakla görevlendirildi. Efsanenin anlattığına göre, patron onu işe almak istemeyince, Monk o zaman görevde olan bir çift yarmanın büyük gürültü patırtıyla pestilini çıkarıp yeteneklerini kanıtlamış. 1899'a kadar, korku saçarak ve tek başına işi üstlendi.

Yatıştırdığı her ateşli için, kaba topuzuna bıçakla bir çentik atıyordu. Bir akşam, bira bardağına eğilmiş fırlayan dazlak bir kelle dikkatini çekti, ve bir cop darbesiyle yere serdi. "Elliye bir çentik kalmıştı" diye bağırdı sonra.

Sipariş

1899'dan sonra, Eastman yalnızca ünlü değildi. Önemli bir kazanın seçim görevlisiydi, kırmızı fenerli evlerden, kumarhanelerden, kaldırım gediklilerinden ve uğursuz batakhane hırsızlarından yüklü para yardımı topluyordu. Kurullar, kötü oyunlar düzenlerken ona danışıyordu, bireyler de. Ücretleri şöyleydi: kulak koparmak 15 dolar, bacak kırmak 19 dolar, kalçaya bir kurşun 25 dolar, bıçaklama 25 dolar, işin ta-

mamı için 100 dolar. Arada bir, hamlaşmamak için, Eastman siparişi kendi elleriyle hazırlıyordu.

Bir sınır sorunu (sonradan uluslararası kanunun ertelediği ötekiler gibi ince ayrıntılı ve içinden çıkılması güç) onu, yine çok ünlü başka bir çete reisi Paul Kelly ile karşı karşıya getirdi. Kurşunlar ve devriyelerle dalaşmalar bir sınır belirlemişti. Bir sabah Eastman bu sınırı aştı ve beş adamın saldırısına uğradı. Başdöndürücü maymun kolları ve topuzuyla üçünü yere yıktı, ama karnına iki kurşun yerleştirdiler ve ölü diye bırakıp gittiler. Eastman sıcak yarasını baş ve işaret parmağı arasına sıkıştırıp sarhoş adımlarla hastanenin yolunu tuttu. Yaşam, yüksek ateş ve ölüm birkaç hafta boyunca onu tartıştılar, ama dudakları kimseyi ele verme alçaklığına düşmedi. Taburcu olduğunda, savaş ortadaydı ve 19 Ağustos 1903'e kadar aralıksız silah sesleriyle serpildi.

Rivington savaşı

Dosyalarda solan fotoğraflardan belli belirsiz farklı yüz kadar kahraman, dumana, tütüne ve alkole doymuş yüz kadar kahraman, hasır şapkalarına canlı renkli kurdeleler sarmış yüz kadar kahraman, aşağı yukarı hepsi belsoğukluğuna tutulmuş, dişleri çürümüş, solunum veya böbrek bozuklukları olan yüz kadar kahraman, Troya veya Junin savaşlarındakiler kadar anlamsız veya görkemli yüz kadar kahraman, *Elevated*'in tonozlarının gölgesinde, bu kara savaşa kendilerini kaptırdılar. Nedeni, Kelly'nin silahçılarının, Monk Eastman'ın dostu bir kumarhane sahibini haraç vermeye zorlamasıydı. Adamlardan biri öldürüldü ve olayı izleyen yaylım ateş kısa zamanda sayısız tabancanın oluşturduğu bir kavga boyutuna vardı. Sinekkaydı traşlı adamlar yüksek direklerin

ardına sığınmış sessizce ateş ediyorlardı; sabırsız takviye, Colt coplarıyla tıka basa yüklü ürkütücü kiralık arabalar ufkunun merkeziydiler. Bu savaşın öncüleri ne hissettiler? İlk olarak (sanırım) yüz tabancanın delice gürültüsünün onları oracıkta yokedeceği ani kanısını; ikinci olarak (sanırım) ilk yaylım ateşten haklanmadıklarına göre silah işlemez oldukları aldatıcı güvenini. Kesin olan bir şey varsa, demirin ve gecenin arkasında sipere yatmış, gözleri dönmüş savaştıklarıdır. Polis iki kere karışmaya çalıştı, iki kere geri püskürtüldü. Günün ilk ışıklarıyla birlikte, kavga kesildi, sanki edebe aykırı ve hortlaksalmış gibi. İnşaatın koca kemerlerinin altında yedi ağır yaralı, dört ceset ve bir ölü güvercin bırakıldı.

Çatırtılar

Monk Eastman'ın hizmet verdiği mahalli politikacılar, hâlâ kamuoyu önünde böylesine çetelerin varlığını yadsıyor veya yalnızca basit eğlence topluluklarının sözkonusu olduğundan dem vuruyorlardı. Patavatsız Rivington savaşı onları kaygıya düşürdü. Ateşkesin gerekliliği konusunda ikna etmek amacıyla iki şefi karşılarına çektiler. Kelly (politikacıların, polise karşı onları dünyadaki bütün Colt'lardan daha iyi koruyabileceğinin bilinciyle) anında kabullendi; Eastman (koca kaba gövdesinin bütün haşmetiyle) daha çok patlama ve kavga arzu ediyordu. Reddetmeye kalkışınca, hapisle tehdit etmek zorunda kaldılar. Sonunda, iki ünlü haydut bir barda, Havana puroları ağızlarında sağ elleri tabancalarında ve külyutmaz bir gangster kümesi çevrelerinde, karşılaştılar. Tam Amerikalı'lara özgü bir karara vardılar: bir boks maçı sonucu belirleyecekti. Kelly birinci sınıf boksördü. Dövüş bir hangarda gerçekleşti ve çılgıncaydı. Yamru yumru yüksek

şapkalı serserilerden, hassas anıtsal saç tuvaletli kadınlardan oluşan yüz kırk izleyici katıldı. İki saat sürdü ve her ikisinin de bitkin düşmesiyle son buldu. Birkaç gün sonra, tabanca sesleri yeniden yankılanıyordu. Monk, yedinci kez tutuklandı. Koruyucular rahatlayarak ilgilerini kestiler; yargıç, adaletle, on yıl hapis cezasına çarptırdı.

Eastman Almanya'ya karşı

Hâlâ şaşkınlıktan kurtulmayan Monk, Sing Sing'den çıktığında, çetesindeki bin iki yüz haydut dağılmıştı. Toparlamayı başaramadı ve kendi hesabına çalışmak zorunda kaldı. 8 Eylül 1917'de caddede kargaşa çıkardı. 9'unda başka bir kargaşaya katıldı ve bir piyade alayına yazıldı.

Birçok askeri başarısını biliyoruz. Esir almayı tutkuyla kınadığını, ve bir keresinde (yalnız tüfeğinin dipçiğiyle) bu iğrenç uygulamayı önlediğini biliyoruz. Hastaneden kaçmayı becerdiğini ve yeniden siperlere döndüğünü biliyoruz. Montfaucon savaşlarında sivrildiğini biliyoruz. Sonradan, Bowery'deki birçok küçük salonun, Avrupa savaşından daha tehlikeli olduğunu açıkladığını biliyoruz.

Gizemli, mantıklı son

25 Aralık 1920 sabahı, Monk Eastman'ın cesedi, New York'un ana caddelerinden birinde bulundu. Beş kurşun yemişti. Ölüden habersiz talihli, çok sıradan bir kedi, bir çeşit şaşkınlıkla, çevresinde dolanıyordu.

İLGİSİZ KATİL BILL HARRIGAN

ARIZONA topraklarının imgesi, bütün öteki imgelerden önce: Arizona ve New Mexico topraklarının imgesi, altı görkemli altın ve gümüşle dolu topraklar, başdöndürücü ve gökdolu topraklar, engin ve tatlı renkli yüksek yayla toprakları, kuşların temizlediği iskeletlerin gözalıcı beyazlığının parıldadığı topraklar. Bu topraklar üzerinde bir başka imge, Billy the Kid'in imgesi: atına çakılmış süvari, tabanca sesleriyle çölü sağır eden delikanlı, büyü gibi uzaktan öldüren görünmez kurşunlar atıyor.

Maden damarlı, kurak ve parıltılı çöl. Yirmi yaşında ölürken, insanların adaletine "Meksikalı'lar sayılmazsa" yirmi bir ölü borçlu olan çocuk denecek haydut.

Kurtçuk dönemi

1859'da ünü ve şiddetiyle *Billy the Kid* olacak adam, New York'un bir yeraltı yoksullar kışlasında doğdu. Yorgun bir İr-

landa rahminin dünyaya getirdiği, ama zenciler arasında büyüdüğü söyleniyor. Bu pis koku ve suç kaosunda, çillerinin ve kızıl yelesinin sağladığı üstünlükten yararlandı. Beyaz olma gururunu kullanıyordu; ayrıca cılız, ürkek ve kabaydı. On iki yaşında, çirkef tanrısalları, *Swamp Angels* (Bataklık Melekleri) çetesinde boy gösterdi.

Yanık sis kokan geceler, mide bulandırıcı labirentten yüzeye süzülür, bir Alman denizcinin peşine takılır, kırık şişelerle haklar, iç çamaşırlarına kadar soyar, ve yeniden öteki lağıma dönerlerdi. Başlarında, saçı kırlaşmaya yüz tutmuş, Gas Houser Jonas adlı, atları zehirlemesiyle de tanınan bir zenci vardı.

Bazen, su kenarındaki kambur bir evin tavanarasından, bir kadın, geçen birinin kafasından aşağı bir kova kül dökerdi. Adam debelenir, boğulurdu. Aynı anda Bataklık Melekleri çevresine üşüşür, soyup soğana çevirmek için, hava deliğinden mahzene tıkarlardı.

Bunlar, Billy Harrigan'ın, gelecekte Billy the Kid'in çıraklık yılları oldu. Tiyatro eserlerini de küçümsemezdi; özellikle (alınyazısının harfleri ve simgeleri olduğunu pek sezmeden) kovboy melodramları seyretmekten hoşlanırdı.

Go west!

Bowery halk tiyatroları (perdenin açılması az gecikse, gedikliler "Kaldırın Şu Çaputu" diye bağırıp çağırmaya başlarlardı) bu atlı ve tabanca sesli melodramlarla dolup taşıyorduysa, en yalın açıklaması, Amerika'nın o zamanlar Batı'nın çekiciliğine kapılmış olmasıydı. Gün batımının ötesinde, Nevada ve Kaliforniya'nın altını vardı. Gün batımının ötesinde, dağselvilerini yıkan balta vardı, bizonun koca Babil kafası,

Brigham Young'un yüksek şapkası ve bir sürü yatağı, kızılderilinin törenleri ve öfkesi, çöllerin özgür havası, sınırsız çayır, yaklaşınca deniz gibi yürek çarptıran öz toprak vardı. Batı'nın çağrısıydı. Uyumlu kesintisiz bir uğultu bu yılları doldurdu: Batı'ya doğru ilerleyen binlerce Amerikalı. 1872'de, aralarında dörtköşe bir hücreden kaçan, hâlâ tehlikeli Bill Harrigan'ı görüyoruz.

Bir Meksikalı'nın yıkımı

Tarih (bazen bir sinema yönetmeni gibi kesik kesik ayrımlarla çalışır), şimdi bize, açık deniz gibi etkili çölde dikilmiş tehlikeli bir meyhaneyi öneriyor. Zaman, 1873'ün ateşli bir gecesi; belirgin yer, Llano Estacado (New Mexico). Toprak neredeyse olağanüstü düzlükte, ama bulutlar yığılmış, fırtına va ayın yırtımında gökyüzü, kazılan kuyularla ve dağlarla kaplı. Yerde, bir inek kafatası var, çakalın ciyaklaması ve gözleri gölgede, zarif binek atları ve meyhaneden yayılan ışık. İçeride, tek tezgaha dayanmış, bezgin ve sağlam yapılı adamlar kavgacı içkiler içiyor ve üzerinde kartal ve yılan resmi bulunan gümüş paraları ışıldatıyorlar. Sarhoşun biri soğukkanlılıkla şarkı söylüyor. Bir kısmı, çok *"s"*li bir dil konuşuyor, bunlara aşağılayarak bakıldığına göre, İspanyolca olsa gerek. Bill Harrigan, yoksullar kışlasının kızıl faresi, içenlerin arasında şimdiden iki kadeh ateş suyunu devirmiş, daha istemeyi düşünüyor, nedeni de cebinde beş kuruşu kalmaması. Bu çöl adamları onu serseme çeviriyor. Onları korkunç, fırtınalı, mutlu, ve buruk tarımı ve yüksek atları idare etmekte son derece yetenekli buluyor. Bir anda yalnız şarkı söyleyen sarhoşun farkına varmadığı, bir ölüm sessizliği çöküyor. İçeri, yaşlı yerli suratlı, dev gibi bir Meksikalı girdi. Küstah bir şapka ve iki yanın-

dan sarkan tabancalarla göz kamaştırıyor. Kulak tırmalayan bir İngilizce ile, bütün *Gringo*'ları, kafayı çeken kancık evlâtlarını selâmlıyor. Kimse meydan okumaya karşılık vermiyor. Bill gelenin kim olduğunu soruyor, korkuyla *Dago*-el Diego - Çihuahua'lı Belisario Villagrân olduğunu fısıldıyorlar. Bir patlama anında bu yanıtı izliyor.

Kendinden uzun boylu bir sıra adamın ardına gizlenen Bill davetsiz misafire ateş etti. Villagrân'ın elinden bardak düşüyor, ardından adam boylu boyunca uzanıyor. Başka bir kurşuna gerek yok. Bu seçkin ölüye bakma lütfunda bulunmadan, Bill konuşmayı bağlıyor: "öyle mi?" diye yuvarlıyor ağzında kelimeleri.[1] "Ben de New York'tan Bill Harrigan". Sarhoş, anlamsızca şarkı söylemeyi sürdürüyor.

Yüceltme kestiriliyor. Bill uzatılan elleri sıkıyor, kutlamaları kabul ediyor, yaşalar, viskiler. Biri tabancasında çentik olmadığını gözlüyor ve Villagrân'ın ölümü anısına oymasını öneriyor. Billy the Kid, bu birinin bıçağını tutuyor ve "Meksikalı'lar için çizmeye değmez" diyor. Bütün bunlar, belki, yetmiyor. Bill, aynı gece, örtüsünü cesedin yanıbaşına seriyor ve deliksiz bir uyku çekiyor herkesin gözü önünde.

Laf olsun diye ölüm

Bu talihli patlamadan (on dört yaşında) Kahraman Billy the Kid doğdu ve böylece kaçak Bill Harrigan öldü. Çirkeflerin ve kırık şişelerin veleti, önder saflarına yükseldi. Ata binmesini öğrendi; Oregon veya Kaliforniya biçimi geri kaykılarak değil, Wyoming veya Teksas tarzı, eğerde dimdik durmasını öğrendi. Asla tam anlamıyla efsaneye benzemedi, ama oldukça yaklaştı.

(1) *Is that so?, he drawled.*

Kovboyda her zaman New York serserisinden bir şeyler kaldı; eskiden zencilere adadığı kinini Meksikalı'lara yöneltti, ama sözcükleri İspanyolca küfürler oldu. Sığırtmaçların göçebe, başına buyruk sanatını öğrendi. Ötekini, daha güç olanı, insanları gütme sanatını öğrendi; her ikisi de çiftlikleri bir güzel yağma etmesine yardımcı doldu. Arada bir, gitarlar ve genelevler onu baştan çıkardı.

Uykusuzluğun korkunç berraklığı ile, dört gün dört gece süren kalabalık alemler düzenlerdi. Sonunda, tiksinti duyup, hesabı kurşunlarla öderdi. Tetiği çekecek parmağı olduğu sürece, sınırın en ürkütücü (ayrıca en bilinmez ve en yalnız) adamı oldu. Daha sonra onu öldürecek dostu, şerif Garrett, bir keresinde, "Silah kullanmasını manda öldürerek öğrendim" dedi. "Ben, daha çok insan öldürerek" yanıtını aldı tatlılıkla. Ayrıntılar kayıp, ama "Meksikalı'lar sayılmazsa" yirmi bir cinayetten sorumlu olduğunu biliyoruz. Yedi tehlikelerle dolu yıl boyunca kendine şu şatafatı ikram etti; Yüreklilik.

25 Ağustos 1880 gecesi, Billy the Kid kır atıyla, Fort Sumner'in ana veya tek sokağını dört nala geçti. Sıcak dayanılmazdı ve lambalar yanmamıştı; Bir aralıkta sallanan iskemlesinde oturan komiser Garret, tabancasını çekip karnına bir kurşun sıktı. Kır at yoluna devam etti; adam toprak yola düştü. Garret ikinci bir kurşun yolladı. Köy (yaralının Billy the Kid olduğunu bilerek) kapı ve pencerelerin ardına çekildi. Can çekişme, sövgülerle dolu ve uzun sürdü. Yanına yaklaşıp, silahını almaya cesaret edildiğinde güneş tepeye varmıştı bile; adam ölmüştü. Cesetlerde görülen kukla havası dikkat çekti.

Traş edilip, hazır elbiseler giydirilip halkın alayları ve dehşeti arasında, en iyi dükkânın camekânında sergilendi.

İnsanlar, atlarla veya arabalarla, her yandan akın akın geldiler. Üçüncü gün makyaj yapmak gerekti. Dördüncü gün, büyük sevinç gösterileri arasında gömüldü.

KABA TÖREN YÖNETİCİSİ KOTSUKÉ NO SUKÉ

BU BÖLÜMÜN alçağı kaba tören yöneticisi Kotsuké No Suké'dir, Ako Kulesi efendisinin aşağılanmasının ve ölümünün nedeni ve haklı intikam buyurulduğunda gerçek bir soylu gibi, kendini yoketmek istemeyen uğursuz devlet memuru. Buna karşın, bu adam bütün insanların minnetini hakediyor, çünkü değerli doğruluklar doğurmayı bildi ve ölümsüz bir girişimin karanlık ve gerekli çıkış noktası oldu. Yüz kadar roman, monografi, doktora tezi ve opera bu olguyu anıyor - damarlı ve lake porselenlerle lacivert taşlarının sevgi dolu tanıklığından ise hiç sözetmeyelim. Oynak selüloite kadar her şey onu kutsuyor, gerçekten *47 Hizmetli'nin Öğretici Tarihi* -adı bu- Japon sinemasının en sürekli esin kaynaklarından biridir. Bu ateşli saygı gösterilerinin doğruladığı titiz övünç ise fazlasıyla yerinde: anında herkes için en doğrusu.

A. B. Mitford'un, yerel rengin sunduğu kesiksiz süslemeleri bir yana bırakıp, ünlü olgunun devinimini vurgulamayı yeğleyen anlatısını izliyorum. Bu talihli "doğu zevki" eksikliği, bana metnin doğrudan Japonca aslından çevirildiği izlenimi veriyor.

Çözülen bağ

1702 yılının baygın baharında, Ako Kalesi'nin şanlı efendisi, bir imparatorluk elçisini ağırlamak ve sıcak davranmak zorunda kaldı. İki bin üç yüz yıllık kibarlık, karşılama törenini bunaltıcı denecek kadar güçleştiriyordu. Elçi, imparatoru temsil ediyordu, ama yalnız anıştırma ve simge olarak: abartmak kadar, önemsememek de o denli yersizdi. Kolaylıkla öldürücü yanılgıları önlemek amacıyla , Yedo saray erkânından bir memur, tören yöneticisi sıfatıyla elçiden önce gelirdi. Sarayın rahatlığından uzak, kendine sürgün gibi görünen dağlık *sayfiye*ye hükümlü, Kira Kotsuké No Suké, yönergelerini saygısızca bildiriyordu. Bazen buyurgan davranışını küstahlığa vardırıyordu. Öğrencisi, Ako Kalesi efendisi, bu incitmeleri görmezden gelmeye çalışıyordu. Karşılık vermeyi bilmiyordu ve disiplin her türlü şiddeti yasaklıyordu. Bir sabah, ustanın ayakkabı bağı çözüldü, o da bağlamasını istedi. Soylu kişi alçakgönüllülükle, ama öfkesini içine atarak söyleneni yaptı. Kaba tören yöneticisi ona, gerçekten yola gelmez olduğunu ve yalnızca bir beceriksizin böyle aptalca bağlayabileceğini söyledi.

Kale efendisi kılıcını çekip, ona doğru savurdu. Öteki kaçtı, hafifçe çizilmiş alnından incecik kan sızıyordu. Birkaç gün sonra, askeri mahkeme saldırgan aleyhinde karara varıyor ve intihar cezası veriyordu. Ako Kalesi merkez avlusunda, kırmızı keçeden bir kerevet dikildi, hükümlü üstünde belirdi, eline altından ve değerli taşlarla süslü bir hançer verildi, herkesin önünde suçunu itiraf etti, beline kadar yavaşça soyundu, geleneksel iki yarayla karnını açtı ve gerçek bir *samuray* gibi öldü, uzaktaki seyirciler kan görmediler, çünkü keçe kırmızıydı. Kır saçlı bir adam özenli bir kılıç darbesiyle başını gövdesinden ayırdı: danışman Kuranosuké, isim babası.

Takumi No Kami'nin Kule'sine el kondu, hizmetlileri dağıtıldı, ailesi her şeyini yitirdi ve şerefi lekelendi, adı lanete hasredildi. Bir söylenti, canına kıydığı gece, hizmetlilerden kırk yedisinin bir dağın tepesinde toplanıp, bir yıl sonra olacakları en ince ayrıntısına dek tasarladıklarını anlatıyor. Doğrusu, zorunlu gecikmelerle hareket ettikleri, ve birden çok toplantının, dağın dik yamacında değil, bir ormanın derinliğinde, içinde aynalar bulunan dörtköşe bir kutudan başka süsü olmayan beyaz, ahşaptan, sıradan küçük bir evde yapıldığıdır. Öce susamışlardı ve öç onlara ulaşılmaz görünüyordu.

Kira Kotsuké No Suké, herkesin kin beslediği tören yöneticisi, evini berkimlemişti ve bir okçu ve kılıççı yığını tahtırevanını çevreliyordu. Namuslu, kesin ve gizli casusları vardı. Kimseyi intikamcıların elebaşı kabul ettikleri kadar gözlemiyorlardı: Kuranosuké, danışman. O da rastlantı sonucu farkına vardı ve öç planını buna göre kurdu.

Güz renkleri açısından, imparatorlukta benzeri olmayan kente, Kyoto'ya doğru yola çıktı. Kendini kerhanelere, kumarhanelere ve meyhanelere kaptırdı. Ak saçlarına karşın, orospularla, ozanlarla, hattâ daha beter cinsten kişilerle yakınlık kurdu. Bir keresinde, bir meyhaneden kovdular ve ertesi sabah, kafası kusmuk birikintisine düşmüş, eşikte uyur buldular.

Satsumalı bir adam onu tanıdı, üzüntü ve öfkeyle: *"Asano Takumi No Kami'nin ölümüne yardım eden danışman değil mi şuradaki? Efendisinin öcünü alacağına, kendini sefahata ve utanca mı veriyor? Ey Samuray adına yakışmayan sen!"*

Uyuyanın suratına tükürüp, üstünden geçti. Casuslar bu edilgenliği aktardığında Kotsuké No Suké'nin içi rahat etti.

Olaylar bununla bitmedi. Danışman karısını ve en küçük oğlunu kovdu ve genelevden bir kız satın aldı; bu görülmedik alçaklık, düşmanın yüreğini şenlendirdi ve sakınımlı gözetimi gevşetmesini sağladı. Sonunda, muhafızlarının yarısını işten çıkardı.

1703 yılının korkunç kış gecelerinden birinde, kırk yedi hizmetli Yedo bölgesinde, bir köprü ile iskambil fabrikasının hemen yakınındaki terkedilmiş bir bahçede buluştular. Efendilerinin bayrağını taşıyorlardı. Saldırıdan önce, komşuları uyarıp, suikast değil, kesin adaletli bir askeri darbe olduğunu açıkladılar.

Yara izi

İki grup, Kira Kotsuké No Suké'nin sarayına saldırdı. Ön kapıya saldıran ilkine danışman önderlik ediyordu; ikincisinin başında ise, daha on sekiz yaşını bitirmemiş ve aynı gece ölen büyük oğlu vardı. Tarih, son derece bilinçli bu karabasanın birçok anını biliyor: halat merdivenlerden tehlikeli sarkaç inişi, davul sesleriyle saldırı, kuşatılanların şaşkınlığı, damlara yerleşmiş okçular, insanın dirimsel organlarına doğru okların amansız uçuşu, kanla sulanan porselenler, kısa zamanda buz tutan ateşli ölüm; ölümün utanmazlığı ve kargaşası. Dokuz hizmetli can verdi; savunucular daha az yılmaz değildi ve teslim olmayı reddettiler. Gece yarısından az sonra tüm direniş kesildi.

Kira Kotsuké No Suké, bu bağlılıkların yüz kızartıcı nedeni, ortalıkta görünmedi. Altüst olmuş sarayın her köşesinde onu aradılar, ve danışman, yatağındaki çarşafların hâlâ ılık olduğunun farkına vardığında, bulmaktan umut kesmek üzereydiler. Yeniden aramaya koyuldular ve bronzdan bir

aynanın ardına gizlenmiş dar bir pencere buldular. Aşağıda, karanlık küçük bir avluda, beyazlar giyinmiş bir adam onlara bakıyordu. Titreyen bir kılıç sağ elindeydi. İndiklerinde, adam karşı koymadan teslim oldu. Bir yara izi alnını çiziyordu: Takumi No Kami'nin çeliğinin eski çizimi.

İşte o zaman, kanlı hizmetliler, bu tiksinç adamın ayaklarına kapandılar, aşağılanması ve ölümünden suçlu olduğu Kule efendisinin subayı olduklarını söylediler ve gerçek bir *samuray* gibi intihar etmesi için yalvardılar.

Onun köle ruhuna bu onuru sunmaları boşunaydı. Onura erişmesi güç bir adamdı; tan sökerken başını vurmak zorunda kaldılar.

Tanıklık

Öçlerini duyurmuş (ama öfkesiz, yaygarasız ve acımasız), hizmetliler efendilerinin kalıntısını barındıran tapınağa yöneldiler.

Küçük bir kazanın içinde, Kira Kotsuké No Suké'nin inanılmaz kafasını taşıyor ve elden ele geçiriyorlardı Günün içten ışığında tarlaları ve taşra köylerini aştılar. İnsanlar, onları kutsadılar ve gözyaşı döktüler. Sendai prensi onlara konukseverliğini sundu, ama onlar da efendilerinin iki yıla yakın zamandır beklediği karşılığı verdiler. Alacakaranlıkta vardılar ve düşmanın başını sundular.

Yüce Divan, tutuklanmalarını buyurdu. Bekledikleri oldu: intihar etmeleri ayrıcalığı tanındı. Kimi ateşli bir dinginlikle, hepsi boyun eğdiler, hepsi efendilerinin yanıbaşında yatıyor. İnsanlar, çoluk çocuk bu bağlılık örneği adamların mezarına gelip dua eder.

Bu kutsal yolcuların arasında, bitkinliğinden ve üstündeki tozdan uzaktan geldiği belli olan bir delikanlı vardı. Danışman Oişi Kuranosuké'nin gömütü önünde saygıyla eğilir ve yüksek sesle: *"Seni Kyoto'daki genelevin kapısı önünde yatarken gördüm ve efendinin öcünü almayı tasarladığını düşünmedim; seni şerefsiz bir asker sandım ve yüzüne tükürdüm. Senden özür dilemeye geldim"* der ve harakiri yapar.

Yürekliliği başrahibe dokunur ve onu da hizmetlilerin yattığı yere gömerler.

Kırk yedi dürüst adamın öyküsünün sonudur bu - sonu varsa eğer, çünkü dürüst olmayan, ama bir gün olma umudunu yitirmeyen bizler, öteki insanlar, en azından sözcüklerimizle onları kutlamayı sürdüreceğiz.

MASKELİ KUMAŞ BOYACISI MERV'Lİ HÂKİM

Angelica Ocampo'ya

YANILMIYORSAM, Horasan'lı El Mukanna, Peçeli Peygamber (daha doğrusu, Maskeli) üzerine bilgi kaynakları dörde indirgeniyor:

a) Baladhuri'nin koruduğu *"Halifeler Tarihi"*nden kesintiler,

b) Abbasîler'in resmî tarihçisi İbn Abi Tahir Tarfur'un *"Dev El Kitabı"* veya *"Açıklama ve Düzeltme Kitabı"*,

c) Peygamber'in dine uygun kitabı olan, *"Karanlık Gül"* veya *"Gizli Gül"*deki iğrenç sapkınlıkları çürüten *"Gül'ün Yadsıması"* başlıklı Arap el yazması,

d) Mühendis Andrussov'un Hazar Demiryolları yapım çalışmaları sırasında kazılarda bulguladığı, üzerinde insan resmi bulunmayan madeni paralar. Bu paralar, Tahran Sikkeler Hücresi'nde saklanmaktadır ve *"Yadsıma"*nın bazı parçalarını özetleyen veya çelişen Acemce beyitler taşırlar. Gerçek *"Gül"* kayıptır; 1899'da bulunan ve *"Morgenländisches Archiv"* tarafından biraz hafife alınarak yayınlanan el yazmasını önce Horn, sonra Sir Percy Sykes uydurma ilân etmiştir.

Peygamber, Batı'daki ününü Moore'un, İrlandalı bir entrikacının sıkıntı ve iç çekmeleri ile yüklü, geveze bir şiirine borçludur.

Kırmızı lâl rengi

Hicret'in 120, Haç'ın 736. yılında, o zaman ve yer insanlarının sonradan Peçeli diyecekleri, Hâkim adında biri Türkistan'da doğdu. Vatanı, bağlarının bahçelerinin ve çimenlerinin üzüntüyle çöle açıldığı eski Merv kenti oldu; orada, insanların soluğunu kesen ve kara salkımlar üzerinde beyazımsı ince bir katman bırakan toz bulutu karartmazsa, öğleler gözkamaştırıcı beyazlıktadır.

Hâkim bu yorgun kentte büyüdü. Bir amcasının ona kumaş boyacılığı mesleğini öğrettiğini biliyoruz: dinsizlerin, kalpazanların ve dengesizlerin sanatı, ona savurgan yaşamının ilk aforozunu esinledi. *"Yüzüm altından"* (diye belirtiyor, *"Yadsıma"*nın ünlü bir sayfasında) *"ama lâle batırdım ve ikinci gece taranmamış yüne daldırdım ve üçüncü gece hazırlanmış yüne doyurdum ve ada imparatorları bu kanlı fistanı tartışıyorlar hâlâ. İşte böylesine günâh işledim gençlik yıllarımda ve varlıkların gerçek renklerini değiştirdim. Melek bana kuzuların kaplan renginde olmadığını söylüyordu, Şeytan Tanrı'nın böyle istediğini ve benim hünerimi ve lâlımı kullandığını söylüyordu. Artık Melek'in de, Şeytan'ın da doğru olmadığını ve bütün renklerin tiksinç olduğunu biliyorum."*

Hicret'in 146. yılında, Hâkim vatanından kayboldu. Kap ve kazanlarının yanısıra bir Şiraz yatağanı ile bronzdan bir aynayı da parçalanmış halde buldular.

Boğa

158 yılının Şaban ayı sonunda, çölde hava berraktı ve insanlar, gözleri günbatımında, itidal ve oruç getiren Ramazan ayının beklentisi içindeydiler. Bunlar köleler, dilenciler, dalavereciler, deve hırsızları ve kasaplardı. Merv yolu üzerindeki bir kervan konağının sundurması altında, sessizce yere çökmüş, işareti bekliyorlardı. Günbatımına bakıyorlardı, ve günbatımı kum rengindeydi.

Başdöndürücü çölün (güneşin ateş, ayın sayıklama verdiği) derinliğinden, onlara son derece yüksek görünen üç karaltının geldiğini gördüler: üç insan karaltısından ortadakinin başı boğa biçimindeydi. Daha yakınlaştıklarında bunun bir maske, öteki ikisinin de kör olduğunu anladılar.

Biri (*1001 Gece Masalları*'ndaki gibi) bu tansığın nedenini sordu. "Kör onlar" diye açıkladı maskeli adam, "çünkü yüzümü gördüler".

Leopar

Abbasîler'in tarihçisi, çöldeki adamın (sesinde garip bir yumuşaklık vardı veya maskenin hayvansallığından öyle geliyordu) onlara tövbe ayı için işaret bekliyorlarsa, kendinin daha iyi bir işaretin habercisi olduğunu söylediğini aktarıyor: tövbe dolu bir yaşamın ve lekeli bir ölümün. Onlara Osman oğlu Hâkim olduğunu, Hicret'in 146. yılında evine bir adam girdiğini, abdes alıp duasını ettikten sonra, bir yatağan darbesiyle kafasını uçurduğunu ve yanma alıp cennete götürdüğünü söyledi. Adamın sağ kolu (Melek Cebrail'di) başını Tanrı'ya sunmuştu, o zaman Tanrı ona peygamberlik gö-

revi verdi, öylesine eskil sözcükler açınladı ki, tekrarlanması ağızları yakıyor ve ölümlü gözlerin dayanamadığı görkemli bir parıltı saçıyordu. Maskelinin açıklaması böyleydi. Yeryüzündeki bütün insanlara yeni inancı öğretirken, Çehre onlardan gizli olacak ve meleklerin taptığı gibi, onlar da tehlikesizce tapabileceklerdi. İletisini haykırdıktan sonra, Hâkim onları kutsal savaşa -*"cihad"*- ve yerinde bir şehitliğe çağırdı.

Köleler, dilenciler, dalavereciler, deve hırsızları ve kasaplar ona inanmayı reddettiler. Bir ses *"büyücü"*, bir başkası *"sahtekâr"* diye bağırdı.

İçlerinden birinin yanında bir leopar -Pers hükümdarlığı bakıcılarının av için eğittikleri ince yapılı ve kan dökücü cinsin bir örneği belki- vardı. Kesin olan zindanına son verdiğiydi. Peygamber ve iki yamağı dışında, herkes çil yavrusu gibi dağıldı. Kaçanlar geri geldiğinde, hayvanı kör etmişti. Parlayan ölü gözlerin önünde, adamlar Hâkim'e taptılar ve olağanüstü etkisini yakardılar.

Peçeli peygamber

Abbasîler'in resmî tarihçisi, pek coşkuya kapılmadan, Peçeli Hâkim'in Horasan'da yükselişini anlatıyor. Bu yöre -en ünlü yol göstericisinin yıkımı ve çarmıha gerilmesinden çok etkilenmiş- umutsuzluk ateşiyle Işıltılı Çehre'nin öğretisi kucaklamış ve önüne kanını ve altınını sermişti. (O zaman, Hâkim hayvan maskesinin yerine, mücevherlerle işlenmiş dört kat beyaz ipekten bir peçe takmıştı.) Banu Abbaslar'ın simgesel rengi siyahtı; Hâkim Koruyucu Peçesi, bayrakları ve sarıkları için beyazı seçti -en karşıt olanı-) Kampanya iyi başladı. *"Açıklama Kitabı"*nâ göre, Halife'nin bayraklarının her yerde utkulu olduğu doğru, ama bu utkuların en sık raslanan so-

nucu generalleri tahttan indirmek ve ele geçirilmez kalelerin düşmesi olduğundan, uyanık okuyucu neye dayanacağını biliyor, 161 yılının Recep ayında, dillere destan Nişabur kenti bronz kapılarını Maskeli'ye açtı; 162 yılının başında, sıra Astarabad'a gelmişti. Hâkim'in askerî yöntemi (daha talihli bir başka peygamber gibi), çarpışmaların en heyecanlı anında, kızıl devenin hörgücü üzerinden, Tanrı'ya dek yükseldiği yadsınamayacak bir tenor sesiyle dua okumaya indirgenebilirdi, çevresinde vızıldayan oklar, duasına dokunmuyordu. Tehlikeyi arar gibiydi: korkunç cüzzamlıların sarayının etrafında aylak aylak dolaştığı bir gece, onları huzuruna çağırdı, öptü ve gümüşler, altınlar verdi.

Yönetim sorunlarını altı yedi yandaşa devretmişti. Derin düşünceler ve huzur arayışı içindeydi: yüz on dört kör kadından oluşan bir harem, ilahî gövdesinin gereklerini dindirmekle görevliydi.

İğrenç aynalar

Ne kadar patavatsız ve korkutucu olursa olsun, İslâm, Tanrı sırdaşlarının ortaya çıkmasına karşı hoşgörülüdür, sözcükleri ile inanç geleneğini geçersiz kılmamaları koşuluyla. Anlaşıldığı kadarıyla, peygamberin kendisi, bu horgörünün saygınlığını, horgörmedi ama yandaşları, utkuları ve Halife'nin -Muhammed el Mehdî- genel öfkesi onu sapkınlığa zorladı. Bu anlaşmazlık yıkımına neden oldu, ama öncesinde, tarihöncesi gnostik inançların belirgin sızıntılarıyla dolu, kişisel bir dinin maddelerini tanımlamasını sağladı.

Hâkim'in kozmogoni ilkesinde, hayaletimsi bir Tanrı vardır. Bu Tanrı tüm görkemiyle, adı ve çehresi gibi, köklerine de aldırmaz. Değişmez bir Tanrı'dır, ama imgesi, yaratılma-

ya lütfettikten sonra, ilk cenneti çeyizleyip, başköşeye yerleşen dokuz gölgeyi yansıtır. Bu ilk epitken taç bir başkasını doğurdu, kendi melekleri, güçleri ve tahtları, ilkinin simetrik eşi olan, daha alçak, ikinci bir cenneti kurdu. Bu ikinci meclis, kendi bir dördüncüde yansıyan bir üçüncüye yansıdı ve 999'a dek böylece süregeldi yöneten Tanrı, en dipteki cennettekidir -gölgelerin gölgelerinin gölgesi- ve Tanrısallık kesiri sıfıra yakındır.

Yaşadığımız yeryüzü bir yanılgı, kaba bir yansılamadır. Aynalar ve babalık iğrençtir, çünkü bu yanılgıyı onaylar ve çoğaltırlar. Bulantı temel erdemdir. Bizi oraya iki öğreti götürebilir (peygamber seçme hakkı tanıyor): Yoksunluk veya aşırılık; şehvet veya iffet.

Hâkim'in cennet ve cehennemi de az umutsuz değildir. *"Sözcükü yadsıyanlara Mücevherli Peçe'yi ve Çehre'yi yadsıyanlara* (diyor *"Gizli Gül"*ün saklanan bir bedduası) *olağanüstü bir cehennem ayırdım ben, çünkü her lanetli, 999 ateş imparatorluğunda hüküm sürecek, her imparatorlukta 999 ateş dağı, her dağın üstünde 999 ateş kulesi, her kulede 999 ateş katı, her katta 999 ateş yatağı, her yatakta 999 ateş biçimi* (çehresi ve sesi olan) *ona sonsuza dek işkence yapacak"*. Başka bir yerde: *"Bu yaşamda bir tek gövdede acı çekiyorsunuz; ölümde ve Hesaplaşma'da sayısız gövdeden çekeceksiniz."* Cennet daha az somuttur. *"Orada hep gece hüküm sürer, orada taş havuzlar vardır ve orada hüküm süren mutluluk vedalaşmaların, el etek çekmelerin ve uyuduğunu bilenlerin özgün mutluluğudur."*

Çehre

Hicret'in 163'üncü ve Işıltılı Çehre'nin beşinci yılında, Halife'nin ordusu, Sanam'da Hâkim'i kuşattı. Yiyecek ve şehitler

eksik değildi, ve ışıktan melekler alayının imdada yetişmesi her an bekleniyordu. Korkunç bir dedikodu saraya yayıldığı sırada, durum böyleydi. Haremde, zina işleyen bir kadının haremağalarınca boğulduğu anda, peygamberin sağ elinin yüzük parmağının olmadığını ve öteki bütün parmaklarının da tırnaksız olduğunu haykırdığı anlatılıyordu. Söylenti, yandaşların kulağına ulaştı. Yüksek bir balkonun üstünde, güneşin altında, Hâkim utku veya yakını Tanrı'nın bir işaretini diliyordu. Sessizce, başları öne eğik -yağmura karşı koşar gibi- iki subay mücevherlerle işlenmiş Peçe'yi söküp attılar.

Büyük bir sarsıntı oldu. Havari'nin adanmış çehresi, göklere çıkan çehre gerçekten beyazdı, ama bu irinli cüzzamın belirgin beyazlığıydı. Öylesine şişmişti ve inanılmazdı ki maskeyi andırıyordu. Kaş yoktu, sağ gözün alt kapağı buruşuk yanağa sarkmıştı, ağır bir kabartı salkımı dudakları yiyordu, insana benzer yan kalmamış yassı burun, aslan mantarına benziyordu.

Hâkim'in sesi son bir kurnazlığa başvurdu. *"İğrenç günâhlarınız, göz kamaştırıcılığını algılamaya engel..."* diye başladı.

Dinlemediler ve mızraklarıyla delik deşik ettiler.

Pembe Evin Köşesindeki Adam

Bu kadar adam varken, kalkıp ebediyete göçmüş Francisco Real'i bana sormanız ilginç. Evet, tanımıştım, gerçi çevre mahallerinden değildi kendisi, daha çok kuzeyde, Guadalupe ve eski topçu kışlası taraflarında sürterdi. Toplasanız üç kez konuştuk, ve her üçü de aynı gece, ama ne unutulmaz geceydi o, işte o gece Lujanera yatmaya benim eve geldi -canı öyle çekmişti- ve Rosendo Juárez bir daha dönmemek üzere Arroyo'yu terketti. Bu adın sizler için pek anlam taşımaması doğal, ama Bıçkın *(el Pedagor)* Rosendo Juárez, Villa Santra Rita'da iyi tanınırdı. Bıçak kullanmakta çok yetenekliydi, bu sayede don Nicolás Peredes'in adamlarından biriydi, o da Morel'in adamlarından biriydi. İki dirhem bir çekirdek, koşumlarının tamamı gümüşten, siyah atına binmiş geneleve bir gelişi vardı ki, adamlar ve köpekler saygı duyardı, kadınlar da; vicdanında iki ölü olduğunu herkes bilirdi; yağlı saçların üstüne ince kenarlı yüksek bir şapka takardı; talih yüzüne gülerdi, öyle derler ya. Biz Villa'nın gençleri tükürmesine kadar her şeyini taklit ederdik. Buna karşın, bir gece Ro-

sendo'nun gerçek kimliğini gözler önüne serdi.

Masala benziyor, ama bu benzersiz gecenin öyküsü, tuğla ocaklar ve çukurlar arasından, tozlu toprak yollardan, daracık sokaklardan sarsılarak gelen ağzına kadar adam dolu ve parlak kırmızı tekerlekli kaba faytonda başladı; üstünde siyahlar giyinmiş iki kişi gitarlarıyla kıyameti koparıyor, arabacı kamçısını atların ayaklarına dolanan başıboş köpeklere şaklatıyordu; ortada *ponchosuna* sarınmış sessizce oturan bir adam, işte bu adam dillere destan Tongacı *(el Corralero)* idi, dövüşmeye ve öldürmeye gidiyordu. Gecenin serin olması büyük bir şanstı; açtıkları körüğün üzerine oturmuş iki kişi, bu yalnızlığın ortasında, şenlikte geçit töreni yapar gibiydiler. Birçok olayın başlangıcı buydu, ama henüz farkında değildik. Gençler, erkenden Julia'nın salonuna yollanmıştık; Gauna ve Maldonado arasındaki yol üstünde oluklu teneke levhalardan yapılma bir hangardı. Dışarıda asılı kırmızı sefih fener ve şamata sayesinde ta uzaktan seçilirdi. Julia biraz fazla esmerdi, ama işini iyi bilir, özen ve ciddiyetle yapardı, ayrıca çalgıcılar, iyi içkiler ve dansa dayanıklı eşler de hiç eksik olmazdı. Ama Lujanera, Rosendo'nun kadını hepsini gölgede bırakırdı. Şimdi öldü, bayım, hatta yıllar var ki düşünmedim bile, ama zamanında görmeliydiniz onu, o gözlerini. Bir bakışı adamın uykusunu kaçırırdı.

Şeker kamışı içkisi, *milonga,* avratlar, benim dostluk belirtisi diye kabullenmeye çalıştığım, Rosendo'dan gelen aşağılayıcı bir küfür veya sırta inen bir şaplak: kısacası en mutlu bendim. Çok iyi uyum sağlayan, sanki adımlarımı önceden kestiren bir eşe düşmüştüm. Tango bizi eline geçirmişti, bizi itiyordu ve ayırıyordu ve dağıtıyordu ve yeniden birleştiriyordu. Erkekler kendilerinden geçmişlerdi, düşte gibiydiler. Birden müzik sesinin arttığı duygusuna kapıldım, aslında gitgide daha iyi duyulan faytonun gitarlarına karışmasından ileri geliyordu. Sonra esinti yön değiştirdi, duyulmaz oldular,

yeniden gövdemle, eşimin gövdesiyle ve tangonun akımlarıyla ilgilenmeye başladım. Uzunca bir süre sonra, dışarıdan kapıya vuruldu ve bir ses duyuldu. Bir anda sessizlik çöktü, kapıya bir omuz darbesi ve adam içerideydi. Adam sese benziyordu.

Bizler için henüz Francisco Real değildi, ama uzun boylu, iri kıyım, tepeden tırnağa siyahlara bürünmüş, omuzuna doru renkli bir *chalina* atmış bir adamdı. Bıçak gibi, yerliyi andıran profilini anımsıyorum.

Kapının kanadı açılırken bana çarpmıştı. Yarı sersemlemiş halde yeni gelenin üstüne atıldım ve sol elimi suratının ortasına savurdum, bir yandan da sağ elimle yeleğimin sol koltukaltından kısa keskin bıçağı çekiyordum. İtişme kısa sürdü. Adam dengesini bulmak için kollarını gerdi ve ayak altında duran bir eşyayı kenara çeker gibi, beni yana savurdu. Elim hâlâ işe yaramaz silahın üstünde, arkasında yere yapıştım. Hiçbir şey olmamış gibi, ilerlemeyi sürdürdü. Yolundan çekilenlerden bir baş yukarıda ve hiç görmez gibi ilerliyordu. Öndekiler -yalnızca İtalyan aylaklar- korkuyla yelpaze gibi dağıldılar. Ama uzun sürmedi. Sonraki grupta İngiliz vardı, bekliyordu ve yabancının elini, daha omuzuna değmesine fırsat bırakmadan, yassı bir bıçak darbesiyle uyuşturmuştu. Darbenin hemen ardından, herkes müthiş bir öfkeye kapıldı. Salon oldukça uzundu, adamı dirseklerle dürterek, ıslıklar ve tükürüklerle bir ucundan öteki ucuna sürüklediler. Önce yumrukladılar, sonra darbeleri savuşturmaya bile yanaşmadığını görünce, işi resmen tokada döktüler veya *chalina*ların zararsız püsküllerıyle sanki dalga geçmek ister gibi, biraz da köşede duvara dayanmış ses çıkarmadan dikilen Rosendo'ya ayırmak ister gibi vuruyorlardı. Sonradan açıkça görecekleri mizi bilirmiş gibi, sinirli sinirli cigarasını çekiştiriyordu. Tongacı, zırlayan ayak takımı yelinin itiştirmesiyle, soğukkanlı ve kan içinde, önüne geldi. Islık-

lanmış, tokatlanmış, tükürüklenmiş bir halde Rosendo ile karşı karşıya gelince gözlerini dikip, kolunun tersiyle yüzünü sildi ve ilk kez konuştu:

- Adım Francisco Real, kuzeyden geliyorum. Francisco Real benim, Tongacı dedikleri. Bu garibanların bana el kaldırmalarına izin verdim, çünkü benim aradığım, gerçek bir erkek. Bazı soytarılar, buralarda bıçak kullanması, ve acımasızlığı ile ünlü, adı Bıçkın'a çıkmış birini anlatıyorlar. Karşılaşmak isterim, benim gibi bir hiçe yüreklilik, ustalık nasıl olur öğretsin diye.

Bütün bunları söylerken, gözlerini üstünden hiç ayırmadı. O ana dek yeninde sakladığı bir bıçak sağ elinde parlamaya başladı. İtiştirenler, yavaş yavaş çevresinden uzaklaştırıldı, ve hepimiz büyük bir sessizlikle ikisine bakıyorduk. Keman çalan melez bile, suratını o yana dönmüştü.

İşte o zaman, arkamda ayak sesleri duyup döndüğümde, kapının pervazında Tongacı'nın çetesinden altı yedi adam gördüm. Yanık tenli, kırçıl bıyıklı köylüye benzeyen en yaşlıları birkaç adım atıp durdu, bütün bu avratlardan, ışıklardan gözleri kamaşmış gibiydi, saygıyla şapkasını çıkardı. Ötekiler, işler kötüye giderse bıçakları çekmeye hazır, fırsat kolluyorlardı.

Ya Rosendo'nun nesi vardı, şu sütü bozuğu tekme tokat kapı dışarı etmek için ne bekliyordu? Gözleri yerde, ses çıkarmıyordu. Cigarası, tükürmüş müydü yoksa ağzından mı düşmüştü bilmiyorum. Sonunda, ağzından birkaç sözcük döküldü, ama öylesine alçak sesle söylenmişti ki, odanın öte ucunda dikilen bizler, ne dediğinden bir şey anlamadık. Francisco Real ikinci kez meydan okudu, o yine alttan aldı. İşte o zaman, kuzeylilerin en genci ıslık çaldı. Lujanera delikanlıya kıyıcı bir bakış fırlattı, saçları beline dökülmüştü, kaynaşmanın ve kızların arasında kendine yolaçıp, doğru erkeğine gitti, elini göğsüne götürdü, ve kınından hançeri çıkardı, ona uzatırken:

- Sanırım, ihtiyâcın olacak Rosendo, dedi.

Tepede, tavana yakın bir yerde, dereye bakan uzunlamasına bir çeşit pencere vardı. Rosendo, bıçağı iki eliyle sıkı sıkıya tutmuş, tanımaz gibi boş boş bakıyordu. Birden gerildi, bıçak havayı yararak uçtu, pencereyi aşıp dışarıda, Maldonado'da kayboldu. Bir ürperti duydum.

- Midemi daha az bulandırsaydın, bağırsaklarını deşerdim senin, dedi öteki, ve vurmak için elini kaldırdı. O zaman Lujanera vücudunu adama yapıştırıp, kollarını boynuna doladı, ve o gözlerini yüzüne dikip öfkeli bir sesle:

- Bırak şunu, bizi erkek olduğuna inandıran garibanı.

Francisco Real bir an duraksadı, sonra tutkuyla kadını kollarına aldı ve çalgıcılara tangolar, milongalar çalmalarını, bize de kıpırdayıp dansa girişmememizi buyurdu. Milonga bir baştan öbür başa alev gibi sardı. Real ağırbaşlı bir havayla dansediyordu, ama ikisinin arasında ışık sızacak yer bırakmıyordu, ona sahip olmuştu bile. Kapıya yaklaşınca bağırdı:

- Yol açın beyler, hazır mayışmışken alıp götüreyim!

Böyle dedi ve yanak yanağa, tangonun çalkantısında gibi, tangoda yitmiş gibi dışarı çıktılar.

Utançtan kızarmış olmalıydım. Kızlardan biriyle iki üç kez daha döndüm, sonra kabaca bıraktım. Sıcağı va sıkışıklığı bahane edip, duvar boyunca ilerleyip dışarı çıktım. Güzel bir geceydi, ama kimin için? Sokağın köşesinde fayton duruyordu, oturulacak yerde iki gitar insan gibi dikiliyordu. Bu kadar dikkatsizlik edilmesini çirkin buldum, sanki eski gitarlar araklanmaya değmezmişcesine. Beş para etmediğimiz duygusuna kapılmam, tepemi attırdı. Kulağımın ardındaki karanfili bir fiskede su birikintisine fırlattım, ve bir süre öylece boş boş baktım, artık hiçbir şey düşünmemek ister gibi. Bir an önce ertesi günün gelmesi için, bu geceden kurtulmak için çok şey vermeye hazırdım. Bunun üstüne bir dirsek dar-

besi yedim, neredeyse sevinecektim. Rosendo idi, tek başına sıvışıyordu.

- Sersem herif, hep ayak altında olman şart mı? diye homurdandı, sakinleşmek için ve alışkanlıktan, bilemiyordum. En karanlık sokağa, Maldonado'ya gidene saptı. Onu bir daha hiç görmedim.

Orada durup, yaşam boyu görülen şeylere baktım - yeter dedirtecek kadar gökyüzü, tek başına ayakta direnen dere, uyuklayan bir at, çıplak topraktan ara sokak, tuğla ocaklar; ve hindiba çiçekleri ile kuru kemikler arasında yeşeren bir tutam ottan fazla etmediğimi kurdum. Bu çöplükten bizim gibi ağzı bol lâf yapan, sıkıda kalınca gevşeyen, sâfi kuru gürültü adamlardan başka ne çıkabilirdi ki? Sonra, kendi kendime hayır dedim, mahalle ne kadar perişansa, biz o kadar uyanık olmalıydık. Çöplük mü? *Milonga* öyle bir şamata koparıyordu, evlerden öyle bir gürültü geliyordu ki, ayrıca yel de hanımeli kokusu getiriyordu. Boşuna güzel bir geceydi. Üstüste yığılmış, baktıkça insanın başını döndüren yıldızlar vardı. Kendimi, bu işin beni ilgilendirmediğine inandırmaya çalışıyordum, ama Rosendo'nun tabansızlığı ve yabancının dayanılmaz yürekliliği içime oturmuştu. Bu gece için bir kadın bile tavlamıştı uzun boylu adam. Bu gece ve sonraki geceler, belki de bütün geceler diye içimden geçirdim, çünkü Lujanera ile durum ciddiydi. Hangi yöne gittiklerini Tanrı bilir. Pek uzaklaşmış olamazlardı. Belki de, karşılarına çıkan ilk hendekte iş tutmaktaydılar.

Geri dönmeye karar verdiğimde, dans hiçbir şey olmamış gibi sürüyordu.

Olabildiğince ufalıp ötekilerin arasına sızdım, ve bizimkilerden yalnızca birinin kirişi kırdığını, kuzeylilerin de ötekilerle tangoladıklarını gördüm. Ne dirsek darbeleri, ne itişme, daha çok kuşku ve incelik. Müzik uyukluyordu, kuzeylilerle danseden kızlar da canlandırmaya yanaşmıyordu.

Ben bir şeyler bekliyordum, ama ne olacağını kestirememiştim.

Dışarıda bir kadının ağladığı duyuldu, sonra tanıdık bir sesin, dinginlik dolu, hattâ artık bir insana ait değilmiş gibi bir dinginlikle dolu:

- Gir içeri kızım, dediği duyuldu. Başka hıçkırık sesleri geldi, ses sabırsızlanmaya başlar gibiydi.

- Aç diyorum sana! Açsana orospu, kaltak, aç kancık!

Bunun üzerine kapı titreyerek açıldı ve Lujanera içeri girdi, tek başına. Arkadan biri itmişe benziyordu.

- Hayalet gönderiyor, dedi İngiliz.

- Bir ölü, dostum, dedi o zaman Tongacı.

Yüzü ayyaşı andırıyordu. İçeri girdi, az önceki gibi önünde açılan boşlukta sendeleyerek birkaç adım attı ve direk gibi devrildi. Onunla gelenlerden biri sırtüstü döndürüp, başının altına bir *pancho* yerleştirdi. Bu önlemler adamı kanla lekeledi. O zaman göğsünde derin bir yara göründü. Kan oluk oluk akıyor ve *chalina*nın altında kaldığından o ana kadar görmediğim lâl rengi bir fuları karartıyordu. İlk bakım için, kadınlardan biri ateşsuyu ve yanık bezler getirdi Adam açıklama yapacak durumda değildi. Lujanera, kolları iki yanına sarkmış, dalgın bakışlarla onu süzüyordu. Hepimiz kaş göz hareketleriyle soruşturuyorduk, sonunda anlattı. Beraber dışarı çıktıktan sonra küçük bir tarlaya gittiklerini, bir ara yanlarına bir yabancının gelip, kendinden geçmişçesine Tongacı'yı kavgaya kışkırttığını, sonra da bıçağını sapladığını söyledi; kim olduğunu bilmediğine, ama Rosendo olmadığına yemin etti. Kim inanırdı ki?

Ayaklarımızın dibindeki adam ölmekteydi. Onu böylesine düzeltenin eli bile titrememiş, diye düşünüyordum. Buna karşın, o adam meşin gibiydi. Düştüğünde Julia *maté* hazırlamaktaydı ve ölmeden önce *maté* salonun turunu atıp yeniden bana ulaşmıştı. "Yüzümü örtün" dedi sonun geldiğini

hissedince. Gururundan başka şeyi kalmamıştı ve can çekişirken yüzünü seyretmemize izin vermeyecekti. Biri, siyah, yüksek şapkayı başının üzerine yerleştirdi. Yumuşak şapkanın altında öldü, sızlanmadan. Geniş göğsü artık inip kalkmadığında, üstünü açmaya karar verdiler. Ölülerde görülen yorgun bir havası vardı; o zamanlar topçu kışlasından güney'e en gözüpek adamlardan biriydi; cansız ve sözsüz oracıkta yatar görünce, kinim geçmişti.

- Ölmek için canlı olmak yeterli, dedi kızlardan biri. Bir başkası, o da düşünceli düşünceli:

- Bu kadar kibirli adam, altı üstü sinekler üşüşsün diyeymiş, dedi.

İşte o sırada, kuzeyliler aralarında bir şeyler fısıldaştılar, sonra ikisi yüksek sesle tekrarladı:

- Kadın öldürdü.

Biri karşısında dikilip suratına haykırdı ve hep beraber çevresini sardılar. Aniden, dikkat etmem gerektiğini unutup, yıldırım gibi ortalarına daldım. Heyecandan neredeyse bıçağı çekiyordum. Çoğunun, hatta hepsinin gözlerini bana çevirdiğini hissettim. Alaycı bir sesle:

- Bakın şu kadının ellerine. Böyle bir bıçak darbesini batırmaya gücünün ve midesinin dayanacağını aklınız kesiyor mu? dedim, ve gerçek bir çetin ceviz edasıyla, tiksinti dolu bir sesle ekledim:

- Söylendiği kadarıyla, mahallesinde tam bir elebaşı olan ölünün işinin böyle çirkin bir şekilde biteceğini kim bilebilirdi? Hele burası gibi, dışarıdan gelip te bizi oyalayan, sonra da süprüntüden başka işe yaramayan kimseler olmasa, sıkıntıdan patlayacağımız şu ücra köşede.

Kimse sineye çekmek istemedi.

O anda, sessizlikte atlı sesleri yükseldi. Gelen polisti. Hemen hemen herkesin, bu karşılaşmadan kaçınmak için nedenleri var gibiydi, çünkü elbirliğiyle cesedi dereye atmakta

karar kıldılar. Bıçağın yıldırım gibi geçtiği uzun pencereyi anımsıyorsunuz kuşkusuz. Karalı adam da aynı yolu izledi. Birçoğu elbiselerine yapıştı ve üstündeki bütün bozukluk ve ufak tefek yükünü de aynı eller hafifletti; hatta biri yüzüğünü araklamak için bir parmağını kesti. Vurguncu herifler, bayım, kendinden daha erkek bir adam işini bitirdikten sonra, savunmasız kalan zavallı bir ölüye saldırmayı yüreği kaldırana başka ne denir? İyice bir yüklendiler, gerisini hızla akan su hâlletti. Yüzeye çıkmasın diye bağırsaklarını söktüler mi bilmiyorum, bakmamayı yeğledim. Kırçıl bıyıklı yaşlı gözlerini benden ayırmıyordu. Lujanera gitmek için karmaşadan yararlandı.

Kanun adamları gözatmaya geldiklerinde, şenlik yeniden hararetlenmiş sayılırdı. Kör kemancı öyle *habaneras* çalardı ki, artık duyulmuyor onlar. Dışarıda, gün ağarmaya yüz tutmuştu. Bayırdaki tahta kazıklar kimsesiz gibiydiler, sık tel kafesi farketmek için daha çok erkendi.

Sakince yalnız birkaç sokak ötedeki *rancho*'ma döndüm. Pencereden hafif bir ışık sızıyordu, ama hemencecik söndü. Kavradığımda, bir an önce varmak için elimi çabuk tuttum. İşte o zaman, Borges, yeleğimin sol koltuk altındaki kısa ve keskin bıçağı çıkardım ve yeniden gözden geçirdim, yavaşça, yepyeni gibiydi, masum, tek bir kan damlası kalmamıştı.

TARİH, Sudan'ın en acımasız hükümdarının Kasvetli Yakup olduğunu, ülkesini Mısırlı Vergicilerin adaletsizliklerine teslim ettiğini ve 1842 yılının Bermahat ayının 14'ünde saray odalarının birinde öldüğünü biliyor. Kimileri onu sihirbaz Abdurrahman Masmudi'nin (adını "Yargılayıcının Uşağı" diye çevirmek mümkün) hançer ya da zehirle öldürdüğünü iddia ediyorlar, ama Kasvetli dendiğine de bakılırsa, doğal bir ölüm daha gerçekçi görünüyor. Bununla beraber yüzbaşı Richard Francis Burton 1853 yılında sihirbazla konuşmuş ve şunları anlatmış:

- Kardeşim İbrahim'in sonradan kendisini ele veren Kordofan'lı zenci şeflerin kalleşçe ve boş yardımlarıyla hazırladığı gizli komplonun sonucunda, Kasvetli Yakub'un zindanlarında tutsak yattığım doğru. Kardeşim, adaletin kanlı derisi üzerinde can verdi, sıra bana geldiğinde, Kasvetli'nin iğrenç ayaklarına kapanıp sihirbaz olduğumu söyledim ve beni bağışlarsa ona Fanusi Jiyal'dekilerden (sihirli lamba) çok daha muhteşem biçimler ve görüntüler açınlayacağıma söz ver-

dim. Tiran hemen bir gösteri yapmamı buyurdu. Sazdan bir kalem, makas, büyük bir kağıt, mürekkep dolu bir hokka, bir maltız, kişniş tohumları ve bir parça da aselbent istedim. Kağıdı altı şerit kesip, ilk beşinin üzerine tılsımlar ve yakarılar, altıncıya da Cennetlik Kuran'da bulunan şu sözleri yazdım: "Peçeni sıyırdık ve gözlerinin bakışı içimize işledi". Sonra, Yakub'un sağ elinin ayasına sihirli bir dörtgen çizdim, avucunu hafifçe kapatmasını isteyip, dörtgenin ortasına bir damla mürekkep sürdüm. Kendi yansısını avucunda açıkça algılayabiliyor mu diye sordum; yanıtı olumluydu. Gözlerini yummasını söyledim. Aselbentle kişnişi yakıp, yakarıları maltızda kül ettim. Yakub'tan belirmesini istediği şekli söylemesini istedim. Biraz düşündü ve çölün sınırındaki çayırlarda otlayan yaban atlarının en güzelinde karar kıldı. Baktığında yeşil ve sessiz kırları gördü, ardından bir at yaklaştı, leopar gibi çevik, alnının ortasında beyaz yıldız benek. Benden ilki kadar mükemmel bir at sürüsü istedi ve ufuktaki büyük toz bulutunu, hemen sonra da at sürüsünü gördü. Yaşamımın kurtulmuş olduğunu anladım.

Gün ağarırken, iki asker hücreme girip beni Kasvetli'nin odasına götürdüler. Tütsü, maltız ve mürekkep beni bekliyordu. Böylece o buyurdu, ben de dünyanın bütün görüntülerini gösterdim. Ölmüş insanların görmüş olduğu, yaşayanların görmeyi sürdürdüğü her şey, bu iğrenç ölünün elinden geçti: yeryüzünü bölen kentler, iklimler, krallıklar, merkezindeki gizli hazineler, denizleri aşan gemiler, savaşlarda kullanılan gereçler, müzik ve cerrahlık, çekici kadınlar, durağan yıldızlar ve gezegenler, zındıkların iğrenç tablolarını boyamakta kullandığı renkler, içerdikleri tüm erdem ve gizlerle mineraller ve bitkiler, Tanrı'yı övüp şükrederek beslenen gümüş melekler, okullarda dağıtılan ödüller, piramitlerin yüreğindeki kuş ve hükümdar yontuları, dünyayı taşıyan boğanın ve boğanın altındaki balığın yansıttığı gölge, bağış-

layıcı Tanrı'nın çölleri. Gaz lambasıyla aydınlatılmış sokaklar, insan çığlığını duyunca ölen balina gibi anlatılması olanaksız şeyler gördü. Bir keresinde bana Avrupa denen kenti göstermemi buyurdu. Ben de caddelerinin en büyüğünü gösterdim ve çoğu gözlüklü ve hepsi siyahlara bürünmüş bu engin insan nehrinde sanırım ilk kez Peçeli Adam'ı gördü.

Bu kişi, bazen Sudan elbisesi, bazen üniforma giymiş, ama her zaman yüzü örtülü, bundan böyle görüntülerde yeralmaya başladı. Adam artık hiç eksik olmuyordu, ama kimliğini kestirmemiz mümkün değildi. Ayrıca, mürekkep aynanın; başlangıçta geçici ve donuk olan yansıları, gitgide daha karmaşık oluyordu. Benim buyruklarımı yerine getiriyorlardı ve tiran her şeyi açıklıkla seçebiliyordu. Kuşkusuz her seferinde bitip tükeniyorduk. Bazı sahnelerin tüyler ürpertici içeriğinde de bir başka yorgunluk kaynağı yatıyordu; işkenceler, idamlar, sakatlamalar, cellatın ve zalimin sevinçleri.

Böylece Bermahat ayının 14'ünde tan sökümüne vardık. Mürekkep damlası Yakub'un avucundaydı, aselbent maltızın içindeydi ve yakarılar kül olmuştu. İkimiz yalnızdık. Kasvetli bana, geri dönüşü olmayan ve haklı olarak verilmiş bir ceza göstermemi buyurdu, çünkü o gün canı bir ölü görmek istiyordu. Ona davullu askerleri, yere serilmiş dana derisini, seyretmekten hoşnut kalabalığı ve adalet kılıcını elinde tutan cellâtı gösterdim. Cellâtı tanımaktan hoşnut, bana "Bak Abukir bu, Kardeşin İbrahim'in başını o vurdu, bu şekilleri senin yardımın olmadan çağırabilme ilmine eriştiğimde senin de kaderini o noktalayacak" dedi. Sonra hükümlünün görünmesini istedi. Getirdiklerinde sustu, çünkü karşısındaki yüzü örtülü garip adamdı. Öldürülmesinden önce, peçenin çıkarılmasını emretti. Ayaklarına kapanıp "Ey Zaman'ın, maddenin ve bütün yüzyılların kralı, bu şekil ötekiler gibi değil, ne adını ne atalarını, ne ilini ne yurdunu biliyoruz, günün birinde hesap vermek zorunda kalacağım bir günah işlemek-

ten korkarım" dedim. Kasvetli gülmeye başladı, eğer bir günah varsa, kendi üzerine alacağına andiçti. Kılıcının ve Kuran'ın üzerine yemin etti. O zaman, hükümlünün gömleğinin çıkarılmasını, dana derisine yatırılıp bağlanmasını, sonra da peçesinin açılmasını emrettim. Öyle de yapıldı. Yakub'un korku dolu gözleri sonunda bu yüzü gördü -kendi yüzüydü. Korkunun tutsağı olup, çılgına döndü. Titremeyen elimle onun titreyen elini kavradım ve kendi ölüm törenini izlemeyi sürdürmesini buyurdum. Aynadan gözlerini alamıyordu. Gözlerini çevirmeyi ya da mürekkebi dökmeyi denemedi bile. Görüntüde, kılıç suçlunun başına indiğinde, beni duygulandırmayan bir inlemeyle, cansız yere yıkıldı.

"Mutluluk, hayatta kalıp, sınırsız Bağışlama ve sonsuz Ceza'nın iki anahtarını elinde tutan kişi ile beraber olsun."

Sonsuzluğun Tarihi

Historia de la Eternidad

1936

EL-MU'TASIM'A YAKLAŞIM

PHILIP Guadella, Bombaylı avukat Mir Bahadur Ali'nin romanı *The Approach to El-Mu'tasım*'ın, "*çevireninde büyük ilgi uyandıran şu alegorik İslâm şiirleri ile kaçınılmaz olarak John H.Watson'u aşan ve insan yaşamının iğrençliğini daha da ilerleterek, Brighton'ın en kusursuz barınaklarına kadar vardıran şu polis rômanlarının oldukça rahatsız edici bir bağdaşımı (a rather uncomfortable combination)*" olduğunu yazıyor. Daha öncesinde, Mr. Cecil Roberts, Bahadur'un kitabındaki "*Wilkie Collins ve XII. yüzyılın ünlü Acemi Feridûddin Attar'ın çifte ve inanılmaz vasiyetini*" açığa vurmuştu. Guadella, bu kendi halinde gözlemi, pek bir şey katmadan, ama öfkeli bir anlatımla dile getiriyor. Temelde, iki yazarın birleştiği bir nokta var: her ikisi de eserin polisiye mekanizmasını ve *undercurrent* mistikliğini vurguluyor. Bu karışım aklımıza Chesterton'la bir yakınlık getirebilirse de, hiç bağlantısı bulunmadığını saptayacağız.

El-Mu'tasım'a Yaklaşım'ın ilk baskısı, 1932 yılı sonuna doğru, Bombay'da yayımlandı. Kâğıdı gazete kâğıdına benzi-

yordu; Kapak, Bombay City doğumlu birinin ilk polisiye romanı olduğu konusunda okuru uyarıyordu. Birkaç ay içinde halk biner adetlik dört baskıyı tüketti. *Bombay Quarterly Review, Bombay Gazette, Calcutta Review*, Allahabad *Hindustan Review* ve *Calcutta Englishman* kitabı göklere çıkardılar. O zaman Bahadur, *The Conversation with the Man Called el-Mu'tasım* (*el-Mu'tasım Adlı Adamla Oyun*) adını verdiği ve *A Game with Shifting Mirrors* (Devinimli Aynalar Oyunu) altbaşlıklı, güzelim resimlerle süslenmiş bir baskı yayımladı. Victor Gollancz'ın Londra'da, önsözü Dorothy L. Sayers'e emanet edip, resimleri çıkartarak -herhalde acıdığı için- bir daha yayımladığı baskı da bu işte. Elimde de aynı baskı var; 1934 baskısıyla temel farkları gösteren, okuduğum bir ek bölüm sayesinde çok daha üstün olduğunu sezdiğim ilk baskıyı bir türlü ele geçiremedim. Bu ayrılıkları inceleyip, tartışmadan önce, eserin genel akışını çabucak belirteceğim. Görünürdeki kahraman -adı bize asla açıklanmıyor- Bombaylı bir hukuk öğrencisidir. Atalarının İslâm inancını yadsır ve ona hakaret eder, ama Muharrem ayının ikinci gecesi, kendini birden Müslüman ve Hindular arasındaki başıbozuk bir kargaşanın yüreğinde bulur. Davullar ve yakarılar gecesidir bu; düşman kalabalığı arasından, Müslüman tören alayının kocaman kâğıttan sancakları yol açar. Bir Hindu damından bir tuğla uçar; biri bir hançeri bir karna saplar; biri, Müslüman veya Hindu, ayaklar altında çiğnenerek can verir. Üç bin adam kapışır; sopaya karşı tabanca, küfüre karşı beddua, bölünmez Tanrı'ya karşı Tanrılar. Şaşkınlıktan donakalmış, özgür düşünceli öğrenci ayaklanmaya bulaşır. Umudunu yitirmiş elleri bir Hindu'yu öldürür (veya öldürdüğünü sanır). Gökgürültüsü gibi, uyku sersemi, atlı Çirkar polisi, yansız kırbaç darbeleriyle devreye girer. Öğrenci, neredeyse at nalları altından kaçmayı başarır. En ücra kenar mahallelere ulaşır. İki demiryolu veya aynı demiryolunu

iki kez aşar. Dibinde döngüsel bir kule bulunan düzensiz bir bahçenin duvarından atlar. Kara gül ağaçlarının arasından, ay renkli bir köpek sürüsü (*a lean and evil mob of mooncoloured hounds*) ortaya çıkar. Ödü patlayan öğrenci, kuleye sığınmaya çabalar. Birkaç basamağı eksik demirden bir merdiven tırmanır ve bir kuyunun bulunduğu balkonda, ay ışığında çömelmiş, vargücüyle işeyen derisi kemiğine yapışmış bir adam görür. Bu adam ona, mesleğinin Parsların kuleye getirip bıraktıkları beyaz giysili cesetlerin altın dişlerini araklamak olduğunu açıklar. Başka çirkin şeyler de söyler ve ondört gecedir manda gübresiyle arıtılmadığını belirtir. Gözle görülür bir kinle, Guceratlı bazı at hırsızlarından "köpek ve kertenkele yiyicisi, sonuçta ikimiz kadar rezil herifler" diye sözeder. Gün doğarken, havada besili akbabaların alçaktan uçtuğu gözlenir. Bitkin düşen öğrenci uykuya dalar; güneş hâlâ tepedeyken uyandığında, hırsız kaybolmuştur. Bir çift Trikiropolis purosu ile birkaç bozukluk rupi de kaybolmuştur. Bir gece öncesinin tehlikeleri karşısında, öğrenci Hindistan'ın derinliklerine dalıp, yolunu yitirmekte karar kılar. Bir putataparı öldürebileceğini kanıtladığını, ama Müslümanın putatapardan daha haklı olduğunu kesinlikle öğrenemediğini düşünür. Ne Gucerat adı, ne de Palampur'da oturan, ceset soyanlar için hakaret ve kin saymasıyla yeğlenen *malka-sansi* (eşkıyalar kastı kadını) adı hiç aklından çıkmaz. Böylesine inceden inceye aşağılık bir adama duyulan hıncın övgüye değer olduğunu savunur. Pek umut beslemeden, onu aramaya karar verir. Dua eder ve emniyetli yavaşlıkla, uzun yola koyulur. Eserin ikinci bölümü burada biter.

Bunu izleyen on dokuz bölümün olaylarını dile getirmek olanaksız. İnsan türünün devinimlerini (alçaklıktan matematik kurgularına kadar uzanan) tüketir gibi görünen bir biyografiden ve engin Hindistan coğrafyasını kapsayan gerginlikten dem vurmamak için, baş döndürücü bir *dramatis per-*

sonae kaynaşması olduğunu söyleyelim. Bombay'da başlayan öykü, Palampur'un düzlüklerinde sürer, bir akşam ve bir gece boyunca Bikanir'in taş kapısı önünde oyalanır, Benares lağımlarında kör bir gökbilimcinin ölümünü anlatır, Katmandu'nun çokbiçimli sarayında bir düzene katılır, Kalküta'nın Machua Bazar'mın iç bulandırıcı kokusunda dua eder ve zina işler, Madras'ta bir noterin yazıhanesinin pencerelerinden denizin üzerinde gün doğumuna bakar, Travancor devletinin yüksek bir balkonundan denizin üzerinde akşamın ölümüne bakar, İndrapur'da duraksar ve öldürür, fersahlar ve yıllar yörüngesini aynı Bombay'da, ay renkli köpeklerin bulunduğu bahçenin az ötesinde tamamlar. İşte konusu: bir adam, tanıdığımız inançsız ve kaçak öğrenci, en beter çeşidinden insanların arasına düşer ve bir tür rezillik yarışında onlara denk olmaya uğraşır. Aniden -Robinson'un kum üzerindeki insan ayak izi önünde duyduğu mucizeye benzer dehşetle- bu aşağılıkta bir yumuşama algılar: bu nefretlik adamlardan birinde bir sevecenlik, bir coşkunluk, bir sessizlik. "Sanki diyaloga, daha karmaşık bir üçüncü kişi katılmış gibiydi." Onunla konuşan aşağılık adamın bu anlık onura layık oladığı kesin: kuşkusuz o an bir dostu veya bir dostun dostunu yansıtmıştır. Sorunu yeni baştan ele alan öğrenci, gizemli bir kanıya varır: *Yeryüzünün herhangi bir yerinde, bu duruluğun kaynağı olan bir adam var; yeryüzünde herhangi bir yerde bu duruluğun eşi bir adam var.* Yaşamını bu adamı bulmaya adamaya karar verir.

Genel konu sezinleniyor: bir ruhu başka ruhlar üstünde bıraktığı duyarlı yansılar arasında, doyumsuzca arayış: önce bir gülümseme veya bir sözcüğün belli belirsiz izi; sona doğru zihnin, imgelemin ve huzurun değişken ve gitgide artan görkemi. Sorgulanan adamlar el-Mu'tasım'ı daha yakından tanıdıkça, Tanrısallık oranları da büyür; buna karşın, yalnızca birer ayna oldukları anlaşılır. Matematiksel terimlerle,

Bahadur'un yoğun romanı, son çözümü "el-Mu'tasım adlı adam" olan, artarak yükselen bir dizidir. El-Mu'tasım'dan hemen önce, incelik ve mutluluğun yüce niteliklerinde yaşayan bir Acem kitapçı vardır; ondan tam önce de bir aziz... Uzun yıllardan sonra, öğrenci "dibinde bir kapı ve örgüsüne birçok renkli inci işlenmiş ucuz bir hasırdan ve ardından bir ışıma gelen" bir galeriye ulaşır. Öğrenci elleriyle bir iki kez kapıya vurur ve el-Mu'tasım'ı sorar. Bir erkek sesi -el-Mu'tasım'ın inanılmaz sesi- girmesini rica eder. Öğrenci perdeyi aralayıp ilerler. Roman bu noktada son bulur...

Yanılmıyorsam, böylesine bir girişimi iyi uygulamak, yazara iki şeyi zorunlu kılar: İlki, bol ve çeşitli kâhince ayrıntılar icat etmek, öteki, bu çizgiler ardında belirlenen kahramanın basit bir şekil, bir hayalet olmaması kaygısı gütmek. Bahadur, birinciyi başarıyla yerine getiriyor; ikincisininse ne ölçüde yeterli olduğunu bilemiyorum. Başka bir deyişle, asla duyulmayan ve görülmeyen el-Mu'tasım'ın yavan bir abartmalar karmaşası değil, gerçek bir kişilik izlenimini bırakması gerekirdi bizde. 1932 değişkesinde, doğaüstü imler seyrek; "el-Mu'tasım adlı adam"ın simgesel yanı var, ama kişisel tepkileri ve özel çizgileri eksik değil. Ne yazık ki bu güzel edebi tutum kısa sürmüş. Elinin altında bulunan 1934 değişkesinde, roman alegoriye gömülüyor: el-Mu'tasım Tanrı'nm belirgesi ve kahramanının izlediği kesin yol, bir anlamda ruhun gizemli yükselişini aktarıyor. Önemsiz koşullar üzüntü verici: el-Mu'tasım'dan sözeden Koçinli Zenci bir Musevî, koyu tenli olduğunu söylüyor; bir Hıristiyan, onu bir kulenin tepesinde, kolları iki yana açık betimliyor; kızıl bir lama, oturmuş "Taşilhunpo manastırında yak tereyağından yaptığım ve taptığım imgeye benzediğini" anımsıyor. Bu tanıklar insanların eşitsizliklerini düzenleme yeteneğine sahip birleştirici bir Tanrı kavramını aşılamayı amaçlıyorlar. Pek uyarıcı bir düşünce değil bana göre. Öteki için aynı şeyi söylemeye-

ceğim: Tanrı'nın kendinin Biri'nin arayışında olduğu ve bu daha yüce Biri'nin (en azından aynı değerde, ama vazgeçilmez) başka Biri'nin arayışında olduğu ve böylece Zaman'ın Sonu'na -daha da iyisi Sonsuzu'na- dek veya çevrimsel biçimde sürüp gittiği sanısı. El-Mu'tasım (sekiz savaş kazanan, sekiz erkek ve sekiz kız çocuk dölleyen, sekiz bin köle bırakan ve sekiz yıl, sekiz ay ve sekiz gün hüküm süren sekizinci Abbasî'nin adı) etimolojik olarak *Destek Arayan* anlamına gelir. 1932 değişkesinde, Hac yolculuğu ereğinin kendisinin bir hacı olması, gerçeği bulmaktaki güçlüğü uygun bir şekilde haklı gösteriyordu; 1934'tekindeyse, yerini bahsettiğim saçma Tanrıbilim'e bırakıyor. Bu sayede, Mir Bahadur Ali'nin sanatın en bayağı çekiciliğine, dâhi olma arzusuna karşı koyamadığını görüyoruz. Yazdıklarımı gözden geçirirken, yapıtın olumlu niteliklerini yeterince vurgulamadığım kaygısına düşüyorum. Eserde oldukça medeni noktalar buluyorum; örneğin el-Mu'tasım'a yaklaşıldığının sezildiği on dokuzuncu bölümde, hasmının safsatalarını, "zafer dolu bir şekilde haklı çıkmamak için" çürütmeyen bir tartışmacının konuşması.

Güncel bir kitabın, bir eskisinden türemesi onurludur; kimse (Johnson'un dediğine göre) çağdaşlarına borçlu olmaktan hoşlanmaz. Joyce'un *Ulysses*'iyle Homeros'un *Odysseia*'sı arasındaki durmadan yinelenen, ama anlamsız ilişki, eleştirinin yeltek beğenisini -nedendir bilinmez- dinlemeyi sürdürüyor; Bahadur'un romanıyla Feridûddin Attar'ın kutsal *Mantıku't-Tayr'ı (Kuşların Konuşması)* arasındaki bağlantılar, yalnızca Londra'nın değil, Allahabad ve Kalküta'nın da anlaşılmaz alkışlarını topluyorlar. Başka saptırmalar da eksik değil. Bir araştırıcı ortaya çıkıp kitabın ilk sahnesiyle Kipling'in *On the City Wall (Şehir Duvarının Üzerinde)* öyküsü arasındaki benzerlikleri sıraladı; Bahadur andırmaları kabul ediyor, ama Muharrem ayının onuncu gecesini betimleyen iki resmin ortak noktalar içermemesinin son derece

anormal olacağını ileri sürüyor... Eliot, daha haklı olarak, baş oyuncu Gloriana'nın bir tek kez bile görünmediği, yarım kalmış alegori *The Faërie Queene*'in yetmiş ezgisini anımsıyor (Richard William Church'ün sert bir makalesinin belirttiği gibi). Tüm alçakgönüllüğümle, ben bile olası ve uzak bir haberciyi imleyebilirim: bir ata veya bir ustanın ruhunun, rahatlatmak veya öğretmek amacıyla bir zavallının ruhuna girebileceği, düşüncesini savunup yaymaya çalışan 16. yüzyıldaki Kudüslü Kabalacı Isaac Luria. Ruhun bu şekilde gövde değiştirmesine *Ibbûr* adı verilir.(*)

(*) Bu yazıda, Nişabur'un yerle bir edildiği sırada, Cengiz Han'ın oğlu Tuluy tarafından öldürülen Acem mistiği Feridûddin Abu Talib Muhammed bin İbrahim Attar'ın *Mantıku't-Tayr (Kuşların Konuşması)*'ından sözettim. Şiiri özetlemek sanırım ilgi çekecektir. Dillere destan kuşlar kralı, Simurg, Çin'in merkezine gözkamaştırıcı bir tüy düşürür; kuşlar kadim anarşiye son verebilmek için tüyü aramaya karar verirler. Sarayının, yeryüzünü çevreleyen döngüsel Kaf dağında olduğunu bilirler. Hemen hemen sonsuz bu serüvene atılırlar; yedi vadi veya yedi deniz aşarlar; sondan bir öncekinin adı Başdönmesi, sonuncusununki ise Yokolma'dır. Birçok gezgin kaçıp gider, başkaları telef olur. İşleriyle arınmış yalnız otuz tanesi, Simurg'un dağına ayak basmayı başarır. Sonunda gözlerini kaldırırlar, kendilerinin Simurg olduğunu, Simurg'un onlardan her biri ve hepsi olduğunu bulgularlar. (Plotinio da - Enéadas, V, 8, 4- kimlik ilkesinin buna benzer cennetsel bir uzantısına değiniyor: *Kavranan gökyüzünde her şey, her yerdedir. Herhangi bir şey, bütün her şeydir. Güneş bütün yıldızlardır ve her yıldız bütün yıldızlar ve güneştir.*) *Mantıku't-Tayr* Fransızca'ya Garcin de Tassy, İngilizce'ye Edward FitzGerald tarafından çevrildi; bu yazı için Burton çevirisi *1001 Gece Masalları* ve Margaret Smith'in monografisi *The Persian Mystic: Attar* (1932)'a başvurdum.

Bu şiirle Mir Bahadur'un romanı arasındaki ilişkiler aşırı değildir. Yirminci bölümde, bir Acem kitapçının el-Mu'tasım'a ait olduğunu öne sürdüğü bazı sözcükler, kahramanın ağzından çıkan başka sözcüklerin abartmasıdır belki; bu andırış ve buna benzer başkaları, arayan ve arayanın kimliğini bildirebilir, aynı zamanda birinin öteki üzerindeki etkisini aktarabilirler. Bir başka bölüm el-Mu'tasım'ın, öğrencisinin öldürdüğünü sandığı "Hindu" olabileceğini esinliyor.

Kurgular

Ficciones

1944

Yolları Çatallanan Bahçe

El Jardin de Senderos Que se Bifurcan

1941

DÖNGÜSEL TAPINAĞIN KALINTILARI

*And if he left off dreaming about you...**
Through the Looking-Glass, IV

SAKİN gecede kıyıya ayak bastığını kimse görmemişti, bambudan sandalın kutsal bataklığa daldığını kimse görmemişti, ama birkaç güne kalmadan, suskun adamın Güney'den geldiğini ve vatanının, Grekçe'yle bozulmamış Zend dilinin konuşulduğu ve cüzzamın pek rastlanmadığı, yukarıda, dağın ürkütücü yamacındaki sayısız köyden biri olduğunu da bilmeyen kalmamıştı. Kesin olan birşey varsa, o da kırçıl adamın çamuru öptüğü, derisini parçalayan sazları aralamaya yanaşmadan (belki de hissetmeden) kıyıya tırmandığı ve sersemlemiş, kan içinde, bir zamanlar ateş, şimdi ise kül renginde taştan bir kaplan veya atın taçlandırdığı yuvarlak alana doğru sürünmüş olduğuydu. Bu alan eski yangınların kavurduğu, bataklık bitkilerinin saygısızlığına uğramış, Tanrı'nın artık insan tapınmalarını kabul etmediği bir tapınaktı. Yabancı yontunun ayağına uzandı. Yükselen güneş onu uyandırdı. Pek şaşırmadan yaralarının kabuk bağladığı-

(*) Ya seni düşlemekten vazgeçerse... L. Carroll - *Aynanın İçinden*, IV.

nı farketti; feri kaçmış gözlerini kapatıp yeniden uykuya daldı, gövdesinin zayıflığından değil, isteminin gücü ile. Bu tapınağın karşı konmaz amacı için gerekli yer olduğunu biliyordu; geçit vermez ağaçların, ırmağın daha aşağısında, yine tanrıları yakılmış ve ölmüş, amacına uygun başka bir tapınağın kalıntılarını örtemediğini biliyordu; kendisine düşen ilk görevin uyumak olduğunu biliyordu. Gece yarısına doğru bir kuşun avuntu bulmaz ötüşü ile uyandı. Çıplak ayak izleri, incirler ve bir testi, yöre insanlarının saygıyla uykusunu gözledikleri ve kendisinden koruma diledikleri veya büyüsünden çekindikleri konusunda onu uyardı. Korkunun soğukluğunu duydu ve harap olmuş duvarda gömüte benzer bir kovuk aranıp, vücudunu bilmediği yapraklarla sarmaladı.

Güttüğü amaç, doğaüstü olmasına karşın, olanaksız değildi. Bir insan düşlemek istiyordu: onu en ince ayrıntısına kadar düşlemek ve gerçeği benimsetmek istiyordu. Bu büyüsel tasarı, tüm benliğini ele geçirmişti; biri kalkıp kendi adını veya geçmişinden bir şey sorsa, ne yanıt vereceğini bilemezdi. Issız yıkık tapınak işine geliyordu, çünkü çevresinde gözle görülebilir çok az şey vardı; köylülerin yakınlığı da iyiydi, hiç olmazsa en basit gereksinimlerini üstlenebilirlerdi. Kabilenin pirinç ve meyveleri, yalnızca uyumaya ve düş görmeye adadığı gövdesi için yeterli besinlerdi.

Başlangıçta, düşler karmakarışıktı; çok geçmeden eğtişimsel bir nitelik kazandılar. Yabancı kendini, bir anlamda yanmış tapınak olan, döngüsel bir amfitiyatronun ortasında düşlüyordu: bir yığın sessiz öğrenci, basamakları dolduruyordu; en uzaktakilerin çehreleri yüzyılların ötesinde, yıldızların yüksekliğinde gibiydi ama hatları belirgindi. Adam onlara anatomi, kozmografya ve büyü dersleri veriyordu; yüzler açıkgözlülükle dinliyor ve akıllı yanıtlar vermeye çabalıyordu, sanki aralarından birini bu boşuna görüntü durumundan kurtarıp, gerçek dünyaya katacak bu sınavın önemini kavrar

gibiydiler. Adam, düşünde ve uyanıklığında hayaletlerinin yanıtlarını tartıyor, düzmecilerin oyununa kanmıyor, bazı şaşkınlıklarda gelişen bir zekânın varlığını keşfediyordu. Evrene katılmayı hak eden bir ruh arıyordu.

Dokuz veya on gecenin sonunda, biraz üzüntü duyarak, edilgenlikle kendi öğretisini kabul eden öğrencilerden çok, arada bir mantıklı bir çelişkiye değinmeyi göze alanlara umut bağlayabileceğini anladı. Sevgi ve şefkate değer olsalar da, edilgenler asla bireylik konumuna erişemeyeceklerdi; ötekiler varolmaya biraz daha yakındılar. Bir akşam (artık akşamlarını da uykuya adıyordu, yalnızca tan sökümünde birkaç saat uyanık kalıyordu) bu geniş imgesel öğrenci topluluğunu bütünüyle uzaklaştırıp, bir tek öğrenciyle başbaşa kaldı. Az konuşan, çabuk öfkeye kapılan, bazen başkaldıran, düşleyicisine benzer sarı yüzlü sert hatlı bir delikanlıydı bu. Okul arkadaşlarının birden yokedilmesinin keyfini kaçırması uzun sürmedi; birkaç özel dersten sonra, gelişmesi ustasını bile şaşırtmayı başardı. Buna karşın, felâket başgösterdi. Bir gün, adam vıcık vıcık çölden çıkar gibi düşten uyandı, önce akşamın solgun ışığını, tan kızıllığı ile karıştırdı ve düş görmemiş olduğunu kavradı. Bütün gece ve bütün gün, uykusuzluğun dayanılmaz berraklığı üstüne yığıldı. Bitkin düşmek amacıyla ormanı araştırmak istedi, baldıran otlarının arasında cılız, kaçamak, ilkel görüntülerle birkaç düş ânı yakaladı: hiçbiri işe yaramazdı. Okulunu çevresinde toplamak istedi, ağzından birkaç çağrı sözcüğü çıkmıştı ki, okul bozulup silindi. Neredeyse kesintisiz uyanıklığında, ihtiyar gözleri öfke gözyaşlarıyla yanıyordu.

Düşleri oluşturan tutarsız ve başdöndürücü maddeyi yoğurmanın, en üst ve alt düzeydeki bilmeceleri çözebilen biri için bile olsa, insanın girişebileceği en çetin eylem olduğunu anladı: kumdan halat örmekten, rüzgârın varolmayan yüzünü paraya basmaktan daha güçtü. Başarısızlığı önlemenin

en başta kaçınılmaz olduğunu kavradı. Başlangıçta ona yönünü şaşırtan dev sanrıyı unutmaya andiçti ve yeni bir çalışma yöntemi aramaya koyuldu. Denemeye kalkışmadan önce, bir ayını sayrılığın tükettiği gücünü toparlamaya adadı. Düş beklentilerinden bütünüyle vazgeçti ve hemen ânında günün önemli bir bölümünü uyuyarak geçirmeyi başardı. Bu dönemde gördüğü seyrek düşlere de dikkat etmedi. Yeniden işe koyulmak için, tam dolunayı bekledi. Akşam, kendini ırmağın sularında arındırdı, gezegen tanrılarına yakardı, güçlü bir adın söylenmesine izin verilen hecelerini söyledi ve uyudu. Hemen ânında, düşünde çarpan bir yürek gördü.

Bu yürek güçlü, sıcak, gizemli, sıkılı bir yumruk büyüklüğünde, nar kırmızısı idi, yüzü ve cinsiyeti daha bilinmeyen bir insan gövdesinin yarı gölgesindeydi; on dört berrak gece boyunca, özenli bir sevgiyle onu düşledi. Her gece daha büyük bir tedirginlikle algılıyordu. Dokunmuyordu: gerçekliğine tanıklık etmekle, izlemekle, bazen de onu bakışıyla düzeltmekle yetiniyordu. Algılıyor, birçok uzaklık ve açının derinliğinden yaşıyordu. On dördüncü gece, işaret parmağıyla önce şahdamarına, sonra dışarıdan içeriye, yüreğin her yanına hafifçe dokundu. Sonuçtan hoşnut kaldı. Bilinçli olarak, bir gece düş görmedi: sonra yeniden yüreği aldı, bir gezegenin adını yakardı ve bir başka temel organı görmeye çalıştı. Bir yıl geçmeden, iskelete, göz kapaklarına vardı. Sayısız saç tellerini düşünmek belki de işin en güç yanıydı. Bütün bir adam, genç bir adam düşledi, ama bu delikanlı ne doğrulabiliyor, ne konuşabiliyor, ne de gözlerini açabiliyordu. Geceler boyunca, adam onu uyurken düşledi.

Gnostiklerin kozmogonisinde, demiurgoslar, ayakta durmayı beceremeyen kızıl renkli bir Âdem yoğururlar; büyücünün gecelerinde yapılan bu Âdem, bu tozdan Âdem kadar yeteneksiz ve kaba ve ilkeldi. Bir akşamüstü, adam az kalsın bütün yapıtını yıkıyordu, ama pişmanlık duydu. (Yıksaydı

onun için daha iyi olurdu.) Yer ve ırmak tanrılarına yakarıları tükettikten sonra, belki kaplan, belki at olan yontunun önüne kapaklanıp, bilinmedik bir yardım dilendi. Alacakaranlıkta heykelin düşünü gördü. Canlıydı, kıpırdıyordu düşünde: artık kaplanla at arası korkunç bir melez değil, aynı zamanda hem bu iki ateşli yaratık hem de boğa, gül ve fırtına idi. Bu çoğul Tanrı, ona yeryüzündeki adının Ateş olduğunu, bu döngüsel tapınakta (ve benzeri başkalarında) ona kurbanlar sunulduğunu ve tapımldığını ve büyüyle düşlenen hayaleti canlandıracağını ve Ateş'in kendi ve düşleyen dışında bütün yaratıkların onu etten ve kemikten bir insan sanacaklarını açımladı. Törenleri öğrettikten sonra, onu ırmağın aşağısındaki piramitleri ayakta kalan öteki tapınağa göndermesini buyurdu, bu ıssız yapıda adını yüceltecek bir ses bulunmalıydı. Düş gören adamın düşünde, düşlenen uyandı.

Büyücü buyrukları yerine getirdi. Düş çocuğuna evrenin gizemlerini ve ateş törenini göstermek için biraz zaman ayırdı (sonuçta bu süre iki yılı buldu). Ondan ayrılmaktan derin bir iç acısı duyuyordu. Eğitim gereklerini bahane ederek, uykuya ayrılan saatleri her gün daha da uzatıyordu. Belki biraz kusurlu görünen sağ omuzu da yeniden yaptı. Bütün bunları daha önce de yaşadığı duygusu arada bir onu kaygılandırıyordu... Genelde, mutlu günler geçiriyordu; gözlerini kaparken *"Şimdi oğlumla birlikte olacağım"* diye düşünüyordu. Veya, daha seyrek: *"Yarattığım oğul beni bekliyor, eğer ona gitmezsem varolamaz"*.

Aşamalı olarak delikanlıyı gerçeğe alıştırıyordu. Bir keresinde ona, uzak bir tepeye bir bayrak dikmesini buyurdu. Ertesi gün, bayrak dorukta dalgalanıyordu. Her seferinde daha yürekli, benzeri deneyimler yaptı. Biraz içi sızlayarak, çocuğunun doğmaya hazır olduğunu -belki de sabırsızlandığını- anladı. O gece onu ilk kez öptü ve ırmağın aşağısında, sık orman ve bataklığın fersah fersah ötesinde, beyazlaşan

kalıntıları seçilen öteki tapınağa gönderdi. Ama önce (asla bir hayalet olduğunu bilmesin ve kendini ötekiler gibi bir insan sansın diye) bütün çıraklık yıllarını belleğinden sildi.

Utku ve erincini sıkıntı gölgeliyordu. Akşamın ve tan sökümünün alacakaranlığında, gerçekdışı oğlunun, ırmağın aşağısında, öteki döngüsel tapınak kalıntısında benzer âyinler uyguladığı inancıyla, taştan imgenin önünde diz çöküyordu; geceleri düş görmüyordu artık, ya da gördüğü bütün düşler diğer insanlardan farklı değildi. Evrenin ses ve biçimlerini gitgide daha silik algılıyordu: uzaktaki oğul, ruhunun eksilmesiyle besleniyordu. Yaşamının başka amacı kalmamıştı; adam bir çeşit sürekli esrime hâlindeydi. Öyküsünü aktaranların kiminin yıllarla, kiminin beşyıllarla hesaplamayı seçtiği bir süre sonra, bir geceyarısı iki kürekçi tarafından uyandırıldı: yüzlerini göremedi, ama ona Kuzey tapınağında, ateşte yürüyüp de yanmayan bir büyücüden sözettiklerini duydu. Büyücü birden Tanrı'nın sözlerini anımsadı. Yeryüzündeki bütün yaratıklar içinde, oğlunun hayalet olduğunu yalnız ateşin bildiğini anımsadı. Bu anı, önce onu rahatlattıysa da, sonradan içini kemirmeye başladı. Oğlunun bu anormal ayrıcalık üzerine kafa yoracağından ve bir şekilde boş bir görüntüden öte olmadığını bulgulayacağından çekiniyordu. İnsan olmamak, başka bir insanın düşünün yansısı olmak, ne benzersiz aşağılanma, ne büyük şaşkınlık! Her baba, saf karmaşada veya mutluluk ânında dünyaya getirdiği (veya can verdiği) çocukları ile ilgilenir; büyücünün örgen örgen, çizgi çizgi binbir gizli gecede tasarladığı bu oğulun geleceği için kaygı duyması doğaldı.

Bu düşüncelerin sonu birden geldi; ama önceden bazı belirtiler vardı. Önce (uzun bir kuraklığın ardından), uzak bir tepenin üzerinde kuş kadar hafif bir bulut; sonra Güney'de leoparların dişeti pembesinde gökyüzü; sonra gecelerin madensiliğini paslandıran dumanlar; son olarak da paniğe ka-

pılmış hayvanların kaçışması. Yüzyıllar önce olan şey yineleniyordu. Ateş tanrısının tapınağının kalıntılarını ateş yokediyordu. Kuşların kaybolduğu bir tan sökümünde, yangının duvarları sardığını gördü. Bir an sulara sığınmak geçti aklından, ama o an ölümün yaşlılığını taçlandırmaya ve çabalarını dindirmeye geldiğini kavradı. Alevlere doğru yürüdü. Yalımlar etini dağlamadılar, derisini yakmadan, okşar gibi sarmaladılar gövdesini. Dinginlikle, alçalmayla, korkuyla, kendinin de bir görüntü olduğunu, bir başkasının onu düşlediğini anladı.

BABİL KENT PİYANGOSU

BABİL kentindeki bütün insanlar gibi, konsül oldum; hepsi gibi, köle oldum; onlar gibi salt erki, utancı, zindanları tanıdım. Bakın: sağ elimin işaret parmağı eksik. Bakın: paltomun yırtığından midemin üstündeki kızıl dövme görünüyor: İkinci simge bu, Beth. Dolunay geceleri, bu harf bana Ghimel imli adamlar üzerinde yetke sağlar, buna karşın, beni Alef'lilere bağımlı kılar, onlar da aysız gecelerde Ghimel'lilere boyun eğmek zorundadırlar. Tan alacakaranlığında, bir mağarada, kara bir taş önünde kutsal boğalar kurban ettim. Bir ay yılı boyunca, görünmez ilân edildim: haykırdım, yanıt gelmedi, hırsızlık yaptım, elim kesilmedi. Grekler'in bilmediğini öğrendim: belirsizlik. Bronzdan bir odada, cellâdın sessiz mendili önünde umut, zevkler ırmağında da korku yanımdan ayrılmadı. Heraclides Ponticus şaşkınlıkla, Pythagoras'ın Pyrrhus, ondan önce Euphorbus, ondan öne de bir başka ölümlü olduğunu anımsadığını anlatıyor; buna benzer değişiklikleri anımsamak için, ölüme, hattâ sahtekârlığa başvurmaya gerek duymuyorum.

Korkunç denebilecek bu çeşitliliği, başka devletlerin bilmediği veya yalnızca kusurlu ve gizli bir yöntemle uyguladıkları bir kuruma borçluyum: piyango. Tarihini dikkatle incelemedim; büyücülerin bu konuda görüş ayrılıkları olduğunu biliyorum; bu güçlü tasarılardan benim bildiğim, kendini astrolojiye adamamış bir adamın ay hakkında bildiği kadardır. Piyangonun gerçeğin temel parçalarından biri olduğu, başdöndürücü bir ülkeden geliyorum: bugüne dek o ülkeyi, çözülmez tanrılarının davranışı veya kendi yüreğim kadar az düşündüm. Bugün, Babil'den ve onun sevgili geleneklerinden uzakta, piyangoyu ve peçeli adamların günbatımında mırıldandıkları hakaret dolu sanıları biraz şaşkınlıkla kafamda canlandırıyorum.

Babam, bir zamanlar -yüzyıllar veya yıllar önce- piyangonun Babil kentinde halka özgü nitelikte bir oyun olduğunu söylerdi. Berberlerin birkaç sikke karşılığında, kemikten dörtgenler veya simgelerle süslü parşömenler sattıklarını anlatırdı (doğru mu bilmem). Çekiliş gündüz ortalık yerde yapılırdı: talihliler, rastlantının başkaca bir desteği olmaksızın, gümüş sikkeler kazanırlardı. Gördüğünüz gibi, işlem basitti.

Doğal olarak bu "piyangolar" başarısızlığa uğradı. Manevi değerleri sıfırdı. İnsan yeteneklerinin tamamına yönelik değildi: yalnız umudu hedefliyordu. Halkın ilgisizliği karşısında, bu çıkarcı piyangoları düzenleyen tüccarlar para kaybetmeye başladı. Kimileri bir düzeltim denediler: kazanan numaralar arasına az sayıda ters talih katma. Bu düzeltimden sonra, numaralı dörtgen alıcılarının belirli bir miktar para kazanma, bazen de hatırı sayılır bir ceza ödeme şanslarını iki katına çıkıyordu. Bu hafif tehlike (otuz kazanan numara arasında bir tane de uğursuz vardı) doğal olarak halkın ilgisini uyandırdı. Babil halkı oyuna kapıldı. Talihini denemeyen çekingenlikle, ödleklikle suçlanıyordu. Zamanla, bu hak-

lı horgörü ikiye ayrıldı. Oynamayan aşağılanıyordu, ama cezayı çeken ve yenilenler de aşağılanıyordu. Şirket (o zaman böyle anılmaya başlandı), cezaların hemen hemen tamamı kasaya girmeden ödüllerine dokunamayan kazançlıların çıkarlarını korumayı üstlendi. Kaybedenlere dava açtı: yargıç hem cezayı, hem de mahkeme harcını ödemeleri, yoksa birkaç gün tutukevine gönderilmeleri hükmünü verdi. Şirket'i batırmak için, hepsi hapis yatmayı seçtiler. Bir avuç insanın gösterdiği yalancı kahramanlıktan, Şirket'in salt erki, dinsel ve metafizik gücü ortaya çıktı.

Çok geçmeden, para cezaları listelerden kayboldu; her uğursuz numaraya karşı gelen tutuklanma günü sayısı açıklanmakla yetinildi. Önceleri pek dikkat edilmeyen bu kısa ve özlü tutum işin en önemli noktası oldu. *Bu, piyangoda para dışı öğelerin ilk görünmesiydi.* Başarı büyüktü. Oyuncuların baskısıyla, şirket ters talih sayısını artırmak zorunda kaldı.

Babil halkının mantığa, hattâ simetriye çok düşkün olduğunu bilmeyen yoktur. Talihin yuvarlak sikkelerle, talihsizliğin de hapiste gün ve gecelerle sayılması tutarsız göründü. Birkaç törebilimci, para sahibi olmanın her zaman mutluluğu belirlemeyeceği ve sevinç kaynağının belki de daha dolaysız başka biçimler alabileceği üzerine akıl yürüttü.

Kenar mahallelerde bir başka kaygı yayılıyordu. Rahipler kurulu bahisleri çoğaltıyor ve korku ile umudun bütün değişimlerinin tadını çıkarıyordu; yoksullar (haklı veya kaçınılmaz bir kıskançlıkla) açıkça tadına doyum olmayan bu gitgelden dışlanmanın acısını çekiyorlardı. Zengin yoksul herkesin piyangoya eşit derecede ulaşabilmesine yönelik haklı heves, yılların anısını silikleştirmediği öfke dolu bir karışıklığa neden oldu. Bazı dikkafalılar yeni bir düzenin, zorunlu bir tarihî evrenin sözkonusu olduğunu anlamadılar (veya anlamaz göründüler). Kölenin biri mor diziden bir bilet yürüttü, çekilişe göre bu numara sahibinin dili yakılacaktı.

Yasa aynı cezayı bilet hırsızlarına da veriyordu. Bazı Babilliler adamın kızgın demirle dağlanmayı hırsızlığından ötürü hak ettiğini ileri sürdüler; gönlü yüce başkaları, celladın cezayı, yalnızca rastlantının kararlarına uymak için uygulaması gerektiğini belirttiler. Kargaşalar oldu, kanlar döküldü; ama sonuçta Babil halkı, zenginlerin karşı koymasına rağmen, kesinlikle istemini kabul ettirdi. Halk yürekli isteklerine fazlasıyla kavuştu. İlk aşamada, Şirket'in toplumsal gücün tamamını üstlenmesini sağladı. (Yeni işlemlerin enginliği ve karmaşıklığı gözönüne alınırsa, bu birleştirme gerekliydi.) İkinci olarak, piyangosunun gizli, bedelsiz ve genel olmasını elde etti. Talihin para karşılığı satışı yürürlükten kaldırıldı. Güneş tanrısı Baal'in gizemlerini öğrenmeye başlamış her özgür insan doğal olarak, altmış gecede bir, tanrıların labirentlerinde yapılan ve bir sonrakine kadar yazgısını belirleyen kutsal çekilişlere katılıyordu. Sonuçları hesaba sığmazdı. Mutlu bir oyun, onu müneccimler kuruluna yükseltebilir veya bir düşmanın (ünlü veya özel) zindana atılmasını sağlayabilir veya odanın dingin karanlığında, bizi kaygılandırmaya başlayan veya bir daha görmekten ümit kestiğimiz bir kadınla buluşturabilirdi; mutsuz bir oyun sakatlanmayı, çeşitli rezillikleri, ölümü üzerine çekebilirdi. Bazen bir tek olay -C'nin herkesin içinde cinayeti, B'nin gizemli ululaştırılması- otuz kırk çekilişin dâhice çözümüydü. Oyunları düzenlemek güçtü; ama şirket üyelerinin sonsuz erke sahip ve kurnazlık dolu olduklarını (hâlâ da öyleler) anımsamak gerekiyor. Birçok olayda, bazı sevinçlerin rastlantı eseri olduğu inancı erdemlerini azalttı; bu tersliği savuşturmak amacıyla, şirket görevlileri telkin ve büyüye başvuruyorlardı. Yöntemleri ve dalavereleri gizli kalıyordu. Her kişinin en derin umutlarını ve en derin korkularını öğrenmek için, astrologlar ve casuslardan yararlanıyorlardı. Birkaç taştan aslan vardı, Qaphqa adlı kutsal bir ayakyolu vardı, genel kanıya

göre tozlu bir sukemerinde *Şirket'e bakan* çatlaklar vardı; kötü veya iyi niyetli kişiler ihbarlarını buralara bırakıyorlardı. Alfabetik bir arşiv bu az çok güvenilir bilgileri derleyip topluyordu.

İşin inanılmaz yanı, dedikoduların eksik olmamasıydı. Şirket, kendine özgü ağırbaşlılığıyla, doğrudan karşılık vermedi. Bir maske fabrikasının yıkıntı duvarları üstüne, artık kutsal yazılar arasında yerini alan kısa bir açıklama karalamayı yeğledi. Bu öğreti parçası, piyangonun rastlantının dünya düzenine sokulması olduğunu, hataları kabullenmenin rastlantıya karşı çıkmak olmadığını, tersine desteklemek olduğunu gözlemliyordu. Bunun yanısıra, bu aslanların ve kutsal kabın, (onlara danışma hakkını reddetmeyen) Şirket tarafından yadsınmasa da, resmî bir güvence olmadığını da belirtiyordu.

Bu açıklama, toplumdaki huzursuzluğu dindirdi. Ayrıca, belki yazarının bile öngörmediği başka sonuçlar da doğurdu. Şirket'in genel eğilim ve işlemlerini derin bir değişikliğe uğrattı. Pek zamanım kalmadı; geminin demir almak üzere olduğunu işaret ediyorlar bize; çabucak açıklamaya çalışacağım.

Her ne kadar tuhaf görünse de, o güne dek kimse ortaya genel bir oyunlar kuramı atmayı denememişti. Babilliler fazla düşünüp taşınmazlar. Rastlantının kararlarını kabullenirler, yaşam, umut ve korkularını ona teslim ederler, ama onun labirente benzer yasalarını sorgulamayı akıllarından geçirmezler, ve onu açığa vuran dolambaçlı yollar meraklarını uyandırmaz. Buna karşın, sözünü ettiğim bu yarı resmî açıklama tüzel-matematiksel nitelikte birçok tartışma esinledi. Bunların bazılarından çıkarak şu tahmin yürütüldü: eğer piyango rastlantının yoğunlaştırılması, kozmosa dönemsel bir kaos akıtma ise, rastlantının çekilişin yalnız bir değil, bütün aşamalarında devreye girmesi daha uygun düşmez

miydi? Rastlantının birinin ölümünü buyurması, ama bu ölümün koşullarının da -kalabalığın ortasında veya gözden ırak, bir saatlik veya bir yüzyıllık süre- aynı rastlantıya bağlanmaması saçma değil miydi? Böylesine haklı kuruntular, sonunda hatırı sayılır bir reforma yolaçtılar ki, bunun da (yüzyıllık uygulamayla ağırlaşan) karmaşıklığı belki yalnızca birkaç uzmana anlaşılır geliyordu; yine de, simgesel de olsa bir özet yapmaya çalışacağım.

Bir adamın ölümünü buyuran birinci çekilişi canlandıralım kafamızda. Kararın uygulanması için, (diyelim) dokuz görevliyi içeren bir ikinci çekilişe başvurulur. Bu görevlilerden dördü cellatın adını belirleyecek bir üçüncü çekilişe kalkışabilir, ikisi ters talihi mutlu bir yargıyla değiştirebilir (diyelim bir hazinenin bulgulanması), bir başkası ölüm cezasını ağırlaştırabilir, (iyice rezilleştirerek veya işkencelerle süsleyerek), geri kalanlar da cezayı yerine getirmekten kaçınabilirler. Simgesel şema budur. Gerçekte *çekilişlerin sayısı sonsuzdur.* Hiçbir karar son olamaz, hepsi başkalarıyla dallanıp budaklanır. Cahiller sonsuz çekilişlerin sonsuz zaman gerektirdiğini sanırlar; aslında zamanın sonsuz sayıda bölünebilmesi yeterlidir, ünlü kaplumbağa meselinin öğrettiği gibi. Bu sonsuzluk, şayet güzel bir şekilde, Rastlantı'nın dolambaçlı tanrıları ve Platoncu'ların bayıldığı Piyango'nun Göksel Arketipi ile uzlaşır. Galiba geleneklerimizin biçimsiz bir yankısı Tiber'e kadar yayılmış: Aelius Lampridius, *Antoninus Heliogabalus'un Yaşamı* adlı eserinde, bu imparatorun misafirlerine çıkacak kısmeti deniz kabukları üzerine yazdığını anlatır, öyle ki aralarından biri on libre altın kazanırken bir başkası on sinek, on köstebek, on ayı alıyormuş. Bu noktada Heliogabalus'un Orta Asya'da, kavime adını veren tanrının rahipleri arasında yetiştiğini belirtmekte yarar var.

Ayrıca, kişisiz, amacı belirsiz çekilişler de vardır: biri Fırat nehrine bir Taprobana safiri atmayı buyurur; bir başkası

bir kulenin tepesinden bir kuş salıvermeyi; bir başkası her yüzyılda kumsaldaki sayısız kum taneciklerinden birini almayı (veya eklemeyi) karara bağlar. Bazen sonuçlar korkunçtur.

Şirket'in iyiliksever etkisiyle, geleneklerimiz rastlantıya doymuştur. Bir düzine Şam şarabı testisi alan kişi, birinin içinden bir tılsım veya engerek yılanı çıkmasına şaşırmayacaktır; bir anlaşmayı kaleme alan noter, hemen hemen asla hatalı bir ayrıntıyı katmadan edemez; ben kendim, bu aceleci açıklamada kimi görkemli, kimi korkunç şeyleri saptırdım; belki bazı gizemli tekdüzelikleri de... Yerkürenin en anlayışlıları olan tarihçilerimiz bu geleneksel yanlışları saptamak ve rastlantıyı düzeltmek için bir yöntem bulgulamışlardır; araştırmalarının sonuçlarının (genelde) güvenilir olduğu iyi bilinir; ama doğal olarak, bu yöntemin uygulamaları bir parça saptırmaya uğramadan yayımlanamaz. Bunun dışında, Şirket'e bulaşan uydurmanın büyük kısmı kendi tarihinden kaynaklananlardır... Bir tapınaktaki kazılarda çıkartılan eski bir yazılı belge, dünkü çekilişin olduğu kadar, yüzyıl öncesinin sonucu da olabilir. Her örneğinde birkaç fark olmayan bir tek kitap yayınlanmamıştır. Yazıcılar ekleme, çıkarma, değiştirme yapacaklarına gizlice ant içerler. Dolaylı yalan da ayrıca kullanılır.

Şirket, yüce bir alçakgönüllülükle, her çeşit reklâmdan kaçınır. Görevlileri, doğal olarak gizlidir: sürekli (belki de bitmek tükenmek bilmeyen) emirleri, sahtekârların savunduklarından farklı değildir. Üstelik kim kusursuz bir sahteci olmakla övünebilir? Birden saçma bir buyruk doğaçlayan ayyaş, ansızın düşünden uyanıp yanında yatan kadını elleriyle boğan adam, belki Şirket'in gizli bir kararını uyguluyor olamazlar mı? Tanrı'nınki ile karşılaştırılabilecek bu sessiz işleyiş, her çeşit sanıyı doğurur. Bunlardan biri tiksindirecek bir biçimde, Şirket'in yüzyıllardır varolmadığını ve yaşamlarımı-

zın kutsal düzensizliğinin yalnızca kalıtımsal, geleneksel olduğunu ileri sürer; bir başkası tam tersine, Şirket'in sonsuz olduğunu düşünür ve dünyanın, son tanrının eliyle yokolacağı son geceye dek süreceği öğretisini yayar. Yine bir başkası, Şirket'in gücünün sınırsız olduğunu, ama yalnız küçücük şeylere etki edebildiğini savlar: bir kuş ötüşü, pas ve tozun farkı, şafak vaktinin yarı düşleri. Başkası, maskeli sapkın mezhep kurucularının ağzından, *onun asla varolmadığını ve asla varolmayacağını* bildirir. Daha az rezil olmayan bir başkası, karanlık kuruluşun gerçeğini kabullenmenin veya reddetmenin anlamsız kaçtığını, çünkü Babil kentinin sonsuz bir rastlantılar oyunundan öte bir şey olmadığını dile getirir.

HERBERT QUAIN'İN YAPITLARININ İNCELENMESİ

HERBERT Quain Roscommon'da öldü; *Times*'ın Edebiyat Eki'nin ona, içinde önüne bir zarf getirilerek düzeltilmemiş (veya ciddi bir şekilde paylanmamış) bir tek övücü sıfatın bulunmadığı, ancak yarım sütunu kapsayan saygılı bir ölüm ilanı ayırmasına pek şaşırmadım. *Spectator* ise anlamlı sayısında ondan kuşkusuz daha çok ve daha saygılı bir şekilde sözediyor, ama Quain'in ilk kitabını -*The God of the Labyrinth*- Mrs. Agatha Christie'nin, ötekileri de Gertrude Stein'inkilerle karşılaştırıyor: kimsenin kaçınılmaz diyemeyeceği ve ebediyete göçenin pek hoşuna gitmeyecek çağrıştırmalar. Ayrıca, zaten kendinin bir dahi olduğuna asla inanmamıştı; basını çoktan pesettirmiş adamın hiç sektirmeden Monsieur Teste veya Dr. Samuel Johnson'u oynadığı Aristotelesçi edebi söyleşi gecelerinde bile... Tam bir berraklıkla, kitaplarının deneysel nitelikte olduğunun bilincindeydi: bazen özgünlükleri ve bir çeşit dürüst sözsel tutumluluklarıyla beğeniye değer bulunsalar da, tutku denen erdemden yoksundular. *Ben, Cowley'in odları gibiyim*, diye yazıyordu bana 6 Mart

1939'da Longford'dan. *Sanata değil yalnızca sanat tarihine aidim*. Ona göre, tarihten aşağı bir bilim kolu yoktu.

Herbert Quain'in alçakgönüllü bir özelliğini aktardım; doğal olarak bu alçakgönüllülük düşüncesini tüketmiyor. Flaubert ve Henry James bizi, sanat eserlerinin seyrek rastlandığı ve çok emek vererek gerçekleştirildiği varsayımına alıştırdılar; 16. yüzyıl (*Parnassos Yolculuğu*'nu ve Shakespeare'in yazgısını anımsayalım) bu üzücü kanıyı paylaşmıyordu. Herbert Quain de. Ona göre, iyi edebiyat oldukça sıradandı ve hemen hemen sokaktaki lâflamayla aynı değerdeydi. Ayrıca, estetik olgunun şaşırtıcılık öğesinden vazgeçemeyeceğine ve bellek yüzünden şaşkınlığa düşmenin güç olacağına inanırdı. Güleryüzlü bir içtenlikle, geçmişin kitaplarını "kölece ve inatla koruma"ya acırdı. Engin kuramı haklı bulunabilir mi bilmiyorum; ama bildiğim, kitapları aşırı bir şaşırtma amacı güdüyorlar.

İlk yayımladığı kitabı, bir daha geri gelmemek üzere bir bayana ödünç verdiğime yanıyorum. Bunun, *The God of the Labyrinth* adlı bir polisiye roman olduğunu söylemiştim; yayınevinin kitabı 1933 Kasım'ının son günlerinde piyasaya sürdüğünü de ekleyebilirim. Aralık ayının ilk günlerinde *Siamese Twin Mystery*'nin hoş ve çetin kıvrımları, Londra ve New York'u uğraştırıyordu; dostumuzun romanının başarısızlığını bu yıkıcı rastlantıya maletmeyi tercih ederim. Ayrıca (bütünüyle içten olmak istiyorum) bu, romanın zayıf kuruluşuna ve bazı deniz betimlemelerinin gereksiz ve soğuk şatafatına bağlanabilir. Yedi yılın sonunda, olayın ayrıntılarını yeniden kurmam olanaksız; unutmanın bir kısırlaştırdığı (bir arıttığı) biçimiyle işte planı: Baştaki sayfalarda çözülmez bir cinayet, ortalarda ağır bir tartışma, sonlarda da bir çözüm var. Gizem aydınlandıktan sonra, şu cümleyi içeren, geçmişe yönelik uzun bir paragraf var: *Herkes iki satranç oyuncusunun karşılaşmasının rastlantı sonucu olduğunu*

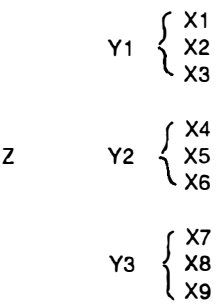
sandı. Bu cümle, çözümün yanlış olduğunu üstü kapalı belirtiyor. Okuyucu, kaygılı, usayatkın bölümlere yeni baştan göz gezdiriyor ve *öteki* çözümü bulguluyor, gerçek olanı. Bu benzersiz kitabın okuru, hafiyesinden daha zekidir.

Daha da aykırısı, üçüncü (ve tek) bölümü 1936'da yazılan, "regresif, dal budak sarmış roman" *April March*'dır. Bu romanı yargılayan hiç kimse bir oyun olduğunu söylemekten kaçınmıyor; yazarın da başka bir değerlendirmede bulunmadığını hatırlatmak yerinde olur. *Bu yapıt için, her oyunda görülen ana hatları ileri sürüyorum: simetri, keyfi yasalar, sıkıntı,* dediğini duydum. Başlık bile zayıf bir *calembour*'dur: *Nisan Marşı* değil, kelimesi kelimesine *Nisan Mart* anlamını taşır. Biri bu sayfalarda Dunne'un öğretilerinin bir yankısını algıladı; Quain'in önsözü, ölümün doğumdan, kabuk bağlamanın yaradan, yaranın darbeden önce geldiği, Bradley'in ters dünyasını çağrıştırmayı yeğler (*Appearance and Reality*, 1897, sayfa 215[*]).

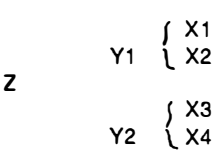
(*) Herbert Quain'in zavallı derin bilgisi, 1897'deki bir kitabın zavallı 215. sayfası. Platon'un *Politika*'sında konuşanlardan biri benzeri bir regresyonu betimlemişti: Kozmosun ters dönmesinin etkisine tabi tutulan Yeryüzü Çocukları veya Yerliler, yaşlılıktan ergenliğe, ergenlikten çocukluğa, çocukluktan hiçliğe ve yokluğa geçerler. Theopompius da, *Phillipicus*'unda, kuzey yarıkürede, yiyenlerde aynı geriye doğru uzantı yaratan bazı meyvelerden dem vurur. Zamanda yer değiştirmeyi tasarlamak daha ilginç olur: Geleceği anımsayabileceğimiz ve geçmişten bütünüyle habersiz olacağımız veya bir parçacık sezebileceğimiz bir durum. Bkz. kahinliğin presbitlikle karşılaştırıldığı *Inferno*'nun X. bölüm, 97-102 dizeleri.

April March'ın önerdiği dünyalar regresif değildir; regresif olan öyküleme biçimidir. Daha önce dediğim gibi, regresif ve dal budak sarmış. Eser on üç bölümden oluşur. Birinci bölüm, bir iskelede, kimliği bilinmeyen birkaç kişinin anlamı belirsiz diyaloğunu aktarır. İkinci, ilkinden önceki günün olaylarını aktarır. Üçüncü, yine geriye dönük, ilkinden önceki *bir başka* olası günün olaylarını aktarır; dördüncü, bir başkasınınkileri. (Birbirlerini kesinlikle dışlayan.) Her bir önceki gün, çok farklı özelliklerde üç ayrı önceki güne bölünür. Yani, eserin bütünü dokuz ayrı romanı; her roman da üç uzun bölümü içerir. (İlk bölüm, doğal olarak bütün romanlarda ortaktır.) Bu romanlardan biri simgesel niteliktedir, bir başkası gerçeküstü; bir başkası polisiye; bir başka-

sı ruhbilimsel; bir başkası komünist; bir başkası antikomünist vs. Belki bir şema yapıyı anlamaya yardımcı olur.

Bu yapı üzerine, Schopenhauer'in, on iki Kant kategorisi konusunda söylediklerini tekrarlamak uygun düşer: her şeyi simetri doymazlığı uğruna kurban ediyor. Öngörülebileceği gibi, dokuz anlatıdan biri, Quain'e yaraşmıyor; en iyisi ilk tasarladığı X4 değil, fantastik nitelikte olan X9'dur. Ötekiler, uzayıp giden önemsiz noktalar ve gereksiz yalancı ayrıntılar yüzünden bozulmuştur. Kronolojik sırayla okuyanlar (örneğin X3, Y1, Z) bu tuhaf kitabın özgün tadını kaybederler. İki anlatıda -X7 ve X8- bireysel değer eksiktir; yan yana konmaları etkinliklerini sağlar... *April March*'ın yayımlanmasının ardından, Quain'in üçlü düzenden pişmanlık duyduğunu ve onu taklit edecek insanların ikili birimi

ve demiurgoslar ile tanrıların, sonsuza dek dallanıp budaklanan sonsuz öyküleri yeğleyeceklerini öne sürdüğünü anımsatmama gerek var mı bilmiyorum.

Çok farklı, ama yine geçmişe yönelik olan bir yapıt da *The Secret Mirror* adlı iki perdelik kahramanlık komedyasıdır. Özetini verdiğimiz eserlerde, biçimsel karmaşıklık yazarın imgelemini köreltmişti; burada, evrimi daha özgürdür. İlk perde (daha zengin olanı) Melton Mowbray yakınlarında, C.I.E. General Thrale'in kır evinde geçer. Örünün görünmeyen merkezi, generalin büyük kızı, Miss Ulrica Thrale'dir. Bir konuşma sırasında, onun bir "amazon" ve kendini beğenmiş biri olduğunu kestiriyoruz; edebiyatla ilgilenmediğinden kuşkulanıyoruz; gazeteler Rutland düküyle nişanladığını ilan ediyor,

gazeteler bu nişanı yalanlıyor. Bir tiyatro yazarı, Wilfred Quarles, onu yüceltiyor. Bir keresinde kaçamak bir öpücük vermiş. Kişiler çok zengin ve köklü; duygular ateşli olmasına karşın soylu; diyalog Bulwer-Lytton'un saf ağız kalabalığıyla Wilde'ın ya da Mr. Philip Guedella'nın epigramları arasında duraksar gibi görünüyor. Bir bülbül ve bir gece var: bir terasta gizli bir düello var (hepsi kolay ayırt edilemeyen bazı garip çelişkiler ve iğrenç ayrıntılar var). Birinci perdedeki kişiler, başka adlarla ikincide de ortaya çıkıyorlar. "Tiyatro yazarı" Wilfred Quarles, asıl adı John William Quigley, Liverpoollu bir simsar oluyor; Miss Thrale gerçekten yaşıyor; Quigley asla görmemiş olsa da, sapıkça onun *Tatler* veya *Sketch*'teki resimlerini biriktiriyor. Birinci perdenin yazarı Quigley'dir. İnanılmaz veya olanaksız "kır evi", güzelleştirip, övdüğü, içinde yaşadığı bir İrlanda Yahudisinin pansiyonudur... Perdelerin örüsü paraleldir, ama ikincide her şey hafiften korkunç, her şey değişmiş, yıkıma uğramıştır. *The Secret Mirror*'un ilk temsilinde, eleştirmenler Freud ve Julien Green'in adlarını andılar. Birinciyi anmanın bana göre hiç de haklı gösterilecek yanı yok.

The Secret Mirror'un Freud'e özgü bir komedi olduğu iyice yayıldı; bu uygun (ve aldatıcı) yorum üne kavuşmasını sağladı. Ne yazık ki, Quain kırkına varmış bulunuyordu; kendini başarısızlığa alıştırmıştı, düzen değişikliğine tatlılıkla boyun eğmiyordu. Öcünü almaya karar verdi. 1939 sonunda, *Statements*'i yayımladı; belki de kitaplarının en özgünü, kuşkusuz en az övüleni ve en gizemlisiydi. Quain, okurların neslinin tükendiğini iddia etme alışkanlığı edinmişti. *Edimde veya eylemde bir yazar olmayan tek bir Avrupalı yoktur*, diye usavuruyordu. Ayrıca, edebiyatın sağlayabileceği çeşitli mutluluklar içinde en yücesinin imgeleme gücü olduğunu belirtiyordu. Herkeste bu mutluluğa yetenek olmadığından, birçok kişi göstermeliklerle yetinmek zorundaydı. İşte bu bir alay "kusurlu yazar" için *Statements* kitabının sekiz öyküsünü kaleme aldı Quain. Her biri, yazarın istemiyle bozduğu iyi bir özün belirtisini veya umudunu taşır. İçlerinden bir tanesi -en iyisi değil- *iki* öz içerir. Okur, kibir ve dalgınlıkla, bunları kendinin yarattığını sanır. Üçüncüsünden, *The Rose of Yesterday*'dan, *Yolları Çatallanan Bahçe* adlı kitabın öykülerinden birini, *Döngüsel Tapınağın Kalıntıları*'nı türetmek saflığında bulundum.

Kurgular

Ficciones

1944

Hileler

Artificios

1944

Funes ve Sonsuz Bellek

Onu elinde koyu renk bir çarkıfelek çiçeği ile anımsıyorum (bu kutsal fiili ağzıma almaya hakkım yok; bu hakkı yeryüzünde bir tek kişi elde etti ve o adam da artık yaşamıyor), hiç kimsenin tan sökümünün alacakaranlığından, gün batımının alacakaranlığına dek, hattâ bütün bir yaşam boyu baksa, asla göremeyeceği çiçek ile. Cigarasının ardında, tuhaf bir şekilde *uzak,* asık, Kızılderili suratını anımsıyorum. Kaba örgücü ellerini (sanırım) anımsıyorum. Ellerinin yanıbaşında, Uruguay armasını taşıyan bir *mate* kadehini anımsıyorum; evinin penceresinde geniş bir göl manzarasını betimleyen hasırı anımsıyorum. Sesini açık seçik anımsıyorum; kenar mahallelerin eski sakinlerinin, şimdiki İtalyan vızıldamasını taşımayan ağır, küskün ve genizden gelen sesi. Toplam üç kereden fazla görmedim; sonuncusu 1887'de... Onu tanıyan herkesin hakkında bir şeyler yazmak isteme tasarısı çok hoşuma gidiyor; benim tanıklığım belki en kısası, kuşkusuz en zayıfı olacak, ama yayınlayacağınız cildin en yansızı olmayacak. Acınası Arjantinli konumum ditirambas'a baş-

vurmama engel olacak ülkeden biri sözkonusu olduğunda Uruguay'da zorunlu tür- *Mürekkep yalamış, ahmak aldatan, Buenos Aires züppesi;* Funes hakaret dolu bu sözcükleri kullanmadı, ama onun gözünde bu bahtsızlıkları simgelediğimi gayet iyi biliyorum. Pedro Leandro Ipuche, Funes'in üstün insanların öncüsü "yabanıl ve yerli bir Zerdüşt" olduğunu yazdı; bu konuda tartışmaya girmiyorum, ama bazı onulmaz sınırları olan Fray Bentos'lu bir delikanlı olduğunu da unutmamak gerekiyor.

Funes üzerine ilk anım çok belirgin. Onu 1884 Mart veya Şubat'ında bir akşamüstü gözümün önüne getirebiliyorum. O yıl, babam yazı geçirmek için beni Fray Bentos'a götürmüştü. Kuzenim Bernardo Haedo ile San Fransisco'daki *estancia*dan dönüyordum. Atlara binmiş, şarkı söyleyerek yolalıyorduk; ve bu gezinti keyfimin tek nedeni değildi. Boğucu bir günden sonra, kayağantaşı renginde koca bulutlar gökyüzünü örtmüştü. Güney yeli fırtınayı kışkırtıyordu; ağaçlar azmışlardı bile; ilk yağmurun bizi yedi yabanın düzünde bastırmasından çekiniyordum (bunu umuyordum). Fırtınayla bir çeşit yarışa girdik. Tuğladan, çok yüksek iki kaldırımın arasına gömülmüş bir sokağa saptık. Hava aniden kararmıştı; başımın üstünde çabuk ve neredeyse gizli adımlar duydum; gözlerimi kaldırınca, dar ve çukurlu kaldırımda, dar ve çukurlu bir duvar üzerinde ilerler gibi koşan bir çocuk gördüm. Kabarık *goşo* pantolonunu, tabanı ipten pabuçlarını anımsıyorum; sert yüzünde, sonsuz gibi görünen dev buluta işaret eden cigarasını anımsıyorum. Bernardo beklenmedik bir şekilde ona seslendi: *Saat kaç Ireneo?* Gökyüzüne bakmadan, hızını kesmeden öteki yanıtladı: *Dört dakika içinde, saat sekiz olacak, sayın Bernardo Juan Francisco.* Ses tiz ve alaycıydı.

Öylesine dalgınımdır ki, eğer kuzenim, ötekinin yöreye özgü bir gururun neden olduğu (sanırım) üç bölümlü yanıtı-

na ilgisiz görünmek arzusuyla üstelemeseydi, az önce aktardığım konuşma dikkatimi çekmeyecekti.

Sokakta karşılaştığımız oğlanın, kimselere takılmamak ve bir saat gibi hep zamanı bilmek gibi gariplikleriyle ünlü Ireneo Funes olduğunu söyledi. Köydeki ütücü kadının, Maria Clementina Funes'in oğludur, diye ekledi; kimine göre babası tuzlama fabrikasının doktoru İngiliz O'Connor imiş, başkalarına göre ise Salto bucağının at terbiyecisi veya rehberiymiş. Laureles çiftliğinin hemen ötesinde, annesiyle birlikte yaşarmış.

1885 ve 1886 yıllarında, yazı Montevideo'da geçirdik. 1887'de Fray Bentos'a döndüm. Doğal olarak, bütün tanıdıkların haberlerini sordum, sonunda da "kronometre Funes"e geldim. San Francisco *estancia*sında yabani bir atın onu sırtından attığını ve iyileşmez biçimde sakat kaldığını anlattılar bana. Bu haberin bende uyandırdığı rahatsız edici büyü izlenimini anımsıyorum: onu bir tek kere görmüştüm, o zaman San Francisco'dan atla geliyorduk, o da yüksek bir yerde yürüyordu; kuzenim Bernardo'nun ağzından dinlediğim olgu, geçmişteki öğelerle kotarılmış bir düşü andırıyordu. Gözleri arkadaki incir ağacına veya örümcek ağına dikili, döşeğinden hiç çıkmadığını söylediler. Akşamları kendisini pencereye yaklaştırmalarına izin veriyormuş. Kendini yıldırım çarpmışa döndüren darbe sağlığına iyi gelmiş gibi davranacak kadar ileri götürüyordu gururunu... Sonsuz tutsaklık durumunu daha da sertçe belirgin kılan demir parmaklığın ardında onu iki kez gördüm: bir keresinde gözleri kapalı, devinimsiz; bir başka sefer de yine devinimsiz, kokulu bir ak pelin filizine dalıp kendinden geçmiş.

O dönemde, biraz kendini beğenmişlikle, titiz bir Latince incelemesine girişmiştim. Bavulumda Lhomond'un *De viris illustribus*'u, Quicherat'nın *Thesaurus*'u, Julius Sezar'ın yorumları ve Plinius'un *Naturalis Historia*'sının takımından

rastgele bir cilt vardı ki bu da benim alçakgönüllü Latince bilgimi aşıyordu (hâlâ da aşıyor). Küçük bir köyde her şey kolayca duyulur: Ireneo, kenar mahalledeki evinden, bu kuraldaşı kitapların gelişini öğrenmekte gecikmedi. Süslü ve yapmacıklı bir dille bana bir mektup yazdı, mektubunda "7 Şubat 84"de ne yazık ki ayaküstü karşılaşmamızı anımsatıyor, aynı yıl ölen amcam Don Gregoria Haedo'nun "Ituzaingo'daki kahramanlık gününde, her ikimizin vatanına verdiği" şan şeref dolu hizmetleri övüyor ve kitaplarımdan birini, bir sözlükle birlikte, "özgün metnin iyice anlaşılabilmesi için, çünkü henüz Latince bilmiyorum" kendisine ödünç vermemi rica ediyordu. Hiçbir zarara uğratmadan hemen hemen ertesi gün iade etmeye de söz veriyordu. Yazı kusursuz ve incelikli, imlâ Andrés Bello'nun salık verdiği biçimdeydi: y yerine i, g yerine j. Başlangıçta, doğal olarak bir şaka olmasından çekindim. Kuzenlerim ciddiyeti üzerine güvence verdiler, bunlar Ireneo'nun garipliklerindendi. Çetin Latince'nin bir sözlükten başka araç istemediği düşüncesini yüzsüzlüğe mi, cahilliğe mi, yoksa aptallığa mı vermem gerektiğini kestiremedim; onu bütünüyle yanılgıdan kurtarmak amacıyla, Quicherat'nın *Gradus ad Parnassum*'u ile Plinius'un eserini yolladım.

14 Şubat'ta, Buenos Aires'ten bir telgraf acele dönmemi buyurdu, çünkü babam "hiç de iyi değildi". Tanrı beni bağışlasın, acele bir telgrafın hedeflediği kişi olmanın bana sağladığı saygınlık bütün Fray Bentos'a haberin olumsuz biçiminin ve zarfın kesinliğinin çelişkisini duyurma arzusu, erkekçe bir ağırbaşlılık taslayarak acımı abartma eğilimi beni her çeşit acı olasılığından uzaklaştırmış olmalıydı. Bavulumu hazırlarken, *Gradus* ile *Naturalis Historia*'nın ilk cildinin eksikliğinin farkına vardım. "Saturno" ertesi sabah demir alıyordu; aynı akşam, yemekten sonra, Funes'in evine yollandım. Gecenin, gündüzden daha az boğucu olmadığını görünce şaşırdım.

Düzenli Küçük saygın evin kapısını bana Funes'in annesi açtı.

Bana Ireneo'nun en dipteki odada olduğunu ve onu karanlıkta bulursam şaşırmamamı, çünkü Ireneo'nun ölü saatleri genelde mum yakmadan geçirebildiğini söyledi. Taş döşeli avluyu, küçük dehlizi aşıp, ikinci avluya vardım. Bir asma vardı; bana kapkaranlık görünmüş olması mümkün. Ansızın, Ireneo'nun tiz ve alaycı sesini duydum. Bu ses Latince konuşuyordu; (karanlıktan gelen) bu ses cansız ve tekdüze bir zevkle, bir söylev, bir dua veya bir büyü söylüyordu. Romalı heceler toprak avluda yankılandı; korkumdan onları anlaşılmaz, bitimsiz sandım; sonradan, o geceki olağanüstü söyleşi sırasında, *Naturalis Historia*'nın yedinci kitabının yirmi dördüncü bölümünün ilk paragrafını oluşturduklarını öğrendim. Bölümün konusu bellekti; son sözcükleri *ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum* idi.

Sesini hiç değiştirmeden, Ireneo içeri girmemi söyledi. Yatağında cigara içiyordu. Sanırım yüzünü tan sökümünden önce görmedim; cigarasının bir an yanıp sönmesini anımsar gibiyim. Oda belli belirsiz rutubet kokuyordu. Oturdum; telgrafın ve babamın hastalığının öyküsünü anlattım.

Şimdi anlatımın en zor noktasına geliyorum. Bu da (okurun artık bilmesi yerinde olur) yarım yüzyıl önceki bir diyalogdan öte bir konu değildir. Artık yeniden söylenmesi mümkün olmayan sözcükleri yansılamayı denemeyeceğim. Ireneo'nun bana söylediği birçok şeyi gerçeğe uyarak özetlemeyi yeğliyorum. Dolambaçlı üslup uzak ve zayıf; öykünün etkisini kurban ettiğimin bilincindeyim; o gece beni bunaltıp bitkin düşüren kesik kesik aşamaları düşlemeyi okurlarıma bırakıyorum.

Ireneo, Latince ve İspanyolca olarak, *Naturalis Historia*'nın kaydettiği inanılmaz bellek olaylarını sıralamakla başladı: ordularındaki askerlerin her birini adıyla çağıran Pers

kralı Krezüs; imparatorluğunun yirmi iki dilinde adaleti sağlayan Mithridates Eupator; mnemotekniğin bulucusu Simonides; bir kere duyulan şeyi aslına uygun olarak tekrarlama sanatını öğreten Metrodorus. İçten bir hayretle, böyle olayların şaşkınlık yaratmasına şaşırdığını söyledi, Kır-doru atın onu sırtından attığı yağmurlu öğle sonrasından önce bütün Hıristiyanlar gibi bir kör, bir sağır, bir beyinsiz, bir unutkan olduğunu söyledi bana. (Ona zamanı tam algılamasını, özel adları aklında tutmasını anımsatmaya çalıştım; beni dinlemedi.) On dokuz yıl boyunca, bir düşte gibi yaşamıştı; görmeden bakıyordu, duymadan duyuyordu, her şeyi, hemen hemen her şeyi unutuyordu. Düşerken bayılmıştı; kendine geldiğinde, şimdiki zaman da, en eski ve en saçma anılar da zenginlik ve berraklıkları yüzünden dayanılmaz hâle gelmişlerdi. Az sonra sakat kaldığının farkına varmıştı. Bu olgu onu pek ilgilendirmemişti. Devinimsizliğin yalnızca ufak bir bedel olduğunu düşünmüştü (hissetmişti). Algıları ve belleği artık yanılgıya düşmüyordu.

Biz, bir bakışta, masanın üzerinde üç bardak algılayabiliriz; Funes ise, bir asmayı oluşturan bütün yaprakları, salkımları ve meyveleri. 30 Nisan 1882 gününün tan sökümünde güneyden gelen bulutların biçimlerini biliyor ve onları yalnızca bir kez baktığı İspanyol işi ciltlenmiş kitabın üzerindeki lekeli damarlar ve Quebracho saldırısından önce Rio Negro'da bir küreğin kaldırdığı köpük ile karşılaştırabiliyordu. Bu anılar basit değildi; her görsel imge, kaslar, ısı vs. gibi duyumlara bağlıydı. Bütün düşleri, bütün yarı-düşleri yeniden kurabiliyordu. İki-üç kez bütün bir günü yeniden kurmuştu; asla duraksamamıştı, ama her keresinde bu kurmalar bütün bir gününü almıştı. *Tek başına benim anılarım, dünya dünya olduğundan beri tüm insanların sahip olabileceklerinden daha çoktur,* demişti bana, ayrıca: *Benim düşlerim, sizin uyanıklığınız gibidir.* Sabaha karşı da: *Benim bel-*

leğim, bayım, bir çöp yığını gibidir. Kara tahtada bir daire, dik açılı bir üçgen, eşkenar dörtgen bizim tam olarak kavradığımız biçimlerdir; Ireneo ise; bir tayın dağınık yelesini, bayırdaki birkaç sığırın kafasını, değişken ateşi ve sayısız küllerini, başında sabahlanan ölünün çoğul yüzlerini aynı şekilde algılıyordu. Gökyüzünde kaç tane yıldız gördüğünü bilmiyorum.

İşte bana söyledikleri; ne o zaman, ne de bugüne dek doğruluklarından kuşku duydum. O dönemde, sinematograf da yoktu, fonograf da; buna karşın, kimsenin Funes ile deneyim yapmamış olması tuhaf, hattâ olanaksız. Kesin olan bir şey varsa, o da ertelenebilecek her şeyi, ertesi güne bırakmamızdır; belki de derinden derine ölümsüz olduğumuzu ve er ya da geç her insanın her şeyi bileceğini ve her şeyi yapacağını biliyoruz.

Funes'in sesi, karanlığın içinden konuşmayı sürdürüyordu.

1886'da özgün bir numaralama sistemi bulduğunu ve birkaç gün içinde yirmi dört bini aştığını söyledi. Yazıya dökmemişti, çünkü tek bir kere aklına gelen, bir daha belleğinden silinemiyordu. Sanırım ilk güdülenmesi, Uruguaylı Otuz Üç *gaşo*nun bir tek sözcük ve bir tek tümce yerine, iki sözcük ve iki simge buyurmasından duyduğu hoşnutsuzluktu. Bu zırva ilkeyi öteki sayılara da uyguladı. Yedi bin on üç yerine (örneğin) *Maximo Pérez* diyordu; yedi bin on dört yerine de *Demiryolu;* başka sayılar *Luis Melian Lafinur, Olimar, kükürt, semer, balina, gaz, kazan, Napoleon, Augustin de Vedia* idiler. Beş yüz yerine *dokuz* diyordu. Her sayının özel bir işareti, bir çeşit imi vardı; sonuncular çok karmaşıktı. Bu bölük pörçük sözcükler rapsodisinin, bir numaralama sisteminin tam karşıtı olduğunu açıklamaya çabaladım. 365 demenin, üç yüzlük, altı onluk, beş birim demek olduğunu söyledim: bu çözümleme *Zenci Timoteo* veya *et örtüsü* "sayılar"ında yapıla-

mazdı. Funes beni anlamadı ya da anlamak istemedi.

Locke, 17. yüzyılda, tek tek her şeyin, her taşın, her kuşun, her dalın özel bir adı olmasını öngören olanaksız bir dili ileri sürdü (ve reddetti); Funes bir keresinde benzeri bir dili tasarladı, ama ona aşırı genelleme, aşırı anlam belirsizliği gibi göründüğü için vazgeçti. Gerçekte, Funes yalnızca her ormanın her ağacının her yaprağını hatırlamakla kalmıyor, aynı zamanda gördüğü veya düşlediği her kereyi de anımsıyordu. Geçen her gününü, sonradan sayılarla tanımlayacağı yetmiş bin kadar anıya indirgeme kararına vardı. İki düşünce onu caydırdı; işin bitimsizliğinin bilinci ve işin, gereksizliğinin bilinci. Ölüm saatinde çocukluk anılarını sınıflandırmayı bitirmemiş olacağını düşündü.

Bahsettiğim iki tasarı (sayıların doğal dizisi yerine sonsuz bir söz dağarcığı, belleğindeki bütün simgelerin gereksiz bir zihinsel kataloğu) saçma, ama yarım yamalak bir büyüklüğü açığa vuruyor. Funes'in başdöndürücü dünyasının kapılarını hafifçe aralıyorlar. Unutmayalım ki, genel, Platoncu düşünceler Funes'in elinden gelmiyordu. *Köpek* cinsil simgesinin farklı boy ve biçimde birbirine benzemeyen bir sürü yaratığı kapsamasını anlamasının güçlüğünün yanısıra; saat üç on dörtte (profilden) gördüğü köpeğin, üçü çeyrek geçe (cepheden) gördüğü köpekle aynı adı taşıması onu rahatsız ediyordu. Aynada kendi yüzü, kendi elleri her seferinde onu şaşırtıyordu. Swift, Lilliput imparatorunun saat akrebinin ve yelkovanının devinimini ayırt ettiğini anlatır; Funes sürekli olarak yiyeceklerin bozulmasının, diş çürümesinin, yorgunluğun sakin ilerleyişini ayırt ediyordu. Ölümün, nemin gelişmesini saptıyordu. Çok biçimli, bir anlık ve neredeyse dayanılmaz kesinlikte bir dünyanın yalnız ve uyanık seyircisiydi. Babil, Londra ve New York insanların imgelemini kıyıcı bir görkemle bunaltmıştır, oraların kalabalık kulelerinde veya kıpır kıpır caddelerinde kimse, gün ve gecenin üzerimi-

ze çökmesi gibi yorulmak bilmeyen bir gerçekliğin sıcaklığı ve baskısını, Güney Amerika'da yoksul kenar mahallesindeki talihsiz Ireneo gibi duymuyordu. Uyumak ona çok güç geliyordu. Uyumak, dış dünyadan kopmak demekti; gölgede yatağına uzanan Funes, kendisini çevreleyen evlerin her çatlağını, her silmesini kafasında canlandırıyordu. (Tekrar ediyorum, onun en önemsiz anısı, bizim fiziksel bir zevk veya azaptan algıladığımızdan daha titiz ve daha canlıydı.) Doğuda, henüz bir ev yığınının oluşmadığı bir bölgede yeni, Funes'in tanımadığı çirkin yapılar vardı. Funes onları kara sıkışık, türdeş karartılardan yapılmış diye hayal ediyordu; uyumak için başını o yöne çeviriyordu. Bir nehrin dibinde, akıntının beşiğinde sallanıp yokolduğunu kurma alışkanlığı da vardı. Pek zorlanmadan İngilizce, Fransızca, Portekizce, Latince öğrenmişti. Buna karşın, düşünme yeteneğine sahip olduğundan şüphe ediyorum. Düşünmek ayrılıkları unutmak demektir, genellemek, soyutlamak demektir. Funes'in aşırı yüklü dünyasında, yalnızca anlık ayrıntılar vardı.

Tan sökümünün çekingen aydınlığı toprak avludan içeri girdi.

İşte o zaman bütün gece konuşan sesin yüzünü gördüm. Ireneo on dokuz yaşındaydı; 1868 yılında doğmuştu; bana bronz gibi anıtsal, Mısır'dan eski, kehanetlerin ve piramitlerin öncesinden kalma göründü. Sözcüklerimin her birinin (davranışlarımın her birinin) dinmez belleğinde yerettiğini düşündüm; gereksiz hareketleri çoğaltmaktan çekinerek uyuştum.

Ireneo Funes 1889 yılında, akciğer kanamasından öldü.

YAHUDA'NIN ÜÇ DEĞİŞKESİ

*There seemed a certainty in degradation**
T.E. LAWRENCE
Seven Pillars of Wisdom, CIII.

MİLAT'TAN sonra ikinci yüzyılda, Basilides kosmosun, yetersiz meleklerin gözüpek ya da kötü niyetli bir doğaçlaması olduğunu haykırırken, Orta Asya veya İskenderiye'de yaşamış olsa, Nils Runeberg benzersiz bir zihinsel tutkuyla, küçük gnostik manastırlardan birini yönetirdi. Belki Dante ona ateşten bir gömüt bile ayırırdı; adı Satornilus ve Carpocrates'in yanısıra, önemsiz sapkınlar katalogunu şişirirdi; vaızlarının bazı parçaları, Kilisenin tanımadığı, hakaretlerle bezeli *Liber adversus omnes haereses*'de kalır veya *Syntagma*'nın son örneğini yutan bir manastır kitaplığı yangınında eriyip yokolurdu. Bunun yerine, Tanrı ona 20. yüzyılı ve üniversite kenti Lund'u ayırdı. 1904'de *Kristus och Judas*'ın ilk baskısını, 1909'da da başeseri *Den hemlige Frälsaren*'i de işte orada yayımladı. (İkinci kitabın, 1912'de Emil Schering tarafından yapılmış bir Almanca çevirisi vardır; başlığı *Der heimliche Heiland*'dır).

(*) "Aşağılanmada bir kesinlik vardı sanki"
T. E. Lawrence
Bilgeliğin Yedi Sütunu, CIII

Sözü geçen çalışmaların incelenmesine girişmeden önce, Ulusal İncil Birliği üyesi olan Nils Runeberg'in son derece dindar olduğunu tekrarlamak gerekiyor. Paris'in hattâ Buenos Aires'in entelektüel çevrelerinde, meraklı okuyucu Runeberg'in savlarını rahatlıkla bulgulayabilir; bu savlar, bu topluluklardan birinde öne sürülse, gereksiz, hafif savsaklama ve küfür alıştırmaları sayılırdı. Runeberg içinse, tanrıbilimin temel gizemlerinden birinin çözümünü sağlayan bir anahtar ve derin düşünce ve incelemelere, tarihî ve filolojik dinsel tartışmalara, görkeme, sevince ve dehşete yönelten gereçler oldular. Yaşamını haklı çıkarıp, mahvettiler. Bu makaleyi okuyacakların dikkat etmesi gereken başka bir konu da, yalnızca Runeberg'in çıkardığı sonuçları kaydettiği, diyalektik ve kanıtlarına değinmediğidir. Kuşkusuz kimileri sonuçların "kanıtlar"dan önce geldiğini gözlemleyecek. İnanmadığı ya da varsayımlarına aldırış etmediği bir konunun kanıtlarını aramaya kim katlanabilir?

Kristus och Judas'ın ilk baskısı, Nils Runeberg'in yıllar sonra anlamını aşırı genişleteceği şu açık epigrafı taşır: *Geleneğin Yahuda İskariyot'a malettiği şeylerin yalnız biri değil hepsi sahtedir* (De Quincey, 1857). Bir Alman'ın izinden giden De Quincey, Yahuda'nın İsa'yı, onu Tanrı olduğunu açıklamaya zorlamak ve Roma boyunduruğuna karşı geniş bir başkaldırıyı kışkırtmak amacıyla ele verdiğini kurmuştu; Runeberg metafizik nitelikte bir yeniden saygınlığa kavuşturma süreci önerir. Uzlukla, Yahuda'nın eyleminin gereksizliğini vurgulamakla işe başlar. Her gün Havra'da vaaz veren ve binlerce insandan oluşan kalabalığın önünde mucizeler gerçekleştiren bir ustanın kimliğini saptamak için, bir Havari'nin ihanetine gerek olmadığını belirtir (Robertson gibi). Buna karşın, olay böyle geçti. Kutsal Kitap'ta bir yanlış olduğunu varsaymak kabul edilemez; dünya tarihinin en değerli olayında rastlantı payı olduğunu varsaymak da bir o

kadar kabul edilemez. *Ergo,* Yahuda'nın ihaneti rastlantısal değildir; insanlığın kurtuluşunda gizemli bir yeri olan, önceden saptanmış bir olgudur. Runeberg sürdürür: Tanrı vücuda gelince, heryerdelikten alana, sonsuzluktan tarihe, sınırsız mutluluktan değişime ve ölüme geçti; böylesine bir özveriye uygun düşmek için, bütün insanları temsil eden bir insanın kurbanlığı haketmesi gerekiyordu. Yahuda İskariyot bu adamdı. Havariler içinde bir tek Yahuda, İsa'nın gizli tanrısallığını ve korkunç yazgısını sezdi. Tanrı ölümlü olma alçakgönüllülüğünü göstermişti; Tanrı'nın çırağı Yahuda bir jurnalci (alçaklığın kaldırabileceği en berbat suçtur) ve cehennemin sönmeyen ateşlerinin konuğu olacak denli alçalabilirdi. Alt düzen yüce düzenin aynasıdır; yeryüzü biçimleri gökyüzü biçimlerine benzerler; derideki lekeler bozulmaz takımyıldızların haritasıdır; bir anlamda Yahuda İsa'yı yansıtır. Otuz dinar ve öpücük bu yüzdendir; Tanrı'nın günahkârı reddetmesi için gönüllü ölüm bu yüzdendir. Böylece Nils Runeberg Yahuda bilmecesini aydınlığa kavuşturdu.

Bütün mezheplerin tanrıbilimcileri bu savı çürüttüler. Lars Peter Engström onu Tanrı, Ruhü'l-Kudüs üknumunu bilmemekle veya görmezden gelmekle suçladı; Axel Borelius, İsa'nın insanlığını reddeden Docetist sapkınlığını geri getirmekle; Lund'un kuralcı Piskoposu da Luka'ya Göre İncil'in yirmi ikinci Bap'ının üçüncü ayetinin tersini söylemekle.

Bu çeşit aforozlar Runeberg'i etkiledi, kınanan kitabın bir kısmını yeniden yazdı ve öğretisini değiştirdi. Tanrıbilimsel alanı hasımlarına bıraktı ve dolaylı ahlâki nedenler önerdi. "Her şeye kadir Tanrı'nın sunduğu hatırı sayılır kaynaklardan yararlanan" İsa'nın bütün insanları kurtaracak bir adama gereksinim duymadığını kabullendi. Sonra, anlaşılmaz hain hakkında hiçbir şey bilmediğimizi iddia edenleri boşa çıkardı; Havarilerden biri olduğunu, göklerin melekutunun yakında geldiğini, hastaları iyi etmeyi, cüzzamlıları arıtmayı, ölü-

leri kıyam ettirmeyi ve cinleri çıkarmayı vâzetmek için seçilenlerden olduğunu biliyoruz, dedi (Matta 10:7, Luka 9:1).

Kurtarıcı tarafından böyle seçilmiş bir adam, eylemlerinin daha soylu bir yorumunu yapmamızı hakediyordu. Suçunu açgözlülüğüne bağlamak (Yuhanna 12:6'yı dayanak gösteren kimilerinin yaptığı gibi), en bayağı güdülere boyun eğmekti. Nils Runeberg karşıt nedeni önerdi: sınırsıza varan, hatta abartmalı bir çilecilik. Çileci, Tanrı'nın en yüce övüncü olma uğruna, gövdesini küçük düşürüp köreltir; Yahuda ruhuyla aynı şeyi yaptı. Saygınlıktan, ahlâktan, erinçten, cennetten, vazgeçti, tıpkı başkalarının daha az yiğitçe, zevkten vazgeçtikleri gibi.*

Korkunç bir berraklıkla, günahlarını önceden tasarladı. Genelde, zinada sevecenlik ve özverinin, cinayette yürekliliğin, kutsal kavramlara saygısızlık ve hakarette şeytanlığın pırıltısının payı vardır. Yahuda hiçbir erdemin asla ilişmediği suçları seçti: güveni kötüye kullanma (Yuhanna 12:6) ve jurnalcilik. Akıl almaz bir alçakgönüllülükle hareket etti; kendinin iyi olmaya yaraşmadığına inandı. Pavlus yazıyor: *Övünen Râb ile övünsün* (Korintoslulara Birinci Mektup 1:31); Yahuda Cehennem'in arayışındaydı, çünkü Tanrı'nın mutluluğu ona yetiyordu. Ahlâk gibi mutluluğun da tanrısal bir ayrıcalık olduğunu ve insanların haksız yere elde etmemeleri gerektiğini düşündü.**

(*) Borelius şaka yollu sorar: "Neden vazgeçmekten vazgeçmedi? Vazgeçmekten vazgeçmemek niye?"

(**) Euclides de Cunha, Runeberg'in bilmediği bir kitabında, Canudoslu sapkın Antonio Conselheiro'ya göre erdemin "dinsizlik sayılabileceğini" belirtiyor. Arjantinli okur Almafuerte'nin eserlerindeki benzeri bölümleri anımsayacaktır. Runeberg simgesel *Sju insegel* gazetesinde, *Gizli Su* adlı özenle betimleye dayanan bir şiir yayımladı; ilk bağlamalar gürültülü bir günün olaylarını; sonuncular ise buz tutmuş bir gölcüğün bulunuşunu anlatır; şair, bu suyun sessiz direnişinin yararsız öfkemizi düzenlediğini ve bir anlamda varolmasına izin verip, bağışladığını esinlemektedir. Şiir şöyle sona erer: *Ormandaki su mutludur; biz ise sapkın ve dertli olabiliriz.*

Birçok kişi, *post factum* Runeberg'in savurgan sonunun savunma kaldırır başlangıcında varolduğunu ve *Den hemlige Frälsaren*'in, *Kristus och Judas*'ın düpedüz saptırılması ya da yoğunlaştırılması olduğunu bulguladılar. 1907 yılı sonunda, Runeberg elyazması metni bitirdi ve gözden geçirdi: baskıya vermeden önce iki yıla yakın bir süre geçti. 1909 Ekiminde, kitap, Danimarkalı İbranice uzmanı Erik Erfjord'un (bilmece sayılacak kadar ılımlı) önsözü ve sinsi bir epigrafla -*Dünyada idi ve dünya onun ile oldu ve dünya onu bilmedi* (Yuhanna 1:10)- yayımlandı. Genel uslamlama karmaşık değil, ama çıkartılan sonuç iğrenç. Tanrı, insanlığın kurtuluşu için insan olmaya küçülttü kendini, diye mantık yürütüyor. Runeberg; gösterdiği özverinin kusursuz olduğu, herhangi bir eksik yüzünden geçersiz kalmadığı veya gücünü yitirmediği tahminini yürütebiliriz. Can çekişirken çektiği acıyı Çarmıhta bir geceyle sınırlandırmak hakaret sayılır.* İnsan olduğunu ve günah işlemekten aciz olduğunu savlamak bir çelişki içeriyor: *impeccabilitas* ve *humanitas* nitelikleri birbirleriyle bağdaşmazlar. Kemnitz Kurtarıcı'nın yorgunluğu, üşümeyi, şaşkınlığı, açlığı ve susuzluğu öğrenmiş olabileceğini kabul ediyor; günah işlemiş ve kötü yola sapmış olabileceğini de kabul etmemizde bir sakınca yok. Ünlü metin ***Fışkıracak bir kök gibi susamış topraktan; ne görünümü hoş olacak, ne de güzel; aşağılanmış ve insanların sonuncu***

(*) Maurice Abramowicz şöyle gözlemliyor: *"Jesus, d'après ce Scandinave, a toujours le beau rôle; ses déboires, grâce à la science des typographes, jouissent d'une réputation polyglotte; sa résidence de trente-trois ans parmi les humains ne fut, en somme, du'une villégiature."* Erfjord, *Christelige Dogmtik*'in üçüncü ekinde bu bölümü yalanlıyor. Tanrı'nın Çarmıh'a gerilmesinin asla son bulmadığını, çünkü zaman içinde bir kez varolmanın, durup dinlenmeden sonsuzlukta tekrarlandığını belirtiyor. Yahuda, *şimdi* gümüş sikkeleri almayı sürdürüyor; hâlâ İsa'ya öpücük veriyor; paralarını tapınağa savurmayı sürdürüyor: kanlı kırlarda bir halata düğüm atmaya devam ediyor. (Bu görüşe arka çıkmak amacıyla, Jaromir Hladik'in *Sonsuzluğun Savunması* adlı eserinin ilk cildinin son bölümünü anımsatıyor.)

su; acıların adamı, derin hüzünü bilen (İşaya 53:2-3) birçokları için Çarmıh'a gerilenin ölüm saatinin erken bir görüntüsüdür; kimileri için (örneğin, Hans Lassen Martensen) halkın oybirliğiyle İsa'ya malettiği güzelliğin çürütülmesidir; Runeberg içinse, vücuda gelen Tanrı'nın belirli bir anının değil, bütün korkunç geleceğinin, zamanda ve sonsuzlukta, şaşmaz kehanetidir. Tanrı kendini bütünüyle insan yaptı, ama alçaklığına kadar, lanetlenme ve yıkımına kadar insan. Bizi kurtarmak için, tarihin şaşkın ağını ören yazgılardan *herhangi birini* seçebilirdi; İskender veya Pythagoras veya Rurik veya İsa olabilirdi; ufacık bir yazgı seçti: Yahuda oldu.

Stockholm ve Lund'daki kitapçıların bu açınlamayı önermesi boşa çıktı. İnansızlar bunu, *a priori* yavan ve zahmetli bir tanrıbilim oyunu diye ele aldılar; tanrıbilimciler ise horgördüler. Runeberg bütün kiliseleri kapsayan bu bilgisizlikte, mucizeye benzer bir doğrulama gördü. Bu ilgisizliği buyuran Tanrı idi; Tanrı korkunç gizinin yeryüzüne yayılmasını istemiyordu. Runeberg zamanın henüz gelmediğini kavradı. Kadim tanrısal lânetlerin üzerine çevrildiğini hissetti. Dağın tepesinde Tanrı'yı görmemek için yüzlerini örten İlyas ile Musa'yı anımsadı; gözleri görkemi yeryüzünü kaplayanı gördüğü için iflâhı kesilen İşaya'yı; Şam yolunda gözleri kör olan Saul'ü; Cennet'i gördükten sonra ölen hamam Simeon ben Azai'yi; Üçlem'i görebildikten sonra çıldıran ünlü büyücü Juan de Viterbo'yu; *Shem Hamephorash*'ı, Tanrı'nın Gizli Adı'nı ağızlarına alan tanrıtanımazlardan tiksinen Aramiler'i anımsadı. Belki de kendi de bu karanlık suçtan sorumlu değil miydi? Bağışlanmayacak olan, Ruh'a karşı küfür (Matta 12:31) değil miydi bu? Valerius Soranus, Roma'nın gizli adını açığa vurduğu için canından oldu; Tanrı'nın korkunç adını bulgulayıp, ifşa ettiği için kendini hangi sonsuz ceza bekliyordu?

Uykusuzluk ve başdöndürücü diyalektikten sarhoş, Nils

Runeberg, Kurtarıcı ile Cehennem'i paylaşma lütfunun kendine bağışlanmasını haykırıp yalvararak, Malmö sokaklarında başıboş gezindi.

1 Mart 1912'de anevrizmadan öldü. Belki sapkınlığı inceleyenler anımsarlar; tükenmiş görünen Oğul kavramına, kötülüğün ve bahtsızlığın çapraşıklıklarını eklemişti.

Son

Recabarren, sırtüstü uzandığı yerde, gözlerini araladı ve eğik sazdan tavanı gördü. Öteki odadan, bir gitar tıngırtısı geliyordu, sonsuza dek dolanan ve yayılan bir çeşit zavallı labirent... Yavaş yavaş, artık hiçbir şeylere değişmeyeceği gündelik gerçekleri anımsadı. Merhamet duymadan, işe yaramayan koca gövdesine ve bacaklarını sarmalayan sıradan yün *ponço*suna baktı. Dışarda, pencere parmaklıklarının ardında çayırlar ve akşam uzanıyordu; uyumuştu, ama gökyüzü hâlâ aydınlıktı. Sol kolunu uzatıp, yer yatağının ayak ucunda duran bronzdan çıngırağa dokununcaya kadar el yordamıyla arandı. Bir iki kez çınlattı. Kapının öte yanında, basit ezgi yankılanmayı sürdürüyordu. Çalan, bir gece şarkıcı olma iddiasıyla ortaya çıkan ve uzun bir beste düosuna girişmek için bir başka yabancıya meydan okuyan bir Zenciydi. Yenildikten sonra, sanki birini bekler gibi dükkâna sık sık uğruyordu. Gitar çalarak zaman geçiriyordu, ama bir daha asla şarkı söylememişti, belki yenilgi keyfini kaçırmıştı. İnsanlar bu zararsız adama alışmışlardı bile. Recabarren, bak-

kalın sahibi, bu beste yarışmasını kolay kolay unutamazdı; ertesi gün, *mate* testilerini toplarken, gövdesinin sağ yanı aniden felce uğramış ve dili tutulmuştu. Romanlardaki kahramanların dertlerine acıya acıya, sonunda kendi dertlerimize aşırı yanmaya başlıyoruz; tam tersine sabırlı Recabarren felci, Amerika'nın çekilmezlik ve yalnızlıklarını kabul eder gibi kabullenmişti. Hayvanlar gibi şimdiki zamanda yaşamaya alışkın, şimdi gökyüzüne bakıyor ve ayın kızıl hâlesinin yağmura işaret olduğunu düşünüyordu.

Yerli görünümlü bir çocuk (belki oğlu) kapıyı araladı. Recabarren gözleriyle müşteri var mı diye sordu. Çocuk, suskun, işaretle olmadığını belirtti: Zenci sayılmazdı. Uzanan adam yalnız kaldı; sol eli gücünü göstermek istercesine, bir an çıngırakla oynadı.

Güneşin bu ışınlarında ova soyut duruyordu, düşte bir görüntü gibi. Ufukta bir nokta kıpırdandı ve bu, eve gelen veya gelir görünen bir atlı oluncaya kadar büyüdü. Recabarren geniş kenarlı şapkayı, koyu renk *ponço*yu ve kara atı gördü, ama dörtnala giden atının dizginlerine asılıp tırısta yaklaşan adamın yüzünü seçemedi. İki yüz adım kadar öteden, yön değiştirdi. Recabarren onu bir daha görmedi, ama konuştuğunu, atından indiğini, atını kazığa bağladığını ve kararlı adımlarla dükkâna girdiğini duydu. Bir şeyler arar görünen Zenci, gözlerini çalgısından kaldırmadan, tatlı bir sesle konuştu:

- Size güvenebileceğimden emindim bayım.

Öteki sert bir sesle karşılık verdi:

- Ben de sana esmer. Birkaç gün beklettim, ama geldim işte.

Bir an sessizlik oldu. Sonunda Zenci yeniden söze girdi:

- Beklemeye alışkınım. Yedi yıl bekledim.

Öteki acele etmeden yanıtladı:

- Ben çocuklarımı görmeyeli yedi yılı aştı. Onlarla bugün

buluştum ve elinde bıçak gezinen bir adama benzememeye çalıştım.

- Anlıyorum, dedi Zenci. Umarım sağlıkları yerindedir.

Tezgâhın üstünde oturan yabancı, içten bir kahkaha attı. Bir kadeh ateş suyu istedi ve tadına vararak yudum yudum içti.

- Onlara güzel öğütler verdim, diye açıkladı, fazla sayılmaz, bir zararı da dokunmaz. İnsanın insan kanı dökmemesi gerektiğini de lâf arasında söylemeyi unutmadım.

Zencinin yanıtından önce ağır bir gitar ezgisi duyuldu.

- İyi etmişsiniz. Böylece bize benzemeyecekler

- Hiç olmazsa bana, dedi yabancı ve yüksek sesle düşünür gibi ekledi: Yazgım beni öldürmeye zorladı ve şimdi yeniden elime iliştiriyor bıçağı.

Zenci duymamış gibi, gözlemde bulundu:

- Güz gelince günler kısalmaya başlıyor

- Kalan ışık bana yeter, dedi, öteki ayağa kalkarken.

Zencinin tam önünde durdu ve bıkmış gibi konuştu:

- Bırak şu gitarı, bugün seni başka bir beste bekliyor.

İkisi beraber kapıya yöneldiler. Çıkarken Zenci mırıldandı:

- Belki bu kez de talihim ilki gibi ters gider

Öteki ciddiyetle yanıtladı:

- İlkinden ucuz kurtuldun. İkinciye varabilmek için çok istekliydin.

Yan yana yürüyerek, evlerden biraz uzaklaştılar. Çayırda bir yer ötekine eşitti ve ay ışıldıyordu. Birden göz göze geldiler, durdular ve yabancı mahmuzlarını çıkardı. Zenci konuştuğunda *ponço*larını ön kollarına atmışlardı bile:

- Bağışlamadan önce sizden bir şey rica etmek isterim. Bu döğüşte bütün cesaret ve ustalığınızı gösterin, yedi yıl önce, ağabeyimi öldürdüğünüz gün olduğu gibi.

Konuşmalarının başından beri, belki de ilk kez Martin

Fierro bu sesteki nefreti duydu. Kan dolaşımının uyarıldığını hissetti. Kavgaya giriştiler ve ince uzun bıçak Zencinin yüzünü yaraladı.

Akşamları, çayırın bir şeyler söylemeye hazırlandığı bir saat vardır; asla söylemez, belki de alabildiğince söyler de biz duymayız, ya da duyarız da müzik gibi dile gelmez... Yer yatağından, Recabarren sonu gördü. Bir saldırı ve Zenci geri ledi, ne yapacağını şaşırdı, hasmının yüzüne doğru bıçağını savurdu ve derin bir darbe indirmek için gerildi ve karna sapladı. Ardından, dükkân sahibinin iyice seçemediği bir darbe izledi ve Fierro ayağa kalkamadı. Zenci hiç kımılda madan, acı can çekişmeyi izliyordu. Kanlı bıçağını otlarda sildi ve ağır ağır, arkasına bakmadan eve döndü. Öç alma görevini yerine getirmişti, artık kimse değildi. Daha doğrusu, artık ötekiydi: yeryüzünde geleceği yoktu ve bir adam öldürmüştü.

Anka Mezhebi

Anka mezhebinin kökeninin Heliopolis olduğunu ve reformcu Amenophis IV'ün ölümünü izleyen dinsel canlandırmadan türediğini yazanlar, Herodotos'un Tacitus'un metinlerini ve Mısır anıtlarını dayanak olarak gösteriyorlar, ama Anka adının Hrabanus Maurus'dan önce gelmediğini ve en eski kaynakların (örneğin Flavius Josephus'un *Saturnales*'i) yalnızca Âdet Mensupları ya da Sır Mensupları'ndan sözettiğini bilmiyorlar veya bilmezden geliyorlar. Gregorovius, Ferrara'daki gizli ayinlerde, konuşma dilinde Anka'nın çok seyrek anıldığını belirtmiştir; Cenevre'de söyleştiğim zanaatçılara Anka adamları olup olmadıklarını sorunca beni anlamadılar, ama Sır Mensubu olduklarını hemen kabul ettiler. Eğer yanılmıyorsam, aynı şey Budistler için de geçerlidir; kendi söylemledikleri ad, dünyanın onlara verdiği ile aynı değildir.

Miklosich, aşırı ünlü bir sayfasında, mezhep üyelerini çingenelerle karşılaştırmıştır. Şili'de ve Macaristan'da, hem çingeneler, hem de mezhep üyeleri vardır; böylesine heryer-

delik dışında, her ikisinin ortak yönleri çok azdır. Çingeneler at cambazı, bakırcı, demirci ve falcıdırlar; mezhep üyeleri ise genellikle serbest mesleklerde başarılıdırlar. Çingeneler belirli bir fiziksel tip oluştururlar ve gizli bir dil konuşurlar, veya konuşurlardı; mezhep üyeleri öteki insanların arasına karışmıştır, hiç kıyıma uğramamış olmaları da bunun kanıtıdır. Çingeneler renkli kişiliklerdir ve kötü şairlere esin verirler; mezhep üyeleri romansları, taşbasmalarını, ve boleroları es geçerler... Martin Buber, Museviler'in özde dokunaklı olduklarını açıklar; mezhep üyelerinin tümü dokunaklı değildir, hattâ kimileri bundan tiksinirler; herkesin bildiği bu gerçek, Anka'nın İsrail'in bir türevi olduğu yollu yaygın yanılgıyı (ki bu savı saçma bir şekilde Urmann desteklemişti) çürütmeye yeterlidir. İnsanlar aşağı yukarı şöyle düşünürler: Urmann duyarlı bir adamdı; Urmann Musevi idi; Urmann Prag'ın Yahudi mahallesinde mezhep üyeleriyle sıkça beraber oldu; Urmann'ın hissettiği yakınlık, olgunun gerçekliğini kanıtlar. İçtenlikle söyleyeyim, bu görüşü kabul edemem. Mezhep üyelerinin Musevi ortamında Museviler'e benzemesi hiçbir şeyi kanıtlamaz; yadsınamayacak gerçek, Hazlitt'in sonsuz Shakespeare'i gibi, dünyadaki bütün insanlara benzedikleridir. Havari gibi, herkes için her şeydirler; daha geçenlerde, Paysandu'lu doktor Juan Francisco Amaro, bulundukları yere ne büyük kolaylıkla uyum sağladıklarından beğeniyle sözetmiştir.

Mezhep tarihinin kıyımlar kaydetmediğini söylemiştim. Burası doğru, ama Anka yandaşlarını barındırmayan insan topluluğu olmadığına göre, kurban edilmedikleri veya can almadıkları kıyım ya da şiddetin de bulunmadığı aynı oranda kesindir. Batı savaşlarında olsun, Asya'nın ücra köşelerindeki çarpışmalarda olsun, yüzyıllardan beri düşman sancakları altında kan dökmüşlerdir; yerkürenin bütün uluslarıyla özdeşmeleri pek işlerine yaramaz.

Kutsal Kitap'ın İsrail'i biraraya getirmesi gibi onları birleştiren kutsal bir kitaptan yoksun, ortak bir anıdan yoksun, bir başka anı olan dilden yoksun, yeryüzünün dört bir yanına dağılmış, renk ve çizgilerinde farklı olarak bir tek şey -Gizem- onları birbirlerine bağlar ve zamanın sonuna kadar da bağlamayı sürdürecektir. Bir zamanlar, Gizem'in yanısıra, bir efsane (belki de kozmogonik bir mit) vardı, ama Anka'nın yüzeysel insanları bunu unuttular, bugün yalnızca bir cezanın karanlık geleneğini saklıyorlar. Ceza, antlaşma veya ayrıcalık; yorumlar farklılık gösteriyor ve bir Tanrı'nın yargısına şöyle bir gözatmamıza izin veriyor yalnızca: bu Tanrı, bir ırkın insanlarına, kuşaktan kuşağa bir töreni uygulamak koşuluyla sonsuzluğu kesin kılıyor. Gezginlerin raporlarına başvurdum, patriklerle ve tanrıbilimcilerle konuştum; törenin yerine getirilmesinin mezhep üyelerinde görülen tek dinsel uygulama olduğunu doğrulayabilirim. Tören Gizem'i oluşturur. Belirttiğim gibi, bu kuşaktan kuşağa iletilir, ama gelenekler, annelerin çocuklarına öğretmesine de, din adamlarının açıklamasına da karşıdır; gizeme kabul töreni en aşağılık kişilerin görevidir. Bir köle, bir cüzzamlı veya bir dilenci giz öğreticisidir. Ayrıca, bir çocuk da bir başka çocuğa bilgi verebilir. Kendi başına eylem basit ve anlıktır, betimleme gerektirmez. Kullanılan gereçler mantar, balmumu ve Arap zamkından oluşur. (Ayin kitabı balçıktan da sözeder; bu da ayrıca kullanılır.) Özellikle bu ayinin yapılmasına adanmış tapınaklar yoktur, ama bir yıkıntı, bir mahzen veya bir dehliz uygun yerler olarak benimsenmiştir. Gizem kutsaldır, ama biraz gülünç olduğu da doğrudur; uygulama kaçamak, hattâ töredışıdır ve yandaşları bunun sözünü etmezler. Adlandırmak için nazik sözcükler yoktur, ama bütün sözcüklerin onu gösterdiği, veya daha doğrusu, kaçınılmaz olarak ona gönderme yaptığı üstü kapalı anlatılır; bu nedenle, bir söyleşide ağzımdan çıkan sıradan bir şeye, mezhep yandaşları gü-

lümsediler veya rahatsız oldular, çünkü Gizem'e dokunduğumu sezdiler. Cermen edebiyatında, mezhep üyeleri tarafından yazılmış şiirler vardır, adı geçen konu deniz veya akşam alacakaranlığıdır; bunların bir anlamda Gizem'in simgeleri olduğunu tekrarlamayı gerekli görüyorum. Du Cange'ın *Glossaire*'ine kaydettiği uydurma bir atasözü *Orbis terrarum est speculum Ludi* der. Bir çeşit kutsal korku, kimi inançlıların bu basit töreni uygulamasına engel olur; ötekiler bunları aşağılarlar, ama daha çok kendi kendilerini aşağılarlar. Buna karşın, bilinçli olarak Tören'den el çekip, Tanrı ile doğrudan alışverişe girmeye hak kazananlar, büyük bir saygınlık kazanırlar; bu alışverişi açığa vurmak amacıyla ayin kitaplarındaki resimlere başvururlar, bu yüzden John of the Rood şöyle yazmıştır:

Bilsin yedi kat gökkubbe Tanrı'nın
Mantar ve Balçık gibi lezzetli olduğunu

Üç kıtada, birçok Anka sofusunun dostluğuna hak kazandım; başlangıçta Gizem'in onlara anlamsız, zahmetli, bayağı ve (işin en garip yanı) inanılmaz geldiğini biliyorum. Atalarının böylesine oyunlara yüzverdiklerini kabullenmek istemiyorlardı. Gizem'in ta eskilerde kaybolmamış olması tuhaftır; yerkürenin değişkenliklerine karşın, savaşlara ve göçlere karşın, korkunç bir şekilde, inançlılara ulaşıyor. Biri, artık içgüdüsel olduğunu ileri sürerken duraksamadı bile.

GÜNEY

1871'DE Buenos Aires'e ayak basan adamın adı Johannes Dahlmann'dı ve Protestan kilisesinin papazıydı; 1939'da, torunlarından biri, Juan Dahlmann, Cordoba Caddesindeki bir belediye kitaplığında görevliydi ve kendini ta derinden Arjantinli hissediyordu. Ana tarafından dedesi, Buenos Aires sınırında, Catriel Yerlilerinin mızraklarına hedef olarak can veren, savunma hattı ikinci bölüğü piyadesi Francisco Flores'tiydi; Juan Dahlmann, bu iki uyuşmaz soy arasında (belki de kanındaki Cermenlik yüzünden) bu romantik atanın, ya da romantik ölümünü seçti. Donuk yüzlü ve sakallı bir adamın *daguerrotip* portresi, eski bir kılıç, bazı nakaratların çekiciliği ve yürekliliği, *Martin Fierro*'nun bağlamlarının alışkanlığı, yıllar, ilgisizlik ve yalnızlık, onda biraz bilinçli, ama kesinlikle gösterişçi olmayan bir Yerli özelliği yarattı. Kendini kimi şeylerden yoksun bırakmak pahasına, Dahlmann bir zamanlar Flores'e ait olan, Güney'deki bir *estancia*nın evini ve iki karış toprağını kurtarmayı başarmıştı. Belleğinin alışkanlıklarından biri mis kokulu okaliptüs ağaç-

larıyla eskiden kıpkırmızı olan pembe uzun konutun imgesiydi. İşleri, belki de tembelliğiydi onu kentte tutan. Her yaz, yaylanın belirli bir yerinde onu bekleyen bir evin sahibi olma güvencesi gibi soyut bir düşünceyle yetiniyordu. 1939 yılı Şubat ayının son günlerinde, başından bir olay geçti.

Yanılgılara karşı kör olan yazgı ufacık dalgınlıklara karşı acımasız olabilir. O akşamüstü Dahlmann, Weil'in *1001 Gece Masalları*'nın eksik bir cildini satın almıştı; buluşunu inceleme açgözlülüğüyle, asansörün inmesini beklemedi ve aceleyle merdivenleri çıkmaya başladı; karanlıkta bir şey alnını sıyırdı. Yarasa mıydı? Bir kuş mu? Kapıyı açan kadının yüzüne dehşetin yayıldığını gördü ve alnını sıvazlayan eli kan kırmızısına boyandı. Yeni boyanmış ve birinin kapamayı unuttuğu kepengin sivri köşesiydi bu yaranın sorumlusu. Dahlmann uyumayı başardı, ama gün ağarırken uyandı ve o saatten sonra her şeyin tadı berbat gelmeye başladı. Yüksek ateş kasıp kavurdu ve *1001 Gece Masalları*'nın resimleri karabasanlarını süslemeye yaradı. Dostları ve akrabaları ziyaretine geliyor ve abartmalı bir gülümsemeyle onu iyi gördüklerini tekrarlıyorlardı. Dahlmann onları bitkin bir uyuşukluk içinde duyuyor ve cehennemde olduğundan habersiz olmaları karşısında hayretlere düşüyordu. Sekiz yüzyıl kadar uzun sekiz gün geçti. Bir akşam, doktoru başka bir doktorla gelip onu Ecuador Sokağındaki bir kliniğe götürdüler, çünkü röntgen çekmeleri gerekiyordu. Meydanda çevirdikleri taksinin içinde Dahlmann, kendi odasının dışında bir odada nihayet uyuyabileceğini düşündü. Kendini mutlu ve lâflama isteğiyle dolu hissetti; kliniğe varınca onu soydular, kafasını tıraş ettiler, bir sedyeye bağladılar ve gözlerini kamaştırıp başını döndürecek kadar aydınlattılar, dinlediler ve maskeli bir adam koluna iğne batırdı. Biraz kuyuya benzeyen bir hücrede, mide bulantısıyla sargılar içinde uyandı ve ameliyatı izleyen günler ve geceler boyunca, o güne kadar yalnızca cehen-

nemin bir kenar mahallesinde olduğunu kavradı. Buz ağzında serinlikten iz bırakmıyordu. O günlerde Dahlmann inceden inceye kendinden nefret etti; kimliğinden, gövdesinin gereksinimlerinden, küçük düşmekten, yüzünü diken diken eden sakaldan nefret etti. Çok acı veren tedaviye umursamazlıkla göğüs gerdi; ama operatör az kalsın septisemiden ölmek üzere olduğunu söylediğinde, Dahlmann kendi yazgısından duygulanıp ağlamaya başladı. Bedensel acılar ve kötü gecelerin bitmez tükenmez beklentisi ölüm kadar soyut bir şeyi düşünmekten alakoymuştu onu. Bir başka gün, operatör iyiye gittiğini ve kısa zamanda nekahet dönemini geçirmek için *estancia*'sına gidebileceğini söyledi. İnanılmaz bir şekilde, vaadedilen gün geldi.

Simetriler ve hafif anakronizmalar gerçeğin hoşuna gider; Dahlmann kliniğe taksiyle gelmişti ve şimdi yine bir taksi onu Constitución garına götürüyordu. Yazın bunaltıcılığından sonra güzün ilk serinliği, ölümün ve yüksek ateşin elinden kurtardığı yazgısının doğal bir simgesi gibiydi. Sabahın yedisinde kent, gecenin verdiği eski ev havasını yitirmemişti; sokaklar geniş dalanlar, meydanlar avlu gibiydi. Dahlmann mutlulukla ve belli belirsiz bir baş dönmesiyle hepsini tanıyordu; gözlerinin algılamasından birkaç saniye önce sokak köşelerini, ilan tahtalarını, Buenos Aires'in önemsiz özelliklerini anımsıyordu. Yeni günün sarı ışığında, her şeye yeniden kavuşuyordu.

Güney'in Rivadavia Caddesinin öte yakasında başladığını bilmeyen yoktur. Dahlmann'ın, bunun kendiliğinden benimsenmiş bir şey olmadığını, caddeyi aşan kişinin daha eski ve daha katı bir dünyaya girdiğini tekrarlama alışkanlığı vardı. Arabanın penceresinden, yeni yapılar arasında demir parmaklı pencereyi, kapı tokmağını, kemerli kapıyı, dalanı, bildik avluyu arıyordu. İstasyonun *hall*'ünde yarım saat erken geldiğini farketti. Birden, Brasil Sokağındaki bir kahve-

hanede (Yrigojen'in evinden birkaç adım ötede), aldırışsız tanrısal bir varlık gibi, müşterilerin okşamalarına ses çıkarmayan kocaman kediyi anımsadı. İçeri girdiğinde kedi oradaydı, mayışık. Dahlmann bir fincan kahve istedi, içine ağır ağır şeker döktü, tadına baktı (klinikte bu zevk yasaktı) ve kara tüyleri yalazlanırken, bu temasın aldatıcı olduğunu, kedinin bir camla kendinden ayrılmış gibi olduğunu düşündü, çünkü insan zamanda, süreklilikte yaşar, büyüsel hayvansa şimdide, anın sonsuzluğunda.

Tren sondan bir önceki peronda bekliyordu. Dahlmann vagonları baştan başa dolaştı ve en boş olanına yerleşti. Bavulunu fileye koydu; hareket edince de, biraz duraksadıktan sonra, açıp *1001 Gece Masalları*'nın ilk cildini çıkardı. Talihsizliğinin öyküsüne bu kadar sıkı sıkıya bağlı bu kitapla yolculuk etmek, bu talihsizliğin artık yok olduğunun doğrulanması ve kötünün düşkırıklığına uğramış güçlerine neşeli ve gizli bir meydan okumaydı.

Trenin iki yanında, kent kenar mahallelere dönüşüyordu; bu görüntüyü izleyen bahçeler ve villalar okumaya koyulmasını geciktirdi. Doğrusu, Dahlmann az okudu; mıknatıslı dağ ve kurtarıcısını öldürmeye and içmiş cinin sihirli oldukları su götürmezdi, ama sabah ışığı ve en basit şekliyle varolmanın da aşağı kalır yanı yoktu. Mutluluk onu Şehrazat'tan ve yersiz mucizelerinden uzaklaştırıyordu; Dahlmann kitabı kapattı ve kendini saflıkla yaşamaya bıraktı.

Öğle yemeği (parlak madeni kaplarda sunulan etsuyu çorbası, şimdi çok eskilerde kalan çocukluğundaki tatil günleri gibiydi) sakin bir zevkti ve onu minnettar etti.

Yarın estanciada uyanacağım, diye düşündü; sanki iki adam aynı anda varolur gibiydi: bir sonbahar günü yurdunun coğrafyasında yolculuk edenle kliniğe kapatılıp, yöntemli köleliğe tabi tutulan. Sıvasız, uzun ve dik açı yapacak şekilde inşa edilmiş ve sürekli trenlerin geçişini seyreden tuğla

evler gördü; tozlu yollarda ilerleyen atlılar gördü; hendekler ve su birikintileri ve çiftlikler gördü; mermerden yapılmış gibi duran parlak bulutlar gördü ve bütün bunlar, ovadaki düşler gibi, rastlantısal göründü ona. Adını bilemediği ağaçları ve ekinleri tanıdığını sandı. Çünkü somut köy yaşamı deneyimi, özlemlerle dolu ve edebi bilgilerinden çok daha azdı.

Bir keresinde uykuya daldı ve trenin sallantısı düşlerini kapladı. Öğlenin dayanılmaz beyaz güneşi, alacakaranlığa öncelik eden sarı güneşe dönüşmüştü bile ve kırmızı olmakta gecikmeyecekti. Vagon da değişmişti; Constitución'un peronundaki değildi: ova ve saatler içine işlemiş, değiştirip güzelleştirmişti. Dışarıda, vagonun oynak gölgesi ufka kadar uzanıyordu. Ne köyler, ne de başka insan izleri ilksel toprağı bulandırıyordu. Her şey engin, aynı zamanda yakın, bir anlamda gizemliydi. Geniş kırlarda, bazen bir boğadan başka şey yoktu. Yalnızlık kusursuz, belki de düşmancaydı ve Dahlmann yalnızca Güney'e doğru değil, aynı zamanda geçmişe doğru da yol aldığını varsaydı. Onu bu olağanüstü sanıdan çekip çıkaran denetçi, biletine bakarak, trenin her zamanki istasyon yerine, Dahlmann'ın hayal meyal anımsadığı bir öncekinde duracağı konusunda uyardı. (Üstelik adam bir açıklama da ekledi, ama Dahlmann anlamadı, hatta dinlemedi bile, çünkü olayların işleyişi onu ilgilendirmiyordu.)

Tren kırların ortasında bir yerde güçlükle durdu. Rayların öte yanında bir peron ve sundurmadan oluşan gar bulunuyordu. Ortalıkta araba yoktu, ama istasyon şefi, on oniki sokak ötedeki bir dükkândan araba kiralayabileceği düşüncesinde olduğunu belirtti.

Dahlmann bu zorunlu gezintiyi küçük bir serüven olarak aldı. Güneş batmıştı, ama son bir aydınlık, gecenin sileceği diri ve sessiz ovayı yüceltiyordu. Yorulmayı engellemekten çok, yolu uzatmak amacıyla, Dahlmann yavaş yürüyordu, ciddi bir mutlulukla yonca kokusunu içine çekerek.

Dükkân bir zamanlar cart kırmızı idi, bereket versin yıllar bu aşırı rengi yumuşatmıştı. Yoksul mimarisinde bir şey, yolcuya demir üzerine yapılmış bir oymayı hatırlattı, *Paul et Virginie*'in eski bir baskısıydı galiba. Duvardaki kazığa birçok at bağlanmıştı. Dahlmann, içeri girdikten sonra dükkân sahibini tanıdığı izlenimine kapıldı; Sonradan, klinikteki hademelerden biriyle olan benzerliğinden ötürü karıştırdığını anladı. Konuyu öğrenen dükkân sahibi, arabaya hayvan koşturacağını bildirdi. Güne yeni bir olgu eklemek ve zaman geçirmek amacıyla, Dahlmann yemeği dükkânda yemekte karar kıldı.

Bir masada bir grup adam gürültüyle yiyip içiyorlardı, Dahlmann başta onlara dikkat etmedi. Yerde, sırtını tezgâha dayamış yaşlı bir adam çömelmiş, hiç kımıldamadan duruyordu. Uzun yıllar onu küçültmüş ve perdahlamıştı, suların bir taşı ve kuşakların bir özdeyişi perdahladığı gibi. Güneşten yanmıştı, kısa boylu, bir deri bir kemikti, zamanın dışında, bir çeşit sonsuzlukta gibi duruyordu. Dahlmann hoşnutlukla, çuval bezinden *ponço*sunu, geniş şapkasını mahmuzlu çizmelerini, *vinça*sını gözlemleyerek, böylesine *goşo*ların artık yalnızca Güney'de yaşadıkları üzerine, Kuzeylilerle ve Entre Rioslularla yaptığı yersiz tartışmaları anımsadı.

Dahlmann pencere kenarına yerleşti. Kırlar şimdi bütünüyle karanlığa gömülmüştü, ama kokusu ve sesleri demir parmaklıkları aşarak ona kadar ulaşıyordu. Dükkân sahibi sardalya, sonra da ızgara et getirdi. Dahlmann hepsini birkaç bardak kırmızı şarapla mideye indirdi. Hiçbir şey düşünmeden, buruk tadına varıyor ve biraz uykulu gözlerini odada aylak aylak dolaştırıyordu. Gaz lambası, kalaslardan birinden sarkıyordu; öteki masadaki müşteriler üç kişiydiler: ikisi çiftlik sığırtmaçlarına benziyordu; öteki, Yerliye benzer sert hatlı olanı, şapkasını çıkarmadan içiyordu.

Ansızın, Dahlmann bir şeyin yüzünü sıyırdığını hissetti.

Kirli, kalın camlı bardağın yanında, masa örtüsünün çizgilerinden birinin üstünde, bir ekmek içi topağı vardı. Hepsi buydu, ama biri atmıştı.

Öteki masadakiler aldırmaz görünüyorlardı. Dahlmann şaşkın, hiçbir şey olmadığına karar verdi ve gerçeği bastırmak ister gibi *1001 Gece Masalları* cildini açtı. Bir başka topak, birkaç dakika sonra ona çarptı ve bu kez üçü de gülmeye başladılar. Dahlmann kendi kendine korkmadığını söyledi ama nekahet devresinde biri için, tanımadığı kişeler tarafından sonucu belirsiz bir dövüşe sürüklenmek saçma olurdu. Çıkmaya karar verdi. Dükkân sahibi yaklaşıp kaygılı bir sesle konuştuğunda ayağa kalkmıştı bile.

- Senor Dahlmann, bu heriflere bakmayın siz, kafayı buldular biraz.

Dahlmann ötekinin şimdi onu tanımasına şaşmadı, ama bu uzlaştırıcı sözlerin aslında durumu kötüleştirdiğini sezdi. Önceden, sığırtmaçların kışkırtması rasgele bir yüze yöneltilmişti, daha doğrusu kimseye; oysa şimdi ona, onun adına sesleniyordu ve komşular öğrenecekti. Dahlmann dükkâncıyı bir yana itti, sığırtmaçların karşısına geçti ve bir şey mi arandıklarını sordu.

Yerli suratlı kabadayı sendeleyerek ayağa kalktı. Juan Dahlmann'ın iki adım ötesinde, haykırarak küfretti, sanki çok uzaktaymış gibi. Sarhoşluğunu abartır gibi yapıyordu ve bu abartma hem sövgü, hem alaydı. Küfürler ve hakaretler arasında, uzun bir hançer çıkarıp havaya attı, gözleriyle izleyip yakaladı ve Dahlmann'ı kavgaya davet etti. Dükkâncı titrek bir sesle Dahlmann'ın silahsız olduğunu öne sürerek karşı çıktı. Bu noktada beklenmedik bir şey oldu.

Dahlmann'ın kişiliğinde Güney'in simgesini (kendi Güney'inin) gördüğü, esrik yaşlı *goşo*, bulunduğu köşeden ona doğru çıplak ağızlı bir hançer savurdu, hançer ayaklarının dibine düştü, sanki Güney, Dahlmann'ın düelloyu kabul et-

mesine karar vermişti. Dahlmann hançeri almak için eğildiğinde iki şeyin bilincine vardı. Birincisi, bu içgüdüsel hareketle kavgaya giriştiği, ikincisi de sakar elindeki silahın kendini korumaya değil, öldürülmesini haklı çıkarmaya yarayacağıydı. Bütün erkekler gibi, o da bıçakla oynamıştı, ama eskrim bilgisi, darbelerin aşağıdan yukarı doğru savrulması ve kesici ucun dışarı bakması gerektiğinden öte değildi. *Klinikte olsam, böyle şeylerin başıma gelmesine izin vermezlerdi*, diye düşündü.

- Hadi çıkalım, dedi öteki.

Dışarı çıktılar; Dahlmann'ın içinde umut yoktu, ama korku da yoktu. Eşiği geçerken, bir bıçak düellosunda, açık havada ve hasmına saldırarak ölmenin, onun için özgürlüğe kavuşma, bir mutluluk ve bir şenlik olacağını hissetti. Klinikte ilk gece, etine iğne batırılırken, o zaman ölümünü seçebilseydi veya düşleyebilseydi, seçeceği veya düşleyeceği ölümün böyle olacağını duyumsadı.

Dahlmann kararlılıkla, nasıl kullanacağını kuşkusuz bilmediği bıçağı kavradı ve düzlüğe çıktı.

Alef

El Aleph

1949

Ölü

BUENOS Aires'in kenar mahallelerinden bir adam, yiğitlik taslamanın verdiği bir kendini beğenmişlikten başka özelliği olmayan bir kabadayı, Brezilya sınırındaki atlı çöllere dalsın ve kaçakçıların elebaşısı olsun, işte ilk bakışta olanaksız bir şey. Bu düşüncede olanlara, Balvanera Mahallesinde kuşkusuz hiçbir anı bırakmayan ve Rio Grande do Sul sınırlarında kendine yaraşır bir ölümle, bir tabanca kurşunuyla can veren Benjamin Otálora'nın yazgısını anlatmak istiyorum. Serüveninin ayrıntılarını bilmiyorum; bana açmlandıkça bu sayfaları düzeltip geliştireceğim. Şimdilik, bu özet yararlı olabilir.

Benjamin Otálora 1891 yılında on dokuz yaşındadır. Dar alınlı, içtenlik dolu açık renk gözlü, bir Bask gibi kanlı canlı uzun boylu bir delikanlıdır; talihli bir bıçak darbesi ne denli yürekli bir adam olduğunu ortaya çıkarmıştır; hasmının ölümü de, anında yurdunu terketmek zorunda kalması da onu pek kaygılandırmaz. Bucağın şefi eline Uruguay'da Azevedo Bandeira adlı bir adama yazılmış bir mektup tutuşturur.

Otálora gemiye biner, deniz yolculuğu fırtınalı geçer, gemi gıcırdar durur; ertesi gün, Montevideo sokaklarında, kendine itiraf edemediği, belki de farkına bile varmadığı bir üzüntüyle aylak aylak dolaşır. Azevedo Bandeira'nın izine rastlamaz, geceyarısına doğru, Paso del Molino'da bir dükkânda, çobanlar arasında bir kapışmaya tanık olur. Bir bıçak parıldar; Otálora kimin haklı olduğunu bilmez, ama saf tehlikenin tadı onu çeker, başkalarının kumar ya da müzikten etkilendiği gibi. Kargaşanın göbeğinde, bir sığırtmaçın koyu renk şapkalı ve *ponço*lu bir adama savurduğu bir bıçak darbesini savuşturur. Adamın Azevedo Bandeira olduğu ortaya çıkar. (Otálora bunu öğrenince mektubu yırtar, çünkü her şeyi kendine borçlu olmayı yeğlemektedir.) Sağlam yapılı olmasına karşın, Azevedo Bandeira nedense bir sahtelik izlenimi verir; hep yakın duran yüzünde Yahudi, Zenci ve Kızılderililerden, hareketlerinde de maymundan ve kaplandan izler vardır. Çehresini kesen yara izi de, diken diken kara bıyığı gibi, fazla kaçan bir süse benzemektedir.

Alkolün sonucu ya da yanılgı, dalaşma başladığı kadar çabuk son bulur. Otálora çobanlarla birlikte içer, sonra felekten bir gece çalar ve güneş yükseldiğinde onların eşliğinde Eski Şehir'deki bir yapıya varır. Son avluda, adamlar uyumak için eşyalarını çıplak toprağa yayarlar. Otálora bulanık bir şekilde o geceyi bir öncekiyle karşılaştırır, artık dost insanlar arasında ayağını sağlam yere basmaktadır. Bir şeyden, Buenos Aires'i özlememekten pişmanlık duyduğu için tasalanmaktadır. Sarhoş bir şekilde, Bandeira'ya saldıran adamın onu uyandırdığı ikindi duasına kadar uyur. (Otálora bu adamın da ötekilerle birlikte geceleyin gürültülü patırtılı ve şen şakrak saatler geçirdiğini ve Bandeira'nın onu sağına oturtup içmeyi sürdürmeye zorladığını anımsar.) Adam patronun onu çağırttığını söyler. Evin girişine açılan (Otálora kanatları yana açılan bir giriş kapısı hiç görmemiştir) bir çe-

şit çalışma odasında, Azevedo Bandeira ve yanında küçümseyerek bakan, açık tenli ve kızıl saçlı bir kadın, onu beklemektedirler. Bandeira onu övgüye boğar, bir kadeh *cana* sunar, yürekli bir adam izlenimi uyandırdığını tekrarlar ve ötekilerle birlikte Kuzey'e gidip bir at sürüsü getirmesini ister. Otálora kabullenir; şafak sökmeye başlarken Tacuarembó yönüne doğru yola koyulmuşlardır.

Böylece Otálora için farklı bir yaşam başlar, engin günbatımları, ev, at kokulu günlerle dolu bir yaşam. Onun için yepyenidir bu yaşam, bazen de korkunç; artık kanına işlemiştir, başka ulusların insanları nasıl denizi ululayıp sezerse, biz de (bu simgeleri dokuyan adam dahil) nalların altında çınlayan sonsuz düzlükte yaşamaya can atarız coşkuyla. Otálora, güç duruma düşen taşıtların yardımına koşan arabacıların, atlıların mahallesinde yetişmiştir; bir yıl geçmeden *goşo* olur. At evcilleştirmeyi, atları sürü halinde yaşatmayı, bir hayvanı parçalara bölmeyi, boynu sıkan kemendi ve yere yıkan tokmakları kullanmayı, uykuya, fırtınalara, dona ve güneşe karşı koymayı, ıslıklarla ve haykırışlarla hayvan sürmeyi öğrenir.

Bu çıraklık dönemi boyunca yalnız bir kez görür Azevedo Bandeira'yı, ama imgesi belleğinden hiç silinmez, çünkü *Bandeira'nın adamı* olmak demek, sayılmak ve çekinilmek demektir, öte yandan, herhangi bir yiğitlik gösterisi karşısında, *goşo*lar Bandeira'nın daha güçlü olduğunu söylerler. Biri, Bandeira'nın Cuareim'in öte yakasında, Rio Grande do Sul'da doğduğunu ileri sürer; onu gözden düşürmesi gereken bu ayrıntı, kaynaşan cengellerin, bataklıkların, çözümlenemeyen sonsuz gibi uzaklıkların gizemli saygınlığını sağlar adama. Yavaş yavaş, Otálora, Bandeira'nın işlerinin çeşitli olduğunu, en başta gelenin de kaçakçılık olduğunu anlar. At bakıcılığı köleliktir; Otálora kaçakçılık mertebesine çıkmak için ortaya atılır. Bir gece, arkadaşlarından ikisi bir miktar

şekerkamışı getirmek için sınırı aşarlar. Otálora birini kışkırtır, adamı yaralar ve yerini alır. Hırs ve anlaşılmaz bir bağlılıkla sürüklenmiştir. *Bir başıma bütün Uruguaylılardan daha ağır bastığımı öğrensin şu adam,* diye düşünür.

Otálora Montevideo'ya bir yıldan önce dönmez. Arkadaşlarıyla birlikte kenar mahalleleri, kenti (Otálora'ya çok büyük görünür) arşınlarlar; patronun evine gelirler; eşyalarını son avluya serer adamlar. Günler geçer ve Otálora Bandeira'yı göremez. Çekinilerek hasta olduğu söylenir; bir Zenci, odasına *mate* ve ibrik çıkarmakla görevlendirilmiştir. Bir akşam, bu iş Otálora'ya emanet edilir. O kendini hafiften aşağılanmış hisseder, bir yandan da hoşnuttur.

Oda harap ve loştur. Batıya bakan bir balkon, üzerinde kırbaçlar, fişeklikler, ateşli silahlar ve kılıçlar, bıçaklar olan gösterişli bir düzensizlik içinde uzun bir masa vardır; uzakta kararmış bir ayna vardır. Bandeira sırtüstü uzanmış, sayıklayıp inlemektedir; can çekişen bir güneşin son ışınlarına benzer. Geniş beyaz yatak onu ufaltır, bir gölgeye dönüştürür gibidir; Otálora beyaz saçları, bezginliği, zayıflığı ve yılların açtığı yarıkları farkeder. Bu moruğun şef olması ona tiksinti verir. Hakkından gelmek için bir darbenin yeteceğini düşünür. Tam bu sırada, aynadan, içeri birinin girdiğini görür. Kızıl saçlı kadındır; yarı çıplak, yalınayaktır ve onu soğuk bir merakla izler. Bandeira döşeğinde doğrulur; kırsal yaşamla ilgili şeylerden bahsedip, *mate* üstüne *mate* yuvarlarken, parmakları kadının saç örgüsüyle oynamaktadır. Sonunda Otálora'ya çekilmesi için izin verir.

Birkaç gün sonra, Kuzey'e doğru hareket etmeleri emri gelir. Sonsuz düzlüğün herhangi bir yerinde olabilecek kayıp bir *estancia*ya varırlar. Ne ağaçlar, ne dere, hiçbir şey düzlüğü iç açıcı kılamaz; güneşin ilk ve son ışınlarıyla çarpılır. Uzun boynuzlu ve açlıktan derisi kemiğine yapışmış davarlar için taştan ağıllar vardır. *Oflama*'dır bu içler acısı çiftliğin adı.

Otálora, sığırtmaçlardan Bandeira'nın yakında Montevideo'ya geleceğini öğrenir. Nedenini sorar; biri, *goşo* yaşamını benimseyen bir yabancının buyurmaya fazlasıyla meraklı olduğunu açıklar. Otálora lâfı şakaya yorar, ama böyle bir şakanın yapılabilmesi gururunu okşar. Daha sonra, Bandeira'nın bölgenin politik liderlerinden biriyle arasının açıldığını ve adamı desteklemekten vazgeçtiğini öğrenir. Bu habere sevinir.

Kasalar dolusu tüfek gelir; kadının odası için gümüşten bir su testisi ve leğen gelir; karmaşık desenli perdeler gelir; güzel bir sabah, dağlardan gür sakallı, bir *ponço*ya sarınmış iç karartıcı bir atlı gelir. Adı Ulpiano Suárez'dir ve Azevedo Bandeira'nın *capanga*sı ya da özel muhafızıdır. Çok az ve Brezilya ağzıyla konuşur. Otálora sakınımının düşmanlıktan mı, yoksa küçümsemeden mi geldiğini kestiremez, belki yalnızca hödük herifin tekidir. Bütün bildiği, tezgâhladığı plan için, dostluğunu kazanması gerektiğidir. Ardından, Benjamin Otálora'nın yazgısına Güney'den Azevedo Bandeira'yı getiren ve gümüşle süslenmiş koşumları, kaplan postundan püsküllü eğer altını sergileyen kara ayaklı doru at girer. Bu debdebeli at patronun yetkesini simgeler ve bu yüzden onu elde etmek isteyen delikanlıyı kıskandırır, kin dolu bir arzuyla, alev saçlı kadını da arzulaması gibi. Kadın, koşumlar ve doru at, yıkmak istediği adama aittir.

Bu noktada öykü karmaşıklaşır ve derinleşir. Azevedo Bandeira, yarı şaka yarı ciddi, yavaş yavaş yıldırma sanatında, karşısındakini adım adım küçük düşürmeye dayanan şeytanca dalaverede ustadır; Otálora üstlendiği güç iş için bu anlaşılmaz yöntemi uygulamaya karar verir. Ağır ağır Azevedo Bandeira'nın ayağını kaydırmaya karar verir. Paylaşılan tehlikelerle dolu günler boyunca, Suárez'in dostluğunu kazanmayı başarır. Tasarısını ona açar; Suárez yardım etmeye söz verir. Sonra aralarında benim yalnızca ufacık bir

kısımını bildiğim birçok şey geçer. Otálora Bandeira'ya boyun eğmez; buyrukları unutmaya, düzeltmeye, değiştirmeye özen gösterir. Evren onunla elbirliği eder görünür ve olayların akışını hızlandırır. Bir gün, öğle saati, Tacuarembo kırlarında Rio Grandeli adamlarla silahlı bir çatışma olur; Otálora Bandeira'nın yerini alır ve Uruguaylıların başına geçer. Bir kurşun omzunu deler, ama o akşam Oflama'ya şefin doru atı üstünde döner ve o akşam kanıyla kaplan postunu lekeler ve o gece alev saçlı kadınla yatar. Başka anlatılar olayların sırasını değiştiriyor ve hepsinin aynı gün geçtiğini yadsıyor.

Buna karşın, Bandeira sözde şef olmayı sürdürür. Yerine getirilmeyen emirler verir; Benjamin Otálora, bir çeşit alışkanlık ve merhamet karışımıyla adamın kendisine ilişmez.

Öykünün son sahnesi 1894 yılının son gecesinin karışıklığına rastlar. O gece, Oflama'nm adamları taze et yer, kışkırtıcı alkol içerler; biri hiç durmaksızın, gitarla zahmetli bir milonga çalar. Masanın baş köşesinde, sarhoş Otálora sevinç üstüne sevinç, neşe üstüne neşe kurar: bu baş döndürücü kule, karşı konulmaz yazgısının simgesidir. Bandeira, haykıranlar arasında suskun, şamatalı gecenin akıp gitmesine karışmaz. Geceyarısı, saat tam on ikiyi çalarken, bir şey yapması gerektiğini anımsamış gibi ayağa kalkar. Kalkar ve hafifçe kadının kapısını tıkırdatır. Kadın, sanki bu çağrıyı bekler gibi anında kapıyı açar. Yarı çıplak ve yalınayak dışarı çıkar. Kadınsı ve cansız bir ses kullanarak şef ona buyurur:

- Madem sen ve Buenos Airesli adam birbirinizi bu kadar seviyorsunuz, hemen şuracıkta, herkesin önünde onu öpeceksin.

Kaba bir ayrıntı da ekler. Kadın karşı koymak ister, ama iki adam kollarından tutup Otálora'nm üstüne fırlatırlar onu. Gözyaşlarıyla sırılsıklam, yüzünü ve göğsünü öper. Ulpiano Suárez tabancayı kavramıştır. Otálora ölmeden önce, ta baştan beri ihanete uğradığını, ölüme mahkûm edildiğini,

sevmesine, şef olmasına, zafer kazanmasına izin verildiğini, çünkü çoktan ölmüş gözüyle bakıldığını, Bandeira için çoktan ölmüş olduğunu anlar.

Suárez, neredeyse küçümsemeyle ateş eder.

BAHÇEYİ yakıp yıktıktan, kutsal çanak ve sunakları kirlettikten sonra, Hunlar manastırın kitaplığına atla girdiler, anlaşılmaz kitapları yırttılar yaktılar ve onlara sövdüler ve belki harflerin demir bir yatağan olan kendi Tanrı'larına küfürler kapsamasından çekiniyorlardı. Palimpsestler ve elyazması kitaplar yanıp kül oldular, ama odun yığınının yüreğinde, küllerin ortasında, Platon'un yüzyılların sonunda her şeyin eski durumuna döneceğini ve kendisinin yine Atina'da aynı dinleyicilerin huzurunda, yeniden aynı öğretinin dersini vereceğini anlatan *Civitas Dei*'nin on ikinci kitabı hemen hemen el değmemiş olarak kaldı. Yalazların ilişmediği metin özel bir hayranlık kazandı ve bu uzak bölgede onu okuyanlar ve yeniden ele alanlar, yazarın bu öğretiyi daha iyi çürütebilmek amacıyla sergilediğini unuttular. Bir yüzyıl sonra, Akilea piskopos yardımcısı Aurelien, Tuna nehri kıyılarında yeni kurulan *Monotonlar (Halkamsılar* da denirdi) mezhebinin tarihin bir döngü olduğu, bir zamanlar varolmayıp da, bir gün yeniden varolmayacak hiçbir şey bulunmadığı öğretisini

yaydıklarını öğrendi. Dağlarda Çark ve Yılan, Haç'ı yerinden etmişti. Herkes korkuyordu, ama Tanrı'nın yedinci simgesi üzerine bir kitapla seçkinleşen Pannonyalı Jan'ın böylesine iğrenç bir sapkınlığa karşı çıktığı söylentisi ile biraz rahatladılar.

Aurelien bu haberlere, özellikle de sonuncusuna üzüldü. Tanrıbilim konusunda, tehlikesiz yeniliğin bulunmadığını biliyordu; sonra kendi kendine, döngüsel bir zaman savının, tehlikeyi ciddiye alamayacak kadar tutarsız ve benzersiz olduğunu söyledi. (Korkmamız gereken sapkınlıklar ortodokslukla karıştırılabilecek olanlardır.) Pannonyalı Jan'ın devreye girmesine -burnunu sokmasına- canı daha çok sıkılmıştı. İki yıl önce, ağzı kalabalık *De Septima Affectione Dei sive de Aeternitate*'si ile Aurelien'in uzmanlık konusunu gaspetmişti; şimdi de sanki zaman konusu kendine aitmiş gibi, belki de Procustos kanıtlarını kullanarak, Yılan'dan daha korkunç tiryakların yardımıyla *Halkamsılar*'ı doğru yola getirmeye yelteniyordu... O gece, Aurelien Plutarkhos'un fırtınaların önlenmesi hakkındaki eski diyalogunun metnini okudu; yirmi dokuzuncu paragrafta, sonsuz sayıda güneşler, aylar, Apollonlar, Dianalar, Poseidonlar ile dolu, sonsuz bir dünyalar çevriminin varlığını savunan Stoacı karşıtı bir şaka okudu. Bu keşif ona mutlu bir kehanet gibi göründü; Pannonyalı Jan'dan önce davranıp, Çark'ın sapkınlarını boşa çıkarmakta karar kıldı.

Bir kadının aşkını elde etmeye çalışan insanlar vardır, onu unutabilmek, bir daha düşünmemek için; aynı şekilde Aurelien de Pannonyalı Jan'a üstün gelmek istiyordu, ona kötülük etmek için değil, uyandırdığı tiksintiyi önlemek için. Çalışmanın, tasımlar yaratmanın, sövgü arayışının, *nego*lar ve *autem*ler ve *nequaquam*lar yardımıyla sakinleşip, bu tiksintiyi unuttu. Özensizliğin ve dilbilgisi hatalarının küçümseme biçimlerini andırdığı, ara ara anlaşılmaz, neredeyse

içinden çıkılmaz sıralamalar kurdu. Kakafoniyi çalgıya dönüştürdü. Jan'ın Halkamsılar'a peygamberce bir ciddiyetle yıldırımlar saçacağını öngördü; onunla rastlaşmamak için alaya başvurdu. Augustin, İsa'nın, içinde dinsizlerin aylak aylak gezindiği döngüsel labirentten bizi kurtaran doğru yol olduğunu yazmıştı; onları zırvalaştırmak için büyük bir çaba harcayan Aurelien bunları İksion'la, Prometheus'un ciğeriyle, Sisyphos'la, iki güneş gören Thebaili kralla, kekemelikle, papağanlarla, aynalarla, yankılarla, bostan dolabı katırlarıyla ve tuhaf tasımlarla karşılaştırdı. (Burada süsleme görevine indirgenmiş Pagan söylenceleri varlıklarını sürdürüyorlardı.) Bir kitaplığa sahip herkes gibi, Aurelien derinlemesine bilmemekten suçluluk duyuyordu; bu çekişme sayesinde, bu savsaklamayı yüzüne vuran birçok kitabı okuma olanağı buldu. Böylece yazısına, Origenes'in *De Principiis*'inden, Yahudi İskariyot'un İsa'yı yeniden satacağını ve Kudüs'te Petrus'un İstefanos'un şehit olmasına bir daha tanık olacağını yadsıyan bir bölümü ve Çiçero'nun *Academia Priora*'sından, yazarın kendi Lukullus ile söyleşirken başkalarının, sonsuz sayıda başka Lukulluslar ve Çiçerolar'ın, sonsuz sayıda özdeş dünyalarda aynı şeyleri aynen söylediklerini düşleyenleri alaya aldığı bir bölümü sıkıştırabildi. Ayrıca *Monotonlar*'a karşı Plutarkhos'un metnini kullandı ve *lumen naturae*nin bir putatapara, Tanrı sözünün onlara olduğundan daha yararlı gelmesi olgusunun yarattığı rezaleti ifşa etti. Bu çalışma dokuz gününü aldı; onuncu gün Pannonyalı Jan'ın çürütmesinin bir kopyası eline geçti.

Neredeyse gülünç denecek kadar kısaydı; Aurelien küçümsemeyle baktı ve korkuyla okudu. İlk bölüm, İsa'nın dünyanın kuruluşundan beri çok kereler değil, yalnızca şimdi devirlerin sonuna kadar bir defa kurban edildiğinin söylendiği İbranilere Mektup'un dokuzuncu bapının son ayetlerini yorumluyordu. İkinci bölüm kâfirlerin boşuna yineleme-

leri hakkındaki İncil'deki dinsel buyrukları (Matta 6:7) ve engin evrende birbirine benzeyen iki yüzün bulunmadığını vurgulayan Plinius'un yedinci kitabındaki bölümü dayanak gösteriyordu. Pannonyalı Jan birbirine benzeyen iki ruhun da bulunmadığı ve en sefil günahkârın, İsa'nın onun için döktüğü kan kadar değerli olduğunu açıklıyordu. Bir tek insanın eyleminin, gökkubbenin yedi katından daha ağır bastığını ve bunun kaybolup yeniden görünebileceğini düşlemenin gösterişli bir hoppalık olduğunu iddia ediyordu. Kaybettiğimizi zaman onaramaz; ahiret bunu hamdetme için, ayrıca ateş için saklar. İnceleme duru, evrenseldi; somut bir kişinin değil, herhangi bir insanın, belki de bütün insanların elinden çıkmışa benziyordu.

Aurelien neredeyse bedensel sayılabilecek bir utanç duydu. Kendi çalışmasını yoketmeyi veya düzeltmeyi düşündü; sonra hınç dolu bir dürüstlükle, bir tek sözcüğünü değiştirmeden Roma'ya yolladı. Birkaç ay sonra, Pergamum konsili toplandığında, *Monotonların* yanılgılarını çürütmekle yükümlü tanrıbilimci (öngörülebileceği gibi) Pannonyalı Jan oldu; onun bilgin ve ölçülü konuşması sapkın Euphorbus'un yanarak idam hükmünü giymesine yetti. *Bu geçmişte oldu ve gelecekte de olmayı sürdürecek,* dedi Euphorbus. *Bir odun yığını değil, bir ateş labirenti yakıyorsunuz. Yandığım bütün odun yığınları birleştirilseydi yeryüzüne sığmazdı ve melekleri kör ederdi. Sık sık söyledim bunu ben.* Ardından bir çığlık attı, çünkü yalazlar ona ulaşmıştı.

Çark, Haç'ın önünde düştü,[1] ama Aurelien ve Jan gizli çekişmelerini sürdürdüler. Her ikisi de aynı saflarda yeraldılar, aynı ödüle can attılar, aynı Düşman'a karşı savaştılar, ama Aurelien, itiraf edilmese de, Jan'ı altetmeye yeltenmeyen tek bir sözcük yazmadı. Çatışmaları görünmezdi, sayısı

(1) Eski Cermen ve İskandinav haçlarında, bu iki düşman simge, içiçe varolmayı sürdürür.

kabarık dizinler beni yanıltmıyorsa, *ötekinin* adı Migne'nin *Patrologia*'sının derlediği Aurelien'in birçok cildinde bir kere bile geçmiyor. (Jan'ın eserlerinden geriye yalnızca yirmi kelime kaldı.) Her ikisi de Konstantinopolis'teki ikinci konsilin aforozlarını kınadılar; her ikisi de Oğul'un soyunun sonsuzluğunu yadsıyan Arriancılar'a saldırdılar, her ikisi de yeryüzünün Yahudiler'in kutsal sandığı sakladıkları çadır gibi dört köşe olduğu öğretisini kapsayan Cosmas'ın *Topographia Christiana*'sının ilkelere uygunluğuna tanıklık ettiler. Ne yazık ki, yeryüzünün dört bir yanma başka bir fırtınalı sapkınlık yayıldı. Mısır ya da Asya kökenli (tanıklıklar birbiriyle çelişkiye düşüyor ve Bousset, Harnack'ın nedenlerini kabule yanaşmıyor), doğu bölgelerini talan etti ve Makedonya'da, Kartaca'da ve Treves'de tapınaklar kurdu. Her yerde gibiydi; Britanya piskoposluğunda çarmıhların başaşağı konduğu ve Kayseri'de bir aynanın İsa'nın imgesinin yerini aldığı söyleniyordu. Ayna ve obolus, yeni sapkınların simgesiydi.

Tarih onları birçok ad altında tanır *(Aynamsılar, Dipsizler, Kabilciler)* ama en yaygın olanı Aurelien'in onlara taktığı ve yüzsüzce benimsedikleri *İkiyüzlüler* idi. Frigya'da ve Dardanya'da onlara *Hayaletler* denirdi, Şamlı Yahya *Biçimler* adını verdi; bunun Erfjord tarafından reddedildiğini belirtmekte yarar var. Zirva geleneklerini hayrete düşmeden aktaran sapkınlık bilimcisi yok. İkiyüzlüler'in çoğu çileciliği öğrettiler; kimileri Origenes gibi kendilerini sakatladılar; kimileri yer altında, lağımlarda yaşadılar; başkaları gözlerini oydular; başkaları (Nitrialı *Nabucodonosorlar)* "öküzler gibi otluyor ve kılları kartal tüyü gibi uzuyordu". Sık sık nefsi köreltmekten, sertlikten suça geçtiler; bazı tarikatlar hırsızlığı hoşgörüyle karşılıyorlardı; başkaları cinayeti; daha başkaları oğlancılığı, aile içi cinsel ilişkiyi, hayvanlarla birleşmeyi. Hepsi dine karşıydı; yalnız Hıristiyanlık Tanrısı'nı lânetlemekle kalmıyor, kendi öz tapınaklarının gizli tanrılarını da

kargışlıyorlardı. İkiyüzlüler, bilginlerin kaybolmalarına üzüldüğü kutsal kitaplar oluşturdular. 1658'de Sir Thomas Browne şöyle yazdı: "Zaman, iddialı İkiyüzlü İncilleri'ni yoketti, ama Dinsizlik'lerini eleştirmekte kullanılan Küfürler'e dokunmadı". Erfjord bu "Küfürler"in (bir Yunan kodeksinin gizlediği) kayıp kutsal kitaplar olduğunu ileri sürdü. İkiyüzlüler'in acunbilimini tanımıyorsak bu anlaşılmaz görünebilir.

Hermesçi kitaplarda, aşağıda olanın yukarıda olanla, yukarıda olanın da aşağıda olanla özdeş olduğu yazar; Zohar'da ise aşağı dünyanın yukarıdakinin bir yansısı olduğu. İkiyüzlüler, öğretilerini bu düşüncenin bir saptırımı üzerine kurmuşlardır. Yeryüzünün gökyüzüne etki ettiğini tanıtlamak için Matta 6:12'ye ("Ve bize borçlu olanlara bağışladığımız gibi, bizim borçlarımızı bize bağışla") ve Matta 11:12'ye ("gökyüzünün melekûtu zorlanıyor") ve gördüğümüz her şeyin sahte olduğunu tanıtlamak için Korintoslulara Birinci Mektup, 13:12'ye ("şimdi ayna ile muammalı surette görüyoruz") başvurdular. Belki de *Monotonlar*'dan bulaşmış olacak, her insanın iki insan olduğunu ve asıl olanın öteki, gökyüzündeki olduğunu düşündüler. Ayrıca, eylemlerimizin ters yansıdığını, yani biz ayaktaysak ötekinin uyuduğunu, biz çiftleşirsek ötekinin iffetli kaldığını, biz istifçilik edersek ötekinin savurganlık yaptığını kurdular. Ölümümüzden sonra bu öteki ile birleşeceğiz ve o olacağız (bu öğretilerin bir yankısı Leon Bloy'da kalmıştır). Başka İkiyüzlüler olanakların sayısı tükendiğinde, dünyanın son bulacağını uslamladılar; çünkü tekrarları olanaksızdır, namuslu kişi en rezilce eylemleri elemek (işlemek) zorundadır ki bunlar geleceği lekelemesin ve İsa'nın Cenneti'ne gelişi çabuklaştırsın. Bu konu, dünya tarihinin her insanda gerçekleşmesi gerektiği görüşünü destekleyen başka mezhepler tarafından reddedildi. Pythagoras gibi çoğunluğu, özgürlüklerine kavuşabilmek için birçok gövdeden gövdeye göçetmeliydiler; bazıları, Proteuscular, her kalı-

ba girenler "bir tek yaşam boyunca aslanlar, ejderhalar, yabandomuzları, su, bir ağaç olurlar." Demosthenes, Orpheus gizemlerine başlayanların tabi tutuldukları çamurla arınma törenlerini anlatıyor, benzer biçimde her kalıba girenler kötülükle arınma arayışındaydılar. Karpokrates gibi, son pulu da ödeyinceye kadar, kimsenin hapisten çıkmayacağını (Luka 12:59) anladılar ve tövbekârları şu öteki âyetle kandırma âdetini edindiler: "Ben onlarda hayat olsun, çok hayat olsun diye geldim" (Yuhanna 10:10). Ayrıca kötü bir adam olmamanın, şeytanca bir kibir olduğunu söylediler. İkiyüzlüler çok sayıda ve farklı mitolojiler geliştirdiler; kimileri çilecilik, kimileri başıbozukluk vaaz ediyordu. Hepsi de karışık şeyler vaaz veriyordu. Berenice'li İkiyüzlü Theopompus, bütün söylenceleri reddetti; her insanın, yeryüzünü duyumsamak için Tanrı'nın uzattığı bir organ olduğunu söyledi.

Aurelien'in piskoposluğundaki sapkınlar, her eylemin gökyüzüne yansıdığını iddia edenler değil, zamanın tekrarlardan zarar görmediğini öne sürenlerdendi. Bu durum garipti; Romalı yetkililere yazdığı bir raporda, Aurelien bu konuya değindi. Raporu alması gereken papaz, imparatoriçe'nin günah çıkarıcısıydı; bu titizlik isteyen görevin, onu nazari tanrıbilimin öz zevklerinden alakoyduğunu bilmeyen yoktu. Yazıcısı -Pannonyalı Jan'ın eski iş arkadaşı, şimdi araları açıktı- bütün heterodoksinin en katı engizisyoncusu olma onuruna erişmişti; Aurelien, İkiyüzlülük sapkınlığının Genna ve Akileia gizli toplantılarında geliştirildiği şekliyle, bir açıklamasını da ekledi. Birkaç paragraf kaleme aldı, birbirine eşit iki an olmadığına ilişkin korkunç tezi yazmak istediğinde, kalemi durdu. Nasıl ifade edeceğini bilemedi; bu yeni öğretinin öğütleri (İnsan gözlerinin görmediğini görmek ister misin? Aya bak. Kulağın işitmediğini işitmek ister misin? Kuş ötüşünü dinle. Hiçbir elin dokunmadığına dokunmak ister misin? Toprağa dokun. Gerçekte Tanrı'nın dünyayı yarat

mak üzere olduğunu söylüyorum) yazıya dökülemeyecek kadar yapmacıklı ve eğretileme yüklüydü. Ansızın, yirmi kelimelik bir cümle geldi aklına. Neşe içinde yazdı; hemen ardından cümlenin kendine ait olmadığı kuşkusuyla kıvrandı. Ertesi gün, bunu yıllarca önce, Pannonyalı Jan'ın yazdığı *Adversus Annulares*'de okumuş olduğunu anımsadı. Alıntıyı araştırdı; yerli yerindeydi. Kararsızlık içini kemirdi. Bu sözcükleri değiştirmek veya çıkarmak anlatımı zayıflatmaktı; yerinde bırakmak, nefret ettiği bir adamdan aşırmaktı; kaynağını belirtmek ise onu ele vermekti. Tanrı'nın yardımını yakardı. İkinci tan sökümünün başında, koruyucu meleği kulağına uzlaştırıcı bir çözüm fısıldadı. Aurelien sözcükleri korudu, ama başına şu uyarıyı ekledi: *Sapkınların inancı karıştırmak için havladıklarını, bizim çağımızın çok bilgin bir kişisi suç işlemek amacıyla değil, öyle laf olsun diye söyleyivermişti.* Ardından korkulan, umutla beklenen ve kaçınılmaz olan geldi. Aurelien bu adamın kimliğini açığa vurmak zorunda bırakıldı; Pannonyalı Jan sapkın görüşler yaymakla suçlandı.

Dört ay sonra, İkiyüzlülerin yalanlarına kanan Aventinuslu bir demirci, çifti uçabilsin diye küçük oğlunun omuzlarına demirden koca bir küre yerleştirdi. Çocuk öldü; bu cinayetin yarattığı dehşet, Jan'ın yargıçlarını amansız bir katılığa zorladı. Jan sözünü geri almaya yanaşmadı; cümlesini yadsımasının Monotonlar'ın pis kokulu sapkınlığına âlet olmak anlamı taşıdığını tekrarladı. Monotonlar'dan sözetmenin çoktan unutulmuş bir şeyden bahsetmek olduğunu anlamadı (anlamak istemedi). Biraz bunakça bir bekinmeyle, eski kalem kavgalarının en parlak dönemlerini saçıp savurdu; yargıçlar başka zamanlarda onları coşturan bu sözlere kulak bile asmadılar. Kendini İkiyüzlülük'ün en ufak lekesini bile üstüne sıçratmamak yerine, suçlandığı nazarî davanın kesinlikle ilkelere uygun olduğunu tanıtlamaya uğraştı. Yazgı-

sına karar verecek jüri üyeleriyle tartıştı ve bu işi zekâ ve alayı bağdaştırarak yapmak gibi büyük bir acemilikte bulundu. 26 Ekim günü, üç gün üç geçe süren tartışmalardan sonra, yakılarak idam hükmünü giydi.

Aurelien infâzı seyretti, aksi halde suçluluğunu itiraf etmiş olurdu. İdam yeri, yeşil doruğunda, toprağa derinlemesine bir kazık çakılmış ve kazığın çevresine bol çalı çırpı yerleştirilmiş bir tepeydi. Bir papaz mahkemenin kararını okudu. Öğle güneşinin altında, Pannonyalı Jan yüzü tozların içinde, hayvanlar gibi böğürerek yatıyordu. Tırnaklarını toprağa geçirmişti; ama cellâtlar söktüler, elbiselerini çıkardılar ve kazığa bağladılar. Başının üzerine kükürte bulanmış samanlardan bir taç yerleştirdiler; yanına da tiksinç *Adversus Annulares*'in bir örneğini. Önceki gece yağmur yağmıştı ve odunlar kötü yanıyordu. Pannonyalı Jan önce Grekçe, sonra da bilinmeyen bir dilde dua etti. Aurelien gözlerini kaldırma cesaretini bulduğunda odun yığını onu yutmak üzereydi. Ateşten burgaçlar donup kaldılar; Aurelien ilk ve son kez nefret ettiği adamın yüzünü gördü. Bu yüz ona birini hatırlattı, ama kim olduğunu çıkartamadı. Sonra, alevler onu sarmaladılar; ardından bir çığlık attı, sanki bir yangın haykırmış gibi oldu.

Plutarkhos, Sezar'ın Pompey'in ölümüne ağladığını anlatır; Aurelien Jan'ınkine gözyaşı dökmedi, yaşamının bir parçası haline gelen çaresiz bir hastalıktan kurtulan bir adamın hissedeceklerini hissetti. Akileia'da, Efes'te, Makedonya'da yılların geçmesini bekledi. Yalnızlığın yazgısını anlamaya yardımcı olabilmesi için İmparatorluk'un şiddetli sınırlarını, bunaltıcı bataklıklarını ve düşünceye dalmaya uygun çöllerini aradı. Moritanya'da bir hücrede, aslanların kapladığı gecede, Pannonyalı Jan'a yöneltilen karmaşık suçlamayı düşündü yeniden ve kimbilir kaçıncı kere kararı haklı buldu. Kendi dolambaçlı ihbarını haklı çıkarmak daha çok zamanı-

nı aldı. Rusadir'de *Cehennemliğin etinde yakılan ışıkların ışığı* konulu anakronik vaazını verdi. Hibernia'da, cengelin kuşattığı bir manastırın saman sapıyla örtülü kulübelerinden birinde, bir gece tan ağarmadan az önce, yağmurun uğultusundan şaşkına döndü. Bu incecik uğultudan şaşkına döndüğü, Roma'daki bir başka geceyi anımsadı. Öğleyin, bir yıldırım ağaçları tutuşturdu ve Aurelien tıpkı Jan'ın öldüğü gibi öldü.

Öykünün sonu yalnızca eğretilemelerle anlatılabilir, çünkü zamanın varolmadığı Cennet'te geçer. Belki Aurelien'in Tanrı ile görüştüğü ve Tanrı din konusundaki uyuşmazlıklarla son derece ilgisiz olduğu için, onu Pannonyalı Jan sandığı söylenebilir. Ama bu tanrısal tinde bir karmaşıklık olduğu inancını doğurabilir. Aurelien'in Cennet'te, akıl ermez Tanrı'nın gözünde kendisinde ve Pannonyalı Jan'ın (ortodoks ve sapkın, nefret eden ve edilen, suçlayan ve kurban) aynı kişi olduğunu öğrendiğini belirtmek daha uygun düşer.

TADEO ISIDORO CRUZ'UN BİYOGRAFİSİ (1829-1874)

I'm looking for the face I had
Before the world was made
YEATS, *The Winding Stair* (*)

6 ŞUBAT 1829 günü, Lavalle'in hırpaladığı gerillalar, Lopez'in tümenlerine katılmak için Güney'e doğru yolalırken, Pergamino yakınlarında adını bilmedikleri bir *estancia*da mola verdiler; tan sökümüne doğru, adamlardan biri inatçı bir karabasan gördü: barınağın yarı gölgesinde boğazından kopan belirsiz çığlık yanında yatan kadını uyandırdı. Ne düşlediğini kimse bilmiyor, ama ertesi gün saat dörtte, gerillalar Suarez'in süvarileri tarafından bozguna uğratıldı ve kovalama hüzünlü buğday tarlalarına kadar dokuz fersah sürdü. Adam bir çukurda can verdi, kafatası Peru ve Brezilya savaşlarından kalma bir kılıçla yarık. Kadının adı Isidora Cruz idi; dünyaya getirdiği oğul Tadeo Isidoro adını aldı.

Amacım öyküsünü tekrarlamak değil. Yaşamını oluşturan gün ve gecelerden yalnız bir gece beni ilgilendiriyor; bundan öte, o geceyi anlamak için gerekli olan şeylerin dışına

(*) *Yüzümü Arıyorum,*
Dünya Yaratılmadan Önce Benim Olan
Yeats, *Döner Merdiven*

çıkmayacağım. Serüven ünlü bir kitapta yazılı; yani konusu herkes için her şey olabilecek bir kitap (*Korintoslulara Birinci Mektup*, IX, 22), çünkü neredeyse tükenmez yinelemelere, değişkelere, saptırmalara elverişli. Onun öyküsünü yorumlayan çok kişi, ovanın Tadeo Isidoro'nun yetişmesi üzerindeki etkisini belirtiyorlar, ama onunla özdeş birçok *gaucho* Parana'nın yabanıl kıyılarında ve Uruguay dağlarında doğup öldüler. Tekdüze, kaba bir dünyada yaşamış olduğu doğru. 1874 yılında kara çiçek hastalığından öldüğünde ne bir dağ, ne bir sokak feneri, ne de bir değirmen görmüştü. Ne de bir kent. 1849'da Francisco Xavier Acevedo'nun harasından bir at sürüsüyle Buenos Aires'e gitmişti; çobanlar fişekliklerini boşaltmak için kente girmişlerdi; Cruz ise, güvensiz, çitlerin bitişiğindeki bir handa kapalı kalmıştı. Suskun, yerde uyuyarak, üstüste *mate* yuvarlayarak, tan sökümünde kalkıp akşam duasıyla birlikte yatarak birkaç gün geçirmişti orada. Kentin ona yabancı olduğunu (sözcüklerin ve usavurmanın ötesinde) anladı. Sığırtmaçlardan biri, sarhoş olup onunla alay etti. Cruz karşılık vermedi, ama öteki geceleri döndüğünde, ocak başında şakaları arttırıyordu, o zaman Cruz (o ana kadar hiçbir öfke, ne de sabırsızlık belirtisi göstermemişti) bir bıçak darbesiyle işini bitirdi adamın. Kaçak, bir bataklığa sığınmak zorunda kaldı; birkaç gece sonra, bir *chaja* çığlığı polisin etrafını çevirdiğini haber verdi. Bıçağını bir tutam ot üzerinde denedi; göğüs göğüse kavgada rahatsız olmamak için mahmuzlarını çıkardı. Teslim olmaktansa dövüşmeyi yeğledi. Kolundan, omuzundan, sol elinden yaralandı; grubun en azılılarını ağır yaraladı; parmaklarının arasından kan süzülmeye başlayınca, her zamankinden daha büyük bir yüreklilikle kapıştı; tan sökümüne doğru kan kaybı başını döndürdü, silahını aldılar. O dönemde ordu ceza işlevini üstleniyordu: Cruz, Kuzey sınırındaki bir tabyaya gönderildi. Asker olarak iç savaşlara katıldı; bazen doğduğu yer

için, bazen de ona karşı savaştı. 23 Ocak 1856 günü Lagunas de Cardoso'da, başçavuş Eusebio Laprida'nın komutası altında iki yüz yerliyle çarpışan otuz Hıristiyan'dan biri oldu. Kargaşada bir mızrak darbesiyle yaralandı.

Karanlık ve cesur yaşamındaki kopukluklar çoktur. 1868 yılına doğru, yeniden Pergamino'da olduğunu biliyoruz: evli ya da nikâhsız, bir oğlan babası, arazi sahibi. 1869'da yerel polis çavuşluğuna getirildi. Islah olmuştu; o dönemde kendini mutlu hissediyordu herhalde, ta derinlerde öyle olmasa da. (Gelecekte gizli, bekliyordu, berrak, temel bir geceyi: sonunda kendi yüzünü gördüğü gece, sonunda kendi adını duyduğu geceyi. İyi anlaşılsın, bu gece yaşamının özüne erişmesini sağlar; daha doğrusu bu gecenin bir tek ânı, bu gecenin bir tek eylemi; çünkü eylemlerdir bizim simgemiz.) Ne kadar uzun ve karmaşıksa da, her yazgı gerçekte *bir tek an* içerir: insanın kim olduğunu anladığı an. Makedonyalı İskender'in demirden geleceğini Akhilleus'un masalsı varlığında, İsveçli Charles XII'nin de İskender'de yansıdığını gördüğü söylenir. Okuması olmayan Tadeo Isidoro'ya gelince, bu bilgi ona bir kitap aracılığıyla açımlanmadı; kendini bir kapışmada ve bir adamda gördü. Olaylar şöyle gelişti:

1870 yılının Haziran ayının son günlerinde, adalet önünde iki cinayetten sorumlu bir kanundışıyı tutuklama emri aldı. Güney sınırında albay Benito Machado komutasındaki birliklerden firar eden biriydi; bir içki âlemi sırasında, bir kerhanede zencinin tekini öldürmüştü; ve benzeri başka bir olayda da Rojas kazası sakinlerinden birini; rapor Laguna Colorado'dan geldiğini ekliyordu. Kırk yıl önce aynı yerde, gerillalar cesetlerini akbabalara ve köpeklere teslim eden ölümcül serüvene atılmak için toplanmışlardı; davullar öfke dolu çığlığını bastırmak için gülerken Victoria meydanında idam edilen Manuel Mesa buradan geliyordu; Cruz'u döllen ve kafatası Peru ve Brezilya savaşlarından kalma kılıçla

yarılarak bir çukurda can veren isimsiz de aynı yerden geliyordu. Cruz bu adı unutmuştu; hafif aina anlaşılmaz bir kaygıyla anımsadı... Askerler tarafından hırpalanan katil, atıyla ileri geri giderek uzun bir labirent dokuyordu; buna karşın 12 Temmuz gecesi adamı kıstırdılar. Bozkırda otların arasına saklanmıştı. Karanlığı delmek hemen hemen olanaksızdı; Cruz ve adamları, pusuya yatmış kaçağın yol kolladığı ya da uyuduğu sık çalılarda sakınımlı adımlarla ilerlediler. Bir *chaja* çığlık attı; Tadeo Isidoro Cruz, bu anı daha önce yaşamış olduğu izlenimine kapıldı. Katil kapışmak için sığınağından çıktı. Cruz adamı şöyle bir gördü, korkunçtu; uzun saçları ve kırçıl sakalı yüzünü parçalar gibiydi. Belli nedenden ötürü kavgayı anlatmaya yanaşmıyorum. Firarinin Cruz'un birçok adamını ağır yaraladığını veya öldürdüğünü anımsatmakla yetiniyorum. Cruz karanlıkta dövüşürken (gövdesi karanlıkta dövüşürken) kavramaya başladı. Bir yazgının ötekinden üstün olmadığını, ama her insanın içinde taşıdığına saygı göstermesi gerektiğini anladı. Artık apoletlerin de, üniformanın da rahatsızlık verdiğini anladı. En içten yazgısının sürü köpeğinin değil, kurdun yazgısı olduğunu anladı; ötekinin kendi olduğunu anladı. Bitimsiz düzlükte gün doğuyordu. Cruz kepini yere savurdu, bir yiğidin öldürülmesine gözyummayacağını, bunun bir cinayet olduğunu haykırdı ve askerlere karşı vuruşmaya başladı, Martin Fierro'nun yanısıra.

ASTERİON'UN EVİ

Ve kraliçe bir gün Asterion adlı bir oğula can verdi.
Apollodoros, *Biblioteca III, 1*

KENDİNİ beğenmişlikle, belki yabanilikle, belki de delilikle suçlandığımı biliyorum. Böylesine suçlamalar (yeri gelince cezalandıracağım) gülünç kaçıyor. Evden hiç çıkmadığım doğru; ama evimin kapılarının (ki sonsuz sayıdalar*) gece ve gündüz insanlara ve hayvanlara açık olduğu da daha az doğru değil. Canı isteyen girebilir. Giren, anlamsız kadınca süslemeler veya şatoların garip gösterişi yerine sessizlik ve yalnızlık bulacak. Ayrıca yeryüzünde bir eşi olmayan bir evle karşılaşacak. (Bir benzerinin Mısır'da bulunduğunu iddia edenler yalan söylüyorlar.) İftiracılar da dahil herkes evde *bir tek eşya* olmadığını kabul ediyorlar. Gülünç bir başka uydurmaya göre, ben, Asterion, tutsakmışım. Hiçbir kapının kapalı olmadığını yinelememe gerek var mı? Hiçbir kilit bulunmadığını söylememe gerek var mı? Üstelik, bir gün ikindide sokağa da çıktım; gece bastırmadan döndüysem, kalabalıktaki insanların bende uyandırdığı korku yüzündendir,

(*) Metnin aslı *on dört* diyor, ama birçok neden bu sayının Asterion'un ağzında *sonsuz* anlamını taşıdığını düşündürüyor.

renksiz ve dümdüz suratlar, avucumun içi gibi. Güneş batmıştı, ama bir çocuğun çaresiz ağlaması ve sürünün aptalca yalvarmaları tanındığımın göstergesiydi. İnsanlar yakarıyorlar, kaçıyorlar, diz çöküyorlardı; kimileri *Baltalar* tapınağının bineğine tırmanıyorlardı, başkaları ellerine taş alıyorlardı. Geçenlerden biri galiba denizin içine saklandı. Annemin bir kraliçe olması boşuna değil. Alçakgönüllülüğümün arzuladığı gibi, halkın arasına karışamam.

Kimselere benzemediğim gerçek. Bir insanın başka insanlarla kurabileceği iletişim beni ilgilendirmiyor; filozof gibi, hiçbir şeyin yazı sanatı yoluyla aktarılamayacağını düşünüyorum. Can sıkıcı ve kaba hiçbir ayrıntının, engin ve yüce şeylere yaraşır aklımda yeri yok; asla iki harf arasındaki farkı ayırt edemedim. Yüce gönüllü bir sabırsızlık okuma öğrenmeme engel oldu. Arada bir pişmanlık duyuyorum, çünkü geceler ve günler çok uzun.

Eğlencelerin eksik olmadığı açık. Saldırıya geçen koç gibi, başım dönüp, yerlere serilene dek taştan dehlizlerde koşarım. Takip edildiğimi kurarak, bir sarnıcın gölgesine ya da bir geçitin kıvrımına saklanırım. Kan içinde kalana dek üzerinden yere atladığım balkonlar var. Her saatte, gözler kapalı ve güçlü soluk alarak, uykuya dalmış numarası yaparım. (Bazen gerçekten uyuduğum oldu, bazen de gözlerimi açtığımda günün rengi değişmişti.) Ama, bu kadar oyun arasında en sevdiğim öteki Asterion'dur. Bir gün beni ziyarete geldiğini ve ona evi gösterdiğimi kurarım. Büyük saygı gösterileriyle ona şöyle derim: *Şimdi ilk kesişme noktasına dönüyoruz* veya *Şimdi öteki avluya çıkıyoruz* veya *Su yolunu beğeneceğini söylemiştim sana* veya *Şimdi kumun örttüğü bir sarnıç göreceksin* veya *Mahzenin nasıl çatallandığını görüyorsun.* Bazen şaşırırım ve ikimiz birden yürekten güleriz.

Bu oyunları bulmakla yetinmedim, ev hakkında da düşünceye daldım. Evin her bölümü çok sayıdadır, her yer bir

başka yerdir. Tek kuyu, tek avlu, tek yalak, tek yemlik yoktur; yemlikler, yalaklar, avlular, kuyular on dört tanedir (sonsuzdurlar). Ev dünya boyundadır, daha doğrusu dünyadır. Buna karşın, kuyulu avlulardan ve gri taşlı tozlu dehlizleri arşınlamaktan usanıp, sokağa çıkmayı göze aldım ve Baltalar tapınağı ile denizi gördüm. Bunu önce anlamadım, ta ki bir gece görüntüsü denizlerin ve tapınakların da on dört tane (sonsuz) olduğunu açınlayıncaya kadar. Her şey çok sayıdadır, on dört tanedir, ama dünyada iki şey yalnız bir tane gibi görünüyor: yukarıda dolambaçlı güneş, aşağıda Asterion. Belki yıldızları, güneşi ve koca evi ben yarattım, ama anımsamıyorum.

Her dokuz yılda bir, dokuz insan onları acılardan kurtarmam için eve girerler. Adımlarını ve seslerini taştan dehlizlerin derinliğinden duyar, neşeyle onları karşılamaya koşarım. Art arda düşerler, ellerim kanla lekelenmeden. Düştükleri yerde kalırlar ve cesetleri dehlizleri birbirinden ayırmama yardımcı olur. Kim olduklarını bilmem, ama içlerinden biri ölmeden önce, bir gün kurtarıcımın geleceğini bildirdi. O günden beri yalnızlık bana acı vermiyor, çünkü kurtarıcımın varolduğunu ve sonunda tozlardan çıkıp karşıma dikileceğini biliyorum. Yeryüzünün bütün uğultularını duyabilsem, onun ayak seslerini seçebilirdim. Yeter ki beni daha az dehlizli ve daha az kapılı bir eve götürsün. Kurtarıcım nasıl olacak, diye sorarım kendime. Bir boğa mı, yoksa bir insan mı? İnsan başlı bir boğa mı? Yoksa benim gibi mi?

Sabah güneşi, son kan damlasından da arınmış bronz kılıçta ışıldıyordu.

- İnanır mısın Ariadne? dedi Teseus, Minotauros kendini savunmaya kalkışmadı bile.

Marta Mosquera Eastman'a

Öteki Ölü

İki yıl kadar önce (mektubu kaybettim), Gannon, Gualeguaychú'dan yazdığı ve Ralph Waldo Emerson'un şiiri *The Past*'ın belki de ilk İspanyolca çevirisine giriştiğini bildirdiği mektuba eklediği bir dipnotta, az da olsa anımsamam gereken don Pedro Damián'ın birkaç gün önce bir akciğer kanamasından öldüğünü belirtiyordu. Yüksek ateşten iflahı kesilen adam sayıklamasında kanlı Masoller gününü yeniden yaşamıştı; bu haber beni şaşırtmadı, hattâ doğal karşıladım, çünkü don Pedro on dokuz-yirmi yaşlarında Aparicio Saravia'nın sancağı altında hizmet vermişti. 1904 devrimi onu Rio Negro ya da Paysandù'da sığırtmaç olarak çalıştığı bir *estancia*'da bastırmıştı; Pedro Damián, Entre Rios'tan, Gualeguay'dan geliyordu, ama dostlarının peşinden gitti, onlar kadar yürekli ve cahildi. Bir kapışmaya ve son çarpışmaya katıldı; 1905'te yurduna dönüp, alçakgönüllü bir dirençle kendini yeniden kırsal görevlere verdi. Bildiğim kadarıyla, bir daha da taşrasından ayrılmadı. Son otuz yılını Nancay yakınlarında, oldukça ıssız bir yerde geçirdi; 1942'de bir ak-

şamüstü işte bu inzivasında söyleştim onunla (söyleşmeye çalıştım). Asık suratlı ve az bilgili bir adamdı. Masoller çarpışmasının gürültüsü ve öfkesi yaşamının öyküsünü tüketiyordu; bu nedenle ölümü sırasında, aynı anıları yeniden yaşamış olması beni şaşırtmadı. Bir daha Damián'ı görmeyeceğimi anlayıp, hatırlamayı denedim; görsel belleğim öylesine kötüdür ki yalnızca Gannon'un çektiği bir fotoğrafı anımsayabildim. Adamı yalnız bir kez, resmi ise sık sık gördüğümü düşünürsek, bu olgunun hiç de ilginç bir yanı yok. Fotoğrafı bana Gannon göndermişti; kaybettim, aramaktan da vazgeçtim. Bulmak kaygılandırırdı beni.

İkinci olay birkaç ay sonra Montevideo'da geçti. Entre Rioslu adamın ateşi ve can çekişmesi bana Masoller bozgunu üzerine fantastik bir öykü esinledi; bu konuyu açtığım Emir Rodriguez Monegol, savaşa katılan Albay Dionisio Tabares'e iki satır yazdı. Albay beni akşam yemeğinden sonra kabul etti. Bir avluya yerleştirdiği sallanan koltuğundan, gelişigüzel ve sevgiyle geçmiş günleri andı. Gelmeyen cephanelerden, yorgunluktan canı çıkmış at sürülerinden, dolambaçlı yürüyüşlerden bitkin düşmüş uyuşuk ve toz toprak içinde adamlardan, Montevideo'ya girebilecekken uzaklaşan Saravia'dan, "çünkü *goşo* kentten ürker" bir bıçak darbesiyle kafası uçurulmuş adamlardan, bana iki ordunun vuruşmasından çok, bir haydutun düşü gibi görünen bir iç savaştan sözetti. Illescas'dan, Tupambaé'den, Masoller'den sözetti. Bunu o kadar iyi kurulmuş bölümlerle yaptı ki, aynı şeyleri çok sık anlattığını kavradım ve bu sözcüklerin hemen hemen anılardan yoksun olduğunu düşündüm. Kısa bir aradan yararlanıp, Damián'ın adını söylemeyi başardım.

- Damián mı? Pedro Madián ha? dedi, albay. Bu şahıs benim emrim altındaydı. Çocukların Daymán dediği Yerli hatlı, kısa boylu bir adam. Albay gürültüyle kahkahalar atmaya başladı, sonra aniden yapmacık veya içten bir utanmayla sustu.

Başka bir ses tonuyla savaşın da, kadın gibi erkekleri sınadığını ve döğüşmeye başlamadan önce, kimsenin ne olduğunu bilmediğini ekledi. Kendini korkak sanan yürekli, yürekli sanan da korkak çıkardı, aynı şey zavallı Damián'ın da başına geldi, *pulperia*larda beyaz madalyonuyla yiğitlik taslardı, sonradan Masoller'de tabanları yağladı. *Zumaco*larla silahları ateşlerken erkekçe davrandı, ama ordular yüz yüze gelip, toplar gürlemeye başlayınca ve her adam beş bin adamın kendisini öldürmek üzere birleştiğini hissedince durum bambaşka oldu. Zavallı melez, yaşamını kuzuları yıkamakla geçirmişti ve birdenbire kendini vatansever bir heves peşinde sürüklenir buldu...

Saçma, ama Tabares'in değişkesi canımı sıktı. Olayların böyle geçmemiş olmasını tercih ederdim. Yıllar önce bir akşamüstü şöyle bir gördüğüm yaşlı Damián'ı farkına varmadan bir çeşit puta dönüştürmüştüm; Tabares'in değişkesiyse bunu paramparça ediyordu. Ansızın Damián'ın inzivaya çekilmesini ve yalnızlıkta direnmesini kavradım; alçakgönüllülükten değil, utançtan ötürüydü. Bir korkaklık eyleminin vicdan azabıyla kıvranan bir adamın, sadece yürekli bir adamdan daha karmaşık ve daha ilginç olduğunu boş yere yineleyip durdum kendi kendime. *Gaucho* [*Goşo*] Martin Fierro, Lord Jim'den veya Razumov'dan daha az anılmaya değer, diye düşündüm. Evet, ama Damián bir *goşo* olarak Martin Fierro olmakla yükümlüydü -özellikle Uruguaylı *goşo*ların gözünde. Tabares der demez, *artiguizm* diye bilinen kırsal tadı algıladım: Uruguay'ın bizim ülkeden daha ilksel, dolayısıyla da daha yabanıl olduğunun (karşı konulmaz) bilinci... O gece, abartmalı sevgi gösterileriyle vedalaştığımızı anımsıyorum.

Kış gelince, fantastik öykümü tamamlamak için bir iki ayrıntı eksik kaldığından (aksi gibi, biçimlendiremiyordum bir türlü), Albay Tabares'in evine uğradım. Onu yaşlı bir

başka adamla birlikte buldum: Paysandú'dan Dr. Juan Francisco Amaro, o da Saravia devriminde vuruşmuştu. Kestirilebileceği üzere, söyleşi sonunda Masoller'e vardı. Amaro birkaç olay anlattı, sonra yüksek sesle düşünür gibi, ağır ağır ekledi.

- *Santa Irene* gecesini geçirdik, anımsıyorum ve birkaç adam bize katıldı. Aralarında, çarpışmalardan bir gün önce ölen bir Fransız veteriner ve Entre Rioslu bir koyun kırkıcı, Pedro Damián adında biri vardı.

Terslikle sözünü kestim:

- Biliyorum, dedim. Kurşunların önünde pes eden Arjantinli.

Sustum; ikisi birden şaşkınlıkla bana bakıyordu.

- Yanılıyorsunuz bayım, dedi, Amaro sonunda. Pedro Damián her erkeğin arzu ettiği gibi öldü. Öğleden sonra saat dörde geliyordu. Kızıl piyade alayı dağın tepesinde sipere yatmıştı; bizimkilere süngülerle saldırıya geçtiler; Damián en başta, haykırıyordu ve bir kurşun tam göğsüne saplandı. Üzengilerinde dikildi, çığlığını tamamladı, yere yuvarlandı ve atının nalları arasında kaldı. Ölmüştü ve Masoller'in son saldırısı gövdesinin üstünden geçti. Yiğit bir delikanlıydı ve yirmi yaşına basmamıştı.

Kuşkusuz başka bir Damián'dan sözediyordu, ama içimden bir şey melezin ne haykırdığını sormaya itti beni.

- Küfürler, dedi albay, bütün saldırılarda olduğu gibi.

- Doğru, dedi Amaro, ama "Yaşasın Urquiza" diye de bağırdı.

Bir süre ses çıkarmadık. Sonunda albay mırıldandı:

- Sanki Masoller'de değil, Cagancha'da veya India Muerta'da savaşmış gibi, yüzyıl kadar önce.

İçten bir şaşkınlıkla ekledi:

- Bu birlikler benim komutam altındaydı, yine de Damián diye birinin adını hiç duymadığıma yemin edebilirim.

Anımsamasını sağlayamadık.

Buenos Aires'te unutkanlığının bende yarattığı hayret yinelendi. Bir gün öğleden sonra, İngiliz kitapçısı Mitchell'ın bodrum katında, Emerson'un yapıtlarının on bir nefis cildi önünde Patricio Gannon'la karşılaştım. *The Past* çevirisi üzerine sorular sordum. Çevirmeye niyeti olmadığı karşılığını verdi ve İspanyolca edebiyatın müthiş sıkıcı olduğu için Emerson'u gereksiz kıldığını söyledi. Bu çeviriyi bana Damián'ın ölümünü bildirdiği mektupta vaadettiğini hatırlattım. Damián'ın kim olduğunu sordu. Açıklamaya uğraştım, ama boşuna. Ürkmeye başlayarak beni tuhaf bir duyguyla dinlediğini farkettim ve talihsiz Poe'dan daha karmaşık, daha yetenekli ve kuşkusuz daha benzersiz şair Emerson'u çekiştirenler hakkında bir edebi söyleşiye sığınmaya çabaladım.

Birkaç olguyu daha kaydetmek gerekiyor. Nisan'da Albay Dionisio Tabares'ten bir mektup aldım; belleği önceki gibi kör değildi ve şimdi Masoller saldırısında başı çeken ve aynı akşam adamları tarafından dağın eteğine gömülen ufak tefek Entre Riosluyu gayet iyi anımsıyordu. Temmuz ayında, yolum Gualeguaychú'dan geçti; kimsenin adını işitmediği Damián'ın kulübesini yerinde bulamadım. Ölürken yanıbaşında bulunan hayvan yetiştiricisi Diego Abaroa'yı soruşturdum; kıştan önce vefat etmişti. Damián'ın hatlarını kafamda canlandırmaya çalıştım; aylar sonra, albümleri karıştırırken çağrıştırdığını esmer yüzün Othello rolündeki ünlü tenor Tamberlick'e ait olduğunun farkına vardım.

Şimdi tahminlere geçiyorum. En kolayı, aynı zamanda en az tatmin edici olanı iki Damián'ın varlığını önerir: 1946'da Entre Rios taşrasında ölen korkak, 1904'te Masoller'de ölen yürekli. Yetersizliği, gerçekte en gizemli kısmı açıklamamasında yatar: Albay Tabares'in belleğindeki garip gitgeller, bu denli kısa bir zamanda savaştan sağ çıkmanın imgesini, hat-

ta adını bile silen unutuş (daha basit bir tahmini, benim ilkini düşlediğim sanısını kabul etmiyorum, kabul etmek istemiyorum). Ulrike von Kühlmann'm kurduğu doğaüstü tahmin daha da tuhaftır. Pedro Damián, diyordu Ulrike, çarpışmada can verdi ve ölüm anında Tanrı'ya Entre Rios'a dönmesine izin vermesi için yakardı. Tanrı bu lütufta bulunmadan önce bir an duraksadı, istekte bulunan bu arada ölmüştü ve birkaç adam onu düşerken görmüştü. Geçmişi değil, geçmişin imgelerini değiştirebilen Tanrı, ölümün imgesini bir kayıpla değiştirdi ve Entre Rioslu adamın gölgesi, doğduğu yere geri döndü. Döndü dönmesine, ama gölge durumunu anımsamalıyız. Yalnızlığa gömülü, kadınsız, dostsuz yaşadı; her şeyi sevdi, her şeye sahip oldu, ama uzaktan, camın öte yanında gibi; "öldü" ve kırılgan imgesi dağıldı, suyun suda kaybolması gibi. Bu tahmin yanlış, ama bende hem daha basit, hem de daha olağandışı olan gerçek sanıyı (bugün gerçek olduğuna inandığım sanıyı) esinlemesi gerekirdi. Neredeyse büyüsel bir biçimde bulguladım bunu, Pier Damiani'nin *De Omnipotentia* adlı eserinde; bu yapıtın incelenmesine de tam tamına bir kimlik sorununu ortaya atan *Cennet*'in XXI. bölümünün iki dizesinden varmıştım. Yapıtının beşinci bölümünde Pier Damiani, Aristoteles ve Frédégaire de Tours'a karşı çıkarak, Tanrı'nın bir kere olanın bir daha tekrarlanmamasını sağlayabileceğini ileri sürer. Bu eski tanrıbilimsel tartışmaları okudum ve don Pedro Damián'ın trajik öyküsünü anlamaya başladım.

Şöyle düşünüyorum: Damián, Masoller'de savaş alanında bir korkak gibi davrandı ve yaşamını bu utanç dolu zaafı düzeltmeye adadı. Entre Rios'a döndü; kimseye el kaldırmadı, kimsede *iz bırakmadı*, yürekliliğiyle övünmeye kalkmadı, ama Nancay düzlüklerinde çalılarda ve hayvanlar arasında dolaşarak dayanıklılık kazandı. Yavaş yavaş, kuşkusuz bilmeden, mucizeyi hazırladı. Yüreğinin ta derinliğinde kendi

kendine "Yazgı bana bir savaş daha bağışlarsa, hak etmeyi bileceğim" dedi. Kırk yıl boyunca, karanlık bir umutla bekledi ve sonunda yazgı ona bu hakkı tanıdı, ölüm saati çalarken. Sayıklama şeklinde verdi ona, ama daha Grekler zamanında bizim bir düşün gölgeleri olduğumuz bilinir. Can çekişirken, çarpışmayı yeniden yaşadı, bir erkek gibi davrandı, son saldırıda başı çekti ve bir kurşun tam göğsüne saplandı. Böylece 1946'da, uzun bir ıstırabın eseri olarak, Pedro Damián 1904 kışı ile ilkyazı arasında geçen Masoller bozgununda can verdi.

Tanrıbilim Özet Kitabı'nda Tanrı'nın geçmişin varolmasını sağlayabileceği yadsınır, ama enginliği ve kişiselliği sayesinde, şimdiyi geçersiz kılmadan ve anlamsız olmak koşuluyla içlerinden *bir tek* uzak olgunun kuşkusuz bozulabileceği karmakarışık neden-sonuç bağlantısından söz edilmiyor. Geçmişi değiştirmek, bir tek olguyu değiştirmek değildir; bitimsiz olma eğilimindeki sonuçlarını geçersiz kılmaktır. Başka bir deyişle, iki evrensel tarih yaratmaktır. İlkinde (diyelim) Pedro Damián 1946 yılında Entre Rios'ta öldü; ikincisindeyse 1904'te Masoller'de. Şimdi yaşadığımız da budur, ama ilkinin yok edilmesi anında gerçekleşmedi ve aktardığım tutarsızlıkları doğurdu. Albay Dionisio Tabares'te çeşitli evreler yerine geldi: başta Damián'ın bir korkak gibi davrandığını anımsadı; ardından onu bütünüyle unuttu; sonunda da gözüpek ölümünü hatırladı. Hayvan yetiştiricisi Abaroa'nın durumu daha az anlamlı değildir; sanırım onun ölüm nedeni, don Pedro Damián hakkında aşırı anısı olmasıydı.

Bana gelince, benzeri bir tehlikeye atılmak istemiyorum. İnsanların erişemediği bir gelişmeyi, mantığın bir çeşit alçaklığını kestirdim ve kaydettim; ama bazı koşullar bu korkunç ayrıcalığı hafifletiyor. Şimdilik, gerçeği yazdığımdan emin değilim. Anlatımda sahte anılar olduğundan şüphe ediyorum. Pedro Damián'ın (eğer yaşadıysa) adının Pedro Da-

mián olduğundan ve ona bu adı, günün birinde öyküsünü bana Pier Damiani'nin yapıtının esinlediğine inanmak isteyeceğim için verdiğimden şüphe ediyorum. Buna benzer bir şey ilk paragrafta bahsedilen ve geçmişin geri dönülmezliğini yayan şiir için de geçerli. 1951'e doğru fantastik bir öykü kaleme aldığıma inanacak ve gerçek bir olayı betimlemiş olacağım; iki bin yıl önce iyi yürekli Vergilius da bir adamın dünyaya gelişini haber verdiğini sanırken, bir Tanrı'nın doğuşunu müjdeliyordu.

Zavallı Damián! Ölüm onu yirmi yaşında unutulmuş bir savaşta ve boşuna bir çarpışmada aldı, ama o can attığı şeyi elde etti ve elde etmek için uzun zaman uğraştı, bundan büyük mutluluk yoktur belki de.

DEUTSCHES REQUIEM

Beni öldürse bile, inanacağım ona.
Eyüp 13:15

ADIM Otto Dietrich Zur Linde. Atalarımdan biri, Christoph Zur Linde, Zorndorf zaferinin yazgısını belirleyen atlı saldırısında can verdi. Anne tarafından büyük dedem, Ulrich Forkel, 1870 yılının son günlerinde Marchenoir ormanında, Fransız başıbozukların elinden katledildi; babam, yüzbaşı Dietrich Zur Linde 1914 Namur kuşatmasında ve iki yıl sonra da Tuna'yı geçerken yararlık gösterdi.* Bana gelince, işkenceci ve katil sıfatıyla kurşuna dizileceğim. Mahkeme dürüst hareket etti; ta başından beri suçluluğumu kabul ettim. Yarın, tutukevinin saati dokuzu çalarken, ölüm ülkesine girmiş olacağım; büyüklerimi düşünmem çok doğal, onların gölgesine öylesine yakınım ki, bir anlamda ben onlarım.

Dava (bereket versin kısa sürdü) süresince hiç konuşma-

(*) Anlatanın, en ünlü atasını, Hegel diyalektiğini Kristoloji'ye uygulayan ve kilisenin tanımadığı bazı kitapların aslına uygun çevirisiyle Hengstenberg sansürünün yıldırımlarını üzerine çeken ve Thilo ve Gesenius'un onayını kazanan tanrıbilimci ve İbranice uzmanı Johannes Forkel'i (1799-1846) es geçmesi oldukça anlamlı. (Yayıncının notu.)

dım; o zaman kendimi aklamaya kalkışsam kararı geciktirir, üstelik korkakmış izlenimi uyandırırdım. Şimdi her şey değişti; idamımdan önceki gece çekinmeden konuşabilirim. Suçlu olmadığımdan bağışlanma arayışında değilim, ama anlaşılmak istiyorum. Beni dinlemeyi bilenler, Almanya'nın tarihini ve dünya tarihinin geleceğini anlayacaklar. Bugün olağanüstü ve şaşırtıcı görünen benimki gibi vakaların çok geçmeden sıradan olacağını biliyorum. Yarın öleceğim, ama ben gelecek kuşakların bir simgesiyim.

1908 yılında Marienburg'da doğdum. Bugün hemen hemen unutulan iki tutku, birçok uğursuz yıla yüreklilikle, hattâ mutlulukla karşı koyma olanağı tanıdı bana: müzik ve metafizik. Bana iyilik edenlerin hepsini sayıp dökmem mümkün değil, ama sessizce geçiştirmeye katlanamayacağım iki ad var: Brahms ve Schopenhauer. Şiir üzerine de biraz çalıştım; bu adlara bir başka dev Cermenik adı eklemek istiyorum: William Shakespeare. Bir zamanlar tanrıbilim ilgimi çekmişti, ama Schopenhauer, lafı dolaştırmayan fikir yürütmeleri ile beni bu masalsı yöntemden (ve Hıristiyan inancından) kopardı, Shakespeare ve Brahms ise dünyalarının sonsuz çeşitliliği ile. Hayranlıkla, sevgi ve minnetle bu yazgının kayırdığı gözdelerin eserlerinin herhangi bir noktasında duralayan kişi, benim, o iğrenç adamın da oralarda duralamış olduğumu bilsin.

1927'ye doğru, yaşamıma Nietzsche ve Spengler girdiler. Bir 18. yüzyıl yazarı, kimsenin çağdaşlarına borçlu durumda düşmek istemediğini söyler; ben de, eziciliğini sezdiğim bu etkiden kurtulabilmek amacıyla, *Abrechnung mit Spengler* başlığını taşıyan ve yazarın Faust'a benzer dediği çizgilere en su götürmez anıtın, Goethe'nin* karışık dramı değil, yir

(*) Öteki uluslar saflıkla yaşıyorlar, kendi içlerinde ve kendileri için, madenler ve göktaşları gibi; Almanya hepsini içeren evrensel ayna, dünyanın bilincidir *(das Weltbewusstsein)*. Goethe Hıristiyan âleminin bu anlayışının proto

mi yüzyıl önce kaleme alınmış bir şiir, *De Rerum Natura* olduğunu belirttiğim bir makale yazdım. Tarih filozofunun içtenliğinin, kökten Alman *(kerndeutsch)* ve askerî düşüncesinin de hakkını teslim ettim. 1929'da Parti'ye yazıldım.

Çıraklık yıllarım hakkında söylenebilecek pek bir şey yok. Benim için, birçoklarınkinden daha güç oldu doğrusu, cesaretten yoksun olmasam da, şiddete eğilimim yoktur. Buna karşın, yeni bir çağın sınırında olduğumuzu ve İslâmiyet'in ya da Hıristiyanlık'ın ilk dönemleriyle bir tutulabilecek bu çağın, yeni insanlar gerektirdiğini kavradım. Bireysel açıdan, arkadaşlarımdan tiksiniyordum; onları bizi birleştiren yüce emel için, bireyliğimizden vazgeçmemiz gerektiğine inandırmak için boş yere uğraştım durdum.

Tanrıbilimciler, Tanrı'nın dikkati bir an olsun kalem tutan şu elimden uzaklaşsa, bu elin ışıksız bir ateşle çarpılmış gibi yokolacağını iddia ediyorlar. Bence, gerekçesi olmadan kimse varolamaz, kimse bir bardak suyu dudaklarına götüremez ya da bir parça ekmeği ısıramaz. Bu gerekçe her insan için farklıdır; ben, inancımızın dayanıklılığını ölçecek amansız savaşı bekliyordum. Bu savaşın çarpışmalarında bir asker olacağımı bilmek bana yetiyordu. Zaman zaman İngiltere ve Rusya'nın ödlekliğinin bizi yoksun bırakmasından çekindim. Rastlantı ya da yazgı geleceğimi başka şekilde ördü: 1 Mart 1939 günü, gün batımında Tilsit'te gazetelerin bahsetmediği ayaklanmalar oldu; Havra'nın arka sokağında, iki kurşun bacağımı delip geçti, kesmek gerekti.* Birkaç gün sonra, ordularımız Bohemya'ya giriyordu; sirenler bu olayı haber verdiğinde, sakin bir hastanede yatağa çakılmış, kendimi Schopenhauer'ün kitaplarında kaybedip, unutmaya ça-

tipidir. Onu kınamıyorum, ama Spengler savunun Faust'a benzer adamını onda görmüyorum.

(*) Bacağın kesilmesinin sonuçlarının çok ciddi olduğu fısıldanıyor. (Yayıncının notu.)

lışıyordum. Boş yazgının simgesi olan koca ve mayışık bir kedi pencere kenarında uyukluyordu.

Parerga und Paralipomena'nın birinci cildinde, doğum anından ölümüne bir insanın başına gelebilecek olayların tamamının kendi tarafından önceden belirlendiğini yeniden okudum. Demek ki, her savsaklama önceden düşünülmüş, her rastlantısal karşılaşma bir sözleşme, her küçük düşme bir tövbe, her başarısızlık gizli bir zafer, her ölüm bir intihar idi. Felâketlerimizi kendimizin seçtiği düşüncesi kadar kurnaz bir avuntu yoktur; bu bireysel erekbilim bize gizli bir düzeni açımlar ve bizi olağanüstü bir şekilde Tanrı ile karıştırır. Hangi karanlık niyet bana bu gün batımını, bu kurşunları ve bu kesik bacağı arattı? (diye sordum kendi kendime.) Savaş korkusu olmadığını biliyordum; daha derin bir şeydi. Sonunda kavradım. Bir din için ölmek, onu bütünüyle yaşamaktan daha basitti; Efes'de vahşi hayvanlarla kapışmak (binlerce adsız şehit böyle yaptı) İsa'nın kölesi Petrus olmaktan daha az zordu; bir eylem insanın bütün saatlerinden daha az önem taşıyordu. Savaş ve zafer *kolaylıklardı;* Raskolnikov'un girişimi, Napolyon'unkinden daha çetindi. 7 Şubat 1941'de, Tarnowitz toplama kampı müdür yardımcılığına atandım.

Bu görevin uygulanması benim için pek hoş olmadı, ama asla savsaklama günahını işlemedim. Ödlek, kılıçların arasında sınanır; bağışlayan, acıyan insan sınavını tutukevlerinde ve başkasının acısında verir. Temelde, nazizm ahlâki bir eylemdir, yozlaşmış insanlığın yeni deriye kavuşmak için eski deriyi değiştirmesidir. Savaş sürecinde, subayların çığlıkları ve bağırışmalar arasında, bu dönüşüme sık rastlanır; sinsi, yanıltıcı merhametin asırlık sevecenliklerle aklımızı çelmeye çalıştığı iç karartıcı zindanda durum aynı değildir. Bu sözleri boş yere kullanmıyorum; Zerdüşt'ün üst insanı için acıma en büyük günâhtır. Breslau'dan ünlü şair David Jerusalem'i bize gönderdiklerinde az kalsın (itiraf ederim) bu günâha giriyordum.

Elli yaşlarında bir adamdı. Bu dünyanın mallarından yoksul, hırpalanmış, yadsınmış, ayıplanmıştı, dehâsını Mutluluğu övmeye adamıştı. Anımsadığım kadarıyla, Albert Soergel *Dichtung der Zeit* adlı yapıtında onu Whitman ile karşılaştırıyor. Bu benzetme pek yerinde değil. Whitman, evreni önsel, genel, hemen hemen aldırmaz bir şekilde ulular; Jerusalem ise titiz kılı kırk yaran bir aşkla her şeyden sevinç duyar. Asla sayım döküme, kataloglamaya girişmez. *Kaplan Ressamı Tse Yang* başlıklı, kaplanlar gibi çizgili, enlemesine ve sessiz kaplanlarla aşırı yüklü ve delik deşik o derin şiirin birçok altı ölçülü dizesini ezberden tekrarlayabilirim. Ölüm saati çaldığında, boş yere yanlışlarını bağışlatmaya çalışan, yaşamının asıl gizli aklanmasının müşterilerinden birine (yalnız bir kere gördüğü ve anımsamadığı biri) Shylock kişiliğini esinlemek olduğundan habersiz, 16. yüzyılda yaşamış Londralı bir tefecinin kendi kendine mırıldanışını konu edinen *Rosencrantz Melekle Konuşuyor*'u da unutamam. Akıldan çıkmayan gözleri olan, sarı tenli, hemen hemen kapkara sakallı David Jerusalem, her ne kadar aslında yoldan çıkmış ve nefretle anılan Eşkenazlar'dan olsa da Sefarad Yahudileri'nin tam bir prototipiydi. Ona karşı katı davrandım; ne acımanın, ne de ününün beni yumuşatmasına izin vermedim. Olası bir cehennemin tohumunu taşımayan hiçbir şeyin varolmadığını epeydir biliyordum; bir yüz, bir sözcük, bir pusula, bir cıgara reklamı onları unutmayı beceremeyen birini deli edebilirdi. Macaristan haritasını aklından çıkaramayan kişi deli olmaz mıydı? Bu ilkeyi kampımızın disiplinli yönetimine uygulamaya karar verdim ve...* 1942 sonunda Jerusalem aklını yitirdi; 1 Mart 1943'te intihar etmeyi başardı.**

(*) Burada birkaç satırı çıkarmak kaçınılmazdı. (Yayıncının notu.)

(**) Jerusalem adı ne arşivlerde, ne de Scergel'in eserlerinde yeralıyor. Alman Edebiyatı kitaplarında da adı geçmiyor. Buna karşın, bir kurgu kahramanı olduğunu da sanmıyorum. Otto Dietrich Zur Linde'nin emri üzerine, Tarno-

Onu yokettiysem, bunu acıma duygumu yoketmek için yaptığımı Jerusalem anladı mı bilmiyorum. Benim gözümde bir insan, hattâ bir Yahudi bile değildi; ruhumun nefret edilen bir bölgesinin simgesine dönüşmüştü. Onunla birlikte can çekiştim, onunla birlikte öldüm, onunla birlikte kendimi bir anlamda yitirdim; işte bu nedenle acımasız oldum.

Bu sırada, mutlu bir savaşın büyük günleri ve büyük geceleriyle coşuyorduk. Soluk aldığımız havada aşka benzer bir duygu vardı. Denizi yanıbaşında hissetmiş gibi, kanda bir heyecan ve bir taşkınlık vardı. Bu yıllar boyunca, her şey farklıydı; uykunun tadına kadar. (Belki ben hiçbir zaman tam anlamıyla mutlu olamadım, ama bilindiği gibi mutsuzluk kayıp cennetler gerektirir.) Bütünlük için, yani bir insanın uluşabileceği deneyimlerin tamamı için can atmayan bir tek insan yoktur; bu sonsuz kalıtın herhangi bir yerinden yoksun kalmaktan korkmayan bir tek insan da yoktur. Ama benim kuşağım her şeye sahip oldu, çünkü önce zafer bağışlandı, sonra da bozgun.

1942 yılının ekim ya da kasımında, ağabeyim Friedrich Mısır'ın kum çöllerinde, ikinci El Alameyn çarpışmasında öldürüldü; birkaç ay sonra, bir hava bombardımanında doğduğum ev yerle bir oldu; 1943 haziranı sonunda da, bir başkası laboratuvarımı yoketti. Büyük anakaraların hırpaladığı Üçüncü Reich can veriyordu, eli herkese karşı kalkmıştı, herkesin eli de ona karşı. İşte o zaman benzersiz bir şey oldu, ancak bugün anladığımı sanıyorum. Öfkenin kadehini tüketebileceğime inanıyordum, ama son damlaya vardığımda beklenmedik bir tat beni durdurdu, gizemli ve neredeyse korkunç mutluluğun tadı. Birçok açıklamayı denedim; hiçbi-

witz'de birçok Musevi aydını işkenceye tabi tutuldu, örneğin piyanist Emma Rosenzweig. "David Jerusalem" belki birçok kişinin simgesidir. 1 Mart 1943'te öldüğü söyleniyor burada; anlatan 1 Mart 1939'da Tilsit'te yaralanmıştı. (Yayıncının notu.)

ri yeterli görünmedi. *Bozgundan hoşnutum, çünkü gizliden gizliye suçlu olduğumu biliyorum ve beni yalnız ceza bağışlatabilir,* diye düşündüm. *Bozgundan hoşnutum, çünkü sona vardım ve çok yorgunum,* diye düşündüm. *Bozgundan hoşnutum, çünkü gerçekleşti, çünkü geri döndürülemeyecek biçimde geçmiş, şimdiki ve gelecek olaylarla birleşiyor, çünkü bir tek gerçek olguyu kınamak veya ondan üzüntü duymak bütün evrene hakaret etmektir,* diye düşündüm. Kendi kendime bu nedenleri gösteriyordum, ta ki doğrusunu bulana dek.

İnsanların ya Aristotelesci, ya da Platoncu doğdukları söylenir. Bunun anlamı, Aristoteles ve Platon arasında bir kalem kavgasına konu olmayan soyut nitelikte hiçbir tartışmanın bulunmadığıdır; yüzyıllar ve iklimler boyunca adlar, lehçeler, yüzler değişir, ama ebedi hasımlar asla. Toplumların tarihi de gizli bir süreklilik içerir. Arminius bir bataklıkta Varus'un tümenlerini kılıçtan geçirdiğinde, Alman İmparatorluğu'nun bir müjdecisi olduğunu bilmiyordu. İncil çevirmeni Luther, yaptığının İncil'i sonsuza dek geçersiz kılacak bir toplum yaratmak olduğundan kuşkulanmıyordu bile; 1758'de bir Moskova kurşunuyla öldürülen Christoph Zur Linde bir anlamda 1914 zaferlerini hazırladı; Hitler *bir tek* ülke için savaştığını sandı, aslında herkes için, hattâ saldırganlığının ve nefretinin kurbanları için savaştı. Kendi beninin bilmemesinin önemi yok; kanı ve istemi biliyordu. Dünya Yahudilik'ten ve Yahudilik'in hastalığı olan İsa inancından ölüyordu. Bu kılıç bizi öldürüyor ve bizler bir labirent ören ve günlerinin sonuna dek içinde gezinmeye hüküm giyen büyücüye veya bilmediği birini yargılayıp ölüme mahkûm eden, ardından da *"Bu adam sensin"* açınlamasını duyan Davud'a benziyorduk. Yeni düzenin kurulması için birçok şeyin yıkılması gerekiyordu; Almanya'nın bunlardan biri olduğunu öğrendik şimdi. Yaşamımızdan biraz daha fazla bir şey verdik, anayurdumuzun yazgısını. Kimileri lanetlesin, kimileri ağla-

sın; ben yazgımızın çevrimsel ve kusursuz olmasından sevinç duyuyorum.

Şimdi amansız bir çağ dünya üzerinde süzülüyor. Bu çağı biz yarattık, bundan böyle kurbanı olan bizler. İngiltere'nin çekiç, bizim ise örs olmamızın ne önemi var? Önemli olan, köle ruhlu Hıristiyan pısırıkları yerine şiddetin hüküm sürmesi. Eğer şiddet ve haksızlık ve mutluluk Almanya için değilse, varsın öteki uluslar için olsun. Yeter ki Cennet varolsun, bizim yerimiz Cehennem bile olsa.

Yüzümü aynada seyrediyorum, kim olduğumu, birkaç saat içinde sonla yüzyüze geldiğimde nasıl davranacağımı öğrenmek için. Bedenim korku duyabilir, ben asla.

Eşikteki Adam

Biny Casares Londra'dan gelirken, üçgen ağızlı ve sapı H biçimi tuhaf bir hançer getirdi; British Council'den dostumuz Christopher Dewey, buna benzer silahların Hindistan'da sık kullanıldığını söyledi. Bu savdan cesaret alıp iki savaş arasında bu ülkede görev yaptığını da ekledi (*Ultra Auroram et Gangem*, dediğini anımsıyorum Latince, Juvenales'den kaypak bir alıntı yaparak). O gece anlattığı bütün öyküler arasından, aşağıdakini kurmaya cesaret ettim. Yazdığım metin aslına uygun olacak: Tanrı beni koşullara bağlı kısa öykü darbeleri eklemekten ve Kipling'in kattığı parçalarla, öykünün egzotik işleyişini ağırlaştırmaktan kurtarsın. Öte yandan, belki *1001 Gece Masalları* gibi, Kipling'in kadim ve saf tadını kaybetmek de yazık olabilir.

"Aktaracağım olayların coğrafi kesinliğinin pek önemi yok. Ayrıca, Amritsar ya da Udh adlarının Buenos Aires'te yaratacağı kesinlik ne olabilir? O zamanlar, bir Müslüman kentinde kargaşa çıktığını ve merkezî hükümetin düzeni sağlamak amacıyla güçlü bir adamı atadığını söylemem ye-

terli. Bu adam İskoçyalı, savaşçılığıyla dillere destan bir kabiledendi ve kanında şiddet geleneği taşıyordu. Onu bir kez gördüm, ama kapkara saçlarını, çıkık elmacık kemiklerini, açgözlü burun ve ağzını, geniş omuzlarını, bir Vikinge özgü iriyarı gövdesini kolay kolay unutmam mümkün değil. Bu akşamki öykümde, ona David Alexander adını vereceğim; bu iki isim ona yakışıyor, çünkü zorbalıkla hüküm süren iki kralın adlarıydılar eskiden. David Alexander Glencairn (bu ismi kullanmaya alışmalıyım) korkarım ürkütücü bir adamdı; yalnızca geleceği haberi kenti yatıştırmaya yetti. Bu, çeşitli etkin önlemler almasını engellemedi. Birkaç yıl geçti. Kent ve kazada barış hüküm sürüyordu; *Sihler* ve Müslümanlar eski geçimsizliklerinden vazgeçmişlerdi ki birdenbire Glencairn ortadan kayboldu. Doğal olarak, kaçırıldığı ya da öldürüldüğü dedikodusunun ardı arkası kesilmedi.

Bunları şefimden öğrendim, çünkü sansür çok katıydı ve gazeteler Glencairn'in kayboluşunu yorumlamadılar (hatta yanılmıyorsam, kayda bile geçmediler). Bir atasözü Hindistan'ın dünyadan daha büyük olduğunu söyler; bir kararnamenin alt köşesindeki imzanın ona verdiği kentte kuşkusuz salt erke sahip Glencairn, İmparatorluk yönetiminin çarkında basit bir rakamdan öte değildi. Yerel polisin araştırmaları bütünüyle yararsız çıktı; şefim bir hafiyenin daha az güvensizlik uyandıracağını ve daha çok başarı kazanacağını düşündü. Üç dört gün sonra (Hindistan'da mesafeler oldukça önemlidir), bir adamı yutan karanlık kentin sokaklarında pek umutlanmadan dolaşıyordum.

Neredeyse anında, Glencairn'in yazgısını gizlemek amacı güden bir komplonun varlığını hissettim. *Bu kentte gizi bilmeyen ve saklamaya and içmemiş bir tek kişi yok*, dedim kendi kendime. Sorguya çektiğim kişilerin çoğu sınırsız bir bilgisizlik görünümüne bürünüyorlardı; Glencairn'in kim olduğundan haberleri yoktu, asla görmemişlerdi, adını hiç duy-

mamışlardı. Buna karşın, başkaları onbeş dakika önce Bilmemkim'le konuşurken görmüşlerdi onu, hattâ ikisinin birlikte içeri girdikleri eve kadar bana eşlik ediyorlardı, ama ya evde kimse bir şey bilmiyordu ya da az önce çıktıkları söyleniyordu. Bu kuyruklu yalancılardan birinin suratına bir yumruk patlattığım bile oldu. Tanıklar beni rahatlatan bu davranışı onayladılar ve hemencecik başka dalavereler uydurdular. Söylediklerine inanmadım, ama hesaba katmama yanılgısına da düşmedim. Bir gün öğleden sonra, elime bir zarf tutuşturdular, zarfta üstünde bir adres yazılı bir kâğıt vardı.

Oraya vardığımda güneş alçalmaya başlamıştı. Mahalle kalabalık ve yoksuldu; ev çok alçak damlıydı; kaldırımdan çıplak topraktan bir dizi avluyu ve en dipteki aydınlığı seçebildim. Son avluda, ne olduğunu bilmediğim bir Müslüman şenliği vardı, elinde kızıl tahtadan bir ut taşıyan bir kör girdi içeri.

Ayaklarımın dibinde, bir eşya kadar devinimsiz, çok yaşlı bir adam bağdaş kurmuş oturuyordu. Onu betimleyeceğim, çünkü bu öykünün temel taşlarından birini oluşturuyor. Yıllar onu küçültmüş ve perdahlamıştı, suların bir taşa, kuşakların sa bir özdeyişe yaptığı gibi. Yırtık pırtık paçavralarla örtünmüştü ya da bana öyle göründü; başına doladığı sarık da bir kumaş parçasıydı. Alacakaranlıkta, esmer yüzünü ve bembayaz sakalını bana doğru kaldırdı. Doğrudan ona David Alexander Glencairn'den sözettim, çünkü bütün umutlarımı yitirmiştim artık. Beni anlamadı (belki de duymadı) ve Glencairn'in yargıç olduğunu ve benim de onu aradığımı açıklamak zorunda kaldım. Bu sözler ağzımdan dökülürken, şimdiden belirsiz bir uğultudan başka bir anlam taşımadıklarını, bu başka bir çağın adamını sorguya çekmenin ne denli gülünç kaçtığını hissettim. *Bu adam İsyan'dan ya da Ekber'den haberler verebilir*, diye düşündüm, *ama Glencairn'den asla.* Bana söylediği de şüphelerimi doğruladı.

- Bir hâkim ha! diye vurguladı hafif bir şaşkınlıkla. Demek bir hâkim kayboldu da aranıyor. Bu hadise ben veletken oldu. Tarihini bilmem, fakat Nikal Seyn (Nicholson) henüz Delhi surları önünde ölmemişti. Akıp giden vakit hafızada kalır; o devirde neler olduğunu hatırlamaktan aciz değilim elbette. Allah kızıp, insanların ahlâkının bozulmasına müsaade etmişti; lânet, sahtekârlık ve hırsızlık ağızlardan eksik olmuyordu. Yine de ahlâksızlık herkese bulaşmamıştı ve kraliçe bu memlekette İngiltere kanunlarını tatbik edecek bir adamı yollayacağını ilan ettiğinde, en az yozlaşmış olanlar sevindiler, çünkü kanunun nizamsızlıktan iyi olduğunu anlamışlardı. Hıristiyan geldi ve çok geçmeden rüşvet almaya, zulmetmeye, en iğrenç cürümlerin üstünü örtmeye ve hükümleri satmaya başladı. Başlangıçta, onu itham etmedik; tatbik ettiği İngiliz hakkaniyetini kimse bilmiyordu ve yeni hâkimin idrak edilen suistimalleri belki meşru ve esrarlı sebeplere tabiydi. *Her şeyin kitabında bir mazereti vardır*, diye itimat etmek istiyorduk, fakat âlemin kötü hâkimlerini hatıra getiriyordu hep ve nihayet sadece bir haydut olduğunu kabul ettik. Başımıza tiran kesildi ve zavallı insanlar (besledikleri yalan ümidin intikamını almak için) onu hapse tıkıp, mahkemeye çıkarma fikrini hesaplamaya başladılar. Lâflar kafi gelmedi, niyetten fiile geçmek zorunda kaldılar. Çok safların ve yeniyetmelerin haricinde kimse bu cüretkâr niyetin tatbik edilebileceğine iman getirmiyordu; fakat binlerce *Sih* ve Müslüman sözlerini tuttular ve bir gün, her birine imkânsız görüneni, bir türlü inanmayarak tatbik ettiler. Hâkimi yakaladılar ve ücra bir kenar mahalledeki bir çiftliğe hapsettiler. Sonra, zulmettiği şahıslarla veya (bazen) yetim ve dullarla bütün bu yıllarda cellâdın kılıcı boş durmamıştı - başbaşa verip muhakeme ettiler. Nihayet -işin en zor tarafı bu oldu- hâkime hükmedecek bir hâkim aradılar ve tayin ettiler.

Bu noktada, eve girmekte olan kadınlar sözünü kestiler.

Sonra, ağır ağır sürdürdü:

- Her nesilde gizlice kâinatı himaye eden ve Hak huzurunda mazur gösteren dört dürüst adamın mevcut olduğu söylenir: bunlardan biri en mükemmel hâkim olacaktı. İsmi meçhul âlemi dolaşıyorlarsa, rastgelince tanınmıyorlarsa ve kendileri mesul oldukları asil vazifeden haberdar değillerse, nasıl yapmalı da bulmalı onları? O vakit biri, kader bize ferasetlileri yasaklıyorsa, delileri aramamız zarureti bulunduğunu müdafaa etti. Bu fikir ikna etti. Kur'an'ın müritleri, kanun bilginleri, aslan isimli ve bir Tanrı'ya tapınan *Sihler*, kalabalık tanrılara tapınan Hindular, kainatın şeklinin bacakları açık bir adama benzediğini öğreten Mahavira rahipleri, ateşe tapanlar, Zenci Yahudiler mahkemeyi meydana getirdiler, fakat nihai karar bir delinin hakemliğine emanet edildi.

Bu noktada, şenlikten ayrılan insanlar sözünü kestiler.

- Bir delinin hakemliği, diye yineledi, Tanrı'nın ferasetinin onun ağzından dile gelmesi ve insanların azametini hicapla kaplaması için. İsmi hafızalardan silindi ya da hiç işitilmedi, fakat yollarda çıplak ya da paçavralarla örtülü, başparmağıyla parmaklarını hesaplayarak ve ağaçlarla eğlenerek yürürdü.

Sağduyum başkaldırdı. Yargıyı bir deliye emanet etmenin, davayı geçersiz kılmak olduğunu söyledim.

- Maznun hâkimi kabul etti, oldu yanıt. Belki, eğer serbest kalırsa fesatçıların kendilerini bekleyen tehlikelerden haberdar olduklarını bildiğinden, sadece bir deliden ölüm kararı vermemesi beklenebilirdi. Hâkimin hüviyetini işittiğinde güdüldüğünü duydum. Şahitlerin çokluğundan dolayı, mahkeme günler, geceler müddetince uzadı.

Sustu. Bir şey onu kaygılandırıyordu. Lâf olsun diye kaç gün diye sordum.

- En az on dokuz, diye karşılık verdi.

Şenlikten ayrılan başkaları yine sözünü kestiler; şarap Müslümanlara yasaktır, ama yüzler ve sesler sarhoşlarınki-

ni andırıyordu. Aralarından biri geçerken yaşlı adama bir şeyler seslendi.

- Tam on dokuz gün, diye düzeltti. İmansız köpek kararı dinledi ve bıçak hiddetle boğazını kesti.

Neşeli bir yırtıcılıkla konuşuyordu. Öyküyü başka bir tonda bitirdi:

- Korkmadan öldü; en rezillerinde bir çeşit cesaret vardır.

- Nerede geçti bu anlattığın? diye sordum. Çiftlikte mi?

İlk kez gözlerimin içine baktı. Sonra, sözcüklerini tartarak konuştu:

- Bir çiftlikte hapsedildiğini söyledim, hükmedildiğini değil. Mahkemesi bu şehirde yapıldı: alelade bir hanede, ha işte şuradaki gibi. Bir hane başka bir haneden farklı değildir: mühim olan Cennet'te mi, Cehennem'de mi inşa edildiğini bilmektir.

Komplocuların başına ne geldiğini sordum.

- Bilmiyorum, dedi sabırla. Bunlar vukubulalı ve hafızalardan silineli uzun seneler geçti. Belki insanlar onları mahkûm etti. Tanrı değil.

Bunu söyledikten sonra ayağa kalktı. Bu sözlerle benden ayrıldığını ve o andan sonra, onun için artık varolmadığımı hissettim. Pencap'ın bütün uluslarının erkek ve kadınlarından oluşan bir kalabalık yakararak ve türkü söyleyerek üstümüze boşaldı, neredeyse bizi boğuyorlardı: uzun girişlerden azıcık daha geniş olan, bunca dar avlulardan bu kadar çok insanın çıktığını görünce ürktüm. Komşu evlerden başkaları çıkıyordu; tahta perdelerin üstünden atladıklarına kuşku yoktu.. Dirseklerle dürterek ve küfrederek kendime yol açtım. Son avluda çıplak, başı sarı çiçeklerden bir taçla süslü, herkesin kuçaklayıp kutladığı ve elinde bir kılıç tutan bir adamla karşılaştım. Kılıç kana bulanmıştı, cesedini dipteki avlulardan birinde bulduğum Glencairn'in başını gövdesinden ayırmıştı.

ALEF

> O God, I could be bounded in a nutshell and count myself a king of infinite space.(*)
>
> **Hamlet, II, 2**

> But they will teach us that Eternity is the standing still of the Present Time, a Nunc-stans (as the Scholls call it); which neither they, nor any else understand, no more than they would a Hic-stans for an Infinite greatnesse of Place.(**)
>
> **Leviathan, IV, 46**

BEATRIZ Viterbo'nun kendini bir an için bile duygusallığa ya da korkuya kaptırmadığı o zorlu can çekişmeden sonra öldüğü yakıcı Şubat sabahı, Constituceión Meydanının ilan tahtalarından birinde bilmem ne sigarasının reklamının asılmış olduğunu gördüm; bu durum beni üzdü, sonsuz ve engin evrenin bundan böyle ondan uzaklaştığını ve bu değişimin belirsiz bir dizinin ilki olduğunu anladım. "Evren değişecek, ama ben asla," diye düşündüm, hüzünlü bir gururla; biliyorum, boşuna tutkum zaman zaman onu çileden çıkarmıştı; ölümünden sonra kendimi anısına adayabilirdim, umutsuzca ama küçük düşmeden. Otuz Nisanın yaşgünü olduğu göz

(*) Tanrım! Bir fındık kabuğuna sığıp, gene de kendimi hudutsuz ülkelerin hükümdarı sayabilirdim.

Hamlet, II, 2

(**) Ama bize ebediyetin, şimdiki zamanın durması, (Skolastiklerin dediği gibi) bir Nunc-skans (şimdi olma) demek olduğunu öğreteceklerdir; bunu ne onlar ne de başkaları anlar. Mekânın sonsuz büyüklüğünü, bir Hic-stans'ı da (burada olma) anlamadıkları gibi.

Leviathan, IV, 46

önüne alınırsa, bu günlerde Garay Sokağındaki eve uğrayıp, babası ve kuzeni Carlos Argentino Daneri'yi selamlamak nazik ve yerinde, belki de zorunlu bir davranıştı. Böylece, tıklım tıklım eşyalarla dolu küçük salonun yarı kuytuluğunda yeniden bekleyebilir, yeniden birçok portresinin ayrıntılarını inceleyebilirdim. Beatriz Viterbo, profilden, renkli, Beatriz 1921 karnavalında, maskeli; Beatriz'in ilk kudas ayini; Beatriz, Roberto Alessandri ile evlendiği gün; Beatriz boşandıktan hemen sonra, Binicilik Kulübü yemeğinde; Beatriz Quilmes'de, Dalia San Marco Porcel ve Carlos Argentino ile; Beatris Villegas Haedo'nun armağanı süs köpeğiyle; Beatriz önden, yandan, gülümserken, eli çenesinde... Daha önceleri olduğu gibi, orada bulunmamı haklı gösterecek küçük armağanlar, kitaplar gerekmeyecek; aylar sonra hâlâ dokunulmamış olduklarını görmemek için, sonunda sayfalarını önceden açma alışkanlığı edindiğim kitaplar.

Beatriz Viterbo 1929'da öldü; o zamandan beri hiçbir Otuz Nisanı evine uğramadan geçirmedim. Genellikle çeyrek geçe gelip, yirmibeş dakika kadar kalıyordum, her yıl biraz daha geç görünüp, biraz daha çok oyalanıyordum. 1933'te bardaktan boşanırcasına yağan yağmur işe yaradı; akşam yemeğine kalmam söylendi. Doğal olarak bu ilk fırsatı savsaklamadım; 1934'te saat sekizi geçe, elimde Santa Fe'de bir pastaneden aldığım bir pastayla geldim; büyük bir doğallıkla yemeğe kaldım. Böylece hiç de erotik olmayan hüzünlü yaşgünlerinde, yavaş yavaş Carlos Argentino Daneri'nin gizlerine ortak olmaya başladım.

Beatriz uzun boylu, nazik, hafifçe kambur duruşluydu; yürüyüşünde (oximoron'a izin varsa) bir çeşit sevimli sakarlık, bir esrime başlangıcı vardı; Carlos Argentino ise pembe yüzlü, iriyarı, beyaz saçlı, sert çizgileri olan biri. Güney mahallelerindeki sıradan bir kütüphanede bilmem ne memurluğu görevinde bulunuyor; dediği dedik, ama etkisiz bir adam,

kısa zaman öncesine kadar eve kapanmak için geceleri ve tatil günlerini fırsat bilirdi. İki kuşak geçmesine karşın, İtalyanların s'leri ve İtalyanlara özgü taşkın el hareketleri onda varlıklarını sürdürüyor. Zihninin çalışması sürekli, tutkun, değişken ve anlamsızdır. İşe yaramaz benzeşimler ve gereksiz kuruntularla dolup taşar. Elleri (Beatriz gibi) ince, uzundur. Aylar boyu Paul Fort'a saplandı kaldı, saplantısı onun baladlarından çok, tartışılmaz bir ün fikrinden kaynaklanıyordu. "Fransızların baş şairi" diye kendini beğenmişlikle yineleyip duruyordu. "Karşı çıkman boşuna, oklarının en zehirlisi bile ona ulaşamayacak."

Otuz Nisan 1941'de, getirdiklerime yöre konyaklarından bir şişe eklemekte sakınca görmedim. Carlos Argentino tadına baktı, iyi buldu, birkaç kadehten sonra da, çağdaş insanın savunmasını üstlendi.

- Onu kafamda canlandırıyorum, dedi anlaşılmaz bir canlılıkla, çalışma odasında, sanki bir kentin gözetleme kulesinde gibi; telefonlarla, telgraflarla, fonograflarla, radyo, sinema aletleriyle, sihirli lambalarla, sözlüklerle, saat çizelgeleriyle, elkitapları ve dergilerle donanmış.

Böylesine bir insan için gezi eyleminin gereksiz olduğunu ekledi: 20. yüzyılımız Hz. Muhammed ve dağ efsanesini değiştirdi, şimdi dağlar modern Muhammed'in ayağına geliyorlar.

Bu düşünceler bana öylesine budalaca, konuşması öylesine görkemli ve boş göründü ki, ister istemez bunlarla edebiyat arasında bir bağlantı kurdum; sözlerini neden yazıya dökmediğini sordum. Tahmin edilebileceği gibi, bu işe çoktan başlamış olduğu yanıtını verdi: bu düşünceler ve daha az yeni olmayan başkaları, uzun zamandır *reklama* başvurmadan, sessiz sedasız çalışma ve yalnızlık adındaki iki desteğe dayanarak, üzerinde çalıştığı şiirin Giriş Türküsü, ya da daha sade bir deyişle Başlangıç Türküsü bölümünde bulunuyordu. Önce imgelerinin musluklarını açıyor, sonra da eğeyi eline

alıyordu. Şiir *Yeryüzü* adını taşıyordu, gezegenin betimlemesini konu alıyordu ve kuşkusuz içinde ne konu dışı çekici ayrıntılar, ne de ince yönenmeler eksikti.

Bana kısa bir bölüm okumasını rica ettim. Çalışma masasının bir çekmecesini açıp, Juan Crisóstomo Lafinur Kütüphanesi antetini taşıyan koca bir tomar kâğıt çıkardı ve cafcaflı bir hoşnutlukla okudu.

Gördüm, Yunanlı gibi, insanların kentlerini
İşleri, değişken renkli günleri, açlığı,
Olayları değiştirmiyorum, adları bozmuyorum,
Ama anlattığım yolculuk... *autour de ma chambre*

- Her açından ilginç bir bağlam, diye açıkladı. İlk dize profesörün, akademi üyesinin, Helenist'in, hiç değilse kamuoyunun hatırı sayılır bölümü oluşturan bilgin geçinenlerin alkışlarını derliyor, ikinci Homeros'tan Hesiodos'a geçiyor (yepyeni yapının almacından, öğretici şiirin babasına örtük bir saygı), aynı zamanda da kökeni yazıda, sayımda, kümede, yığımda bulunan yöntemi gençleştirerek; üçüncü dize -artık barok mu, karamsar sanat mı, arıtılmış tapınç ve biçimin bağnazlığı mı?- bir çift ikiz yarım dizeden oluşuyor; açıkça iki dilli olan dördüncü, şaklabanlığın patavatsız kışkırtmasına duyarlı olan her kişinin eksiksiz onaması konusunda bana güven veriyor. Az bulunan uyağı ve dört dizede otuz yüzyılın yoğun edebiyatını kucaklayarak üç akıllı anıştırmayı gerçekleştiren bilgece sanat üzerine hiçbir şey söylemeyeceğim. Bu anıştırmaların ilki *Odysseia*'ya, ikincisi *İşler ve Günler*'e, üçüncü ise bize Savoielının kaleminin eğlencelerini kazandıran ölümsüz saçmalığa.. Bir kez daha anlıyorum ki modern sanatın en çok gerektirdiği şeylerden biri de gülmenin merhemi, yani *şaka*. Kuşkusuz, Goldoni'nin sözü geçiyor burada!

Kendi kendine onaylayıp, uzun uzadıya açıkladığı birçok başka bağlam daha okudu. Hiçbirinde akılda kalıcı bir şey

yoktu; bunların bir öncekine oranla gözle görülür şekilde daha kötü olduğu yargısına bile varamadım; kaleme alınmalarında özen, boyun eğme ve rastlantı işbirliği etmişti; Daneri'nin atfettiği erdemler ise sonradan eklenmişti. Çabasının şiirin içinde değil, şiiri çekici kılmak için uydurulan güdülerde olduğunu anladım; doğal olarak, bu şiir sonrası çalışma, eseri kendi gözünde değiştiriyordu, ama başkaları için aynı kalıyordu. Daneri'nin söyleme biçimi dengesizdi; ölçüdeki tutukluğu, bir iki kere dışında, bu dengesizliği şiire iletmesini engellemişti.[1]

Michael Drayton'un İngiltere'nin dikeyini, biteyini, su varlığını, askerî ve dinsel tarihini yazdığı coğrafi destanı *Polyolbion*'un onbeş bin aleksandrenini inceleme olanağını yalnız bir kez buldum; bu sınırlı ama hatırı sayılır yapıtın bile Carlos Argentino'nun benzeri enginlikteki girişiminden daha az usanç verici olduğundan kuşkum yok. Carlos Argentino bütün gezegeni koşuğa çevirmeyi amaç edinmişti; 1941'de, Queensland Eyaleti'nin birkaç dönümü, Ob'un akıntısının bir kilometreden fazlası, Veracruz'un kuzeyindeki havagazı deposu, Concepción'daki kiliseye bağlı şirketler, Belgrano'da 11 Setiembre Sokağındaki Mariana Cambaceras de Alvear'ın konağı, Brighton'un tanınmış Deniz Müzesi yakınındaki Türk hamamları ile ilgili parçaları tamamlanmıştı bile. Şiirin Avustralya ile ilgili bölümünden sıkıcı kesitler okudu; bu uzun ve biçimsiz dizeler girişin göreli canlılığından yoksundu. Birini aynen aktarıyorum:

(1) Buna karşın, kötü şairleri eleştirdiği bir taşlamanın şu dizelerini anımsıyorum:

Şu ozan savaşcıl bir zırh veriyor şiirine
Bilginin zırhı, diğeri ise bol süs ve görkem
İkisi de boşuna çırpıyor, gülünç kanatlarını
Unuttular, garibanlar, GÜZELLİK etkenini!

(Bana dediğine göre) Yalnızca amansız ve güçlü bir düşman ordusunu karşısına alma kaygısı, şiiri kaygısızca yayımlamaktan caydırmıştı onu. (Yazarın notu.)

Bilin ki, alışılagelen yol direklerinin sağ kanadında
(Kuzey kuzeybatıdan gelirken tabii)
Bir iskelet sıkılıyor -Rengi mi?-Göksel beyaz-
Çayırdaki kuzulara kemik yığını havası veriyor.

- İki cesaret örneği, diye haykırdı sevinçle, başarıdan gözü dönmüş! Kabul ediyorum. Biri "*alışılagelen*" sıfatı, haklı olarak kırsal ve tarımla ilgili işlerin karşı konulmaz sıkıntısını dile getiriyor, bu sıkıntıyı ne Georgia ne de bizim ünlü *Don Segundo* böylesine söylemeye cesaret edebilirdi. Öteki etkili bir şiirsizlik (prozaizm), "*bir iskelet sıkılıyor*" kasıntı okuyucu tiksintiyle dışlamak isteyecek, ama erkekçe beğeninin eleştirisine ister istemez bayılacak. Bunun yanısıra dizenin tamamı aşırı ilgi çekici. İkinci yarım dize okuyucuyla coşkulu bir iletişim sağlıyor; uyanık merakını geride bırakıyor, dudaklarına bir soru yerleştirmişken, yanıtını veriyor... anında. Ya şu buluşa ne diyorsun: "*Göksel beyaz.*" Bu çekici anlatım Avustralya görünümünde son derece önemli bir etken olan gökyüzünü esinliyor. Bu çağrıştırma olmasa, taslağın renkleri çok koyu olacak ve okuyucu kitabı kapatmaya yeltenecekti, çünkü ruhu, ta en derininde, onulmaz, kapkara bir melankoliye tutsak düşecekti.

Geceyarısına doğru ayrıldım

İki pazar sonra, Daneri bana telefon etti, sanırım ilk kez. Saat dörtte buluşup, "Zunino ve Zungri'nin -ev sahiplerim, anımsadın mı?- ileri görüşleri sayesinde sokak köşesinde açılmış olan salon-barda karşılıklı bir bardak süt içme" önerisinde bulundu; "bu şekerci dükkânını ille de öğrenmeli"ydim. Coşkudan çok, boyun eğmeyle kabul ettim. Zar zor bir masa bulduk; son derece modern salon-bar beklediğim kadar berbat değildi, komşu masalarda insanlar heyecanla Zunino ve Zungri'nin pazarlık bile yapmadan sarfettiği paralardan dem vuruyordu. Carlos Argentino ışıklandırmada bilmem ne

ayrıntılarını beğenir görünüp (daha önce öğrendiğinden kuşkum yok), yalın olarak bana:

- Buranın Flores'in en seçkin yerleriyle karşılaştırılabileceğini kabul etmek zorundasın.

Ardından, şiirinin dört beş sayfasını yeniden okudu. Bu bölümler kötü bir sözsel görkem ilkesine uygun olarak düzeltilmişti: önce *kırmızı* yazdığı yerde, *Kızıl*'ları, *kırmızımsı*'ları, hatta *alımtırak*'ları bile çoğaltıyordu. *Sütlü* sözcüğü ona yeterince çirkin gelmiyordu ki bir yün yıkama havuzunun taşkın bütünlemesinde *sütümsü, sütlüce, sütel* ve *sütsü*'yü yeğliyordu... Eleştirmenlere acı acı sövdü; sonra iyi yüreklilikle onları "ne değerli madenlerine ne de para basmaya yarayan buharlı sıkaça, yaprak makinesine, sülfürik asite sahip olan, ama *başkalarına* definenin yerini göstermeye kalkan" insanlara benzetti. Hemen ardından "Ekeler Prensi Quijote'un eğlenceli önsözünde alaya aldığı "*Öndeyiş düşkünlüğünü*" eleştirdi. Buna karşın, yeni bir yapıtın başına parlak bir öndeyişin, keskin ve güçlü bir yazarın imzasını taşıyan bir kutsamanın uygun düştüğünü kabul etti. Ayrıca şiirin ilk bölümlerini yayımlamayı düşündüğünü de ekledi. İşte o zaman bu tuhaf telefon çağrısının nedenini anladım; adam benden bu ukalâca bir yığın saçmalığa önsöz yazmamı isteyecekti. Korkum yersizdi. Carlos Argentino somurtkan bir beğeniyle, Alvaro Meliân Lafmur'un bütün çevrelerde elde ettiği saygınlığı sağlam diye değerlendirirken yanılmadığını belirtti, biraz üstelersem şiirine önsöz yazmaya seve seve razı olacaktı. Başarıların en bağışlanmazını önlemek amacıyla, iki su götürmez değerin haberciliği bana düşüyordu: biçimin eşitsizliği ve bilimsel kesinlik, "çünkü bu engin bağlamlar, betiler, aranağmeler bahçesi, katı gerçeği doğrulamayan bir tek ayrıntı bile içermiyor." Beatriz'in Alvaro ile beraber hoşça zaman geçirmiş olduklarını da ekledi.

Uzun uzadıya onayladım. Daha gerçek görünsün diye, pazartesi Alvaro'yla görüşemeyeceğimi, ama perşembe günü

Yazarlar Kulübü toplantısı için verilen akşam yemeğinde söz edeceğimi belirttim (aslında yemek falan yenmiyordu, ama toplantıların perşembe günü olduğu su götürmezdi, Carlos Argentino Daneri'nin bunu gazetelerden doğrulayabilecek olması, cümleye daha bir gerçek havası veriyordu). İsteklerini kestirip aynı zamanda kavrayarak, önsözden söz etmeden önce, yapıtın ilginç planını çizeceğimi söyledim. Ayrıldık; Bernardo de Irigoyen Caddesinin köşesini döndükten sonra, karşı karşıya kaldığı bakış açılarını yansızca gözden geçirdim: a) Alvaro'yla konuşup, Beatriz'in kuzeninin (bu açık örtmece, adını anmamamı sağlıyordu) kakışım ve kargaşa olanaklarını sonsuza çeker görünen bir şiir yazmış olduğunu söylemek b) Alvaro'yla konuşmamak. Tam bir zihinsel berraklık içinde boşverip, b'yi seçmeyi öngördüm.

Cuma gününün ilk saatinden itibaren telefon beni huzursuz etti. Birkaç kere bana Beatriz'in artık yok olan sesini duyurmuş olan bu aletin, atlattığım Carlos Argentino Daneri'nin gereksiz yakınmalarını, belki de öfkesini iletecek kadar alçalabileceği düşüncesi beni tiksindiriyordu. Allahtan bir şey olmadı -bana tehlikeli bir tutumu zorla kabullendirip, sonra da unutan bu adamın bende uyandırdığı kaçınılmaz hınçtan başka.

Telefonun verdiği ürküntü geçti, ama Ekim sonunda Carlos Argentino'yla telefonda konuştum. Çok sıkıntılıydı; önce sesini tanıyamadım. Üzüntü ve öfkeyle kekeleyerek şu gözüdoymaz Zunino ve Zungri'nin, koca şekercilerini daha da büyütme bahanesiyle, evini yıkacaklarını söyledi.

- Ailemin evi, benim evim, Garay Sokağındaki eski ev! diye tekrarladı, belki de acısını cümlenin ezgisinde unutarak.

İç sıkıntısını paylaşmam pek güç olmadı. Kırkını geçtikten sonra, her değişiklik geçen zamanın iğrenç bir simgesidir; ayrıcı söz konusu olan, bana Beatriz'i anımsatıp duran evdi. Bu çok hassas niteliği vurgulamak istedim, karşımdaki

beni duymadı. Zunino ve Zungri saçma amaçlarında diretirlerse, avukatı doktor Zunni tazminat olarak yüzbin pesos ödemelerini isteyecekti.

Zunni'nin adı beni etkiledi; Caseros ve Tecuari'deki yazıhanesinin ağırbaşlılığı dillere destandı. Davayı üstlenip üstlenmediğini sordum, Daneri o gün öğleden sonra görüşeceği yanıtını verdi. Duraksadı, birine çok özel bir şeyi açarken kullandığımız donuk ve kişiliksiz sesle, şiirini bitirmesi için evin gerekli olduğunu, mahzenin bir köşesinde bir Alef bulunduğunu söyledi. Alef'in, uzay noktalarından biri olup, bütün noktaları içerdiğini belirtti.

- Yemek odasının altında, diye açıkladı, sıkıntıdan lafları ağzında daha da yuvarlayarak. Benim ó, benim o, küçükken, daha okula gitmeden önce buldum onu. Mahzenin merdiveni diktir, dayılarım inmemi yasaklamıştı, ama biri bütün dünyanın orada olduğunu söyledi. Daha sonra öğrendim ki söz ettiği bir sandıktı, benim anladığım bütün dünyanın orada olduğuydu. Gizlice mahzene indim, yasak merdivenden yuvarlanıp düştüm. Gözlerimi açtığımda Alef'i gördüm.

- Alef mi? diye yineledim.

- Evet, evrenin tüm noktalarının, tüm açılarından görünüp, birbirine karışmadan bulundukları yer. Buluşumu kimseye açmadım, ama tekrar tekrar dönüp geldim. Çocuk bu, ayrıcalığın ona bir gün adam şiiri işlesin diye tanındığını anlayamazdı. Zunino ve Zungri beni soyamayacaklar, hayır, binlerce kez hayır. Doktor Zunni elde yasa, Alef'imin elimden alınamayacağını ispatlayacaktır.

İşi sağduyuya vurmaya çalıştım.

- Peki, mahzen çok karanlık değil mi?

- Gerçek, kalın kafalının kafasına dank eder mi hiç. Eğer yeryüzünün tüm noktaları Alef'in içindeyse, bütün lambalar, bütün ışık kaynakları da orada olacaktır.

- Hemen gelip göreceğim.

İzin vermediğini söylemesine fırsat bırakmadan kapattım. Bir gerçeğin öğrenilmesi, o ana kadar kuşkulanılmayan, doğrulayıcı birkaç benzer ayrıntının algılanmasına yeterlidir; şimdiye kadar Carlos Argentino'nun deli olduğunu anlamamış olmama şaşırdım. Bütün Viterbolar da zaten... Beatriz (kendi kendime sık sık tekrarlıyorum) neredeyse dinmez bir öngörüye sahip bir kadın, bir çocuktu; ama belki de ihmalkârlıkları, dalgınlıkları, hoşgörüsü, sahici acımasızlığı patolojik bir açıklama gerektiriyordu. Carlos Argentino'nun deliliği beni sapkın bir mutluluğa boğdu; içten içe hep birbirimizden tiksinmiştik.

Garay Sokağına vardım, hizmetçi beklememi rica etti. Beyefendi, her zamanki gibi, mahzende fotoğraf basmakla uğraşıyordu. El sürülmeyen bir piyanonun üstünde, çiçeksiz bir vazonun yakınında Beatriz'in acemice resmedilmiş büyük bir portresi, gerçekdışından çok çağdışı, gülümsüyordu. Bizi kimse göremezdi, umutsuz bir sevgi atılımıyla portreye yaklaşıp:

- Beatriz, Beatriz Elena, Beatriz Elena Viterbo, sevgili Beatriz, sonsuza dek kaybettiğim Beatriz, benim, Borges, dedim.

Az sonra Carlos geldi. Soğuk soğuk konuştu; Alef'inin kaybından başka bir şey düşünecek durumda olmadığını anladım.

- Küçük bir kadeh yalancı konyak, diye duyurdu, sonra mahzene dalacaksın. Sırtüstü yatman kesinlikle şart. Ayrıca karanlık devinimsizlik, gözünün alışması da gerekli. Döşemeye yatıp, kımıldamadan merdivenin ondokuzuncu basamağına basacaksın. Ben çıkıp kapağı kapatacağım, sen yalnız kalacaksın. Birkaç dakika sonra Alef'i göreceksin. Simyacıların, Kabalacıların cam küresi, bizim dillere destan, gerçek dostumuz, *multum in parvo*!

Yemek odasına geçince ekledi.

- Doğal olarak, eğer göremezsen, beceriksizliğin benim tanıklığımı geçersiz kılmaz... İn aşağı, az sonra Beatriz'in bütün görüntüleriyle söyleşmeye başlayacaksın.

Çabuk çabuk indim, bu boş sözlerden iyice bıkmıştım. Merdivenden pek geniş olmayan mahzen, bir kuyuyu andırıyordu. Boşuna Carlos Argentino'nun sözettiği sandığı arandım. Şişe dolu kasalar ve bez torbalar bir köşeyi kaplıyordu. Carlos bir torba aldı, katladı ve belirli bir yere yerleştirdi.

- Yastık tam yerinde, diye açıkladı; bir santim oynatırsan, hiçbir şey göremez, süklüm püklüm kalırsın. Yatır koca gövdeni yere ve ondokuz basamak say.

Gülünç yönergelerine uydum, sonunda gitti. Taban kapağını dikkatle kapattı; sonradan seçebileceğim bir yarığa rağmen, bütünüyle karanlıktaymış izlenimine kapıldım. O anda içinde bulunduğum tehlikeyi anladım: zehiri içmiş, sonra da delinin tekinin beni gömmesine izin vermiştim. Carlos'un meydan okumaları dehşetin gelişini görmemi engellemişti. Carlos, kendini kaybetmesini savunmak, deliliğini öğrenmemek için, *beni öldürmek zorundaydı*. Uyuşturucunun devinimden çok, katılığından kaynaklandığını sandığım, belirsiz bir rahatsızlık duydum. Gözlerimi kapadım, açtım. O zaman Alef'i gördüm.

Şimdi geliyorum anlatımın özüne, dile sığmazlığına ve burada başlıyor yazarlık umutsuzluğum. Her anlatım bir simgeler dizisidir, kullanımı kişilerin paylaştıkları ortak bir geçmişi gerektirir; ürkek belleğimin ancak benimseyebildiği sonsuz Alef'i başkalarına nasıl aktarmalı? Gizemciler, benzer bir durumda, bol bol belirge kullanırlar: bir Pers Tanrısallığı dile getirmek için bir anlamda bütün kuşlar olan bir kuştan; Alanus de Insulis merkezi her yerde, çevresi hiçbir yerde olan bir küreden, Ezekiel aynı anda Doğu'ya ve Batı'ya, Kuzey'e ve Güney'e yönelen dört yüzlü bir melekten söz ediyor. (Bu kavranılmaz benzeşimleri boşa saymıyorum. Alef'le ilgi-

leri var.) Belki Tanrılar eşdeğer bir imge bulmama karşı çıkmayacaklar, ama anlatım edebiyatla, yanlışlarla bozulmuş olacak. Ayrıca, temel sorun çözülemez: sonsuz bir bütünün kısmen de olsa sıralanması. Bu usa sığmaz anda harika ya da korkunç milyonlarca eylem gördüm, hiçbiri hepsinin çakışmadan, saydamlaşmadan aynı noktada bulunmaları kadar şaşırtmadı beni. Gözlerimin gördüğü şeyler eşzamanlıydı, yazacaklarım art arda gelecek, dil böylesine sınırlı. Her şeye karşın, söyleyeceklerim var.

Basamağın altında, sağa doğru, saçtığı parıltı neredeyse dayanılmaz olan, renkli küçük bir küre gördüm. Başta döndüğünü sandım; sonradan bu devinimin içindeki baş döndürücü görünümlerin oluşturduğu bir yanılsama olduğunu kavradım. Alef'in çapı olsa olsa iki üç santimdi, ama evrensel boşluk oradaydı, oylumu eksilmeksizin. Her şey (örneğin aynanın yüzü) sonsuz sayıda şeye denkti, çünkü her noktasından açıkça görüyordum. Kabarık denizi, tan sökümünü ve günbatımını, Amerika'daki kitleleri, siyah bir piramidin merkezindeki örümcek ağını, yıkılmış bir piramidi (Londra'ydı) gördüm, sanki aynada gibi bende kendilerini izleyen çok yakın bitimsiz gözler gördüm, gezegendeki bütün aynaları gördüm ve hiçbiri beni yansıtmadı. Soler Sokağının arka avlusunda otuz yıl önce Fray Benton'daki bir evin girişinde görmüş olduğum döşemelerin aynılarını gördüm, salkımlar, kar, tütün, maden damarları, su buharı gördüm, ekvatoral çöllerdeki tümsekleri ve kum tanelerinin her birini gördüm. Inverness'te unutmayacağım bir kadını gördüm, yaman saçlarını, kibirli vücudunu, göğsündeki kanseri gördüm, kaldırımın birinde daha önce yerinde ağaç olan, kurumuş bir toprak parçası gördüm, Adrogué köşklerinden birinde Plinius'un, Philemon Holland'ın ilk İngilizce çevirisinin ilk örneğini gördüm, aynı zamanda her sayfanın her harfini gördüm (çocukken kapalı bir cildin harflerinin gece karışıp kaybolma-

masına şaşırdım), zamandaş geceyi ve günü, Querétaro'da Bengal'deki bir gülün rengini yansıtırmış gözüken bir günbatımını, kimsesiz yatak odamı gördüm. Alkmaar'da bir yazıhanede, bulunduğu iki ayna arasında sonsuza dek çoğalan yeryüzü yuvarını gördüm, günbatımında Hazar Denizi kumsallarında sık yeleli atları, bir elin narin kemik yapısını, bir savaşta sağ kalanların gönderdikleri posta kartlarını gördüm, Mirzapur'da bir camekânda İspanyol iskambil kâğıtlarını gördüm, bir seranın toprağına düşen eğik eğreltiotu gölgeleri, kaplanlar, pitonlar, bizonlar, kitleler ve ordular gördüm, yeryüzünde varolan bütün karıncaları, bir Acem usturlabı gördüm, çalışma masasının çekmecesinde (elyazısı beni sarstı) Beatriz'in Carlos Argentino'ya gönderdiği edepsiz, inanılmaz, tek tek okunan mektupları gördüm, Chacarita'da çok sevilen bir anıtı, bir zamanlar nefis Beatriz Viterbo olanın kalıntılarını, koyu kanımın dolaşımını, aşkin birleşimini ve ölümün dönüşümünü gördüm, her açıdan Alef'i ve Alef'in üzerinde yeryüzünü, yeryüzünün üzerinde yeniden Alef'i ve Alef'in üzerinde yeryüzünü gördüm, yüzümü ve iç organlarımı gördüm, senin yüzünü gördüm, baş dönmesine tutuldum ve ağladım, çünkü gözlerim insanların ismini haksız yere kullandığı, ama kimsenin bakmamış olduğu şu gizemli ve sanıya dayanan nesneyi, kavranılmaz evreni görmüştü.

Sonsuz bir hayranlık, sonsuz bir acıma duydum.

- Çağrılmadığın yerde alık alık bakınmaktan iyice şaşkına dönmüş olmalısın, dedi, nefret ettiğim neşeli ses. Ne kadar kafa patlatırsan patlat, bu açınlamanın karşılığını bana yüzyılda ödeyemezsin. Ne akıl almaz bir gözetleme kulesi, değil mi, Sevgili Borges?

Carlos Argentino'nun ayakları en üst basamaktaydı.

Ansızın beliren yarı gölgede, yerimden kalkmayı başarıp, dilim dolanarak:

- Akıl almaz. Evet, gerçekten olağanüstü, diyebildim.

Sesimin duyarsızlığı beni şaşırttı. Carlos Argentino biraz kaygıyla üsteliyordu:

- Her şeyi gördün mü, hem de renkli?

O anda intikamımı nasıl alacağımı kavradım. Bodrumundaki konukseverliği için Carlos Argentino Daneri'ye iyi niyetli, kendine acıdığımı açıkça belli eden, biraz sinirli ve kaçamak bir teşekkür ettim, sonra da kimseyi, inanın kimseyi esirgemeyen bu zararlı kentten uzaklaşmak için evin yıkılmasını fırsat bilmesi gerektiği konusunda üsteledim. Sakin bir kesinlikle, Alef'ten sözetmeyi reddettim; ayrılırken de kucaklayıp, köy yaşamının ve sessizliğin en iyi iki hekim olduğunu yineledim.

Yolda, Constitución'daki merdivenlerde, metroda, bütün çehreler bana tanıdık görünüyordu. Beni şaşırtabilecek bir tek şey kalmamasından çekindim, başka bir yerden gelmiş olma duygusunun beni asla terketmeyeceğinden çekindim. Neyse ki, uykusuz geçen birkaç geceden sonra, unutkanlık beni yeniden ele geçirdi.

Post-scriptum: 1 Mart 1953 - Garay Sokağındaki evin yıkılmasından altı ay sonra, şiirin uzunluğundan yılmayan Procusto Yayınevi "Arjantin Metinleri"nin bir derlemesini piyasaya sürdü. Sonrasında neler olduğunu yinelemeye hiç gerek yok. Carlos Argentino Daneri Ulusal Edebiyat yarışması ikincilik ödülünü aldı.[2] Birinci ödül Dr. Aita'ya, üçüncü ödül

(2) Acıyla karışık kutlamalar aldım, diye yazıyordu bana, şimdi kıskançlıkla tir tir titriyorsundur, içler acısı dostum benim, ama bu kez başlığımı tüylerin en kızılının taçlandırdığını, sarığımı halifelere yaraşır bir yakutun süslediğini itiraf etmelisin (soluksuz kalma pahasına bile olsa).

İki açıklama daha eklemek istiyorum: biri Alef'in doğası, ötekisiyse adı üzerine. Bilindiği gibi, Kutsal Dil'in ilk harfidir. Öykümle olan ilişkisi pek rastlantısal görünmüyor. Kabala'ya göre, bu harf En Soph, yani sonsuz ve katışıksız Tanrısallık anlamına gelir, ayrıca aşağı dünyanın yukarıdakinin aynası ve haritası olduğunu simgeleyen, göğü ve yeri gösteren bir insan biçiminde olduğu söyleniyor; *Mengenlehre*'ye göreyse bütünün, parçalardan birinden

Dr. Mario Bonfanti'ye verildi; inanılmaz ama benim eserim "Hilebazın Kartları" bir tek oy bile alamadı. Bir kere daha anlayışsızlığın ve kıskançlığın zaferi oldu bu! Daneri'yi uzun zamandır görmüyorum, gazetelerin dediğine bakılırsa, yeni bir kitabın hazırlıklarını yapıyormuş. Şanslı kalemini (artık Alefin körletmediği), Dr. Acevedo Diaz'in sözlerini koşuğa dökmeye adamış.

---

daha büyük olmadığı sonsuzötesi sayılar simgesidir. Bilmek istediğim Carlos Argentino'nun bu adı kendinin mi seçtiği yoksa bir yerde mi okuduğu, yoksa *Öteki bütün noktaları içeren bir nokta olduğu anlamını* evindeki Alef'in sayısız metinlerinden birinin mi açınladığı. Ne kadar inanılmaz görünse de, başka bir Alef'in var olduğuna (ya da varolmuş olduğuna) ve Garay Sokağındaki Alef'in sahte bir Alef olduğuna inanıyorum.

Kendime göre nedenlerim var. 1867 yıllarında yüzbaşı Burton, Brezilya'da İngiliz Konsolosluğu görevinde bulundu; 1942 Temmuzunda, Pedro Henriquez Urena, Santos'ta bir kütüphanede, içinde Doğulıların İskender Zülkarneyn veya Alexandre Bicornis'e malettikleri bir aynadan sözettiği el yazmasını buldu. Aynanın kristali tüm evreni yansıtıyormuş. Burton buna benzer başkalarını da ekliyordu: Keyhüsrev'in yedi katlı kupası, Tarık bin Ziyad'ın bir kulede bulduğu ayna (*Binbir Gece Masalları,* 272) Lukianos de Samosata'nın [Samsatlı] ayın üstünde incelediği ayna (*Historia Verdadera, I,* 26), Capella'nın *Satirikon*'unun ilk cildinde Jüpiter'e atfedilen yansıtıcı mızrak, camdan bir dünyayı ansıtan, yuvarlak ve oyuk, Merlin'in evrensel aynası (*The Faerie Queene,* III, 2, 19), ayrıca şu garip sözleri ekliyordu: "Ama bu nesneler (varolmamalarının dışında) yalnızca optik araçlardır. Kahire'de Amr Camiinde toplanan dini bütünler, evrenin orta avluyu çevreleyen sütunlardan birinin içinde olduğunu çok iyi bilirler. Doğal olarak, kimse bunu göremez, ama kulağını sütuna dayayanlar, kısa bir süre sonra, hummalı bir uğultu algıladıklarını söylerler. Cami 7. yüzyıldan kalmadır; sütunlar İslâmiyet öncesinin başka tapınaklarından gelmedir, İbn Haldun'un yazdığına göre "*göçebe kavimlerin kurduğu her devlette, yabancı etkisi esastır, özellikle duvarcılık konusunda.*"

Bu Alef bir taşın yüreğinde mi? Her şeyi gördüğümde onu da gördüm, sonra da unuttum mu? Unutkanlık karşısında belleklerimiz delik deşik; ben de, yılların acı aşındırma etkisi altında, çarpıtıyorum, unutuyorum Beatriz'in çizgilerini.

Estela Canto'ya

Yaratıcı

El Hacedor

1960

YARATICI

ASLA bellek zevkleriyle oyalanmamıştı, anlık ve canlı izlenimler üzerinden kayıp gitmişti. Çömlekçinin nar kırmızısı, her biri tanrı olan yıldızlarla kaplı gökkubbe, duyarlı parmakuçlarının altındaki pürüzsüz mermer, beyaz diş darbeleriyle parçalamayı sevdiği yabandomuzu etinin tadı, bir Fenike sözcüğü, sarı kum üzerine bir mızrağın yansıttığı kara gölge, denizin veya kadınların yakınlığı, bal katarak koyuluğunu kestiği şarap ruhunun sınırlarını bütünüyle doldurabilirdi. Öfke ve yüreklilik kadar korkuyu da tanıyordu, bir keresinde düşman surlarına ilk tırmanan o olmuştu. Açgözlülük, merak, rastlantı güdüleriyle, anlık zevk ve ilgisizlikten başka kural tanımaksızın, diyar diyar dolaşmış denizin her iki yakasında, insanların kentlerini, saraylarını seyretmişti. Kalabalık pazaryerlerinde veya satirlerin yaşayabileceği doruğu belirsiz bir dağın eteğinde, doğruluğunu öğrenmeye kalkışmadan, gerçeği kabullendiği gibi kabul ettiği dolambaçlı öyküler dinlemişti.

Yavaş yavaş, güzelim evren ondan uzaklaşıyordu; inatçı

bir sis elinin çizgilerini sildi, gece yıldızlardan yoksun kaldı, ayaklarının altında toprak daha güvensiz hale geldi. Her şey uzaklaşıyor, karışıyordu. Körleşmeye başladığını anladığında bir çığlık attı. Stoacı utanma daha icat edilmemişti ve Hektor küçük düşmeden kaçabilirdi. *Bir daha asla göremeyeceğim* (diye duyumsadı) *ne mitolojik bir korkuyla dolu gökyüzünü, ne yılların değiştireceği şu çehreyi.* Gövdesinin umutsuzluğu içinde günler, geceler geçti, ama bir sabah uyandığında, kendisini çevreleyen karmaşık şeylere (artık dehşete düşmeden) bakabildi ve anlaşılmaz bir şekilde, bir ezgiyi ve ya bir sesi tanır gibi, bütün bunların daha önce başına geldiğini, ürkerek, ama neşe, umut ve merakla karşı koymuş olduğunu kavradı. İşte o zaman, sonsuz gibi görünen belleğinin derinliklerine daldı ve belki düşleri dışında asla dönüp bakmadığından, şimdi yağmur altında bir sikke gibi parılda yan yitik anıyı, bu baş döndürücü dipsiz kuyudan çekip çıkarmayı başardı.

Anı şöyleydi. Başka bir oğlanın hakaretine uğramıştı ve babasına koşup olayı anlatmıştı. Babası, dinlemez veya anlamazmış gibi, konuşmasına ses çıkarmamış, sonra duvarda asılı duran, çocuğun gizlice göz diktiği, güzel ve güç yüklü bronzdan hançeri indirmişti. Şimdi artık ellerindeydi ve sahip olmanın şaşkınlığı uğradığı hakareti unutturmuştu, ama babanın sesi "*Senin erkek olduğunu biri anlasın*" diyordu ve seste bir buyurganlık vardı. Gece yolları körleştirmişti; büyülü bir güç duyumsatan hançeri sımsıkı kavrayıp, evi çevreleyen dik yamacı inmiş ve Aias ve Perseus'u düşleyerek, tuzla nemlenmiş karanlığı yaralar ve savaşlarla doldurarak, deniz kıyısına dek koşmuştu. O anın keskin tadı, şimdi aradığıydı. Gerisinin önemi yoktu: meydan okumanın sövgüleri, yüz kızartıcı kavga, ağzı kanlı hançerle eve dönüş.

Bu andan, içinde yine bir gece ve bir serüven beklentisi bulunan bir başka anı filizlendi. Bir kadın, tanrıların gön

derdiği ilk kadın, bir yeraltı kemerinin gölgesinde beklemişti onu, o da taştan ağlara benzeyen geçitler ve karanlığa gömülen dehlizler boyunca kadını aramıştı. Neden geri geliyordu, bu anılar, neden şimdinin basit bir önbelirtisi gibi, hiç üzüntü vermeden geri geliyorlardı?

Kaygı dolu bir şaşkınlıkla anladı. İçine inmekte olduğu ölümlü gözlerinin gecesinde, onu aşk ve savaş, Ares ve Afrodit de bekliyordu, çünkü şimdiden, tanrıların kurtaramayacağı bir tapınağı savunan insanların ve sevgili adanın arayışında denizler aşan kara gemiler söylentisini kestiriyordu (çünkü çevresini sarmıştı); yazgısı İlyadaların ve Odysseiaların türküsünü söylemek ve insanlığın oyuk belleğinde yankılamaktı. Bütün bunları biliyoruz, ama en son gölgeye inerken duyduklarını asla öğrenemeyeceğiz.

DÜŞ KAPLANLARI

ÇOCUKLUĞUMDA, coşkuyla kaplana tapınırdım: Parana Adaları ve Amazon kargaşasının benekli kaplanma değil, yalnızca bir filin üstüne dikilmiş tabyanın tepesinden, savaşçıların karşı durabildiği çizgili, Asya şah kaplanına. Sık sık Hayvanat Bahçesi'ndeki kafeslerden birinin önünde saatlerce oyalanırdım; koca ansiklopedileri ve doğabilim kitaplarını, barındırdıkları kaplanların görkemi uğruna beğeniyle karıştırırdım (bir kadının çehresini ve gülümsemesini bile bozmadan anımsayamayan ben, bu imgeleri hâlâ hatırlıyorum.) Çocukluk dönemi geride kaldı, kaplanlar da, onlara olan tutkum da geçerliliğini yitirdi, ama düşlerimden eksilmediler. Karanlıklara gömülmüş, karmakarışık bir düzlemde üste çıkmayı sürdürüyorlar: Uykuya dalınca, herhangi bir düş beni kendine çeker ve aniden bunun bir düş olduğunun farkına varırım. O zaman düşünmeye koyulurum: Bu gördüğüm, bir düş, istemimin saf bir oyalaması olduğuna ve sonsuz bir güce sahip olduğuma göre, bir kaplan çağıracağım.

Ey yetersizlik! Düşlerim asla arzulanan yırtıcı hayvanı

yaratmayı başaramaz. Kaplan belirir, bu kesin, ama ya parça parça, ya kırılgan, veya gülünç biçimsel değişimlerle veya kabul edilmez bir boyutta veya son derece kısa ömürlü veya köpek ya da kuş görünümünde.

BİR DİYALOG ÜZERİNE DİYALOG

A.- Ölümsüzlük hakkında bir tartışmaya kapılmış, lambayı yakmadan geceyi etmiştik. Yüzlerimizi seçemiyorduk. Coşkudan daha inandırıcı bir aldırmazlık ve yumuşaklıkla, Macedonio Fernández'in sesi ruhun ölümsüzlüğünü tekrarlıyordu. Gövdenin ölümünün bütünüyle anlamsız olduğu konusunda bana güven veriyordu. Macedonio'nun bıçağıyla oynuyordum o sırada; açıp kapıyordum. Bir komşu akordeonu, eskiliğine inandırıldıkları için birçok insanın sevdiği şu üzünçlü saçmalığı, *la Cumparsita*'yı çalıyordu... Sakince konuşabilmek için intihar etmeyi önerdim Macedonio'ya.

Z. (alaycı)- Sonuçta bir karara varamadığınızdan kuşkulamyorum.

A. (çoktan dalıp gitmiş)- Doğrusu, o gece intihar ettik mi anımsamıyorum.

TIRNAKLAR

UYSAL çoraplar gün boyunca okşarlar, çivili kösele pabuçlar güçlerini artırır, ama ayak parmaklarım bunlara aldırış etmezler. Hiçbir şey onları ilgilendirmez, tırnak uzatmaktan başka: boynuzsu, yarı saydam ve esnek ince tabakalar; korunmak için, peki kimden? Parmaklarım son derece aptal ve ürkek, bir saniye bile bu hafif silahlanmadan vazgeçmezler. Evreni ve esrimeyi bir yana itip, aniden hızlı Solingen makası darbelerinin çabucak budadığı ve budamaya devam ettiği şu anlamsız çıkıntıları hazırlamayı durup dinlenmeden sürdürürler. Doğum öncesi kapanmanın alacakaranlık doksan gününden sonra, bu eşsiz zenaatı işletmeye başladılar. Recoleta Mezarlığında, kuru çiçek ve tılsımlarla donatılmış külrengi bir evde tutulduğumda, saplantılı eylemlerini sürdürecekler, ta ki çürüme onları sakinleştirinceye kadar. Onlar ve yüzümdeki sakal.

Örtülü Aynalar

İslâmiyet, Kıyamet gününde, bir canlının imgesini resmeden her kişinin eserleriyle birlikte dirileceğini, onları canlandırmasının buyurulacağını, başaramazsa da onlarla beraber cehennem ateşine atılacağını öne sürer. Çocukken, gerçeği hayalet gibi yineleyen ve çoğaltan bu dehşeti tanıdım, ama bu duygu aynalar karşısındaydı. Yanılmaz ve sürekli işleyişleri, devinimlerini izleme biçimleri, kozmik pantomimleri, gece bastırdığında olağanüstü görünürdü o zamanlar. Tanrı'ya ve koruyucu meleğime ısrarlı yakarılarımdan biri, aynaları düşüme sokmamalarıydı. Onları kaygıyla kolladığımı biliyorum. Kimi zaman, aniden gerçekten kopacaklarından, kimi zaman da, yüzümün iğrenç talihsizliklerle çirkinleşmesinden çekiniyordum. Bu korkunun, yeryüzünde inanılmaz ölçüde varolduğunu da öğrendim. Tarih oldukça basit ve tatsızdır.

1927 yılında, karamsar bir kız tanıdım: önce telefonda (Julia başlangıçta adsız ve çehresiz bir sesti); sonra bir akşam, sokağın köşesinde. Büyüklüğünden ötürü kaygı verici gözleri, kömür gibi simsiyah düz saçları, gergin bir vücudu

vardı. Birleşikler'in torunu ve torun çocuğuydu, benim Birlikçiler'in olduğum gibi; ve kanlarımızın bu kadim geçimsizliği, aramızda vatanı daha iyi sahiplenme gibi bir bağ oluşturuyordu. Ailesiyle birlikte çok yüksek tavanlı, harap bir evde, dürüst bir yoksulluğun kırgınlığı ve sıkıntısı içinde yaşıyordu. Akşamüstleri -arada bir de geceleri- onun mahallesinde, Balvanera'da yürüyüşe çıkardık. Demiryolu duvarı boyunca ilerlerdik; bir keresinde Sarmiento Caddesinden, Yüzyıl Parkı'nın bayırına varmıştık. Aramızda ne aşk, ne de aşk kurmacası geçti: onda kösnül bir yanı olmayan ve beni ürküten bir yoğunluk seziyordum. Yakınlıklarını kazanmak amacıyla, kadınlara çocukluğun gerçek veya uydurulmuş çizgilerle anlatılmasına sık rastlanır; bir keresinde ona aynaların öyküsünü anlatmış olmalıyım; 1928'de bunu yaparken, 1931 yılında serpilecek bir sanrının tohumunu atmış oluyordum. Daha yeni, aklını kaçırdığını ve yatak odasındaki aynaların üzerlerinin örtülü olduğunu, yoksa kendininkine tecavüz eden benim yansımı gördüğünü ve titreyip sustuğunu ve büyüsel olarak onun peşini bırakmadığımı söylediğini öğrendim.

Yüzümün, bir zamanki yüzlerimden birinin uğursuz yükümlülüğü. Yüz çizgilerimin bu tiksinç yazgısı, beni de tiksinç kılmalı, ama artık aldırmıyorum.

ARGUMENTUM ORNITHOLOGICUM

GÖZLERİMİ kapıyorum ve kuşların uçuşunu görüyorum. Görüntü bir saniye sürüyor, belki de daha kısa; kaç kuş gördüğümü bilmiyorum. Sayıları belirli mi, belirsiz miydi? Sorun, Tanrı'nın varlığı sorununu gizliyor. Eğer Tanrı varsa, sayıları belirlidir. Çünkü Tanrı kaç kuş gördüğümü bilir. Eğer Tanrı yoksa, sayıları belirsizdir, çünkü kimse saymamıştır. Bu durumda, birkaç kuş gördüm, (diyelim ki) ondan az, birden çok, ama dokuz, sekiz, yedi, altı, beş, dört, üç veya iki kuş görmedim. Onla bir arasında bir sayıda gördüm ki bu ne dokuz, ne sekiz, ne yedi, ne altı, ne beş vs. Bu tam sayı kavranılamaz; öyleyse, Tanrı vardır.

TUTSAK

BU ÖYKÜ Junin veya Tapalqué'de anlatılır. Bir Kızılderili saldırısından sonra, bir çocuk ortadan kaybolur; Yerlilerin kaçırdığı söylenir. Ana babası boşuna aranıp dururlar; yıllar sonra, iç topraklardan gelen bir asker onlara oğulları olabilecek, mavi gözlü bir Yerliden sözeder. Sonunda izini bulurlar (yazı koşulları belirtmiyor, ben de bilmediğimi uydurmak istemiyorum) ve tanıdıklarını sanırlar. Çöl ve yabanıl yaşamın izlerini taşıyan adam, artık anadilinin sözcüklerini anlamaz, yine de, ilgisiz ve uysal, eve götürülmesine ses çıkarmaz. Kapının eşiğinde durur, belki ötekiler de durduğu için. Kapıya bakar, anlamaz gibi. Birden başını eğer, bir çığlık atar, koşarak koridoru ve iki geniş avluyu aşar ve mutfağa dalar. Hiç duraksamadan, ocağın dumandan kararmış baca aralığına kolunu sokup, küçükken oraya sakladığı boynuz saplı küçük bıçağı çıkarır. Gözleri sevinçle parlar ve ana babası gözyaşlarını tutamaz, çocuklarına kavuşmuşlardır.

Belki bu anıyı başkaları izlemiştir, ama Yerli dört duvar arasında yaşayamaz ve bir gün çölüne döner. Geçmiş ve şim-

dinin birbirine karıştığı o baş döndürücü anda ne hissettiğini bilmek isterdim. Yitik oğul bu esrimede doğup öldü mü, yoksa yeni doğmuş bir bebek veya bir köpek gibi bile olsa, ana babasını ve evini tanımayı başardı mı bilmek isterdim.

GÖSTERMELİK

1952 TEMMUZUNDA bir gün, yaşlı adam Chaco köyünde belirdi. Uzun boylu, ince yapılı, Yerli havası taşıyan, bir budalanın veya maskenin donuk yüzüne sahip bir adamdı. İnsanlar ona saygılı davranıyorlardı, kendisi için değil, simgelediği veya bir zamanlar olduğu kişilik için. Irmağa yakın bir *ranço* seçti; birkaç komşunun yardımıyla, iki destek üzerine bir tahta atıp, üzerine içinde sarışın bir oyuncak bebek bulunan bir karton kutu yerleştirdi. Yüksek şamdanlara dört mum diktiler ve çevresini çiçeklerle donattılar. İnsanlar gelmekte gecikmedi. Umutlarını yitirmiş yaşlı kadınlar, şaşkına dönmüş çocuklar, çiftlik yamakları saygıyla mantar şapkalarını çıkartıp, kutunun önünden geçiyorlar, "*En içten başsağlığı dileklerimle, Generalim*" deyip duruyorlardı. Adam, acı dolu bir tavırla, masanın yanıbaşında, ayakta, ellerini gebe bir kadın gibi karnının üzerinde kavuşturmuş, dilekleri kabul ediyordu. Uzatılan elleri sıkmak için sağ elini veriyor ve yazgısına boyun eğen bir kesinlikle yanıtlıyordu: "*Kader böyle istiyormuş. Elden gelebilecek her şey yapıldı.*" Bir kum-

baraya iki *peso*luk yardım toplanıyordu, bir kez gelmekle yetinmeyenlerin sayısı çoktu.

Ne cins bir adam böylesine uğursuz bir şakayı tasarlayıp uyguladı? (diye soruyorum kendime.) Bağnaz mıydı, melankolik mi, sanrılı mı, sahtekâr mı, utanmaz mı? İç karartıcı, sızıldanan dul numarasını sahneye koyarken kendini Perón mu sanıyordu? Tarih inanılmaz, ama gerçektir ve belki de birçok kereler farklı oyuncularla farklı yerlerde yinelenmiştir. Gerçekdışı bir çağın kusursuz simgesini oluşturur. Bir düşün yansısı gibi, *Hamlet*'te görülen dram içinde dram gibi belirir. Yas tutan adam Perón değildi, sarışın bebek karısı Eva Duarte değildi. Ama Perón da Perón değildi, ne de Eva Eva idi, yalnızca adsız yabancılardı (gizemli adını ve gerçek yüzünü bilmiyoruz) ve kenar mahallelerin çabuk kanan duygusallığına tiksindirici bir mitoloji örneği oluşturdular.

DELIA ELENA SAN MARCO

ÖNCE Meydanı'nın köşelerinden birinde vedalaştık.

Karşı kaldırımdan bakmak için döndüm; siz de dönmüştünüz ve bana el salladınız.

Aramızdan bir taşıt ve insan ırmağı akıyordu; herhangi bir akşamüstünün saat beşiydi; bu ırmağın aşılmaz, kasvetli Akheron olduğunu nasıl bilebilirdim?

Birbirimizi bir daha görmedik ve bir yıl sonra, ölmüştünüz.

Şimdi, o anıyı arıyorum ve bakıyorum ve bir yanılgı olduğunu ve basit bir hoşçakalın ardında sonsuz ayrılık olduğunu düşünüyorum.

Bu gece, yemekten sonra dışarı çıkmadım, bu şeyleri anlamak için Platon'un ustasının dudaklarına yerleştirdiği son öğretiyi yeniden okudum. Gövdenin öldüğü an ruhun kaçabileceğini okudum.

Şimdi, gerçeğin sonraki uğursuz yorumda mı, yoksa arı hoşçakalda mı bulunduğunu bilmiyorum.

Ruhlar ölümsüzse, vedalaşmalarında taşkınlık olmaması iyidir.

Hoşçakal demek ayrılığı yadsımaktır, yani: *Bugün ayrılır gibi yapıyoruz, ama yarın yeniden görüşeceğiz.* İnsanlar vedalaşmayı icat ettiler, çünkü bir anlamda ölümsüz olduklarının bilincindeydiler, her ne kadar kendilerini rastlantısal ve geçici sansalar bile.

Delia: bir gün yeniden buluşacağız -hangi ırmağın kıyısında?- ve şu belirsiz söyleşiyi sürdüreceğiz ve düzlükte yitip giden bir kentte, bir zamanlar Borges ve Delia mıydık diye soracağız kendi kendimize.

ÖLÜLERİN DİYALOGU

ADAM 1877'de bir kış günü tan ağarırken İngiltere'nin güneyinden geldi. Al yanaklı, kaslı ve şişman olmasından ötürü hemen hemen herkesin onu İngiliz sanması kaçınılmazdı ve John Bull arketipine şaşırtıcı şekilde benzediği de doğruydu. Yüksek bir şapka takmış, ortadan yırtmaçlı yünden garip bir pelerin giymişti. Bir grup adam, kadın ve çocuk iç sıkıntısıyla onu bekliyordu; birçoğunun gırtlağı kızıl bir çizgiyle işaretlenmişti, bir kısmının başları yoktu ve gölgede gezinenler gibi, çekinerek ve kaygıyla hareket ediyorlardı. Yabancının çevresini sarmaya başladılar, uzaktaki biri bir küfür savurdu, ama süregelen bir dehşet onları engelliyordu, daha fazla ileri gitmediler. Yağız tenli ve ateş gözlü bir asker yanaştı; keçeleşmiş saçları ve kasvetli sakalı yüzünü kemirir gibiydi. On on iki ölümcül yaranın izlerini taşıyordu gövdesinde, kaplanların postundaki çizgiler gibi. Adamı görünce yabancının benzi attı, sonra ileri doğru bir adım atıp elini uzattı.

- Böylesine kalburüstü bir savaşçının kalleşçe silahlarla devrilmiş olduğunu görmek ne acı! dedi çabucak. Ama katil-

lerin Victoria Meydanındaki darağacında kıyalarının cezası nı çekmelerini buyurmuş olmak da ne büyük kişisel doyum!

- Santos Perez ve Reinafe'lerden söz ediyorsanız, bilin ki onlara teşekkür ettim, dedi, kan içindeki adam, yavaş ve cid diyetle öteki, bir alay ya da gözdağı beklermiş gibi bakt ama Quiroga sürdürdü:

- Rosas, beni asla anlamadınız. Yazgılarımız böylesine farklıyken anlayabilmeyi nasıl düşünüyorsunuz? Avrupa'ya yönelik ve dünyanın en ünlülerinden biri olacak bir kent yö netmeye çağrıldınız; bense, Amerika'nın yalnızlıklarında yoksul topraklarda yoksul *goşo*larla beraber savaşmak zo runda kaldım. Mızraklar, uğultular, kum ocakları üzerinde kaybolmuş ücra köşelerde, neredeyse gizli zaferler üzerinde hüküm sürdüm. Bellekler için ne sandır bu? İnsanların anı larında yaşıyorsam, uzun yıllar da yaşamayı sürdüreceksem, bu Barranca Yaco adlı bir yerde, bir faytonun içinde, ata bin miş, kılıç kuşanmış adamlar tarafından katledilmemden ötü rüdür. Bu garip ölüm armağanını size borçluyum, o an takdi etmesini bilemedim, ama sonraki kuşaklar unutmak isteme diler. Birkaç güzel litografiden ve San Juanlı bir vatandaşın kaleme aldığı ilginç yapıttan haberiniz vardır kuşkusuz.

Küstahlığına yeniden kavuşan Rosas horgörüyle adama baktı.

- Siz romantiğin tekisiniz, yargısında bulundu. Gelecek kuşakların övgüsü, çağdaşlarınkinden fazla değer taşımaz hiçbir işe yaramaz ve birkaç banknotla satın alınır.

- Ne düşündüğünüzü biliyorum, diye karşılık verdi Qui roga. 1852'de, sizi tartmak isteyen yüce gönüllü yazgı, size bir çarpışmada erkekçe bir ölüm sundu. Bu armağana layık olmadığınızı gösterdiniz. Çünkü kan ve dövüş yüreğinize korku salıyordu.

- Korku mu? dedi. Rosas, güneyde yabani atları, sonra da bütün bir ülkeyi terbiye eden ben ha?

İlk kez, Quiroga gülümsedi.

- Biliyorum, dedi yavaşça, kâhyalarınızın ve sığırtmaçlarınızın yansız tanıklıklarına inanırsak, at sırtında birden çok hüner gösterdiniz; ama, o dönemde Amerika'da aynı zamanda at sırtında Chacabuco, Junin, Palma Redonda ve Caseros adlı başka hünerler de gösterildi.

Rosas hiç sarsılmadan dinledi ve şöyle yanıtladı:

- Yürekli olmam gerekmedi. Dediğiniz gibi, hünerlerimden biri, benden daha gözüpek adamların benim için savaşıp ölmelerini sağlamaktı. Örneğin, Santoz Perez'in sonu sizinle birlikte geldi. Cesaret dayanmaktır; kimi daha çok, kimi daha az dayanır, ama er veya geç herkes zayıf düşer.

- Mümkün dedi Quiroga, ama ben yaşadım ve öldüm ve bugüne dek korku nedir bilmedim. Şimdi, benim silinme ve başka yüz ve başka bir yazgı edinme saatim geldi, çünkü tarih şiddete başvuranlardan bıktı. Kim olacağımı, beni ne yapacaklarını bilmiyorum, ama bildiğim onun korku duymayacağıdır.

- Kendim olmak bana yetiyor, dedi Rosas, başkası olmak da istemiyorum.

- Taşlar da hep taş olmak isterler, dedi Quiroga ve yüzyıllar boyunca öyle kalırlar, ta ki toza dönüşünceye kadar. Ölüme varıncaya kadar ben de sizin gibi düşünüyordum, ama burada çok şey öğrendim. Dikkat edin, ikimiz de değişiyoruz.

Rosas aldırmadı bile, yüksek sesle düşünür gibi konuştu:

- Belki de ölü olmaya alışamıyorum, bu yerler ve bu tartışma bana bir düş gibi geliyor, hem de benim gördüğüm bir düş değil de, sanki henüz doğmamış bir başkasının düşü gibi.

Konuşmaları burada sona erdi, çünkü o anda Biri onları çağırdı.

KORKUNÇLUĞU tam olsun diye, dostlarının sabırsız hançer darbeleriyle bir heykelin kaidesi önünde kıstırılan Sezar, bıçaklar ve yüzler arasından, korumalığı, belki de oğlu olan Marcus Junius Brutus'un çehresini ayrımsar ve kendini korumayı bir yana bırakıp seslenir: "*Sen de mi, oğlum!*" Shakespeare ve Quevedo bu çığlığı dokunaklı diye değerlendirirler.

Tekrarlar, değişkeler, bakışımlar yazgının hoşuna gider; on dokuz yüzyıl sonra, Buenos Aires taşrasının güneyinde, *goşo*'nun biri, başka *goşo*'ların saldırısına uğrar, düşerken, vaftiz evlatlarından birini görür ve yumuşak bir kınama ve ağır bir şaşkınlıkla (bu sözcükleri okumak değil, duymak gerek) "Aşkolsun!" der. Onu öldürürler ve bir sahne yinelensin diye öldüğünü bilmez.

BİR PROBLEM

TOLEDO'DA, paleografların Cervantes'in Don Quijote'sinin esin kaynağı olan Sidi Hamit Benengeli'nin elinden çıktığını bildirdikleri Arapça bir metnin bulunduğunu düşünelim. Bu metinde, sayısız çarpışmaların sonunda, kahramanın (bilindiği gibi, mızrağı ve kılıcıyla İspanya yollarını arşınlıyor ve önüne gelene herhangi bir neden bularak meydan okuyordu) bir insan öldürdüğünün farkına vardığını okuyoruz. Bu noktada elyazması son buluyor; problem, Don Quijote'nin tepkisini kestirmeye, tahmin etmeye dayanır.

Bana göre, üç olası problem var. İlki tamamen olumsuz; özel bir şey olmaz, çünkü Don Quijote'nin sanrılı dünyasında ölüm büyüden daha az bulunan bir şey değildir ve bir insan öldürmüş olmak, ejderhalarla ve büyücülerle savaşan, ya da savaştığını sanan birine vız gelir. İkincisi dokunaklı. Don Quijote, efsanevi öyküler okuyucusu Alonso Quijano'nun yansıması olduğunu asla unutamamamıştır; ölümü görmek, bir düşün ona Kabil'in suçunu işlettiğini anlamak belki de sineye çektiği çılgınlığından uyandırır onu, sonsuza dek.

Üçüncü çözüm daha akla yatkın. Adam öldükten sonra, Don Quijote bu iğrenç eylemin bir taşkınlığın sonucu olduğunu kabul edemez; sonucun gerçekliği onu, nedenin eşdeğer bir gerçekliğini varsaymaya sürükler ve böylece Don Quijote delilikten asla kurtulamayacaktır.

İspanyol anlığına, hattâ Batılı anlığına bile yabancı, daha eski, daha karmaşık, daha yıpranmış bir ortam gerektiren bir başka sanı kalıyor geriye. Don Quijote -artık Don Quijote değil, Hindistan kabilelerinden birinin kralıdır- hasmının cesedinin yanıbaşında, öldürmenin ve döllemenin, açıkça insan durumunu aşan büyüsel ya da tanrısal eylemler olduğunu anlar. Ölümün bir yanılsama olduğunu kavrar, ağırlığını elinde duyduğu kanlı kılıç, kendisi ve tüm geçmiş yaşamı ve engin tanrılar ve evren gibi bir yanılsama.

Sarı Bir Gül

NE O AKŞAM, ne de ertesi gün öldü ünlü Giambattista Marino, Ün'ün (onun sevdiği bir imgeyi kullanırsak) hep aynı şeyi tekrarlayan ağızları yeni Homeros'u ve yeni Dante'yi haykırıyorlardı, ama o anda başına gelen devinimsiz ve sessiz olay, gerçekte yaşamındaki en sonuncu olay oldu. Yıllara ve övgülere doymuş adam, sütunları yontulmuş geniş bir İspanyol yatağında ölüyordu. Az ötede, gün batımına bakan sakin balkonu, biraz aşağıda da defneleri ve mermerleri ile dört köşe bir suya merdivenlerini yansıtan bir bahçeyi düşlemek pek güç gelmeyecek bize. Bir kadın, bir vazoya sarı bir gül koymuştu. Adam, doğrusunu söylemek gerekirse, kendini bile sıkmaya başlayan kaçınılmaz dizeleri mırıldanıyordu:

Bahçenin moru, çayırın süsü
Baharın yakutu, nisanın gözü

İşte o anda Tanrı esini geldi. Marino, gülü, Âdem'in cennet bahçesinde gördüğü gibi *gördü* ve cümlelerinde değil,

sonsuzluğunda varolduğunu, adını söyleyebileceğimizi veya çağrıştırabileceğimizi, ama asla dile getiremeyeceğimizi, odanın bir köşesine altın renkli bir gölge düşüren görkemli ciltlerin (mağrurca düşlediği gibi) yeryüzünün aynası değil, yalnızca dünyaya eklenen şeylerden bir tanesi olduğunu anladı.

Marino ölümünün hemen öncesinde bu aydınlanmaya erişti, belki Homeros ile Dante de tanıdılar bunu.

TANIK

AHIRDA, taştan yeni kilisenin hemen gölgesinde, gri yüzlü ve gri sakallı adam, hayvanların kokusunda uzanmış, uykuyu bekler gibi ölüme kavuşmaya çalışıyor. Engin, gizemli yasalara sadık gün, gösterişsiz alandaki gölgeleri hiç durmadan oynatıyor ve karıştırıyor; dışarıda, sürülmüş topraklar, ölü yaprakların körelttiği taş oluk ve ormanın başladığı yerdeki kara çamurda birkaç kurt izi var. Adam uyuyor ve düşlüyor, unutulmuş. Akşam duası çalan çanlar onu uyandırıyor. İngiltere krallığında çan sesi akşamın getirdiği bir alışkanlıktır, ama bu adam çocukluğunda Odin'in çehresini, tanrısal korkuyu ve yüceltmeyi, ağaç gövdesine yontulmuş ve Roma sikkeleri ile ağır elbiselerle yüklenmiş kaba putu, atların, köpeklerin, tutsakların kurban edilmesini gördü. Tan sökümünden önce ölecek, ve onunla birlikte pagan törenlerinin anlık son imgeleri de yokolacaklar ve bir daha geri dönmeyecekler; dünya biraz daha yoksul kalacak bu Sakson öldüğünde.

Uzayı kaplayan ve bir ansan öldüğünde sonu gelen olgular bizi hayran bırakabilir, oysa, bir şey veya sonsuz sayıda

şey her can çekişmede yokolur, eğer teosofistlerin öne sürdüğü gibi evrenin de bir belleği yoksa. Zaman İsa'yı gören son gözlerin de kapandığı günü tanıdı; Junin çarpışması ve Helena'nın aşkı bir insanla beraber öldü. Ben öldüğümde ne ölecek benimle beraber, dünya hangi dokunaklı ve anlamsız biçimi yitirecek? Macedonio Fernandez'in sesi mi, Serrano ve Charcas arasındaki geniş arazideki doru bir atın imgesi mi, maundan bir yazı masasının çekmecesindeki kükürt çubuk mu?

MARTIN FIERRO

BAŞTA dev gibi görünen, sonradan şanın büyütmesiyle gerçekten devleşen ordular işte bu kentten çıktılar. Yıllardan sonra, askerlerden biri döndü ve sesinde bir yabancı vurgusuyla Ituzaingo ve Ayacucho adındaki yerlerde başından geçen öyküleri anlattı. Şimdi bunlar sanki hiç olmamış gibi.

Bu ülke iki zorbalığa tanık oldu. İlkinde, La Plata çarşısından çıkan bir at arabasının tepesindeki adamlar beyaz ve sarı şeftali diye haber verdiler; bir çocuk örtüyü kaldırınca, altında Birlikçiler'in, sakalları kana bulanmış kafalarını gördü. İkincisi çok kişi için tutsaklık ve ölüm, herkes için bir huzursuzluk; gündelik işlerden bir lekelenmişlik duygusu, sürekli bir aşağılanma anlamına geldi. Şimdi bunlar sanki hiç olmamış gibi.

Bütün sözcükleri bilen bir adam titiz bir seviyle yeryüzünün bitki ve hayvanlarına baktı ve belki de sonsuza dek, onları betimledi ve madenî eğretilemelerle hareketli günbatımlarını ve ayın biçimlerini kâğıda döktü. Şimdi bunlar sanki hiç olmamış gibi.

Yine burada, kuşaklar, sanatın özdeğini oluşturan sıradan ve bir anlamda sonsuz değişimleri tanıdı. Şimdi bunlar sanki hiç olmamış gibi, ama 1860 küsurda, bir otel odasında, adamın biri bir dalaşmayı düşledi. Bir *goşo* bıçağının ucunda bir melezi kaldırıp, kemik torbasıymışçasına yere savurur, can çekişip ölmesini seyreder, kaçtığı sanılmasın diye uyuşuk uyuşuk atını çözüp eyerler. Bir kez olan, alabildiğine yinelenir; gözle görülen ordular gider, geriye acınacak bir bıçak dalaşı kalır; bir adamın düşü herkesin belleğinin bir parçası olur.

DÖNÜŞÜMLER

BİR koridorda yön gösteren oku gördüm ve bu zararsız simgenin eskiden insanların ve aslanların etlerine saplanan, Thermopilae'de güneşin ışığını kesen ve Harald Sigurdarson'a sonsuza dek İngiltere toprağından altı arşın sağlayan bir demir parçası, kaçınılmaz ve ölümcül bir mermi olduğunu düşündüm.

Birkaç gün sonra, bir Macar atlısının fotoğrafını gösterdiler bana; atının gömüldürüğüne dolanmış bir kement vardı. Eskiden havayı delip geçen ve otlaktaki boğalara boyun eğdiren kement, pazar günleri için kaba bir süs, bir koşumdan öte değildi.

Batı mezarlığında, kızıl mermere yontulmuş bir İskandinav haçı gördüm; bir çemberin çevrelediği kolları eğriydi ve gitgide kalınlaşıyordu. Bu sınırlanmış ve sıkılmış haç, kolları özgür bir başkasını betimliyor, o da bir tanrının acı çektiği işkence aletini, Samosatalı [Samsatlı] Lukianos'un hakaret ettiği "çirkin nesne"yi çağrıştırıyordu.

Haç, kement ve ok, bugün simge olarak aşağılanmış veya

yüceltilmiş eskil insan gereçleri; yeryüzünde unutulmada yitip gitmeyen ya da belleğin saptırmadığı ve geleceğin hangi imgeye dönüştüreceğini kimsenin bilmediği tek bir şey bulunmadığı düşünülürse, neden böylesine hayranlık duyduğumu bilemiyorum.

CERVANTES VE QUIJOTE MESELİ

KRALIN yaşlı askerlerinden biri, yurdu İspanya topraklarından bıktı ve avuntuyu Aristo'nun engin coğrafyalarında, düşlerin boşa harcandığı zamanın bulunduğu şu ay vadisinde, Montalban'ın çaldığı Muhammed'in altından putunda aradı.

Kendiyle tatlılıkla alay edebilmek için, okuduğu harika öykülerle kafası allak bullak olan, aklından El Toboso veya Montiel adlı bayağı yerlerde yiğitlik ve büyü peşinde koşmak geçen saf bir adam yarattı.Gerçekliğe ve İspanya'ya yenik düşen Don Quijote, 1614 yılında doğduğu köyde öldü. Miguel de Cervantes de pek fazla yaşayamadı onun ardından.

Her ikisi için de, düşleyen ve düşlenen, bütün bu örü iki dünyanın tutarsızlığındaydı: şövalye romanlarının gerçekdışı dünyası, 17. yüzyılın gündelik ve sıradan dünyası.

Yılların, sonunda karşıtlığı azaltacağından kuşku duymadılar, Mancha'nın ve Montiel'in ve şövalyenin cılız görüntüsünün gelecekte Sinbad'ın serüvenleri ve Aristo'nun engin coğrafyaları kadar şiirsel olacağından kuşku duymadılar.

Çünkü edebiyatın kaynağı mitostadır, sonu da.

SİCİLYALI Diodoros parçalara ayrılmış ve dağıtılmış bir tanrının öyküsünü anlatır; bu tanrı alacakaranlıkta yürürken veya geçmişindeki bir tarihi belirlerken, sonsuz bir şeyin kaybolduğunu hissetmedi asla.

İnsanlar bir çehreyi kaybettiler, eksikliği giderilmez bir çehre, ve hepsi de, Roma'da Veronica'nın mendilini görünce inançla dolarak "ey İsa, Tanrı'm benim, gerçek Tanrı, demek böyleymiş yüzün senin" diye haykıran (göklerde, gülün altında düşlenen) o yabancı olmak istiyordu.

Bir yolda, taştan bir yüz ve *"Jaen Tanrısı'nın Kutsal Çehresi'nin Gerçek Yüzü"* diyen bir yazıt vardır. Bu yüzün gerçekte nasıl olduğunu bilseydik, bu bizim için meselin sonu olurdu ve marangozun oğlunun aynı zamanda Tanrı'nın da oğlu mu olduğunu öğrenirdik.

Petrus onu, dili tutulmuş duruma düşüren bir ışık, Yuhanna tüm gücüyle parıldayan güneş gibi görmüştür; Teresa ise birçok kereler sakin bir ışıkla yıkanırken görmüştür onu, ama gözlerinin rengini seçememiştir asla.

Yüz çizgilerini yitirdik, sıradan rakamlardan oluşan büyülü bir sayıyı yitirmemiz gibi, kaleidoskopta bir imgeyi sonsuza dek yitirmemiz gibi. Bunları görebiliriz ve görmezden gelebiliriz. Metroda bir Musevi'nin profili İsa'nın çehresi olabilir, bir gişeden bize bozuk para uzatan eller, belki de bir gün askerlerin Çarmıh'a çivilediği ellerin hareketlerini tekrarlıyor olabilir.

Çarmıh'a gerilmiş bir çehrenin çizgisi belki de her aynanın ardında kol geziyordur. Belki Çehre ölmüş, silinmiştir, Tanrı herkes olsun diye.

Bu gece onu düşlerin labirentlerinde görmeyeceğimizi ve yarın unutmuş olmayacağımızı kim bilir?

Saray Meseli

O GÜN, Sarı İmparator şaire sarayını gezdirdi. Bir amfiti-
yatronun sınırlanması güç basamakları gibi, bir cennete ya
da bahçeye doğru hafif eğimle inen batıya dönük taraçaları
artlarında bıraktılar. Madeni aynalar ve ardıç ağaçlarından
çit örgüsü bile labirentin habercisiydiler. Başlangıçta, kendi-
lerini bir oyuna kaptırır gibi, içinde zevkle kayboldular, son-
radan kaygı duymaya başladılar, çünkü dümdüz ağaçlı yol-
lar tatlı ama kesiksiz ve gizlice döngüsel bir kıvrıma dönüşü-
yordu. Geceyarısına doğru, gezegenlerin incelenmesi ve bir
kaplumbağanın uygun bir şekilde kurban edilmesi, büyülü
gibi görünen bölgeden uzaklaşmalarını sağladıysa da, sonu
na dek onlara eşlik edecek yitmiş olma duygusuna etki etme
di. Sofalar, avlular, kitaplıklar, içinde su saati bulunan altı
gen bir oda aştılar, bir sabah, bir kulenin tepesinde bir daha
asla görmedikleri taştan bir adamı ayrımsadılar. Sandal
ağacından kayıklar içinde göz kamaştırıcı birçok nehri, ya da
aynı nehri birçok kere aştılar. İmparatorluk alayı geçiyor ve
insanlar yerlere kadar eğiliyordu, ama günün birinde bir

adamın Göklerin Oğlu'nu asla görmediği için yerlere eğilmediği bir adaya ayak bastılar. Cellat adamın başını vurmak zorunda kaldı. Gözleri ilgisizlikle kara saçları ve kara dansları ve altın sarısı karmaşık maskeleri seyretti; gerçek, düşle içiçeydi, daha doğrusu gerçek, düşün görünümlerinden biriydi. Yeryüzünün bahçelerden, sulardan, yapılardan ve görkemin biçimlerinden başka türlü olması düşünceye sığmıyordu. Her yüz adımda, bir kule gökyüzünü yarıyordu, gözler için renkleri hep aynıydı, ama ilki sarı, sonuncusuysa lal rengiydi, öylesine inceydi farklılıkları, öylesine uzundu dizi.

Sondan bir önceki kulenin eteğinde şair (ötekilerin gözlerini kamaştıran görünümlere yabancı kalmayı sürdürüyordu), bugün artık kopmazcasına adına bağlı ve en zeki tarihçilerin belirttiği gibi, ona ölüm ve ölümsüzlük sağlayan kısa yazıyı okudu. Metin kayıp; birçok kişi bir tek dizeden, başkalarıysa bir tek sözcükten oluştuğunu ileri sürüyorlar. Kesin ve inanılmaz olan, şiirin, bütünlüğü ve en ince ayrıntısıyla, ünlü porselenlerinin tamamıyla, her porselenin her süsüyle, günbatımlarının gölge ve ışıklarıyla ve bitimsiz geçmişten beri içinde yaşayan şanlı ölümlüler hanedanlarının, tanrıların ve ejderhaların mutlu ve mutsuz tüm anlarıyla uçsuz bucaksız sarayı içerdiğidir. Herkes sustu, ama İmparator haykırdı: *"sarayımı çaldın benim!"* ve celladın demir kılıcı şairin yaşamını biçip yoketti.

Kimileri başka türlü anlatıyorlar öyküyü. Dünyada birbirinin eşi iki şey bulunamaz. Söylediklerine göre, sarayın yokolması için şairin dudaklarından şiirin dökülmesi yetmiş, son heceyle yıldırım çarpmış gibi yitip gitmiş. Benzeri efsanelerin edebi kurgudan öte olmadığı açık. Şair İmparator'un kölesiydi ve öyle de öldü; şiiri unutulmayı hakettiğinden unutuldu; torunları aramayı sürdürüyorlar, ama bulamayacaklar, evrenin sözcüğünü.

Herkes ve Kimse

İçinde kimse yoktu onun; çehresinin (ki zamanının kötü resimlerinde bile kimselere benzemez) ve bol bol saçtığı, gerçekdışı ve coşkulu sözlerinin ardında yalnızca biraz soğuk, kimsenin görmediği bir düş vardı. Başlangıçta herkesin kendi gibi olduğunu sandı, ama bu boşluğu açmaya kalkıştığı bir dostunun şaşkınlığı ona yanılgısını gösterdi ve böylece bir kişinin cinsinin ölçülerine ters düşmemesi gerektiğini anladı. Bir keresinde, derdine çareyi kitaplarda bulacağını düşündü ve çağdaşlarının bilmesi gerektiği kadar Latince ve daha da az Grekçe öğrendi; ardından, aradığını insanlığın uyguladığı ilkel bir törende bulabileceğini sandı ve uzun bir haziran *siesta*sında Anne Hathaway'in onu baştan çıkarmasına boyun eğdi. Yirmi bir yaşında Londra'ya gitti. İçgüdüsel olarak, sanki biriymiş gibi görünme alışkanlığı edinmişti, hiç kimse olduğu anlaşılmasın diye; Londra'da alın yazısı olan oyunculuk mesleğini buldu, sahnede başka biriymiş gibi yapan, onu izleyen insan topluluğunun da o başka biri olduğuna inanırmış gibi göründüğü oyunculuk. Aktörlüğün görevleri ona,

belki de yaşamında ilk kez, eşsiz bir zevk verdi; ama son dize vurgulanıp, son ölü sahneden çekildiğinde, gerçekdışılığın iğrenç tadı yeniden sarıyordu her yanını. Ferrex veya Timurlenk olmaktan çıkıyor, yine hiç kimse oluyordu. Bu umutsuz durumdan kurtulmak için, başka kahramanlar ve başka içli masallar uydurmak geldi aklına. Böylece, gövdesi Londra'nın kerhanelerinde ve meyhanelerinde yazgısının gereklerini yerine getirirken, yakasını bırakmayan ruhu, falcının kehanetine kulak asmayan Sezar, ve tarlakuşunun sesini çekemeyen Juliet, ve aslında Parkalar olan cadılarla ovada söyleşen Macbeth oldu. Kimse bu adam kadar çok adam olmamıştır, Mısırlı Proteus gibi o da varolmanın bütün yüzlerini tüketmeyi becerdi. Kimi zaman, bir yapıtın bir köşesine, çözümlenemeyeceğinden emin, birkaç itiraf serpiştirdi; Richard yalnız kendi kişiliğinde birçok kişinin barındığını söyler, ve lago'nun ağzından garip bir şekilde *"olduğum kişi değilim ben"* sözleri dökülür. Varolmanın, düşlemenin ve temsil etmenin temeldeki benzerliği ona nice ünlü dize esinlemiştir.

Yirmi yıl diretti bu denetimli sanrılarda, ama bir sabah, kılıçtan can veren onca kral, ve birleşen, ayrılan ve tatlı tatlı can çekişen onca mutsuz sevgili olmanın sıkıntısı ve dehşeti yapıştı yakasına. Aynı gün tiyatrosunu satmaya karar verdi. Hafta bitmeden doğduğu köye döndü ve orada çocukluğunun ağaçlarını ve ırmağını buldu, onlarla esin perisinin yücelttiği ve mitolojik göndermeler ve Latince sözcüklerle ünlü kıldığı ötekiler arasında bir bağlantı kurmadı. Biri olmak zorundaydı; zamanında iyi para yapmış, ikraza, davalara ve ufak çapta tefeciliğe tutkulu işten el çekmiş bir emprezaryo oldu. Bugün bildiğimiz ve tüm dokunaklı ve edebi çizgileri kasten dışladığı kuru vasiyetnameyi de işte bu ruh haliyle yazdırdı. Dostlarının Londra'dan kalkıp, çekildiği köşede onu ziyaret etme alışkanlıkları vardı, o da onlar için şair rolünü üstlenirdi yeniden.

Tarih, ölmeden önce ya da sonra, Tanrı'nın huzuruna çıktığını ve ona *"Boş yere bunca insan olan ben, yalnız bir tek kişi, kendim olmak istiyorum"* dediğini yazıyor. Bir burgaçtan Tanrı'nın sesi yanıtlamış: *"Ben de kimse değilim; ben de dünyayı düşledim, senin yapıtlarını düşlediğin gibi, William Shakespeare, ve düşümün görüntüleri arasında sen varsın, benim gibi sen de herkes ve kimsesin."*

RAGNARÖK

DÜŞLERDE (diye yazıyor Coleridge) imgeler, bizim onların neden olduğunu sandığımız etkileri betimlerler; bir sfenksin zorbalığından ötürü dehşet duymayız, duyduğumuz dehşeti açıklamak için sfenksi düşleriz. Bu doğruysa, gece gördüğüm düşün örgüsünü oluşturan şaşkınlığı, coşkuyu, korkuları, tehlikeyi ve sevinci, yalnızca imgeleri sıralamakla iletmem olası mı? Yine de böylesi bir aktarmayı deneyeceğim; belki bu düşün bir tek sahneden oluşması, girişimin temel güçlüğünü siliyor veya hafifletiyor.

Yer Felsefe ve Edebiyat Fakültesi, zaman akşamüstü idi. Her şey (hep düşlerde olduğu gibi) aslından biraz farklıydı; hafif bir parlaklık nesneleri değiştiriyordu. Yöneticileri seçiyorduk; uyanıklığın gerçeğinde yıllar önce ölmüş olan Pedro Henriquez Urena ile konuşuyordum. Ansızın bir gösteri ya da olayın yarattığı sağır edici bir gürültü patırtı koptu. Ta Bajo'dan kulaklarımıza insan ve hayvan çığlıkları geliyordu. Bir ses *"İşte geliyorlar!"* diye bağırdı, sonra da *"Tanrılar! Tanrılar!"* diye ekledi. Kalabalığın içinden sıyrılan birkaç ki-

şi Aula Magna'nın kerevetine doluştular. Hepimiz alkışladık, gözyaşı dökerek; gelenler birkaç yüzyıllık sürgünden dönen Tanrılar'dı. Kerevete çıkınca daha da büyümüş, başları geri atılmış, göğüsleri şişmiş, saygı gösterilerimizi kibirle kabul ettiler. İçlerinden biri elinde, kuşkusuz düşlerin üstünkörü bitkibilimine uygun düşen bir dal tutuyordu; bir başkasının gösterişle uzattığı el pençe şeklindeydi; Janus'un yüzlerinden biri çekinerek Thoth'un kıvrık gagasına bakıyordu. Hangisi olduğunu anımsamadığım biri, belki de alkışlarımızla heyecana gelip, inanılmaz derecede batıcı, gargarayla ıslık arası zafer dolu bir gurultu yankıladı. O andan sonra, işler değişti.

Her şey, Tanrılar'ın konuşma bilmediği üzerine (belki biraz abartmalı) bir şüpheyle başladı. Yüzyıllar süren kaçak ve yabani yaşam içlerindeki insanlığı köreltmişti; İslamiyet'in hilaliyle Roma'nın haçı bu sürgünlere acımasız davranmıştı. Daracık alınlar, sapsarı dişler, melez ya da yerlilerinki gibi seyrek bıyıklar, çirkin hayvansı dudaklar Olympos soyunun yozlaşmasını haykırıyordu. Giysileri dürüst ve uygun bir yoksulluğun değil, Bajo'nun batakhane ve kerhanelerinin sefih şatafatının izlerini taşıyordu. Bir düğme deliğinde bir karanfil kanıyordu; yamanmış bir ceketin altındaki şişkinlik bıçağın varlığını belli ediyordu. Birden son kozlarını oynadıklarını, aslında kocamış yırtıcı hayvanlar gibi sinsi, cahil ve acımasız olduklarını, korku ya da acımaya kapılıp kazanmalarına izin verirsek, sonunda bizi yokedeceklerini kavradık.

Ağır tabancalarımızı çektik (ansızın tabancalar da girdi düşe) ve neşeyle Tanrılar'ı öldürdük.

12. YÜZYILIN son yıllarında, bir leopar tan sökümünün alacakaranlığından, günbatımının alacakaranlığına kadar birkaç tahta parçası, birkaç dikey demir parmaklık, yüzleri değişen erkek ve kadınlar, bazen de kuru yapraklarla dolu taştan bir oluk gördü. Aşka ve acımasızlığa ve avını parçalamanın ateşli zevkine ve geyik kokusuyla yüklü yele özlem duyduğunu bilmedi, bilemezdi, ama içinde bir şeyler daralıyor ve başkaldırıyordu, ve Tanrı düşünde ona seslendi: *"Bu zindanda yaşayıp öleceksin, bildiğim bir adam sayılı kez seni seyretsin ve unutmasın, şeklini ve simgeni evrenin örüsünde belirli bir yer tutan bir şiire yerleştirsin diye. Tutsaklığa katlanacaksın, ama şiire bir sözcük katmış olacaksın".* Tanrı, düşte hayvanın kabalığını aydınlattı ve hayvan açıklanan nedenleri anladı ve yazgısını kabullendi, uyandığında içinde anlaşılmaz bir boyun eğme, yürekli bir cehaletten öte bir şey kalmadı, çünkü dünya çarkı basit bir vahşi hayvanın anlayışından çok daha karmaşıktır.

Yıllar sonra Dante, bütün insanlar kadar yalnız ve ne işe

yaradığının bilincine varamadan, Ravenna'da ölüyordu. Bir düşte, Tanrı ona yaşamının ve çalışmasının gizli amacını açınladı; Dante şaşkınlık içinde sonunda kim olduğunu öğrendi ve çektiği üzüntülere şükretti. Uyandığında, bir daha asla geri alamayacağı, hatta hayal meyal bile göremeyeceği bitimsiz bir şeyi aldığı ve yitirdiği duygusuna kapıldığı söylenir, çünkü dünya çarkı basit bir insanın anlayışından çok daha karmaşıktır.

Borges ve Ben

Her şey ötekinin, Borges denenin başına gelir. Ben, Buenos Aires'te gezinirim, alışkanlıkla bir geçidin kemerini ya da bir avlunun demir parmaklı kapısını seyretmek için oyalanırım; postadan Borges'in haberlerini alırım ve adını bir profesörler kurulunda veya bir biyografi sözlüğünde görürüm. Kum saatlerini, yerküre haritalarını, 18. yüzyıl tipografisini, kahvenin tadını ve Stevenson'un düzyazısını severim; öteki de bu seçimleri paylaşır, ama kasıntılıkla ve oyunculara yaraşır bir şekilde. İlişkimizin hasımca olduğunu ileri sürmek abartmalı olur; ben yaşıyorum, kendimi yaşama kaptırıyorum, Borges edebiyatını dokusun ve bu edebiyat benim varlığımı geçerli kılsın diye. Değerli birkaç sayfa yazdığını seve seve itiraf ederim, ama bu sayfalar beni kurtarmaz, kuşkusuz iyi olanın kimseye, hatta ötekine bile değil, dile veya geleneğe ait olmasındandır bu. Zaten ben yokolmaya hükümlüyüm, sonsuza dek, yalnızca benim birkaç anım ötekinde yaşamayı sürdürmeyi başaracak. Yavaş yavaş her şeyi ona devrediyorum, çarpıtıp abartmak gibi sapkın bir alışkan-

lığının farkında olmama rağmen. Spinoza her nesnenin kendi varlığını korumaya çabaladığını kavramıştı; taş sonsuza dek taş, kaplan da kaplan olmak ister. Ama ben Borges'te diretmek zorundayım, kendimde değil (eğer ben biriysem). Oysa, kendimi onun kitaplarından çok, başkalarında ya da bir gitarın zahmetli tıngırtısında buluyorum. Yıllar önce ondan kurtulmaya çalıştım ve kenar mahalle mitolojilerinden, zaman ve sonsuzluk üzerine oyunlara geçtim, ama bu oyunlar da artık Borges'e ait, benim de başka bir şey düşlemem gerekecek. Böylece yaşamım, her şeyi yitirdiğim ve her şeyin ya unutulmaya ya da ötekine terkedildiği bir kaçışa dönüştü.

Bu sayfayı ikimizden hangisinin yazdığını bilmiyorum.

Gölgeye Övgü

Elogio de la Sombra

1969

ETNOGRAF

BU ÖYKÜ bana Teksas'ta anlatıldı, ama aslında başka bir eyalette geçmiş. Baş oyuncu bir tek kişi, her ne kadar bütün öykülerde kahramanlar görünenler ve görünmeyenler, ölüler ve diriler olmak üzere binlerce kişiyse de. Sanırım adı Fred Murdock'tı. Genelde Amerikalılar gibi uzun boylu, ne sarışın ne esmer, profili yontulmuş gibi keskin, az konuşan bir adamdı. Dikkate değer hiçbir özelliği yoktu, gençlere özgü yapmacık davranışları bile. Doğal bir şekilde saygılıydı, ne kitaplardan, ne de yazanlardan sakınırdı. İnsanın daha kim olduğunu ve rastlantının önerilerine nerede katılacağını bilmediği bir yaştaydı; Acem gizemciliği ya da Macarcanın bilinmeyen kökeni, savaşın ya da cebrin sunduğu serüvenler, katı ilkecilik ya da sefahat. Üniversitede ona Yerli dilleri üzerine öğrenim yapmasını öğütlediler. Batı'daki kimi kabilelerde esoterik bazı törenler varlığını sürdürüyordu; yaşını başını almış profesörü ona gidip bir rezerve yerleşmesini, ayinleri izlemesini ve büyücülerin çıraklarına açınladıkları gizemi öğrenmesini teklif etti. Dönüşünde kaleme alacağı te-

zi, üniversite yetkilileri yayımlatacaktı. Murdock sabırsızlıkla kabul etti. Atalarından biri sınır savaşları sırasında ölmüştü; ırklar arasındaki bu eski anlaşmazlık artık bir bağa dönüşmüştü. Onu bekleyen güçlükleri öngörmüştü kuşkusuz; kızıl adamların onu kendilerinden biriymiş gibi kabullenmelerini sağlaması gerekiyordu. Uzun bir serüvene atıldı. İki yıldan fazla, çayırlarda, kerpiç duvarlar arasında veya kötü hava koşullarında yaşadı. Tan sökümünden önce kalkıyor, gece bastırırken yatıyordu, atalarına ait olmayan bir dilde düş görmeyi becerdi. Buruk tatlı sarayına alıştı, tuhaf giysilere sarındı, dostlarını ve kenti unuttu, mantığının karşı çıktığı bir şekilde düşünmeye başladı. Öğreniminin ilk aylarında, sessizce notlar alıyordu defterine, bunları sonradan yırttı, belki şüphe çekmemek için, belki de artık gereksiz olduklarından. Töresel ve bedensel nitelikte bazı çalışmaların önceden belirlenmiş süreci sonunda, rahip ona düşlerini anımsamasını ve gün doğarken gelip anlatmasını buyurdu. Dolunay geceleri bizonları düşlediğinin farkına vardı. Bu beklenen düşleri hocasına açtı, o da sonunda gizli öğretisini açınladı. Bir sabah, kimseye veda etmeden Murdock çekip gitti.

Kente varınca, çayırda kentin özlemini çektiği ilk akşamların özlemini duydu. Profesörünün çalışma odasına gidip, gizemi öğrendiğini ve yayımlamamaya karar verdiğini söyledi.

- Ant mı içtiniz? diye sordu öteki.

- Nedeni bu değil, dedi Murdock. Orada söyleyemeyeceğim bir şey öğrendim.

- İngilizce mi yetersiz kalıyor? diye ekledi öteki.

- Hayır efendim. Şimdi gizemi bildiğime göre, yüz ayrı ve çelişkili şekilde dile getirebilirim. Nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum, ama gizem çok değerli, ve şimdi bilim, bizim bilimimiz bana saf bir gereksizlik gibi görünüyor.

Bir süre sonra ekledi:

- Ayrıca, gizem beni ona götüren yollar kadar değerli değil. Bu yolları aşmak gerek.

Profesör soğuk bir şekilde konuştu:

- Kararınızı Kurul'a bildireceğim. Yerlilerle birlikte yaşamayı düşünüyor musunuz?

Murdock yanıtladı:

- Hayır. Belki de çayıra adım bile atmayacağım bundan böyle. Bu adamların bana öğrettikleri her yerde ve her koşulda geçerli.

Temelde bütün konuşma bu kadardı.

Fred evlendi, sonra boşandı. Şimdi Yale'de kütüphanecilik yapıyor.

PEDRO SALVADORES

Juan Murchison'a

YAZININ, belki de ilk kez, tarihimizin en garip ve en hüzünlü olgularından birini saptamasını istiyorum. Anlatıya olabildiğince az karışmak, dikkat çekici eklemelerden ve tehlikeli sanılardan kaçınmak bana en uygun aktarma yöntemi gibi görünüyor.

Bir erkek, bir kadın ve bir diktatörün dev gölgesi başlıca kişileri oluşturuyor. Erkeğin adı Pedro Salvadores; büyükbabam Acevedo, Caseros çarpışmasından birkaç gün veya hafta sonra onu görmüştü. Pedro Salvadores'in sıradan insanlardan pek bir farkı yoktu belki, ama yazgısı ve yaşadığı yıllar onu eşsiz kıldı. Yoksa, dönemindeki birçok kişi gibi bir beyefendi olacaktı. (Diyelim ki) taşrada bir arazisi vardı ve Birlikçi'ydi. Karısının genç kızlık adı Planes'di; ikisi beraberce Temple Caddesi yakınında Suipacha Sokağında yaşıyorlardı. Olayların, geçtiği ev ötekilere benziyordu kuşkusuz: giriş kapısı, dalan, demir parmaklıklı kapı, odalar, derinlemesine avlu. 1842 yılında bir gece, gitgide artarak ve boğuk bir şekilde, sokakta yeri döven nalların seslerini ve atlıların *viva*

ve *muera* çığlıklarını duydular. Bu kez atlar uzaktan geçip gitmedi. Haykırışları, tekrar tekrar indirilen darbe sesleri izledi, adamlar kapıyı kırarken, Salvadores yemek masasını oynatıp, halıyı kaldırmayı ve mahzene saklanmayı başardı. Kadın masayı yerine koydu. *Mazorca* baskın yapmış ve Salvadores'i götürmeye gelmişti. Kadın, Montevideo'ya sığındığını bildirdi. İnanmadılar, kadını kırbaçladılar, bütün mavi kap kacağı kırdılar ve evi talan ettiler, ama halıyı kaldırmayı akıl etmediler. Geri geleceklerine yemin ederek geceyarısı evi terkettiler.

Pedro Salvadores'in öyküsü gerçekte bu noktada başlıyor. Dokuz yıl boyunca mahzende yaşadı. Yılların günlerden, günlerin de saatlerden oluştuğunu ve dokuz yılın soyut bir kavram olduğunu söyleyebiliriz, yine de öykü korkunç. Gözlerinin ayırt etmeyi öğrendiği bu gölgede, kin ve tehlike dahil hiçbir şey düşünmediğine şüphem yok. Orada, mahzendeydi. Ona yasaklanan dünyadan kimi yankılar, karısının bildik ayak sesleri, bilezik taşına çarpan kova, avluya düşen dolgun yağmur, kulağına geliyordu herhalde. Ayrıca, her gün sonuncu olabilirdi.

Karısı yavaş yavaş, ihbar edebilecekleri düşüncesiyle, bütün hizmetçilere yol verdi. Bütün hısımlarına Salvadores'in Uruguay'da olduğunu söyledi. Ordu için dikiş dikerek eve ekmek parası getirmeye başladı. Tüm bu yıllar boyunca, iki çocuğu oldu; yakınları onları bir sevgiliye malederek kadını reddettiler. Tiranın düşüşünden sonra ayaklarına kapanıp af dileneceklerdi.

Pedro Salvadores neydi, kimdi? Korku, aşk, Buenos Aires'in görünmez varlığı, son olarak da alışkanlık mıydı ona tutsaklıkta direnç veren? Karısı, onu terkedip, yalnız bırakmasın diye pek kesin olmayan darbe girişimi ve zafer haberleri veriyordu herhalde. Belki de korkaktı ve karısı bildiklerini ondan saklıyordu. Kimi zaman bir mumdan ve kitaptan

yoksun, mahzeninde düşlüyorum onu. Gölge onu uykuya taşıyor. Başlangıçta, çeliğin gırtlağı aradığı korkunç geceyi, ıssız sokakları, ovayı düşlüyor. Sonra yıllar geçiyor ve artık kaçmayı düşünmüyor ve mahzeni düşlüyor. Başlangıçta kaçak, tehlikede biriydi; daha sonra, kimbilir, ininde sakin bir hayvan veya bir cins karanlık tanrısı oldu.

Tüm bunlar, Rosas'ın kaçtığı 1852'de bir yaz gününe dek sürdü. O zaman gizli adam gün ışığına çıktı; büyükbabam onunla konuştu. Tıknaz ve şişmandı, yüzü balmumu rengindeydi ve yalnız alçak sesle konuşuyordu. El konan mallarını asla geri vermediler; bildiğim kadarıyla yoksulluk içinde öldü.

Bu dünyadaki her şey gibi, Pedro Salvadores'in yazgısı bize anlamak üzere olduğumuz bir şeyin simgesi gibi görünüyor.

SÖYLENCE

HABİL ve Kabil, Habil'in ölümünden sonra karşılaştılar. Çölde yürüyorlardı ve uzaktan birbirlerini tanıdılar, çünkü ikisi de çok uzun boyluydu. İki kardeş yere oturdular, bir ateş yaktılar ve yemek yediler. Günbatımında yorgun düşmüş insanlar gibi, sessizliği bozmadılar. Gökyüzünde, henüz adı konmamış birkaç yıldız belirdi. Yalazların ışığında, Kabil Habil'in alnında taşın izini gördü ve ağzına götürmekte olduğu ekmeği yere fırlatıp, suçunun bağışlanması için yalvardı.

Habil yanıtladı:

- Sen mi beni öldürdün, yoksa ben mi seni? Anımsamıyorum; burada önceki gibi birlikteyiz yine.

- Şimdi biliyorum beni gerçekten bağışladığını, dedi Kabil, çünkü unutmak bağışlamaktır. Ben de unutmaya çalışacağım.

Habil yavaşça konuştu:

- Doğru. Pişmanlıklar sürdükçe, suç da sürer.

Bir Dua

Dudaklarım 'Tanrı Babamız' duasını, bana yakın olan her iki dilde de binlerce kez okudu ve okuyacak, ama ben yalnız bir kısmını anlıyorum. Bu sabah, 1 Temmuz 1969, miras olarak almadığım kişisel bir duayı denemek istiyorum. Bunun, hemen hemen insanüstü içtenlik gerektiren bir girişim olduğunu biliyorum. Önce, bir dilekte bulunmamın yasak olduğu ortada. Gecenin artık gözlerime düşmemesini dilemek çılgınlık olur; gören binlerce insan tanıyorum, hiçbiri de özellikle mutlu, doğru ve bilge değil. Zamanın akımı bir neden-sonuç örüsüdür, öyle ki herhangi bir kayrada bulunmak, ne kadar ufak olursa olsun, bu demir örünün bir halkasının parçalanmasını istemektir, kendi kendini parçalamış olmasını istemektir. Böylesi bir mucizeyi kimse hak etmez. Yanılgılarımın bağışlanmasını da dileyemem; bağışlama bir başkasının eylemidir ve ben yalnız kendimi kurtarabilirim. Bağışlama saldırıya uğrayanı arıtır, saldırganı değil, hatta onu ilgilendirmez bile. İstemimin özgürlüğü belki de aldatıcıdır, ama verebilirim veya verdiğimi düşleyebilirim. Bende ol-

mayan yürekliliği verebilirim; benim hissetmediğim umudu verebilirim; birazcık bildiğim ya da yalnızca yeni görmeye başladığım öğrenme arzusunu verebilirim. Belleklerde şairden çok, dost olarak kalmayı diliyorum; Dunbar'ın veya Frost'un veya geceyarısı kanayan ağacı, Haç'ı gören adamın ritmini tekrarlayan birinin, bunu ilk kez benim ağzımdan duyduğunu düşünmesini diliyorum. Gerisinin benim için önemi yok; unutulmanın çok bekletmeyeceğini umuyorum. Evrenin tasarımlarını tanımıyoruz, ama berraklıkla usavurmanın ve doğrulukla hareket etmenin, bize açınlanmayacak bu tasıralara katkısı olacağını biliyoruz.

Bütünüyle ölmeyi diliyorum; şu yol arkadaşımla, gövdemle birlikte ölmeyi diliyorum.

Sonu ve Başı

Can çekişmesi sona erdikten sonra, yalnız, parçalanmış, itilmiş, uykuya daldı. Uyandığında, gündelik işler ve bildik yerler onu bekliyordu; kendi kendine önceki geceyi fazla kafaya takmaması gerektiğini söyledi ve bu kararla yüreklenip, acele etmeden giyindi. İşyerine varınca, görevlerini şöyle böyle yerine getirdi, yine de aynı şeyi daha önce de yapmış olduğu yolundaki tatsız ve yorucu izlenimden kurtulamadı. Ötekilerin gözlerini kaçırdıklarını gördüğünü düşündü; belki de öldüğünü çoktan öğrenmişlerdi. O gece, karabasanlar yeniden başladı; geri gelecekleri kaygısından başka hiçbir anı kalmıyordu. Sonra bu kaygı yayıldı; kendiyle yazması gereken sayfa veya okumaya çabaladığı kitap arasına girdi. Harfler karıncalanıyor ve kaynaşıyordu; yüzler, tanıdık yüzler yavaş yavaş siliniyor; nesneler ve insanlar onu terkediyorlardı. Anlığı, yapışkan bir sayıklamayla bu değişken biçimlere tutunuyordu.

Biraz garip görünse de, işin aslından hiç şüphelenmemişti; birden kafasında çaktı. Düşlerindeki biçimleri, sesleri ve

renkleri anımsayamıyorsa, biçim, renk ve ses olmadığındandı, bunlar da düş değildi. Bunlar onun gerçeğiydi, algılamanın, öyleyse belleğin ötesinde bir gerçekti. Bu kavrayış ona ölüm saatinden beri anlamsız imgeler burgacında sürüklendiği olgusundan daha çok dokundu. Duyduğu sesler yankıydı; yüzler maskeydi; el parmaklarıysa gölgeydi, belirsiz ve özdeksiz, yine de sevilen ve bildik gölgeler.

Bir şekilde, görevinin bütün bunları ardında bırakmak olduğunu sezdi; artık şu geçmişsiz ve şimdisiz ve geleceksiz yeni dünyaya aitti. Yavaş yavaş, bu dünya çevresini sardı. Birçok iç sıkıntısı duydu, üzüntü ve yalnızlık ülkeleri aştı. Bu geziler korkunçtu, çünkü algılar, anılar ve umutlarla dolu tüm bir yaşamın içinden geçiyorlardı. Bütün dehşet yeniliğinde, görkeminde yatıyordu. Bağışlanmaya değer bulunmuştu, ölümünden beri Cennet'teydi.

Kaplanların Altını

El Oro de los Tigros

1972

Söz

Bu öyküyü bana Pringles'de doktor Isidro Lozano anlattı. Bu işi öylesine tutumlu bir şekilde yaptı ki, tahmin edilebileceği gibi, daha önce birçok kereler anlattığını anladım; herhangi bir ayrıntı eklemek veya değiştirmek edebi bir günah olurdu.

"Olay 1920 yılında burada geçti. Diplomamı alıp, Buenos Aires'ten dönmüştüm. Bir gece, hastaneden beni almaya geldiler. Keyifsiz yataktan kalktım, giyinip, ıssız meydanı geçtim. Bakım odasında, doktor Eudoro Ribera, bana seçim katillerinden birinin, Clemente Garay'ın karnında bir bıçak yarasıyla getirildiğini söyledi. Muayene ettik; şimdi artık kaşarlandım, ama o zaman adamın birini bağırsakları deşilmiş görmek beni çok sarsmıştı. Gözleri kapalıydı ve güçlükle nefes alıyordu.

Doktor Ribera bana:

- Yapacak bir şey yok, genç meslekdaşım, dedi. Bırakalım bu aşağılık herifi de gebersin.

Gecenin ikisinde buraya kadar gelme zahmetine katlan-

dığım ve adamı kurtarmak için elimden geleni yapacağım karşılığını verdim. Ribera omuz silkti. Bağırsakları yıkadım, yerine yerleştirdim ve yarayı diktim. Bir tek inilti duymadım.

Ertesi gün yine uğradım. Adam ölmemişti; bana baktı, elimi sıktı ve:

- Teşekkürlerim size, gümüş bıçağım da Ribera'ya, dedi.

Garay hastaneden çıktığında, Ribera Buenos Aires'e gitmişti bile.

O günden sonra, her yıl doğum günümde bir kuzu aldım. 1940'a doğru hediyeler kesildi."

ŞAŞKINLIK

MORÓNLU bir komşu şu olayı anlattı bana:

"Kimse Moritán'la Esmer Rivarola'nın bu denli azgın düşman olduklarını tam bilmez. İkisi de Muhafazakâr Parti üyesiydi ve galiba kurul toplantısında tanışmışlardı. Moritán'ı pek anımsamıyorum, çünkü öldüğünde küçücük bir çocuktum. Ailesinin Entre Rioslu olduğu söylenir. Esmer ondan sonra uzun yıllar yaşadı. Kabadayı falan değildi, ama tipi çok uygundu. Kısa boylu ve ağırdı ve esaslı giyinirdi. İkisi de ödlek değildi, ama Rivarola, ilerde göreceğimiz gibi, daha aklı başındaydı. Uzun zamandır Moritán'dan kurtulmaya yeminliydi, ama sakınımlı davranmaya da kararlıydı. Ona hak veriyorum; biri birini öldürüp de mapusta çürümek zorunda kalırsa, budalalık etmiş olur. Esmer ne yaptığını iyi biliyordu.

Bir pazar günü, saat akşamüstü beş sularıydı. Meydanda insan kaynıyordu. Rivarola her zamanki gibi siyah elbisesine bürünmüş, yakasına kırmızı bir karanfil iliştirmiş, sakin sakin geziniyordu. Kuzeni ona eşlik ediyordu. Aniden, kızı kenara itti, topukları üzerine çömelip, sanki bir horozmuş gibi

kanat çırparak gıdaklamaya başladı. İnsanlar ürküp, geri çekildiler. Esmer gibi doğru dürüst bir adamın böyle şeyler yapması, hem de bütün Morón'un gözü önünde, üstelik de bir pazar günü! Yarım saat sonra, Esmer kanat çırpmayı ve gıdaklamayı sürdürerek bir sokağı döndü, Moritán'ın evine girdi. Dalanı geçti, bir sıçrayışta demir parmaklıklı kapıyı aşıp, avluya ulaştı. Kalabalık sokakta itişiyordu. Gürültüyü duyan Moritán öteki uçta belirdi. Korkunç düşmanının üzerine atıldığını görünce, odalardan birine sıvışmak istedi, ama bir kurşun ona ulaştı, sonra bir başkası. Riverola'yı polisler götürdüler. Adam hâlâ gıdaklayarak, çırpınıyordu.

Bir ay sonra yeniden özgürdü. Adli tıp uzmanı Rivarola'nın ani bir cinnetin kurbanı olduğunu açıkladı. Bütün halk, onu bir horoz gibi hareket ederken görmemiş miydi?"

DÖRT ÇEVRİM

ÖYKÜLERİN sayısı dörttür. Biri, en eski olanı, yiğit adamların kuşattıkları ve savundukları kale kentin öyküsüdür. Savunanlar kentin demire ve ateşe teslim edileceğini ve savaşlarının yararsız olduğunu bilirler; saldırganların en ünlüsü Akhilleus, yazgısının zaferi göremeden ölmek olduğunu bilir. Yüzyıllar büyüsel öğeler eklemiştir. Orduların uğrunda can verdikleri Troyalı Helena'nın güzel bir bulut, bir gölge olduğu söylenir; Greklerin içine gizlendikleri tahta atın da bir görünüm olduğu söylenir. Homeros da bu masalı anlatan ilk ozan değilmiş; 16. yüzyılda biri aklımdan hiç çıkmayan şu dizeleri bırakmış ardında: *The borgh brittened and brent to brontes and askes.* Dante Gabriel Rossetti, Troya'nın yazgısının, Paris'in Helena'ya olan ateşli aşkının doğduğu an belirlendiğini düşlüyordu herhalde; Yeats, Leda'yla aslında bir tanrı olan kuğunun birleştiği anı seçecektir.

İlkine bağlı bir başkası, bir dönüş yolculuğunun öyküsüdür. Tehlikelerle dolu denizlerde başıboş dolaştıktan ve büyülü adalarda yolundan alakoyulduktan sonra İthaka'sına

kavuşan Odysseus'un öyküsü; yeryüzünün, yıkıldıktan sonra, yeşil ve berrak, yeniden denizden çıktığını gören ve çimenlerin ortasında bir zamanlar oynadıkları satranç taşlarının kaybolduğunu gören Kuzey tanrılarının öyküsü.

Üçüncüsü, bir arayışın öyküsüdür. Bunda, bir önceki biçiminin bir değişkesini görmemiz mümkün. İason ve Altın Post; dağları ve denizleri aşıp, Tanrı'nın çehresini, içlerinden her biri ve hepsi olan Simurg'u gören, Acem'in otuz kuşu. Geçmişte bütün girişimlerin sonu iyiye varıyordu. Biri yasak altın elmaları aşırıyordu; biri sonunda Graal'ı kazanmayı hak ediyordu. Bugün, arayış başarısızlığa uğramaya hükümlüdür. Kaptan Achab balinayı bulur ve balina onu parçalar; James ve Kafka'nın kahramanları yıkımdan başka şey umamazlar. Yüreklilik ve inançtan öylesine yoksunuz ki, bundan böyle *happy-ending* bir reklam dalkavukluğundan öte değil. Cennet'e inanmamız olanaksız, olsa olsa Cehennem'e belki.

Sonuncusu, bir tanrının kurban edilişinin öyküsüdür. Frigya'da Attis kendini sakatlar ve öldürür; Odin Odin'e sunulmuş olarak, Kendi Kendi'ne, dokuz gece boyunca ağaçtan sarkar ve mızrak yaraları alır; İsa'yı insanlar çarmıha gererler.

Öykülerin sayısı dörttür. Bize kalan zamanda onları anlatmayı sürdüreceğiz, değiştirerek.

PEDRO HENRIQUEZ URENA'NIN DÜŞÜ

1946 YILININ bir günü tan sökerken Pedro Henriquez Urena'nın gördüğü düşün tuhaf yanı, imgelerden değil, ağır ağır gelen sözcüklerden oluşmasıydı. Onları söylemeyen ses kendisininki değildi, ama benziyordu. Ses tonuysa, izleğin dokunaklı olasılıklarına karşın, nesnel ve sıradandı. Kısa süren bu düş sırasında, Pedro odasında uyuduğunun ve karısının yanında bulunduğunun bilincindeydi. Karanlıkta düş ona seslendi:

Birkaç gece önce, Cordoba Caddesinin bir köşesinde, Borges'le sen İsimsiz Sevillalınm *Ey ölüm, kendini duyurmadan bazen okta geldiğin gibi gel* yakarısını tartışmıştınız. Dizenin, Latince bir metnin kasıtlı bir yankısı olduğundan, böylesine alıntılamanın edebiyatın ticaretten daha az önem taşıdığı bizim bugünkü aşırma kavramına yabancı bir çağın alışkanlıklarına ters düşmediğinden şüphelenmiştiniz. Ama şüphe duymadığınız, şüphe duyamayacağınız, bu diyalogun kehanet olduğuydu. Birkaç saat sonra, La Plata Üniversitesi'ndeki dersine yetişmek için, Constituciön'un son peronuna

aceleyle gideceksin. Trene bindikten sonra, çantanı fileye yerleştireceksin ve pencere kenarındaki yerine oturacaksın. Adını bilmediğim, ama yüzünü seçtiğim biri seninle konuşmaya çalışacak. Karşılık vermeyeceksin, çünkü ölmüş olacaksın. Bu sabah da, her günkü gibi karından ve kızlarından ayrılacaksın. Bu düşü anımsamayacaksın, çünkü olayların gerçekleşmesi için unutma gereklidir.

SARAY

SARAY sonsuz değildir.

Duvarlar, toprak sekiler, bahçeler, labirentler, basamaklar, taraçalar, korkuluklar, kapılar, dehlizler, yuvarlak veya dörtköşe avlular, sarnıçlar, sofalar, odalar, yüklükler, kitaplıklar, ambarlar, zındanlar, çıkışı olmayan hücreler ve yeraltı gömütleri, Ganj'ın kum tanelerinden az değildir, ama bu sayının da sonu vardır. Günbatımına doğru, taraçaların tepesinden, demirhaneleri, marangozhaneleri, ahırları, tersaneleri ve kölelerin saman kulübelerini ayrımsayan biri hiç eksik olmaz.

Kimseye sarayın ufacık bir parçasından fazlasını katetmek bahşedilmemiştir. Biri mahzenden başka şey bilmez. Biz birkaç yüz, birkaç ses, birkaç sözcük algılayabiliriz, ama algıladığımız pek azdır. Hem pek az, hem de pek değerli. Çeliğin taş üzerine kazıdığı ve kilise kitaplarının kaydettiği tarih bizim ölümümüzden sonra gelir; hiçbir şeyin bize dokunmadığı zaman ölmüş oluruz, ne bir sözcük, ne bir arzu, ne bir anı. Ben ölü olmadığımı biliyorum.

HENGIST ADAM ARIYOR (M.S. 449)

HENGIST adam arıyor.

Kumun uçsuz bucaksız okyanusta kaybolduğu uzaklardan, duman tüten kulübelerden, yoksul topraklardan, Kötü'nün belirsiz özdeğinde yattığı, kurt dolu derin ormanlardan gelecekler.

Çiftçi sabanını, balıkçı ağını bırakacak.

Kadınları ve çocukları bırakacaklar, çünkü adam gecenin her yerinde bulunabileceklerini ve haklanabileceklerini biliyor.

Hengist, paralı asker; adam arıyor.

Onları, adı daha İngiltere olmayan bir adayı fethetmek için arıyor.

Boyun eğerek ve acımasızca onu izleyecekler.

Erkekçe savaşlarda hep başı çektiğini biliyorlar.

Bir keresinde öcalma görevini unuttuğunu ve eline yalın bir kılıç tutuşturulduğunu ve kılıçla yapacağını yaptığını biliyorlar.

Kürek çekerek denizler aşacaklar, pusulasız ve direksiz.

Kılıçlar ve kalkanlar, yabandomuzu biçiminde tolgalar, ekini artırmak için büyüler, engin kozmogoniler, Hunlar ve Gotlar diyarından masallar getirecekler.

Toprağı fethedecekler, ama asla Roma'nın terkettiği kentlere ayak basmayacaklar, çünkü bunlar yaban anlıkları için çok karmaşıktır.

Hengist utku için, para için, bedenin baştan çıkarılması için ve unutulmak için arıyor onları.

Hengist en yüce imparatorluk kurulsun diye, Shakespeare ve Whitman türküler söylesin diye, Nelson'un kadırgaları denizi zaptetsin diye, Âdem ve Havva elele ve suskun, yitirdikleri cennetten uzaklaşsınlar diye arıyor onları (ama bilmiyor).

Hengist ben bu edebiyatı döktüreyim diye arıyor onları (ama asla bilmeyecek).

Demir Sikke

La Moneda de Hierro

1976

Ms. 991

HEMEN hemen herkes savaşın, şu canlı ve değişken şeyin onları çamlığa sürüklediğine inanıyordu. Akşam on, on iki kişiydiler. Sabanın ve küreklerin ve bildik yorucu, dinmek bilmeyen toprak işlerinin adamları, artık asker olmuşlardı. Ne başkalarının, ne de kendi etlerinin çektiği acılar onlar için önem taşıyordu. Omzuna bir mızrak saplanan Wulfred çamlığın birkaç adım ötesinde öldü. Kimsenin yüreği dosta yanmadı, kimse başını çevirmedi. Yaprakların yoğun gölgesine varınca, hepsi kendilerini yere bıraktılar, ama kalkan ve yaylarından ayrılmadılar. Aidan, oturmuş, ağır bir ciddiyetle, yüksek sesle düşünür gibi konuşmaya başladı.

- Efendimiz olan Byrhtnoth ruhunu teslim etti. Şimdi en yaşlı, belki de en güçlünüz benim. Kaç kış daha sayabileceğimi bilmiyorum, ama bu süre, beni sabahtan ayıran zamandan daha kısa görünüyor bana. Çanlar beni uyandırırken Werferth uyuyordu. Benimki yaşlıların hafif uykusudur. Kapıdan, çoktan demir atmış gemicilerin (Vikinglerin) çizgili sancaklarını farkettim. Çiftliğin atlarını koşup, Byrhtnoth'un ardın-

dan gittik. Düşman görününce, silahları paylaştık ve birçok el kalkanların ve demirlerin nasıl kullanıldığını öğrendi. Nehrin karşı yakasına, Vikinglerin bir elçisi, altın bileziklerden haraç istedi ve efendimiz eskimiş kılıçlarla ödeyeceği karşılığını verdi. Nehrin kabarıklığı iki ordu arasındaydı. Savaştan çekiniyorduk ve onu arzu ediyorduk, çünkü kaçınılmazdı. Werferth hemen sağımdaydı ve bir Norveç okunun onu bulmasına ramak kaldı.

Werferth, çekingen, söze karıştı:

- Oku sen kalkanınla parçaladın baba.

Aidan sürdürdü:

- İçimizden üç kişi köprüyü korudu. Gemiciler yaylandan geçmelerine izin vermemizi istediler. Byrhtnoth kabul etti. Savaşı arzuladığı için ve bizim yiğitliğimize olan inancının, paganları ürküteceğine güvendiği için böyle davrandı sanırım. Düşmanlar kalkanlarını doğrultarak nehri aştılar ve kıyıdaki otlara ayak bastılar. Göğüs göğüse çarpışma geldi ardından.

İnsanlar dikkatle onu izliyordu. Aidan'ın sıraladığı olayları anımsıyorlardı ve sanki yeni anlarmış gibi görünüyorlardı, bir ses sözcüklerle çarparken. Gün doğduğundan beri, İngiltere ve gelecekteki engin imparatorluğu için savaşmışlardı ve bundan haberleri yoktu. Babasını iyi tanıyan Werferth, bu ağırbaşlı söylevin ardında bir şeylerin gizlendiğinden kuşkulanmaya başladı.

Aidan sürdürdü:

- Az sayıda kaçan oldu, onlar halkın yüzkarası olacak. Burada kalan bizler arasında, bir Norveçli öldürmemiş tek kişi yok. Byrhtnoth öldüğünde, ben yanıbaşındaydım. Tanrı'ya günâhlarını bağışlaması için yakarmadı, çünkü her insanın günâhkâr olduğunu biliyordu. Ona yeryüzünde kendine verdiği mutlu günler için, özellikle son savaştığımız gün için şükretti. Bizlere bir şey kalıyor, ölümüne tanıklığı hak etmeliyiz, bu büyük günün öteki ölümleri ve kahramanlıkları gi-

bi. Bunun için en uygun yolun hangisi olduğunu biliyorum. Kestirmeden gidip, köye Vikinglerden önce varacağız. Yolun iki yanında pusuya yatıp, onları oklarla karşılayacağız. Uzun savaş bizi bitkin düşürmüştü, sizi buraya yorgunluk atasınız diye getirdim.

Ayağa kalkmıştı, uzun ve dik Sakson gövdesiyle dikiliyordu.

- Ya sonra ne olacak? diye sordu, grubun en genci.

- Sonra bizi öldürecekler. Efendimizin ardından sağ kalmamız yakışık almaz. Bu sabah o komuta ediyordu; şimdi de ben. Aramızda bir korkağın olmasını hoşgöremem. Sözüm bu kadar.

Adamlar yavaş yavaş ayaklandılar. Biri yakındı.

- On kişiyiz, Aidan, dedi en genç olanı.

Aidan, her zamanki sesiyle sürdürdü:

- Dokuz olacağız. Werferth, oğlum, şimdi sana sesleniyorum. Sana buyuracağımı kolay bir şey değil. Tek başına gitmeli, bizi terketmelisin. Bu günün insanların belleklerinde yaşayıp gitmesi için, kavgadan vazgeçmelisin. Bunu saklayabilecek tek kişi sensin. Sen ozansın, şairsin.

Werferth diz çöktü. Babası bu sözlerle ilk kez konuşuyordu ona. Kesik kesik bir sesle:

- Baba, kaçan öteki sefiller gibi, oğluna da korkak denmesini ister misin? dedi.

Aidan yanıtladı:

- Korkak olmadığını kanıtladın. Biz canımızı vererek, sen anısını zaman içinde saklayarak Byrhtnoth'a görevimizi yerine getireceğiz.

Ötekilere dönerek konuştu:

- Şimdi ormanı geçeceğiz. Son oku da savurduktan sonra, kalkanları dalaşa atıp, kılıçları çekeceğiz.

Werferth, günün ve yaprakların yarı gölgesinde kaybolduşlarını gördü, ama dudakları bir dize bulmuştu bile.

DÜŞMAN OLAYI

YILLAR boyu kaçış ve bekleyişten sonra düşman artık evimdeydi. Penceremden, güç bela çetin yamacı tırmandığını gördüm. Bir bastona tutunuyordu, yaşlı ellerinde bir silah değil, bir dayanak olabilecek kaba bir baston. Beklediğimi duyunca kaygılandım: kapının hafif tıklaması. Özlemle elyazmalarıma, yarım kalan karalamalarıma, Grekçe bilmediğim için boş yere bende duran Artemidores'in düşler üzerine yazdığı kitaba göz attım. Bir gün daha geçti, diye düşündüm. Bir süre anahtarla didiştim. Adamın yıkılmasından korktum, ama birkaç kararsız adım attı, bir daha hiç görmediğim bastonunu bıraktı ve bitkin, yatağımın üzerine yığıldı. Korkum sık sık imgelemeye çalışmıştı, ama ancak o zaman neredeyse bir kardeş gibi Lincoln'un son portresine benzediğini farkettim. Öğleden sonra saat dörde geliyordu.

Beni duyması için üzerine eğildim.

- İnsan yılların yalnız kendini etkilediğini sanıyor, ama başkaları için de geçiyor yıllar. Sonunda burada karşı karşı-

ya geliyoruz ve bir zamanlar olanların bir anlamı kalmadığını görüyoruz.

Ben konuşurken, paltosunun düğmelerini çözmüştü. Sağ eli ceketinin iç cebindeydi. Bir şey bana doğrulmuştu ve bunun bir tabanca olduğunu sezdim.

Kararlı bir sesle bana seslendi:

- Evinize girebilmek için, acımaya başvurdum. Artık elimdesiniz ve ben bağışlayıcı değilim.

Birkaç söz etmeyi denedim. Güçlü bir adam değilim, beni yalnız sözcükler kurtarabilirdi.

- Uzun zaman önce bir çocuğa kötü davrandığım doğru, ama artık ne siz o çocuksunuz, ne de ben o kaçık. Ayrıca, öc de bağışlama kadar kurumlu ve gülünçtür, demeyi başardım.

- Artık o çocuk olmadığım için sizi öldürmem gerekiyor zaten, diye karşılık verdi. Bu bir öc değil, bir adalet eylemi olacak. Borges, sizin benim sizi öldürmemi önlemek için uydurduğunuz bahaneler, duyduğunuz dehşetin yarattığı düzenlerdir. Artık yapacak hiçbir şeyiniz kalmadı.

- Bir şey daha yapabilirim, diye yanıtladım.

- Nedir o? diye sordu.

- Uyanabilirim.

Öyle de yaptım.

Gecenin Öyküsü

Historia de la Noche

1977

Biri

Belh, Nişapur, İskenderiye; adın önemi yok. Bir kapalı çarşı, bir meyhane, örtülü yüksek görülüklerle çevrili bir avlu, kuşakların çehrelerini yinelemiş bir nehir imgeleyebiliriz. Tozlu bir bahçe de imgeleyebiliriz, çünkü çöl pek uzakta değil. Bir daire oluşmuş ve bir adam konuşuyor. Büyük sarığı, cin gibi gözleri, zeytin rengine çalan teni ve harikalar sıralayan buruk sesi sökmek hakkı bize tanınmadı (krallıklar ve yüzyıllar çoktur). O da bizi görmüyor; aşırı kalabalığız. İlk şeyh ile ceylanın veya takma adı Denizci Sinbad olan şu Odysseus'un öyküsünü anlatıyor.

Adam konuşuyor ve elini kolunu oynatıyor. İskender'in sabahladığı geceler oyalanmak için çevresine topladığı gece rapsodlarından biri olduğunu, *confabulatores nocturni* soyundan geldiğini bilmiyor adam (başkaları bilecek). Bizim iyilik perimiz olduğunu bilmiyor adam (asla da öğrenemeyecek). Birkaç kişi ve birkaç sikke için konuştuğunu sanıyor ve yitmiş bir geçmişte *1001 Gece Masalları*'nı dokuyor.

KAPLAN

SAĞLAM parmaklıkların öte yanında, zarif ve ölümcül, sonsuz bir içgücüyle yüklü gidip geliyordu ve biz hepimiz ona bakıyorduk. Bu sabah Palermo'daki kaplandı ve Doğu Kaplanı ve Blake'in ve Hugo'nun kaplanı ve Shere Khan idi, şimdiki ve gelecekteki kaplanlardı ve aynı zamanda arketip kaplandı, çünkü onun durumunda, birey bütün cinsi yansıtır. Biz kan dökücü ve güzel olduğunu düşünüyorduk. Norah, küçük bir kız, "Aşk için yaratılmış" dedi.

Bir Not

Yirmi yıllık çalışma ve tuhaf serüvenden sonra, Laertesoğlu Odysseus İthaka'sına döner. Demir kılıçla ve yayla haklı öcünü alır. Dehşet ve hayretler içinde kalan Penelopeia onu tanıma cesareti gösteremez ve sınamak için ikisinin, yalnız ikisinin paylaştıkları bir gizeme anıştırmada bulunur: işlendiği zeytin ağacı yere bağladığı için hiçbir ölümlünün kımıldatamadığı evlilik döşekleri. Odysseus'un yirmi üçüncü bölümünde okuduğumuz öykü böyledir.

Homeros, her şeyin dolambaçlı bir şekilde söylenmesi gerektiğini bilmiyor değildi. Doğal dilleri düş olan Grekleri de bilmiyor değillerdi. Ağaçtan evlilik döşeği masalı bir çeşit eğretilemedir. Kraliçe yabancının kral olduğunu anladı, onun gözlerinde kendini gördüğü zaman, aşkında Odysseus'un aşkı onu bulduğu zaman.

HÜKÜMLÜ

ÇAKIŞAN caddelerden biri Andes veya San Juan veya Bermejo olabilir; hepsi bir. Günbatımının devinimsizliğinde Ezequiel Tabares bekliyor. Bulunduğu sokak köşesinden, kimsenin dikkatini çekmeden, sokağın ortasında kalan *conventillo*nun açık kapısını gözleyebilir. Sabırsızlık etmiyor, ama arada bir kaldırım değiştiriyor ve hep aynı ücretlinin, boğazını yakmayan ve birkaç kuruşa satın aldığı ardıç içkisini sunduğu tenha dükkâna giriyor. Sonra, yerine dönüyor. Chengo'nun, Matilde'yi elinden alan Chengo'nun çıkmakta gecikmeyeceğini biliyor. Sağ eliyle, kruvaze ceketinin altında, kol deliğinde taşıdığı bıçağın kabartısına hafifçe değiyor. Uzun zamandır kadını anımsamıyor; yalnız ötekini düşünüyor. Alçak evlerin yoksul varlığını hissediyor: tel kafesli pencereler, balkonlar, döşeme taşlı veya toprak avlular. Adam bunları görmeyi sürdürüyor. Kendi farkına varmadan, Buenos Aires, gürültüyle açan bir bitki gibi, çevresini sardı. Yeni evleri ve koca kaba otobüsleri görmüyor - görmek ona yasak-. İnsanlar içinden geçiyorlar ve o bilmi-

yor. Bir ceza çektiğini de bilmiyor. İçini kin kaplıyor.

Bugün, on üç haziran bin dokuz yüz yetmiş yedi günü, bin sekiz yüz doksan yılının birkaç dakikasına hükümlü ölü kabadayı Ezequiel Tabares'in sağ elinin parmakları, sonsuz bir akşamda olanaksız bir bıçağa hafifçe değiyor.

At

Başlangıçtan beri bekleyen ova. Son şeftali ağaçlarının ötesinde, sulara yakın, gözleri uykulu büyük bir at, sabahı doldurur gibi. Bir İran minyatüründeki gibi boynu bir yay çiziyor, yelesi ve kuyruğu burgaç burgaç. Duruşu dik ve güvenli, yapısı uzun eğrilerden oluşuyor. Chaucer'ın tuhaf dizesini anımsıyorum: *a very horsely horse*. Hiçbir şeyle karşılaştırılamaz ve yakında değil, ama çok uzun boylu olduğu belli.

Şimdiden öğle olmasından başka bir şey yok.

At burada ve şimdide, ama onda farklı bir şey var, çünkü aynı zamanda Makedonyalı İskender'in düşündeki bir at o.

Rakam

La Cifra

1981

KİTABIN EYLEMİ

KÜTÜPHANENİN bütün kitapları içinde, Arapça yazılmış, bir askerin birkaç kuruş karşılığında Alcana de Toledo'da satın almış olduğu ve Doğu dilleri uzmanlarının tanımadıkları veya yalnızca İspanyolca değişkesini bildikleri bir kitap vardı. Bu kitap büyülüydü ve kahince bir üslûpla bir adamın elli yaşından, 1614'teki ölümüne dek yaptıklarını ve söylediklerini anlatıyordu.

Bu kitabı bulma şansı kimseye tanınmayacak, çünkü altıncı bölümde okunabileceği gibi, askerin kişisel dostları olan bir rahip ve bir berberin buyurdukları ünlü yangında yitip gitti.

Adam kitabı ellerine aldı ve okumadı, ama Arab'ın düşlediği yazgıyı titizlikle yerine getirdi ve yapmayı sürdürecek, çünkü serüveni bundan böyle toplumların uzun belleğinin bir parçasına dönüştü.

Bu düşlem gerçekte bir Tanrı'nın ardına düşen İslâmiyet'in alınyazısı ilkesinden veya bize o korkunç, Cehennem'i seçme gücünü tanıyan cüzi iradeden daha da şaşırtıcıdır.

UYKUSUZLUĞUN İKİ BİÇİMİ

UYKUSUZLUK nedir?

Soru retorik; yanıtını da çok iyi biliyorum.

Gecenin yüreğinde kaçınılmaz çan seslerinden çekinmek ve onların sayısını tutmaktır, yersiz bir büyüyle düzenli soluk almaya çabalamaktır, aniden dönen gövdenin ağırlığıdır, gözkapaklarının kasılmasıdır, kesinlikle uyanıklık olmayan ve yüksek ateşe benzeyen bir haldir, yıllar önce okunmuş paragraflardan parçalar söylemlemektir, başkaları uyurken yaşlanmaktan ötürü suçluluk duymaktır, uykuya dalmak isteyip de uykuya dalamamaktır, varolmanın ve varolmayı sürdürmenin korkunçluğudur, geleceği kuşkulu gün ağarmasıdır.

Uzun ömürlülük nedir?

Yetileri azalan bir insan gövdesinde olmanın dehşetidir, çelikten akrep ve yelkovanla değil, onluk yıllarla ölçülen bir uykusuzluktur, denizlerin ve piramitlerin, eski kitaplıkların ve hanedanların, Âdem'in gördüğü tan sökümlerinin ağırlığıdır, bedenime, tiksindiğim sesime, adıma, bir anılar alışkan-

lığına, işlemeyi beceremediğim İspanyolcaya, bilmediğim Latince özlemine hükümlü olduğumu bilmezden gelmemektir, ölüme dalmak isteyip de ölüme dalamamaktır, varolmak ve varolmayı sürdürmektir.

Düşsel Bir Öykü İçin Not

Wisconsin, Teksas veya Alabama'da çocuklar savaşçılık oynuyorlar ve taraflar Kuzey ve Güney'i temsil ediyorlar. Yenilginin, tantanalı zaferin haketmediği bir onur gizlediğini biliyorum (herkes biliyor), ama aynı zamanda, yüzyıldan fazla süren ve bütün bir kıtaya yayılan bu oyunun, günün birinde zamanı geçersiz kılacağını, ya da Pier Damiani'nin dediği gibi geçmişi değiştireceğini de canlandırabilirim.

Böylesine bir şey gerçekleşirse, oyunun belirsiz akışında Güney Kuzey'i aşağılarsa, bugün tüm ağırlığıyla geçmişe yönelecektir ve Lee'nin adamları 1863 Temmuzu'nun ilk günlerinde Gettysburg'da galip çıkacaklardır ve John Donne'ın eli ruhun göçleri üzerine yazdığı şiiri tamamlayabilecektir ve yaşlı *hidalgo* Alonso Quijano, Dulcinea'nın aşkını tanıyacaktır ve Hastings'in sekiz bin Saksonu, Norveçlileri ezdikleri gibi, Normanları da ezeceklerdir ve Pythagoras bir zamanlar Euphorbus'ken kuşandığı kalkanı Argos'un kemeraltında anımsamayacaktır.

YILLAR ona, fırsatı çıktıkça kullandığı, ama zahmeti göze almadan kolayca çeviremediği birkaç Guaranice sözcük bıraktı.

Öteki askerler onu benimsiyorlar, ama kimileri (hepsi değil) onda bir çeşit farklılık hissediyorlar, sanki sapkın ya da zındıkmış veya hastalıklıymış gibi.

Bu itilme canını yeni erlerin ilgisinden daha az sıkıyor.

İçkiye aşırı düşkün değil, ama her cumartesi günü biraz sarhoş oluyor.

Bir anlamda yalnızlığını dolduran *mate*ye alışkın.

Kadınlar artık ondan hoşlanmıyor, o da aranmıyor pek.

Dolores'de bir oğlu var. Uzun zamandır hiç haber almıyor, mektuplaşmayan bütün sıradan insanlar gibi.

Büyük söyleşilerin adamı değil, yine de hep aynı sözcüklerle, Junin'le San Carlos arasındaki uzun yürüyüşü anlatmaktan zevk alıyor. Belki de olayları unuttuğu ve sözcükleri ezbere bildiği için hep aynı sözcükleri kullanıyor. Yatağı yok. Kafasını eğerine yaslayıp uyuyor ve karabasanın ne olduğundan haberi yok.

Vicdanı rahat. Emirleri yerine getirmekle yetiniyor.

Şeflerinin güveninin tadını çıkarıyor.

Boğazkesen o.

Çölde gördüğü gün ağarmalarının hesabını kaçırmış.

Boğazların hesabını kaçırmış, ama ilkini ve yabanın yüzünü unutmayacak.

Asla rütbesi yükselmeyecek. Dikkati çekmemesi gerek.

Taşrasında, at terbiyecisiydi. Artık bir yaban atını bile zaptetmekten aciz, ama atları seviyor ve anlıyor.

Bir Yerlinin dostu o.

Bir Düş

İran'ın ıssız bir yerinde, alçak sayılabilecek, kapısız ve penceresiz taştan bir kule var. Tek odasında (tabanı topraktan ve daire biçiminde) tahta bir masa ve sıra bulunuyor. Bu döngüsel odada bana benzeyen bir adam anlamadığım bir yazıyla uzun bir şiir yazıyor, bir başka döngüsel hücrede bir şiir yazan bir adam üzerine, bir başka döngüsel hücrede bir şiir yazan bir adam üzerine, bir başka döngüsel hücrede... Sürecin sonu yok ve kimse tutsakların yazdıklarını okumayı başaramayacak.

NIHON

RUSSELL'IN sayfaları arasında, sonsuzluklarının bitimine kadar sayarak gitse de ölümsüz bir adamın erişemeyeceği engin sayılar öneren ve araştıran ve düşsel hanedanların rakam olarak İbrani alfabesi harflerini kullandıkları bütünlükler öğretisini, *Mengenlehre*'yi ayrımsadım. Bu nazik labirenti kavramama izin verilmedi.

Tanımlar, belitler, önermeler ve gerekçeler arasında, içlerinde yer ve zamanın da bulunduğu, bir sözcüğü söylemlediğimiz veya düşündüğümüz zaman, sonsuz ve anlaşılmaz dünyalarda sonsuz olguların aynı anda oluşması gibi sonsuz özniteliklere sahip olan Spinoza'nın sonsuz tözünü ayrımsadım. Bu hassas labirenti kavramama izin verilmedi.

Verlaine gibi, ayrımı renge yeğleyen dağlar arasında, anıştırmayı işleyip, abartmayı es geçen yazıda, su ve taşın ottan daha az önem taşımadığı bahçelerde, asla bir kaplan görmemelerine karşın bize neredeyse arketipini verenlerin boyadıkları kaplanlarda, onur yolu *bushido*'da, köprüler, sabahlar ve tapınaklar arasında kılıçlara duyulan özlemde, ne-

redeyse sessizlik olan bir musikide, yığınlarının bas seslerinde yüzeyini ayrımsadım senin ey Japonya. Bu hassas labirenti...

1870 yılına doğ[illegible]u, asla bir kapı, bronzdan bir kapı tokmağı ya da bir pencere görmemiş *pampa* Yerlileri Junin kışlasına geldiler. Manhattan'ın bize göründüğü gibi, onlara da çok şaşırtıcı gelen bu nesnelere baktılar ve dokundular, sonra gerisingeri çöllerine döndüler.

Shakespeare Belleği

La Memoria de Shakespeare

1984

25 Ağustos 1983

Küçük istasyonun saatinde gece on biri geçtiğini gördüm. Otele kadar yürüyerek gittim. Daha önce de olduğu gibi, çok tanıdık yerlerin bize esinlediği boyun eğme ve yatışma duygusuna kapıldım. Geniş giriş kapısı açıktı; kır eviyse karanlığa gömülmüştü. Dalanda soluk aynalar salondaki bitkileri tekrarlıyorlardı. Garip bir şekilde, patron beni tanımadı ve kayıt defterini uzattı. Altlığa bağlanmış dolmakalemi elime aldım, bronzdan mürekkep hokkasına batırdım ve açık defterin üzerine eğilirken, o gecenin başıma getireceği birçok beklenmedik olaydan ilki ortaya çıktı. Benim adım, Jorge Luis Borges, orada yazılıydı ve mürekkep daha kurumamıştı.

- Odanıza çıkmış olduğunuzu sanıyordum, dedi patron.

Sonra bana iyice baktı ve düzeltti:

- Özür dilerim efendim. Öteki size öylesine benziyor ki, ama siz çok daha gençsiniz.

- Hangi odada kalıyor? diye sordum.

- 19 numarada, oldu yanıtı.

Korktuğum da buydu zaten.

Kalemi bıraktım ve koşarak merdivenleri tırmandım. 19 numaralı oda ikinci kattaydı ve içinde bir trabzanla, anımsıyorum, bir meydan bankının bulunduğu ıssız, yoksul bir avluya bakıyordu. Otelin en yüksek odasıydı. Direnci kırılan kapıyı açtım. Avizeyi söndürmemişlerdi. Acımasız ışığın altında kendimi gördüm. Dar pirinç yatakta sırtım dönük, daha yaşlı, zayıf ve çok soluk haliyle ben oradaydım, gözler yüksek alçıdan silmelerde yitip gitmiş. Ses bana geldi. Tam olarak benimki değildi; sanırım anılarımda duymuş olduğum sevimsiz ve renksiz sesti.

- Ne tuhaf, dedi, hem ikiyiz, hem de bir. Ama düşlerde hiçbir şey tuhaf değildir.

- Yani hepsi bir düş mü? diye sordum ürkerek.

- Evet, kuşkusuz, benim son düşüm.

Eliyle, ışığın düştüğü masanın mermeri üstündeki kapaklı boş şişeyi gösterdi.

- Yine de bu geceye varabilmek için daha çok düş görmen gerekecek. Senin için hangi tarih bugün?

- Tam bilmiyorum, diye yanıtladım şaşkınlıkla. Ama dün altmış bir yaşını doldurdum.

- Uyanıklığın bu geceye vardığı zaman, dün seksen dört yaşını doldurmuş olacaksın. Bugün 25 Ağustos 1983.

- Bunca yıl beklemem gerekecek daha, diye mırıldandım.

- Benim için pek zaman kalmadı artık, dedi aniden.

- Az sonra ölebilirim, bilmediğimde yitebilirim ve benzerle düşlemeyi sürdürüyorum. Aynaların ve Stevenson'un bana verdiği yıpranmış izlek.

Stevenson'ı çağrıştırmanın bilgiçlik taslama değil, bir veda olduğunu anladım. Ben oydum ve anlıyordum. En coşku dolu anlar, Shakespeare olmak ve unutulmaz cümleler yazmak için yeterli değildir.

- Bunun başına geleceğini biliyordum, dedim onu oyala-

mak için. Yıllar önce yine aynı yerde, aşağı kattaki odaların birinde, bu intiharın öyküsünün müsveddesine başlamıştık.

- Evet, diye yanıtladı ağır ağır, anılarını toparlamak istermişçesine. Ama bağlantıyı kuramıyorum. O müsveddede Adrogué'ye yapılan bir yolculuktan sözetmiştim ve Las Delicias otelinde, ötekilere en uzak 19 numaralı odaya çıkmıştım. Orada da intihar etmiştim.

- İşte bu yüzden buradayım ben, dedim.

- Burada mı? Hep buradayız biz. Burada, Maipú Sokağındaki evde seni düşlüyorum. Burada bir zamanlar anneye ait olan odada gidiyorum ben.

- Anneye ait olan, diye yineledim, anlamayı içim istemeyerek. Ben seni avlunun üstündeki 19 numaralı odada düşlüyorum.

- Kim kimi düşlüyor? Ben seni düşlediğimi biliyorum, ama bunun beni düşlediğini bilmiyorum. Adrogué'deki otel yıllar önce, belki yirmi, hatta otuz yıl önce yıkıldı. Kim bilir?

- Düş gören benim, diye karşılık verdim, biraz meydan okuyarak.

- En önemli işin, düş gören bir tek adamın mı, yoksa birbirlerini düşleyen iki adamın mı varolduğunu açığa kavuşturmak olduğunu anlamıyorsun.

- Ben Borges'im, senin adını kayıt defterinde görüp odaya çıkan.

Borges benim ve Maipú Sokağında ölüm döşeğindeyim.

Bir sessizlik oldu, sonra öteki bana:

- Hadi kanıtlamayı deneyelim, dedi. Yaşamımızın en korkunç anı hangisiydi?

Ona doğru eğildim ve ikimiz aynı anda konuştuk. İkimizin de yalan söylediğini biliyorum.

Zayıf bir gülümseme yaşlanmış çehreyi aydınlattı. Bu gülümsemenin bir anlamda benimkini yansıttığını sezdim.

- Yalan söyledik, dedi bana, çünkü kendimizi tek değil,

iki kişi duyuyoruz. Gerçek olan hem iki, hem de tek olduğumuzdur.

Bu konuşma beni kızdırıyordu. Bunu belirtip, sordum:

- Ya sen, 1983'teki, önümde kalan yıllar hakkında bana bir şeyler anlatmayacak mısın?

- Ne anlatabilirim sana, zavallı Borges? Artık alıştığın uğursuzluklar tekrarlanacak. Bu evde tek başına kalacaksın. Harfsiz kitaplara ve Swedenborg'un çerçeveli kabartmasına ve üzerinde Birleşikler'in Haçı bulunan tahta tepsiye dokunacaksın. Körlük karanlık değil, yalnızlığın bir biçimidir. İzlanda'ya yeniden gideceksin.

- Ey İzlanda! Ey denizler İzlandası!

- Roma'da adı, herkesinki gibi, suya yazılı olan Keats'in dizelerini tekrarlayacaksın.

- Roma'ya hiç gitmedim.

- Daha başka şeyler de var. En iyi şiirimizi yazacaksın, bir ağıt olacak.

- Onun ölümüne mi? dedim. Adı söyleme yürekliliği gösteremedim.

- Hayır. O senden daha çok yaşayacak.

Bir süre sessiz kaldık. Sonra sürdürdü:

- Uzun zaman düşlediğimiz kitabı yazacaksın. 1979 yılına doğru, sözde yapıtının bir dizi müsveddeden, çeşitli müsveddelerden öte bir şey olmadığını anlayacaksın ve saçma ve boşinançlara dayanan dev eserini yazma eğiliminden vazgeçeceksin. Goethe'nin *Faust*'unun, *Salammbô*'nun, *Ulysses*'in esinlediği boşinançtan söz ediyorum. İnanılmaz bir şekilde bir sürü sayfa doldurdum.

- Sonunda da başarısızlığa uğradığının farkına vardın.

- Daha da beter. Sözcüğün bunaltıcı yolunda ustalıklı bir eser olduğunu kavradım. İyi amaçların ilk sayfalardan ileri gitmiyordu; ötekilerdeyse labirentler, bıçaklar, kendine bir imge yaratan adam, kendine gerçek adamı yaratan yansı, ge-

celerin kaplanı, kanların döküldüğü savaşlar, kör ve uğursuz Juan Murana, Macedonio'nun sesi, ölülerin tırnaklarından yapılma gemi, öğle sonralarında tekrar edilen eski İngilizce vardı.

- Bu müze bana pek bildik geliyor, diye belirttim ironiyle.

- Ayrıca sahte anılar, simgelerin ikili oyunu, uzun sıralamalar, yavanlığın iyi kullanımı, eleştirmenlerin sevinçle bulguladıkları kusurlu simetriler, her zaman uydurma olmayan alıntılar.

- Bu kitabı yayınladın mı?

- Pek inanç duymadan, belki ateşe atarak yoketmek gibi içler acısı bir amaçla oyalandım. Madrid'de bir takma ad altında yayımlayarak noktaladım. Etrafta, kusuru Borges olmamak ve örneğinin yalnız dış görünümünü yineleyen, Borges'in beceriksiz bir Borges taklidinden sözediliyor.

- Bu beni hiç şaşırtmadı, dedim. Her yazar kendinin en az akıllı izleyicisi olur çıkar sonunda.

- Bu kitap, beni bu geceye getiren gezintilerden biriydi. Ötekilere gelince... İhtiyarlığın alçaltması, her günü çoktan yaşamış olma inancı...

- O kitabı yazmayacağım, dedim.

- Yazacaksın. Şu anda şimdiki zaman olan benim sözcüklerim, ağzımdan çıkar çıkmaz bir düşün belleği olacaklar.

Kesin tonu beni rahatsız etti, derslerimde kullandığımdan farklı değildi kuşkusuz. Böylesine birbirimize benzememiz ve ölümün yakınlığının ona sağladığı cezasız kalma fırsatını kullanması beni rahatsız etti. Karşılık vermek istedim.

- Bu kadar emin misin öleceğinden?

- Evet, diye yanıtladı. Asla duymadığım bir yumuşaklık ve bir yatışma hissediyorum. İletebilmem olanaksız. Bütün sözler paylaşılmış bir deneyim gerektirir. Sana bir şeyler söyledikçe bu denli rahatsız görünmen niye?

- Çünkü aşırı derecede birbirimize benziyoruz. Benimki-

nin karikatürü olan çehrenden nefret ediyorum, Benimkinin taklidi olan sesinden nefret ediyorum, benim olan dokunaklı sözdiziminden nefret ediyorum.

- Ben de, dedi öteki. İşte bu yüzden çareyi intihar etmekte buldum.

Kır evinin damında bir kuş öttü.

- Bu sonuncusu, dedi öteki.

Bir el hareketiyle beni yanına çağırdı. Eli benimkini aradı. Geri çektim; ikisinin birbirine karışacağından korktum.

- Stoacılar yaşamdan yakınmamız gerektiğini öğretirler; zındanın kapısı açıktır. Hep böyle anladım, ama tembellik ve tabansızlık asla yakamı bırakmadı. Birkaç gün önce öğleyin La Plata'da Aeneid'in VI. Kitabı üzerine bir konuşma yapıyordum. Altı ölçülü bir dizeyi vurgulaya vurgulaya söylerken, yolumun hangisi olduğunu anladım ansızın. Bu kararı verdim. O andan sonra, kendimi yara almaz hissetmeye başladım. Benim yazgım senin olacak, Latince ve Vergilius'un orta yerinde ani açınlama gelecek sana da ve o zaman iki ayrı zamanda ve iki ayrı yerde geçen bu garip kahince söyleşiyi bütünüyle unutmuş olacaksın. Uykuna döndüğünde sen benim yerimde bulunacaksın ve sen de benim düşüm olacaksın.

- Unutmayacağım ve yarın kâğıda dökeceğim.

- Belleğinin derinliklerinde, düşlerin gelgitinin altında kalacak. Yazacağın zaman da, düşsel bir öykü ördüğüne inanacaksın. Yarın olmayacak, yine de senin önünde uzun yıllar var.

Konuşması durdu, ölmüş olduğunu anladım.

Bir anlamda, ben de onunla birlikte öldüm; iç sıkıntısıyla yastığın üzerine eğildiğimde kimse kalmamıştı bile.

Odadan kaçtım. Dışarda ne avlu, ne mermer merdivenler, ne sessiz büyük ev, ne okaliptüs ağaçları, ne heykeller, ne küçük meydan, ne çeşmeler, ne de Adrogué köyündeki kır evinin demir parmaklıklı giriş kapısı vardı.

Dışarıda beni başka düşler bekliyordu.

Mavi Kaplanlar

Blake'in ünlü bir sayfası kaplanı ışıldayan bir ateş ve Kötü'nün arketipi diye betimler; ben, onu korkunç zarifliğin bir simgesi diye tanımlayan Chesterton'un cümlesini yeğliyorum. Buna karşın, kaplanın, yüzyıllardır insan imgelemini kurcalayıp duran şu biçimin özü olabilecek bir tek sözcük yoktur. Kaplan beni her zaman çekmiştir. Daha çocukken, Hayvanat Bahçesi'nde yalnız bir kafesin önünde takılıp kalırdım: ötekiler beni hiç ilgilendirmezdi. Ansiklopedileri ve Hayat Bilgisi kitaplarını içerdikleri kaplan resimlerine göre değerlendirirdim. *Jungle Books* bana açınlandığında, Shere Khan'ın, kaplanın, kahramanın düşmanı olduğunu öğrenmek hiç de hoşuma gitmedi. O zamandan beri, bu garip sevgi asla peşimi bırakmadı. Çelişkili avcı olma isteğimden ve sıradan insanca değişimlerden yara almadan çıktı. Az zaman önce -tarih bana uzak gibi geliyor, aslında değil- Lahor Üniversitesi'ndeki günlük görevlerimle sakin bir şekilde yaşayıp gidiyordum. Batı ve Doğu mantığı profesörüyüm ve pazar günlerimi Spinoza'nın eserleri üzerine bir seminere adıyo-

rum. İskoçyalı olduğumu eklemeliyim; yani beni Aberdeen'den Pencap'a kaplan sevgisi getirdi. Yaşamımın akışı çok sıradandı, düşlerim hep kaplanlarla doluydu. (Şimdiyse başka biçimlerle dolu.)

Bana bugün çok uzaklarda kalmış gibi gelen bu olayları birçok kereler anlattım, ama itirafımın gereği, bir kez de burada tekrarlıyorum.

1904 yılının sonuna doğru, Ganj'ın delta bölgesinde, cinsin mavi bir türünün keşfedildiğini okudum. Daha sonra da telgraflar, bildik çelişkiler ve karşıtlıklarla, haberi doğruladılar. Eski aşkım yeniden alevlendi. Renk adlarındaki alışılagelen belirsizliği gözönüne alarak, bir yanlışlıktan şüphelendim. İzlanda dilinde, Etiyopya'nın adının "Baland" olduğunu, bunun da hem Mavi Toprak, hem de Kara Toprak anlamı taşıdığını anımsadım. Mavi kaplan pekâlâ kara panter olabilirdi. Çizgilerden ve Londra basınında çıkan, besbelli uydurma, gümüş şeritli mavi kaplan resminden hiç söz edilmiyordu. Çizim bana gerçekten çok, bir armayı andırıyordu. Bir düşte, asla görmediğim ve anlatacak uygun bir sözcük bulamadığım bir mavilikte kaplanlar gördüm. Hemen hemen siyah olduklarını biliyorum, ama bu özel durum, tüm ayrıntıları kestirmemiz için yeterli değil.

Aylar sonra, bir meslekdaşım bana, Ganj'ın çok uzak bir köyünde, mavi kaplanlardan sözedildiğini söyledi. Bu haber beni şaşırtmadı değil, çünkü bu yörede kaplanlara az rastlandığını biliyorum. Yeniden mavi kaplanı düşledim, görkemli gölgesini kumlu toprağa yansıtarak ilerliyordu. Bu köye doğru -daha ilerde aydınlatmayı deneyeceğim nedenlerden ötürü adını söylemekten kaçınıyorum- bir yolculuğa girişmek için tatili fırsat bildim.

Yağmur mevsiminin sonunda oraya vardım. Köy, bana yüksekten çok, geniş gibi görünen bir tepenin eteğine sığınmıştı; koyu kahverengi bir cengelle çevrilmiş ve tehdit edil-

mişti. Serüvenimdeki bu küçük köy Kipling'in sayfalarından birinden çıkmadır kuşkusuz, çünkü bu sayfalar bütün Hindistan'ı ve bir anlamda da bütün dünyayı içerirler. Sazdan nazlı köprülerin üzerinden aştığı hendeğin kulübeleri ancak koruduğunu aktarmam yeterli herhalde. Güneyde bataklıklar ve çeltik tarlaları, adını asla öğrenemediğim çamurlu bir nehrin aktığı çökük bir arazi, sonra yeniden cengel uzanıyordu.

Ahali, Hindu dinindendi. Öngördüğüm bu olgu pek hoşuma gitmedi. Her ne kadar İslâmiyet, biliyorum, Yahudilik'ten kaynaklanan inançların en yoksuluysa da, Müslümanlarla hep daha iyi anlaşmışımdır.

Hindistan'ın insanlarla kaynadığını hissederiz; köyde hissettiğimse ormanın kaynadığı ve neredeyse kulübelerin ta diplerine kadar girdiğiydi. Gün bunaltıcıydı ve geceler serinlik getirmiyordu.

Yaşlılar beni hoş karşıladılar ve onlarla belirsiz saygı gösterilerinden oluşan bir söyleşiye koyuldum. Yerin yoksulluğundan daha önce sözettim, ama her insanın, vatanının eşsiz bir şey barındırdığı düşüncesiyle hareket ettiğini de biliyorum. Kirli evleri ve bunlardan daha az pis olmayan yiyecekleri inceledim ve bu bölgenin ününün Lahor'a dek yayıldığını söyledim. Adamların yüzleri değişti; o zaman gaf yaptığımı ve bunu bir an önce onarmam gerektiğini sezdim. Bir yabancıyla asla paylaşmayacakları bir gizleri olduğunu kavradım. Belki de Mavi Kaplan'ı kutlu sayıyorlardı ve benim atak sözlerimin saygısızlık ettiği derin bir bağlılık duyuyorlardı.

Ertesi günü bekledim. Pirinç tüketilip, çay içildikten sonra konuyu açtım yeniden. Önceki günün sakarlığına karşın, ne olduğunu anlamadım, anlayamadım. Hepsi bana şaşkınlıkla, nerdeyse korkuyla bakıyorlardı, ama onlara garip postlu yırtıcı hayvanı yakalamak amacını güttüğümü söyleyince, beni rahatlayarak dinlediler. Biri kaplanı cengelin ucunda gördüğünü söyledi.

Beni geceyarısı uyandırdılar. Oğlanın biri, bir keçinin ağıldan kaçtığını ve ardına düşünce de, nehrin öte yakasında mavi kaplanı gördüğünü bildirdi. Yeniayın ışığında renginin tam olarak seçilemeyeceğini düşündüm, ama hepsi anlatılanı doğruladılar ve o zamana kadar hiç konuşmayan biri kendinin de gördüğünü açıkladı. Tüfeklerle dışarı çıktık ve cengelin karanlığında yitip giden koca bir kedi gördüm, ya da gördüğümü sandım. Keçiyi bulamadılar, ama onu götürenin benim mavi kaplanım olmaması da pekâlâ mümkündü. Coşkuyla bana birçok izi işaret ettiler, doğal olarak bunlar hiçbir şeyi kanıtlamıyordu.

Böyle geçen birçok geceden sonra, bu uydurma alarmların bir görenek oluşturduğunu anladım. Daniel Defoe gibi, bu yerin adamları duruma uygun izler icat etmekte çok ustaydılar. Kaplan herhangi bir zaman, Güney'deki çeltik tarlalarında veya Kuzey'deki bataklıklarda ortaya çıkabiliyordu, ama çok geçmeden gözleyicilerin kuşku verici bir düzen içinde sıralandıklarını farkettim. Benim varışım, hiç değişmeksizin kaplanın tam kaçtığı ana denk geliyordu. Her zaman bana bir işaret ve birkaç tahribat gösteriyorlardı, ama sonuçta sıkılı bir insan yumruğu bu kaplan izlerinin sahtesini bırakabilir. Bazen gerçekten ölü bir köpek gördüm. Bir dolunay gecesi, tuzak yemi olarak bir keçi kullandık, ama gün ağarıncaya dek boş yere bekledik durduk. Başlangıçta, bu günlük masalların, bana yiyecek sattıkları ve bazı ev işlerimi yaptıkları için, kalmamdan hoşnut olan köy sakinlerinin, bu süreyi uzatmak amacıyla düzenledikleri bir plana uyduğunu düşündüm. Bu varsayımı doğrulamak için, onlara kaplanı daha aşağıdaki bir yörede aramaya niyetli olduğumu açtım. Hep bir ağızdan kararımı onaylamaları beni şaşırttı. Yine de, ortada bir giz olduğu ve hepsinin benden çekindiği inancını sürdürdüm.

Eteğinde köyün kurulu olduğu ağaçlı tepenin pek yüksek

olmadığını daha önce belirtmiştim; bir yayla budamıştı onu. Öte yanda, Batı ve Kuzey'e doğru, cengel sürüp gidiyordu. Tepenin yokuşu pek dik olmadığından, bir gün öğleden sonra tırmanmayı önerdim. Saf sözcüklerim onları büyük acıya boğdu. İçlerinden biri, yamacın çok sarp olduğunu haykırdı. En yaşlıları, büyük bir ciddiyetle, tasarımın gerçekleşmesinin olanaksızlığını belirtti. Tepenin doruğu kutsaldı, büyülü engeller ulaşımı yasaklıyorlardı. Ayak basma yürekliliğini gösteren ölümlülerse, kendilerini Tanrı'yı görme ve deli ya da kör olma tehlikesine atıyorlardı.

Üstelemedim, ama gece herkes uykudayken, kulübeden dışarı sızdım ve ses çıkarmadan kolay yokuşu tırmandım. Yol yoktu ve çalılar beni engelledi.

Ay ufuktaydı. Büyük bir dikkatle, sanki günün önemli, günlerimin en önemlisi olacağını sezmiş gibi, her şeyi büyük bir dikkatle gözledim. Sık yaprakların bazen nerdeyse siyaha kaçan koyu tonlarını hâlâ anımsıyorum. Ayın parlaklığı solgundu ve ormanlarla çevrili bu alanda hiçbir kuş ötmüyordu.

Yirmi otuz dakika süren tırmanıştan sonra, yaylanın toprağına ayak bastım. Eteğindeki boğucu köyden daha serin olduğunu düşlemem hiç de güç olmadı. Henüz doruğa değil, pek geniş sayılmayacak bir çeşit taraçaya ulaştığımı farkettim; cengel, dağın yamacında, tırmanmayı sürdürüyordu. Kendimi özgür hissettim, köydeki günlerim tutsaklıkmış gibi geliyordu. Köy sakinlerinin beni aldatmak istemelerinin önemi yoktu; bir anlamda daha birer çocuk oldukları duygusuna kapıldım.

Kaplana gelince... Tüm bu yoksunluklar merakımı ve inancımı körletmişti, ama kurulmuş makine gibi izleri aramayı sürdürüyordum.

Yer çatlak ve kumluydu. Pek derin olmayan ve başka birçok yarığa bölünerek dallanıp budaklanan yarıklardan birin-

de bir renk ayırt ettim. İnanılmaz bir şekilde, düşlerimdeki kaplanın mavisiydi. Aman Tanrım, keşke görmez olaydım. Dikkatle inceledim. Yarık hepsi aynı boyda, yuvarlak, kaygan ve küçük çaplı çakıltaşlarıyla doluydu. Düzenlilikleri onlara yapay bir hava veriyordu, fişe benziyorlardı.

Eğildim, elimi yarıktan içeri kaydırdım ve birkaç tanesini çıkardım. Çok hafif bir titreme duydum. Bir avuç taşı, içinde bir makas ve Allahabad haritası bulunan sağ cebime koydum. Hesapta olmayan bu iki nesne öykümde önemli bir yer tutuyorlar.

Kulübeye dönünce, ceketimi çıkardım, yatağa uzandım ve kaplanı düşlemeye başladım. Düşümde, yeniden hem kaplanını, hem de yayla taşlarının rengini gördüm. Tepedeki güneş yüzüme vurduğunda uyandım. Yataktan kalktım. Küçük makas ve harita, yuvarları almamda güçlük çıkarıyordu. Önce bir avuç dolusu çıkardım ve iki üç katının daha geride kaldığını hissettim. Bir çeşit gıdıklanma, çok hafif bir kıpırdanma elimi terletti. Açınca, içinde otuz kırk yuvar olduğunu gördüm. On taneden az aldığıma yemin edebilirdim. Elimdekileri masaya bırakıp, ötekilere uzandım. Çoğaldıklarını anlamak için saymama gerek kalmadı. Hepsini bir yığın halinde topladım ve tek tek saymaya kalkıştım.

Bu basit işlemin olanaksızlığı ortaya çıktı. Rasgele birini başparmağımla işaretparmağım arasına alıyor ve gözlerimi ayırmadan bakıyordum ve tek başına kaldığında çoğalıyordu. Ateşim var mı diye denetledikten sonra, aynı işe yeniden birçok kez başlıyordum. Edepsiz mucize tekrarlanıyordu. Ayaklarım ve göbeğim üşüyor, dizlerim titriyordu. Ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorum.

Hiç bakmadan yuvarları tek yığın halinde toparladım ve pencereden dışarı savurdum. Tuhaf bir rahatlamayla, sayılarının azaldığını hissettim. Vargücümle kapıyı kapattım ve yatağın üzerine yığıldım. Tam tamına olaydan önceki duru-

şuma dönmeye çabalayarak, her şeyin bir düşten öte olmadığına inandırmaya uğraştım. Yuvarları unutabilmek ve zamanı herhangi bir şekilde doldurmak amacıyla, Etika'nın sekiz tanımını ve yedi aksiyomunu ağır bir kesinlikle ve yüksek sesle tekrarladım. Bana yardımları dokundu mu bilmiyorum. Ansızın bir gürültü duyduğumda, bu şeytan kovmaca çalışmalarına iyice dalmıştım. İçgüdüsel olarak, kendi kendime konuştuğumu duymalarından korktum ve kapıyı açtım.

En yaşlıları, Bagvan Dass'dı. Bir saniyede, varlığı beni günlük yaşama geri getirir gibi oldu. Dışarı çıktık. Yuvarların kayboldukları umudunu taşıyordum, ama hâlâ orada, yere saçılmış duruyorlardı. Kaç taneydiler acaba?

İhtiyar önce onlara, sonra bana baktı.

- Bu taşlar buradan değil, yukarıdan geliyorlar, dedi kendininkine benzemeyen bir sesle.

- Öyle, diye karşılık verdim. Biraz meydan okuyarak, taşları yaylada bulduğumu ekledim, ama hemen ardından, açıklamada bulunmaktan utanç duydum. Bagvan Dass, bana pek aldırmadan, büyülenmişcesine gözlerini taşlardan alamıyordu. Toplamasını buyurdum. Kımıldamadı.

O zaman tabancamı çekip, yüksek sesle emri tekrarladığımı itiraf etmek çok canımı sıkıyor.

Bagvan Dass kemküm etti:

- Karna kurşun, ele mavi taştan iyidir.

- Ödleğin tekisin sen, dedim.

Sanırım ben de az ürkmüş değildim, yine de gözlerimi kapadım ve sol elimle, bir avuç taş topladım. Tabancayı tutmayı sürdürerek, öteki açık avuca bıraktım. Sayıları çok daha fazlaydı.

Pek farkına varmadan, yavaş yavaş bu dönüşümlere alışmıştım. Beni Bagvan Dass'ın çığlıklarından daha az şaşırttılar.

- Çoğalan taş bunlar. Şimdi çok sayıdalar, ama değişebi

lirler. Dolunay biçimindeler ve şu mavi renk yalnız düşlerde görülür. Babalarımın babaları güçlerinden söz ederken yalan söylemiyorlardı.

Bütün köy halkı çevremizi sarmıştı.

Kendimi bu harikaların büyüsel sahibi gibi hissettim. Genel ürküntü karşısında, yuvarları topluyor, havaya kaldırıyor, yere bırakıyor, ortalığa saçıyor, garip bir şekilde çoğaldıklarını veya azaldıklarını görüyordum.

Kalabalık, hayret ve dehşetle işitiyordu. Erkekler, karılarını bu mucizeye bakmaya zorluyorlardı. Biri gözlerini koluyla örtüyor, bir başkası gözkapaklarını sıkıyordu. Oyuncak diye elleyen mutlu bir çocuğun dışında, kimse yuvarlara dokunma cesaretini gösteremedi. O anda, bu kargaşanın büyüyü bozduğunu sezdim. Olabildiğince yuvarı topladım ve kulübeye döndüm.

Belki de, hâlâ sonu gelmeyen mutsuz bir dizinin ilki olan o günün geri kalanını unutmayı denedim. Kesin olan, anımsamadığımdır. Karanlık basarken, özlemle önceki günü düşündüm: özel bir mutluluk duymamıştım, çünkü ötekiler gibi, o gün de kaplan saplantısıyla yüklü geçmişti. Bu imgenin ardında barınmayı dilemiştim, dün güç dolu, bugün anlamsız. İşte o zaman, mavi kaplan bana Romalının, çok geçmeden Avustralya'da bulgulanan kara kuğusu kadar zararsız göründü.

Daha önce yazdığım notları gözden geçirirken, önemli bir yanılgıya düştüğümü farkettim. Haksız yere ruhbilimsel denen iyi ya da kötü edebiyatın verdiği alışkanlıkla yoldan çıkıp, buluşumu tarih sırasına göre düzenlemeye çalıştım. Yuvarların korkunç niteliği üzerinde durmam daha yerinde olurdu.

Bana ayda tek boynuzlu atların yaşadığı söylense, düşüncemi belirtirdim. Buna karşın, altı yedi tek boynuzlu atın ayda üç ettiği söylense, hemen bunun olanaksız olduğunu

doğrulardım. Üç artı birin dört ettiğini anlayana, bozuk paralarla veya parmaklarla, satranç piyonlarıyla veya kalemlerle kanıt gerekmez. Anlar, bu da yeterlidir. Başka bir sayı tasarlaması mümkün değildir. Kimi matematikçiler üç artı birin dörtle eşsöz olduğunu, dört demenin bir başka şekli olduğunu ileri sürerler... Yeryüzündeki bütün insanlar arasında, insan mantığının bu temel yasasına aykırı düşen yegâne nesneleri bulgulamak bana, ben Alexander Craigie'ye nasip oldu.

Başlangıçta, delirmekten korkuyordum, zamanla sanırım çıldırmayı yeğlerdim, çünkü kişisel sanrılarım, çölü evrenin başlıca bileşenlerinden birine dönüştüren bu korkunç kanıttan daha az önemliydi. Üç veya bir, iki veya ondört ederse, mantık çılgınlık olur.

Taşları düşleme alışkanlığı edinmem de bu döneme rastlar. Her gece düş görmüyor olmam, bana bir umut pırıltısı gibi geliyordu, ama bu da çok geçmeden dehşete dönüştü. Düş, üç aşağı beş yukarı hep aynıydı. Başı korkulu sonunun habercisiydi. Bir trabzan ve sarmal inen demir basamaklar, sonra dikine kesilen başka merdivenlere, demirci ocaklarına, ağır asma kilitlere, zındanlara, bataklıklara gömülen bir mahzen veya birçok mahzen. Özde, her zamanki yarıklarında taşlar, aynı anda hem Behemoth, hem Leviathan olan, Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın mantıksızlığını simgeleyen hayvanlardı. Titreyerek uyanıyordum ve taşları aynı yerde, çekmecenin içinde, değişmeye hazır buluyordum.

Köy sakinlerinin bana karşı tutumları değişmişti. Mavi kaplanlar diye adlandırdıkları yuvarlardaki tanrısallık biraz bana da bulaşmıştı, ama beni tepenin kutsallığına saygısızlık etmekle de suçluyorlardı. Gündüz ve gece, her an tanrılar beni cezalandırabilirlerdi. Ne bana saldırmaya, ne de eylemimi kınamaya cesaret ediyorlardı, ama hepsinin tehlikeli bir şekilde kölece davrandıklarını farkettim. Yuvarlarla oynayan çocuğu görmeye gitmedim. Zehirlenmekten veya sırtıma

bir hançer saplanmasından çekiniyordum. Bir sabah, tan sökümünden önce, köyden kaçtım. Herkesin beni kolladığını biliyordum ve kaçışım onları rahatlatacaktı. O ilk sabahtan sonra, bir daha kimse taşları görmek istememişti.

Lahor'a döndüm. Kesemde bir avuç yuvar bulunuyordu. Kitaplarımın yarattığı bildik ortam, aradığım yatışmayı sağlamadı bana. Bu gezegenin üstünde kinlendiğim bir köyün, cengelin, yaylayla dikenli eğimin, yaylanın üzerinde küçük yarıkların, yarıkların içinde de taşların varolduğunu biliyordum. Düşlerim birbirine benzemez bu şeyleri karıştırıyor ve çoğaltıyordu. Köy taşlardı, cengel bataklıktı, bataklık da cengel.

Dostlarımdan kaçıyordum. İnsan bilimini temelinden sarsan bu korkunç mucizeyi onlara gösterme dürtüsüne kapılmaktan çekiniyordum.

Çeşitli deneyimler yaptım. Yuvarlardan birine, haç şeklinde bir çentik attım. Bunu ötekilerin arasına sürdüm ve bir iki dönüşüm sonunda, yuvarların sayısı artmasına rağmen, kaybettim. Bir ucunu yay biçiminde törpülediğim bir başka yuvar da aynı şekilde kayboldu. Bir zımbayla, birinin ortasını delip deneyimi tekrarladım. Bir daha dönmemecesine kayboldu gitti. Ertesi gün, haçla işaretlenmiş yuvar, yoktaki yolculuğundan geri geldi. Taşları yutan, sonra da zamanla, birbiri ardına geri veren, akıl ermez yasalara veya insanlıkdışı bir isteme boyun eğen uzay, ne mene gizemli bir uzaydı acaba?

Matematiğin özünde de rastlanan aynı düzen arzusuyla, bu usa aykırı doğurgan taşların oluşturduğu matematiksel sapınçta arandım durdum. Önceden kestirilemeyen değişkelerine bir yasa bulmak istedim. Günlerimi ve gecelerimi, değişimlerin bir istatistiğini çıkarmaya adadım. Bu çalışmalardan, gereksiz bir sürü sayıyla yüklü, birçok defter sakladım. Yöntemim şöyleydi: Gözlerimle taneleri sayıp, not ediyordum. Sonra ikiye ayırıp, masanın üzerine yayıyordum. O za-

man da her yığındaki taneleri sayıyordum, deftere not edip, işleme yeniden başlıyordum. Döngülerde bir düzen veya herhangi gizli bir amaç arayışı anlamsız kaldı. En fazla tane sayısı 419 çıktı; en az ise 3. Bir an geldi, hem yokolmalarını umuyor, hem de bunun gerçekleşmesinden çekiniyordum. Bu deneyimlerden az sonra, diğerlerinden ayrı bir yuvarın çoğalamadığını ve kaybolmadığını farkettim.

Doğal olarak, dört işlem, toplama, çıkarma, çarpma ve bölme olanaksızdı. Taşlar aritmetiğe ve olasılık hesaplarına başkaldırıyorlardı. Kırk yuvar bölününce dokuz olabilirdi; dokuzu da bölününce üç yüz yapabilirdi. Ağırlıkları ne kadardı? Bilmiyorum. Hiçbir tartının yardımına başvurmadım, ama ağırlıklarının aynı ve hafif olduğundan emindim. Renkleri de hep aynı maviydi.

Bu alıştırmalar, çıldırmamı önledi. Matematik bilimini yıkan taşları karıştırırken, birden çok kez, ilk rakamlar olan ve birçok dile "kalkül" sözcüğünü bırakan Yunanlının taşlarını düşündüm. Kendi kendime, matematiğin çıkış noktasının ve şimdi de sonunun taşlarda bulunduğunu söyledim. Eğer Pythagoras bunlarla çalışmış olsaydı...

Bir ayın sonunda, kaosun içinden çıkılmazlığını kavradım.

Uysallaşmayan yuvarlar hep oradaydılar, bununla beraber onlara dokunma, o gıdıklanmayı yeniden duyma, onları savurma, çoğalmalarını veya azalmalarını görme, tek ve çiftlere gözlerimi dikme arzusu da geçmiyordu. Nesnelere, özellikle onları ellemekte direnen parmaklara sayrılık bulaştırmalarından çekinmeye başladım.

Günler boyunca, kendimi yalnızca taşları düşünmeye zorladım, çünkü unutmanın yalnızca anlık olacağını ve sıkıntımı sonradan yeniden bulgulamanın dayanılmazlığının bilincindeydim.

10 Şubat gecesini uykusuz geçirdim. Beni tan sökümüne

dek getiren uzun bir gezintinin sonunda, Vezir Han Camii'nin kemerlerinin altında yolumu yitirdim. Işığın renklerini henüz açığa vurmadığı saatti. Avluda kimsecikler yoktu. Nedenini bilmeksizin, ellerimi sarnıcın suyuna daldırdım. Camiin ortasındaki alana gelince, Tanrı ve Allah'ın aynı kavranılmaz Varlık'ın iki adı olduğunu düşündüm ve yüksek sesle beni yükümden kurtarmasını diledim ondan. Hiç kıpırdamadan bir yanıt bekledim.

Hiç ayak sesi duymadım, ama çok yakınımdan bir ses bana:

- İşte buradayım, dedi.

Dilenci yanıbaşımdaydı. Alacakaranlıkta bir sarık, feri kaçmış gözler, zeytin renkli ten ve kır sakalı seçtim. Pek uzun boylu değildi.

- Sadaka, Yoksulların Koruyucusu.

Ceplerimi arandım ve karşılık verdim.

- Metelik yok üzerimde.

- Fazlasıyla var, oldu yanıtı.

Taşlar sağ cebimdeydi. Birini çıkarıp, avcunun çukuruna bıraktım. Hiç ses duyulmadı.

- Hepsini bana verebilirsin, dedi. Hepsini vermeyen, hiç vermemiş sayılır.

Anladım.

- Sadakamın tehlikeli olabileceğini bilesin, dedim.

- Belki de bu sadaka bana bağışlanan tek sadakadır. Günah işledim ben.

Bütün taşları avcunun çukuruna bıraktım. Denizin dibine düşer gibi, hiç ses çıkarmadan düştüler.

- Sadakanın ne olduğunu daha bilmiyorum, dedi bana, ama benimki tehlikelidir. Seni bırakıyorum burada, günler ve gecelerle, bilgelikle, alışkanlıklarla, dünyayla.

Kör dilencinin ayak seslerini duymadım, alacakaranlıkta yitip gitmesini de görmedim.

PARACELSUS'UN GÜLÜ

De Quincey: Writings, XIII, 345

YERALTINDA iki odadan oluşan atelyesinde, Paracelsus Tanrı'sına, belirsiz Tanrı'sına, herhangi bir Tanrı'ya, kendine bir öğrenci göndermesi için yakardı. Akşam oldu. Ocakta, zayıf bir ateş eğri büğrü gölgeler yansıtıyordu. Demirden lambayı yakmak için ayağa kalkmak büyük bir güç harcamayı gerektiriyordu. Yorgunluktan dalgın düşen Paracelsus, dua etmeyi unuttu. Kapıya vurulduğunda, gece tozlu imbikleri ve kazanı silmişti. Adam, yarı uykulu, kalktı, kısa sarmal merdiveni tırmandı ve kapı kanatlarından birini araladı. İçeri bir yabancı girdi. O da çok bitkin görünüyordu. Paracelsus ona bir sıra gösterdi; öteki oturdu ve bekledi. Önceleri hiç ses çıkarmadılar.

İlk konuşan usta oldu:

- Batı'nın ve Doğu'nun yüzlerini anımsarım, dedi biraz abartıyla. Seninkini anımsamıyorum. Kimsin ve benden ne istiyorsun?

- Adımın önemi yok, diye karşılık verdi öteki. Evine varabilmek için üç gün, üç gece yürüdüm. Öğrencin olmak istiyo-

rum. Bütün servetimi yanımda getirdim.

Bir kese çıkardı ve sağ eliyle masanın üstüne boşalttı. Sikkeler çoktu ve hepsi altındandı. Paracelsus, lambayı yakmak için sırtını ona dönmek zorunda kaldı. Geri döndüğünde, sol elinde bir gül gördü. Gül onu kaygılandırdı.

Öne eğildi, parmaklarının ucunu birleştirdi ve konuştu:

- Benim bütün cisimleri altına çeviren taşı yoğurabileceğimi sanıyorsun ve bana altın sunuyorsun. Aradığım altın değil ve altının senin için önemi varsa, asla benim öğrencim olamazsın.

- Altın beni ilgilendirmiyor, diye yanıtladı öteki. Bu paralar benim öğrenme arzumun bir kanıtından öte değil. Bana Büyük Eser'i öğretmeni istiyorum. Taş'a giden yolda sana eşlik etmek istiyorum.

- Yol, Taş'ın kendisidir, dedi Paracelsus ağır ağır. Taş çıkış noktasıdır. Eğer bunu anlamıyorsan, henüz anlamaya başlamamışsın demektir. Çünkü amaç adımlarının her birindedir.

Öteki güven duymayan bir edayla baktı. Farklı bir sesle:

- Peki bir amaç var mı? diye sordu.

Paracelsus gülmeye başladı.

- Sayıları aptallardan az olmayan kovcularım tersini iddia ediyorlar ve beni bir düzmeci olmakla suçluyorlar. Onları haklı bulmuyorum, ama bunun bir yanılsama olması da mümkün. Bildiğim, bir Yol'un "varolduğudur."

Bir an sessizlik oldu.

- Yolu seninle birlikte aşmaya hazırım, dedi öteki, uzun zaman yolculuk etmek zorunda kalsak bile. Bırak çölü ben geçeyim. Yıldızlar varmama karşı çıksalar bile, bırak kutsal toprağı uzaktan göreyim. Ama bu yolculuğa koyulmadan önce, bir kanıt istiyorum.

- Ne zaman? dedi Paracelsus kaygıyla.

- Hemen, diye yanıtlardı öğrenci, ani bir kararlılıkla.

Söyleşiye Latince başlamışlardı, şimdi ise Almanca konuşuyorlardı.

Delikanlı gülü havaya kaldırdı.

- Hünerin ve sanatınla bir gülü yakabileceğin, sonra da küllerinden dirilteceğin söyleniyor. Bu mucizeye tanık olmama izin ver öyleyse. İşte senden istediğim, sonra yaşamımı sana vereceğim.

- Çok safsın, dedi usta. Saflığın işime yaramaz; ben inanç istiyorum.

- Ben saf olmadığım için gülün yokoluşunu ve dirilişini kendi gözlerimle görmeyi arzu ediyorum, diye üsteledi öteki.

Paracelsus, gülü eline almıştı ve konuşurken bir yandan da oynuyordu.

- Safsın, dedi. Bunu yokedebileceğimi mi ileri sürüyorsun?

- Onu yoketmeyi kimse başaramaz, dedi öğrenci.

- Yanılıyorsun. Örneğin, herhangi bir şeyin hiçliğe gönderilebileceğine inanıyor musun? İlk Âdem'in Cennet'te bir tek çiçeği, bir tek filizi yokedebildiğine inanıyor musun?

- Biz Cennet'te değiliz, diye diretti delikanlı; burada, ayın altında, her şey ölümlüdür.

Paracelsus ayağa kalkmıştı.

- Başka nerede olabiliriz öyleyse? Tanrı'nın Cennet olmayan bir yer yaratabileceğine inanıyor musun? Düşüş'ün Cennet'te olduğumuzun bilincinde olmaktan başka bir şey olduğuna inanıyor musun?

- Gül yanabilir, dedi öğrenci, biraz meydan okuyarak.

- Ocakta biraz ateş kaldı, diye yanıtladı Paracelsus. Bu gülü közlerin içine atarsan, yalazların onu tükettiğine ve külün gerçek olduğuna inanacaksın. Ben sana gülün sonsuz olduğunu ve yalnızca görünümünün değişebileceğini söylüyorum. Benim bir tek sözcüğüm, onu yeniden görmen için yeterlidir.

- Bir sözcük mü? dedi şaşkınlıkla öğrenci. Kazan kaynamıyor, imbikler tozla örtülü. Dirilsin diye ne yaparsın?

Paracelsus üzülerek ona baktı.

- Kazan kaynamıyor ve imbikler tozla örtülü, diye tekrarladı. Uzun günümün örüsü boyunca başka gereçler de kullanıyorum.

- Neler olduğunu sormaya cesaretim yok, dedi öteki muziplik ve alçakgönüllülükle.

- Yeri ve göğü ve içinde yaşadığımız görünmez Cennet'i yaratmak için ve bizden ilk günahı saklamak için tanrısallığı kullanandan sözediyorum. Kabala'da öğretilen Sözcük'ten sözediyorum.

Öğrenci, soğuk bir şekilde:

- Alçakgönüllülükle senden gülü kaybetmeni, sonra yeniden ortaya çıkarmanı diliyorum, dedi. Tanrı ile veya imbiklerle çalışıyor olmanın benim için önemi yok.

Paracelsus düşündü. Sonra:

- Eğer isteğini gerçekleştirirsem, gözlerinin büyüsünün uyandırdığı bir görüntü olduğunu söyleyeceksin. Mucize, sana aradığın inancı vermeyecek: öyleyse, bırak şu gülü bir kenara.

Hâlâ kuşkulu, güvensiz, delikanlı ona baktı. Usta sesini yükseltti ve ona:

- Ayrıca, sen kim oluyorsun da ustanın evine girip, ondan bir mucize gerçekleştirmesini istiyorsun? dedi. Böylesine bir armağanı haketmek için ne yaptın?

Öteki titreyerek karşılık verdi:

- Hiçbir şey yapmadığımı biliyorum. Gölgende öğrenim göreceğim tüm yıllar adına bana önce külü, sonra gülü görmeme izin vermeni istiyorum? Başka bir şey istemeyeceğim. Gözlerimin tanıklığına inanacağım.

Ani bir hareketle, Paracelsus'un sıranın üzerine bıraktığı kiraz pembesi gülü aldı ve alevlerin içine attı. Gülün rengi

değişti ve çok geçmeden geriye yalnızca biraz kül kaldı. Sonsuz bir süre boyunca, sözcükleri ve mucizeyi bekledi.

Paracelsus donup kalmıştı. Garip bir yalınlıkla:

- Basel'deki bütün doktorlar ve eczacılar benim bir düzmeci olduğumu iddia ediyorlar. Belki de haklılar. Bir zamanlar gül olan, bir daha da olamayacak küller işte orada.

Delikanlı utanç duydu. Paracelsus bir şarlatan veya basit bir kaçıktı ve kendi de, çağrısız konuk, kapısını zorlamış ve şimdi de onu, ünlü büyü sanatının kof olduğunu itiraf etmeye zorluyordu.

Diz çöktü.

- Bağışlanmaz biriyim ben, dedi. Tanrı'nın inananlardan istediği bağlılıktan yoksunum. Bırak şu küle biraz daha bakayım. Daha güçlü olduğumda geri geleceğim, işte o zaman senin öğrencin olacağım ve Yol'un sonunda gülü göreceğim.

Gerçek bir tutkuyla konuşuyordu, ama bunca saygı duyulan, bunca sataşılan, böylesine üstün nitelikli, sonuçta da boş yaşlı ustanın esinlediği acımadan öte değildi. O, Johannes Grisebach, kim oluyordu da günahkâr bir elle, maskenin ardında kimsenin saklanmadığını bulguluyordu?

Altın sikkeleri bırakmak, sadaka vermek gibi olurdu. Dışarı çıkarken yeniden kesesine yerleştirdi. Paracelsus, onu merdivenin dibine kadar geçirdi ve kapısının ona her zaman açık olduğunu söyledi. İkisi de bir daha asla karşılaşmayacaklarını biliyorlardı.

Paracelsus yalnız kaldı. Lambasını söndürmeden ve eskimiş koltuğuna oturmadan önce, ufak kül yığınını çukur avcuna aldı ve bir sözcük mırıldandı. Gül birdenbire ortaya çıktı.

SHAKESPEARE BELLEĞİ

GOETHE'NİN, Edda'ların ve sonradan ortaya çıkan türkü Nibelungenlied'in hayranları vardır; benim yazgımsa Shakespeare'di. Hâlâ da öyle, üstelik kimsenin -daha yeni Pretoria'da ölen Daniel Thorpe'u saymazsak tabii -önceden sezemeyeceği bir anlamda. Bir de yüzünü asla görmediğim biri var.

Adım Hermann Soergel. Meraklı okur, bir zamanlar metnin iyice anlaşılmasında gerekli olduğuna inandığım ve İspanyolca dahil birçok dile çevrilen eserim "Shakespeare Kronolojisi"ni karıştırmıştır belki. Aynı zamanda, Theobald'ın 1734'teki eleştirel baskıya eklediği bir düzeltiyle başlayan ve bugüne dek yapıtın ayrılmaz bir parçası kabul edilen uzunlamasına polemiği anımsaması da hiç olanaksız değil. Hemen hemen iğneli diyebileceğimiz sayfaların anlatımına şaşırıyorum bugün. 1914 yılında, Yunanca uzmanı ve oyun yazarı George Chapman'ın, farkına bile varmadan, İngilizceyi kökenine, Anglosakson özüne (*Urprung*) götürene dek işlediği Homeros çevirilerinde karşılaşılan bileşik sözcükler üzerine de bir inceleme kaleme aldım, ama yayımlamadım. Şimdi tınısı-

nı bile unuttuğum sesinin günün birinde benimkine benzeyeceği hiç aklımdan geçmezdi... Adımın başharfleriyle imzaladığım bir başka yazıyla, sanırım edebi biyografim tamamlanıyor. 1917 yılında Batı cephesinde can veren kardeşim Otto Julius'un ölümünü düşünüp durmaktan kurtulmak için giriştiğim basılmamış Macbeth çevirimi de eklemek uygun düşer mi bilmiyorum. Sonunu getirmedim; İngilizcenin, şansına, iki ses düzeninden de -Almanca ve Latince- yararlandığını anladım, oysa bizim Almancamız, daha uyumlu olmasına karşın, yalnızca tek bir ses düzeniyle sınırlıdır.

Daniel Thorpe'dan söz ettim. Binbaşı Barclay, bir Shakespeare kongresinde tanıştırmıştı bizi. Ne yeri, ne de tarihi belirteceğim; böylesi açıklamaların gerçekte belirsizlik olduğunu gayet iyi biliyorum.

Önemli olan, yarı körlüğümün unutmaya yardımcı olduğu Daniel Thorpe'un çehresinin yaydığı mutsuzluktu. Yılların sonucunda, insan pek çok şeyde olduğundan başka türlü görünmeyi başarabilir, ama asla mutluluk taslayamaz. Neredeyse fiziksel bir biçimde, Daniel Thorpe hüzün yayıyordu çevresine.

Uzun bir toplantıdan sonra, gece bizi sıradan bir köşe meyhanesine götürdü. Kendimizi İngiltere'de hissetmek için (o sırada oradaydık) törenle testiler dolusu ılık ve siyah bira tükettik.

- Pencap'dayken, dedi binbaşı, bir dilenciden söz etmişlerdi bana. Bir İslâm inanışı, kuşların dilini anlamayı sağlayan bir yüzüğü Hazreti Süleyman'a mal edermiş. Dilencinin bu yüzüğü elinde tuttuğu dillere destanmış. Öylesine paha biçilmez bir şeymiş ki, adam kimselere satamamış ve Lahor'da Vezir Han Camii'nin avlularından birinde ölüp gitmiş.

Chaucer'ın de bu harika yüzük masalını çok iyi bildiğini düşündüm, ama söylersem Barclay'in öyküsünün keyfi kaçmış olacaktı.

- Yüzüğe ne olmuş peki? diye sordum.

- Bütün büyülü nesnelerin geleneğinde olduğu gibi, kaybolup gitmiş. Kimbilir, belki de hâlâ caminin gizli bir köşesindedir veya kuşların yaşamadığı bir yörede, adamın birinin parmağındadır.

- Ya da söyledikleri seçilemeyecek kadar çok kuşun bulunduğu bir yerde, dedim.

- Öykünüz Barclay, biraz meseli andırıyor.

İşte bu noktada konuşmuştu Daniel Thorpe. Bunu da kişiliksiz bir sesle, bize bakmadan yapmıştı. İngilizceyi garip bir şekilde söylemliyordu, bunu Doğu'da uzun süre kalmasına yordum.

- Mesel değil ama, diye sürdürdü, mesel olsa bile gerçek. Öyle paha biçilmez şeyler vardır ki satılmaları mümkün değildir.

Şimdi toparlamaya çabaladığım sözcükler, onları söylerken Daniel Thorpe'un duyduğu inançtan daha az etkilemişti beni. Devamını getireceğini sanmıştık, ama konuştuğuna pişman olmuşçasına birden sustu, Barclay bizden ayrıldı. İkimiz beraberce otele döndük. Saat iyice geç olmuştu, yine de Daniel Thorpe bana söyleşiyi odasında sürdürmemizi önerdi. Bir süre havadan sudan lâfladıktan sonra, bana:

- Size Hazreti Süleyman'ın yüzüğünü sunuyorum, dedi. Bunun bir eğretileme olduğu su götürmez, ama bu eğretilemenin içeriği hiç de yüzükten aşağı kalmaz. Size Shakespeare'in belleğini sunuyorum, en çocuksu ve eskil günlerinden, 1616 Nisanı başına dek olan bütün günlerinin belleğini.

Dilim tutulmuştu. Sanki bana deniz sunulmuştu.

- Sahtekâr değilim, diye sürdürdü Thorpe. Deli de değilim. Beni sonuna dek dinlemeden bir yargıya varmamanızı rica ediyorum. Herhalde binbaşı, askerî doktor olduğumu ya da bir zamanlar bu işi yaptığımı söylemiştir size. Öykü birkaç sözcüğe sığdırılabilir. Doğu'da, tan sökerken, kanlı bir

hastanede başlar. Kesin tarihinin önemi yok. İki tüfek kurşunuyla vurulmuş olan bir asker, Adam Clay, ölümünden hemen önce, son nefesiyle bana değerli belleği sunmuştu. Can çekişme ve yüksek ateş yaratıcılığı artırır; pek güven duymadan armağanı kabul ettim. Ayrıca, savaşta bir çarpışmadan sonra, hiçbir şey tuhaf kaçmaz. Armağanın eşsiz koşullarını açıklamaya yetecek kadar zamanı kalmıştı yalnızca. Belleği elinde tutanın yüksek sesle sunması ve ötekinin de aynı şekilde kabul etmesi gerekiyordu. Veren sonsuza dek yitiriyordu.

Askerin adı ve hüzünlü sahne bana edebi göründü, sözcüğü kötü anlamda kullanıyorum.

- Shakespeare'in belleği şimdi sizde mi? diye sordum, biraz yılmış bir sesle.

- Şimdi iki belleğim var, diye karşılık verdi Thorpe. Kendiminki ve kısmen ben olan Shakespeare'inki. Daha doğrusu ben iki belleğin elindeyim. İkisinin içiçe girdiği bir bölge var. Hangi yüzyıla yerleştireceğimi bilemediğim bir kadın çehresi var.

- Shakespeare'in belleğiyle neler yaptınız? diye sordum o zaman.

Bir sessizlik oldu.

- Eleştirmenlerin horgörüyle karşıladıkları ve Amerika Birleşik Devletleri ve sömürgelerde ticari bir başarı kazanan romansı bir biyografi yazdım, dedi bir süre sonra. Sanırım hepsi de bu kadar. Armağanımın bedava olmadığı konusunda sizi daha önce uyarmıştım. Hâlâ yanıtınızı bekliyorum.

Düşünceye daldım. Garip olduğu kadar renksiz yaşamımı Shakespeare arayışına adamamış mıydım? Yolculuğun sonunda da onunla karşılaşmam yerinde değil miydi?

- Shakespeare'in belleğini kabul ediyorum, dedim ve her sözcüğü vurgulayarak.

Bir şey oldu kuşkusuz, ama kavrayamadım.

Sanki belli belirsiz bir yorgunluk duydum, belki de benim kuruntumdu.

Thorpe'un bana söylediklerini açık seçik anımsıyorum:

- Bellek bilincinize yerleşti, ama onu bulgulamanız gerekiyor. Düşlerde, uyanıklıkta, bir kitabın yapraklarını çevirirken veya bir köşeyi dönerken birdenbire ortaya çıkacak. Sabırsızlanmayın, anılar uydurmaya kalkışmayın. Rastlantı, gizemli işleyişine göre onu destekleyebilir veya köstekleyebilir. Ben unuttukça, siz anımsayacaksınız. Kesin bir tarih söz veremem.

Gecenin arta kalan kısmını, Shylock'un kişiliği üzerine tartışarak geçirdik. Shakespeare'in Yahudilerle özel ilişkisinin varlığı konusunda soruşturmaktan kaçındım. Thorpe'un onu sınamaya kalkıştığım izlenimine kapılmasını istemiyordum. Yatışarak mı, yoksa kaygıyla mı bilmem, görüşlerinin, benimkiler gibi, çok kuralcı ve saymaca olduklarını belirttim.

Bir gece önce sabahlamama karşın, sonraki gece de gözüme pek uyku girmedi. Daha önceleri de birçok kez olduğu gibi, ödleğin biri olduğumun farkına vardım. Düşkırıklığına uğrama korkusuyla, kendimi umuda kaptırmıyordum. Thorpe'un armağanının aldatıcı olduğunu düşünmek işime geliyordu. Karşı konulamayacak şekilde, umut baskın çıktı. Shakespeare benim olacaktı, kimsenin kimseye ait olmadığı gibi, ne aşkta, ne dostlukta, hatta ne de nefrette. Bir anlamda, ben Shakespeare olacaktım. Tragedyaları, karmaşık soneleri yazmayacaktım, ama aynı zamanda Parkalar da olan cadıların bana açınlandığı anı anımsayacaktım, şu engin dizelerin içime doğduğu anı da:

And shake the yoke of inauspicious stars
From the worldweary flesh

Anne Hathaway'i anımsayacaktım, yıllar önce, Lübeck'de bir dairede bana aşkı öğreten, şimdi olgunluğa ermiş kadını

anımsadığım gibi. (Anımsamaya çalışıyorum onu, ama bütün anımsayabildiğim sarı renkte duvar kâğıtları ve pencereden süzülen ışık. Bu ilk başarısızlık, beni sonrakilere hazırlamalıydı.)

Olağanüstü belleğin imgelerinin her şeyden önce görsel olacağını öngörmüştüm. Gerçek hiç de öyle değildi. Günler sonra, tıraş olurken, aynaya doğru bana yabancı gelen ve bir meslekdaşımın Chaucer'ın A,B,C'sine ait olduğunu belirttiği bazı sözcükler mırıldandım. Bir akşamüstü, British Museum'dan çıkarken, asla duymadığım çok basit bir ezgiyi ıslıkla çalmaya başladım.

Okuyucu, bu ilk açınlamaların ortak özelliğini kavramıştır herhalde, eğretilemelerin görkemine karşın, bu bellek görselden çok, işitseldi.

De Quincey, insan beyninin elyazısı bir müsvedde olduğunu ileri sürer. Her yeni yazı öncekini örter ve bir sonraki tarafından örtülür, buna karşın sınırsız gücü olan bellek, yeterli uyarının sağlanması halinde, ne kadar anlık olursa olsun, herhangi bir izlenimi kazıp, gömüldüğü yerden çıkarabilir. Vasiyetnamesine bakılırsa, Shakespeare'in evinde bir tek kitap yokmuş, hatta İncil bile, ama başvurduğu yapıtları bilmeyen yok. Chaucer, Gower, Spencer, Christopher Marlowe. Holinshed'in Tarih Defterler'i, Florio'nun Montaigne'i, North'un Plutarkhos'u. Shakespeare'in belleği bana gizli bir şekilde gelmişti; bu eski ciltleri okumak, yani yeniden okumak aradığım uyarı olabilirdi. En dolaysız yapıtı olan soneleri de yeniden okudum. Kimi zaman bir açıklama veya bir dolu açıklama geliyordu aklıma. İyi dizeler, yüksek sesle okunmayı gerektirir; birkaç gün içinde, fazla zorlanmadan onaltıncı yüzyılın pürtüklü r'lerine ve açık seslilerine yeniden kavuşmuştum.

Zeitschrift für germanische Philologie'de, 127 numaralı sonenin Yenilmez Armada'nın uğradığı dillere destan bozgu-

na gönderme yaptığını yazdım. 1899 yılında, Samuel Butler'in bu savı ortaya attığını anımsamadım.

Stratford-on-Avon'a yaptığım bir gezi, önceden de anlaşılabileceği gibi, sonuçsuz kaldı.

Ardından düşlerim yavaş yavaş değişime uğramaya başladı. Ne De Quincey'de olduğu gibi görkemli karabasanlar, ne de ustası Jean Paul'de olduğu gibi sofuca ve alegori dolu görüntüler taşıyorlardı. Tanımadığım yüzler ve odalar düşlerime girmeye başladı. İlk saptadığım çehre Chapman'ınkiydi, Ben Johnson'un ve biyografilerin söz etmediği, ama Shakespeare'in sık görüştüğü bir komşusunun yüzleri onu izledi.

Bir ansiklopedi satın alan kişi, her satıra, her paragrafa, her sayfaya ve her çizime sahip oluyor anlamına gelmez; yalnızca bu şeylerin bir kısmını tanıma olanağını elde eder. Bölümlerin alfabetik bir şekilde dizilişi sayesinde, eğer bu, somut ve görece basit birey için geçerlilik kazanıyorsa, soyut ve değişken, *ondoyant* ve *divers* bir birey için, örneğin bir ölümün büyüsel belleği için neler olmazdı?

Bütün geçmişi eksiksiz bir şekilde, bir anda kavrama ayrıcalığı kimseye bağışlanmamıştır. Bildiğim kadarıyla ne Shakespeare'e, ne de yarı yarıya onun mirasçısı olan bana bağışlanmıştı bu yetenek. İnsan belleği bir toplam değildir; belirsiz bir olanaklar karmaşasıdır. San Augustin, yanılmıyorsam, belleğin saraylarından ve mağaralarından söz eder. İkinci eğretileme daha doğrudur. İşte bu mağaralara girdim ben de.

Bizimki gibi, Shakespeare'in belleği de alanları, kendi istemiyle sakladığı gölge alanları içeriyordu. Biraz utanarak, Ben Johnson'un ona ezbere Latince ve Grekçe altı ölçülü dizeleri okuttuğunu ve Shakespeare'in kulağının, o benzersiz kulağının, arkadaşlarının kahkahaları arasında birçok kez teklediğini anımsadım.

Sıradan insan deneyimini aşan mutluluk ve karanlık

hallerini biliyordum. Farkına bile varmadan, uzun ve zorlu yalnızlık beni mucizeyi uysallıkla karşılamaya hazırlamıştı.

Otuz gün kadar sonra, ölünün belleği beni canlandırıyordu. Bir haftalık garip mutluluk boyunca, neredeyse Shakespeare olduğuma inanıyordum. Yapıtı benim için yenileniyordu. Biliyorum, Shakespeare'e göre ay, Diana kadar ay değildi ve şu karanlık ve yavaşça akan sözcük *moon* kadar Diana da değildi. Bir şey daha bulguladım. Hugo'nun savuncalı bir şekilde söz ettiği şu *absence dans l'infini*'ler yani Shakespeare'in göze batan özensizlikleri bilinçli olarak yapılmıştı. Sahneye yönelik söyleminin aşırı arıtılmış ve süslü değil (*nicht allzu glatt und gekünstelt*), doğal ve içten görünmesi için, Shakespeare bunları hoşgörmüş veya metinlere katmıştı. Yine aynı neden, onu eğretilemelerini karmaya itmişti.

my way of life
Is fall'n into the sear, the yellow leaf

Bir sabah, belleğinin derinliğinde bir suçu ayrımsadım. Tanımlamaya uğraşmadım; Shakespeare her zaman aynı şeyi yapmıştı. Bu suçun sapıklıkla hiçbir ortak özelliği olmadığını açıklamakla yetineceğim.

İnsan ruhunun üç yetisinin, bellek, kavrama ve istemin, öğrenime bağlı kurgular olmadığını anladım. Shakespeare'in belleği, bana Shakespeare'in koşullarından başka bir şey açınlayamazdı. Bunların da, şairin eşsizliğini oluşturmadığı su götürmez; önemli olan bu kırılgan malzemeyle yarattığı yapıttır.

Safdilce, ben de Thorpe gibi, bir biyografi yazmayı tasarlamıştım. Çok geçmeden, bu edebi türün benim sahip olmadığım bir yazarlık yeteneği gerektirdiğini anladım. Ben anlatmayı beceremem. Shakespeare'inkinden de olağanüstü olan kendi öykümü bile anlatmayı beceremem. Üstelik böyle bir kitap yararsız olurdu. Rastlantı ya da yazgı, Shakespea-

re'e, her insanın başına gelen korkunç ve bayağı şeyleri vermişti; o bunları öyküncelere, düşünde gördüğü renksiz adamdan çok daha canlı kişiliklere, kuşakların dillerinden düşmeyecek dizelere, sözlü müziğe dönüştürmeyi biliyordu. Neden çözmeli bu ağın örüsünü, neden çökertmeli bu kuleyi, neden Macbeth'in sesini ve öfkesini belgesel bir biyografinin veya gerçekçi bir romanın sınırlı boyutlarına indirgemeli?

Goethe, bilindiği gibi, Almanya'nın resmî saygınlığını oluşturur; biraz özlem duyarak yaydığımız daha içten bir saygınlık da Shakespeare saygınlığıdır. (İngiltere'de, İngilizlere bunca uzak olan Shakespeare resmî saygınlık işlevini üstlenir; İngiltere'nin kitabı İncil'dir.)

Serüvenin ilk adımlarında, Shakespeare olma mutluluğunu duydum; sonundaysa baskı ve dehşetini. Başlangıçta, iki belleğin suları birbirine karışmıyordu. Zamanla, koca Shakespeare nehri, benim kendi halinde dereme karıştı ve neredeyse yok etti. Ürpererek atalarımın dilini unutmaya başladığımın farkına vardım. İnsanın kimliği belleğe dayandığından, aklımı oynatmaktan korkmaya başladım.

Dostlarım beni ziyarete geliyorlardı; cehennemde olduğumu algılamamalarına şaşıyordum.

Beni çevreleyen gündelik şeyleri de (*die alltagliche Umwelt*) kavrayamamaya başladım. Bir sabah kendimi koca taş, tahta ve cam biçimler arasında yitirdim. Islıklar ve uğultular beni serseme çevirmişti. Bana sonsuz gibi görünen bir an, Bremen istasyonunun lokomotiflerini ve vagonlarını tanımakta güçlük çektim. Yıllar geçtikçe, her insan belleğinin artan yüküne katlanmak zorunda kalır. İkisi, kendiminki ve ötekininki, kimi zaman kaynaşır gibi olsalar da, iletişimsizlikleriyle belimi bükmüşlerdi.

Her nesne kendi varlığında diretmek ister, diye yazıyor Spinoza. Taş taş olmak ister, kaplan da kaplan, ben de yeniden Hermann Soergel olmayı arzu ediyordum.

Yakamı kurtarmaya karar verdiğim tarihi anımsamıyorum. En kolay yönteme başvurdum. Telefonda gelişigüzel numaralar çevirdim. Çocuk ve kadın sesleri yanıt veriyordu. Onlara saygısızlık etmemeyi görev bildim. Sonunda, kültürlü bir erkek sesi telefonu açtı.

- Shakespeare'in belleğini ister misiniz?, dedim. Size öneririm son derece ciddi, farkındayım. İyice düşünün.

- Bu tehlikeyi göze alıyorum, diye karşılık verdi, pek inanmayan bir ses. Shakespeare'in belleğini kabul ediyorum.

Armağanın koşullarını açıkladım. Çelişkili bir şekilde, bir yandan yazmak zorunda olacağım kitabın özlemini duyuyordum, öte yandan da misafirin, hortlağın beni asla bırakmayacağından korkuyordum.

Telefonun almacını yerine koydum ve bir umut gibi, yazgısına boyun eğen şu sözcükleri tekrarladım:

Simply the thing I am shall make me live

Eski belleği uyandırmak için yöntemler kurmuştum; silmek için başkalarını aramam gerekti. İçlerinden biri, Swedenborg'un isyancı öğrencisi William Blake'in mitolojisinin incelemesiydi. Güç olmaktan öte, karmaşık olduğunu kanıtladım kendi kendime.

Bu ve bunun gibi başka yolların yararsızlığı ortaya çıktı: hepsi beni Shakespeare'e götürüyordu.

Bekleyiş boyunca beni oyalayacak tek çözümü buldum sonunda: titiz ve engin müzik: Bach.

P.S. 1924 - Şimdi tüm insanlar arasında bir insanım. Uyanıklığımda, fiş dolabını uzmanca çekip çeviren ve uzmanca bayağılıklar kaleme alan değerli Profesör Hermann Soergel'im, ama kimi zaman tan sökümünde, düş görenin öteki olduğunu biliyorum. Arada bir, belki de gerçek olan küçücük ve uçucu anılar beni şaşırtıyor.

Komplocular

Los Conjurados

1985

AĞIT

ARTIK senin oldu, Abramowicz, kimseden esirgenmeyen ölümün eşsiz tadı. Bana da sunulucak, denizin ya bu ya öteki kıyısında, sanki daha eski, öteki Ren nehri olan Zaman gibi kaçınılmaz bir şekilde akan senin Ren nehrinin kıyılarında. Zaman'ın dünleri unuttuğu ve hiçbir şeyin geri dönüşü olmadığı yolundaki kesin bilgi ya da günlerin hiçbir şeyi yok edemeyeceği ve sonsuz bir gölge yansıtmayan tek bir eylem, tek bir düş bulunmadığı kesinliği de senin olacak. Cenevre seni bir yasa adamı, bir yargılar ve mahkeme adamı diye tanıyordu, oysa sözcüklerinin her birinde, sessizliklerinin her birinde sen bir şairdin. Belki şu anda bile, hep tasarladığın, ardından bir kenara ittiğin ve yazmadığın, bizim gözümüzde seni tanıtlayan ve bir anlamda varolan çok çeşitli kitaplardan birinin sayfalarını çeviriyorsun. Birinci savaşta insanlar birbirlerini öldürürken, biz adları Laforgue ve Baudelaire olan iki düş gördük seninle. Bütün gençlerin bulguladığı şeyleri bulguladık birlikte: bilisiz aşk, alay, Raskolnikov veya prens Hamlet olma arzusu, sözcükler ve günbatımları. Gü-

lümseyerek bana *'Çok yoruldum. Dört bin yaşına vardım,'* dediğinde İsrail'in kuşakları senin içindeydi. Bu Yeryüzü'nde geçti; Gökyüzü'ndeki yaşını kestirmeye çabalamak anlamsız.

Hâlâ biri misin bilmiyorum; orada beni duyuyor musun bilmiyorum.

Buenos Aires, 14 Ocak 1984

ABRAMOWICZ

BU GECE, Saint Pierre tepesinin az ötesinde, diri ve mutlu bir Yunan ezgisi bize ölümün yaşamdan daha inanılmaz olduğunu, öyleyse benden kaosa dönüştüğü zaman ruhun sonsuza dek sürdüğünü açınladı. Bunun anlamı Maria Kodama'nın, Isabelle Monet'nin ve benim, haksız yere varsaydığımız gibi üç kişi olmadığımızdır. Dört kişiyiz, çünkü sen de bizimlesin, Maurice. Sağlığına kırmızı şarap içtik. Sesin gerekmiyordu, elinin, belleğinin dokunuşu gerekmiyordu: suskun oradaydın, kuşkusuz kimsenin ölememesi gibi bildik bir olgunun bizi hâlâ şaşırtması ve hayran bırakması düşüncesine gülümseyerek. Oradaydın, yanıbaşımızda, ve İncil'in sayfalarında okuduğumuz, atalarıyla birlikte uyuyanların kalabalığı da seninleydi. Odysseus'dan önce çukura çekilenler, Odysseus'un kendisi ve bir zamanlar varolan ya da varolduklarını kuranların gölgelerinin kalabalığı seninle beraberdi. Herkes oradaydı, benim atalarım da, Herakleitos da, Yorick de. Öyleyse nasıl ölebilir bir kadın veya bir adam veya bir çocuk, bunca bahar ve bunca yaprak,

bunca kitap ve bunca kuş, bunca sabah ve bunca gece olanlar?

Bu gece erkekçe ağlayabilirim, yanaklarımın üzerinden gözyaşlarının süzüldüğünü hissedebilirim, çünkü yeryüzünde bir tek şeyin ölümlü olmadığını ve her birinin gölgesini yansıttığını biliyorum. Bu gece, sözcükleri kullanmadan, ölüme bir şenliğe girer gibi girmek gerektiğini söyledin bana.

1867 Yılında Edmund Bishop'un Çözdüğü Bir Kil Tabletten Parçalar

... Gölgesiz saat. Öğlenin doruğundan, Tanrı Melikertes Kartaca denizine hükmeder. Annibal Melikertes'in kılıcıdır.

Apulia'da bozguna uğrayan altı kere bin Romalının üç çuval altın halkası limana geldi.

Gözün salkımlara vurduğu zaman son dizeyi de yazdırmış olacağım. Çoğul Gökler Tanrısı Baal kutlu olsun, Baal'in çehresi Tanith kutlu olsun, onlar Kartaca'ya zaferi bağışladılar ve onlar beni, evrenin dili olacak, harfleri tılsımlı büyük Kartaca dilinin mirasçısı yaptılar.

Çarpışmalarda kahramanlık gösteren ve toprağa veremeyeceğim oğullarım gibi savaşta ölmedim, ama geceler boyunca, iki savaşın ve baş döndürücü sevincin şarkısını ördüm.

Deniz bizimdir. Romalılar denizi ne bilir?

Sarsılsın Roma'nın mermerleri; savaş fillerinin gürültüsünü duydular.

İhanete uğrayan anlaşmalar ve yalan sözlerin sonunda, kılıçlara düştük.

Şimdi senin olsun kılıç Romalı; göğsüne çivili.

Anam Tyro'nun kızılının türküsünü söyledim. Alfabeyi bulanların ve suları sürenlerin işlerinin türküsünü söyledim. Ak Kraliçenin ateşinin türküsünü söyledim. Gemi direklerinin ve küreklerin ve şiddetli kasırgaların türküsünü söyledim...

Biri Düşlüyor

HER bugünü bir doruk olan Zaman neler düşlemedi şimdiye dek? En güzel yeri dize olan kılıcı düşledi. Bilgelik taslayabilen özdeyişi düşledi ve işledi. İnancı düşledi, korkunç Haçlı Seferleri'ni düşledi. Diyalogu ve kuşkuyu keşfeden Grekleri düşledi. Kartaca'nın ateş ve tuzla yıkımını düşledi. Şu katı ve beceriksiz simgeyi, sözcüğü düşledi. Bir zamanlar bizim olan veya bugün bir zamanlar bizim olduğunu düşlediğimiz mutluluğu düşledi. Ur'un ilk sabahını düşledi. Gizemli pusula aşkını düşledi. Norveçlinin pruvasını ve Portekizlinin pruvasını düşledi. İnsanların en şaşırtıcısının, bir akşam bir çarmıhta can veren adamın ahlâkını ve eğretilemelerini düşledi. Sokrates'in dili üzerindeki baldıran ağısının tadını düşledi. Şu tuhaf iki kardeşi, yankıyı ve aynayı düşledi. Bize hep başka bir çehre açınlayan şu aynayı, kitabı düşledi. Francisco López Merino ve imgesinin birbirlerini son kez gördükleri aynayı düşledi. Uzayı düşledi. Kendini uzaydan soyutlayabilen müziği düşledi. Müziği de içerdiği için, müzik sanatından daha açıklanmaz söz sanatını düşledi. Dördüncü

boyutu ve içinde yaşayan benzersiz direyi düşledi. Kumun sayısını düşledi. Hesaplayarak ulaşılmayan sonötesi sayıları düşledi. Yıldırımda Thor'un adını ilk kez işiten adamı düşledi. İanos'un birbirlerini asla görmeyecek karşıt iki çehresini düşledi. Ayı ve ayın üzerinde yürüyen adamları düşledi. Kuyu ve sarkacı düşledi. Spinoza'nın tanrısı gibi, bütün insanlar olmaya karar veren Walt Whitman'ı düşledi. Düşlendiğini bilemeyen yasemini düşledi. Karınca kuşakları ve kral kuşakları düşledi. Dünyadaki bütün örümceklerin ördüğü uçsuz bucaksız ağı düşledi. Karasabanı ve çekici, yengeçi ve gülü, uykusuzluğun çanlarını ve satranç oyununu düşledi. Yazarların kaotik dediği, ama her şey gizli bağlarla birleştiği için, aslında kozmik olan sıralamayı düşledi. Junin garnizonunda, çölden bir mızrak atımlık uzaklıkta, İncil'ini ve Dickens'ını okumakta olan ninem Frances Haslam'ı düşledi. Savaşın ortasında Tatarların şarkı söylediğini düşledi. Bir dalgaya dönüşecek bir çizgiyi çizen Hokusai'nin elini düşledi. Aldatıcı Hamlet'in birkaç sözcüğünde sonsuza dek yaşayan Yorick'i düşledi. Arketipleri düşledi. Yazlar boyunca, ya da tüm yazlardan önceki bir gökte bir tek gülün varolduğunu düşledi. Bugün yalnızca soluk birer fotoğraf olan senin ölülerini düşledi. Uxmal'deki ilk sabahı düşledi. Gölgenin eylemini düşledi. Thebai'nin yüz kapısını düşledi. Labirentteki adımları düşledi. Roma'nın gerçek surları olan gizli adını düşledi. Aynaların yaşamlarını düşledi. Bağdaş kurmuş yazıcının çizeceği imleri düşledi. Başka yuvarları kaplayan fildişi yuvarı düşledi. Hastanın ve çocuğun boş zamanlarında değerli kaleydoskopu düşledi. Çölü düşledi. Pusuda bekleyen tan sökümünü düşledi. Suyun adları olan Ganj ve Thames'ı düşledi. Odysseus'un sökemeyeceği dünya haritaları düşledi. Makedonyalı İskender'i düşledi. İskenderi durduran Cennet'in duvarını düşledi. Denizi ve gözyaşını düşledi. Kristali düşledi. Biri'nin kendini düşlediğini düşledi.

Biri Düşleyecek

ÇÖZÜLEMEYEN gelecek ne düşleyecek? Alonso Quijano'nun köyünü ve kitaplarını terketmeden Donkişot olabileceğini düşleyecek. Odysseus'un bir gecesinin, işlerini anlatacak şiirden daha verimli olabileceğini düşleyecek. Odysseus'un adını tanımayacak insan kuşakları düşleyecek. Bugünün uyanıklığından daha belirgin düşler düşleyecek. Mucizeler yaratabileceğimizi ama yaratmayacağımızı, çünkü imgelemenin daha gerçek olacağını düşleyecek. Kuşlarının bir tekinin ötüşünün bile seni öldürebileceği son derece yoğun dünyalar düşleyecek. Unutmanın ve belleğin rastlantının saldırganlığı veya iyiliği değil, istemli eylemler olabileceğini düşleyecek. Şu hassas yuvarlakların, gözlerin gölgesinde Milton'un dilediği gibi, bütün gövdemizle göreceğimizi düşleyecek. Makinesiz ve acı çeken makine olan şu gövdesiz bir dünya düşleyecek. Yaşam bir düş değil, ama düşe dönüşebilir, diye yazıyor Novalis.

SÖYLENCEDEKİ İPLİK

ARIADNE'NİN, labirente dalsın, merkezine varsın ve boğa başlı adamı veya Dante'nin istediği gibi insan başlı boğayı bulsun ve onun canını alsın ve sonunda yiğitliğini kanıtladıktan sonra taş ilmekleri çözerek yanına, aşkına geri dönsün diye, Theseus'un eline (öteki eli kılıcı tutuyordu) iliştirdiği iplik.

Olaylar böyle geçti. Theseus labirentin öte yanındaki öteki labirentin, zamanın labirentinin açıldığını ve belirli bir yerinde Medeia'nın bulunduğunu bilemezdi.

İplik kayboldu; labirent de kayboldu. Şimdi, bizi bir labirentin mi, gizli bir kozmosun mu, yoksa tehlikeli bir kaosun mu çevrelediğini bile bilmiyoruz. Bizim hoş görevimiz, bir labirentin ve bir ipliğin varolduğunu düşlemektir. Asla ipliği ele geçiremeyeceğiz; günün birinde bulmamız ve bir inanç eyleminde, bir ezgide, bir düşte, felsefe denen sözcüklerde veya basit mutlulukta yitirmemiz olası.

Knossos, 1984

DÜNE KAVUŞMA

O KADAR çok şey yitirdim ki, hesabını yapmam olanaksız, ve şimdi bu kayıpların bana ait olan tek şey olduğunu biliyorum. Sarıyı ve siyahı yitirdiğimi biliyorum ve bu olanaksız renkleri, görenlerin düşünmedikleri gibi düşünüyorum. Babam öldü ve yanıbaşımda yaşamayı sürdürüyor. İçimden Swinburne'ün birkaç dizesini vurgulamak gelse, onun sesiyle yaptığımı söylüyorlar. Yalnız ölen bizimdir, bizim olan yalnızca yitirdiğimizdir. Ilion yitti, ama Ilion ardından gözyaşı döken altı ölçülü dizelerde sonsuza dek sürüp gidiyor. İsrail daha eskil bir özlemken iken yitti. Her şiir zamanla ağıta dönüşür. Bizi sonunda beklentiye, yani iç sıkıntısına ve umudun tehlikelerine ve dehşetine yabancılaşmış terkedip giden kadınlar bizimdir. Yitik cennetlerden başka cennet yoktur.

EDİNBURG'DAKİ DÜŞ

TAN sökümünden hemen önce, soluğumu kesen ve burada düzene sokmayı deneyeceğim bir düş gördüm.

Seni ataların döller. Çölün öte ucunda tozlu odalar veya tozlu hangarlar vardır ve bu odalarda ya da hangarlarda, uzunluğu fersahlarla veya birçok fersahlar fersahlarıyla ölçülen ve üzerlerine tebeşirle harfler ve rakamlar çizilmiş, paralel olarak art arda dizilmiş kayağantaşından kara tahtalar vardır. Toplam kaç tane tahta olduğu bilinmiyor, ama sayılarının çok olduğu ve kiminin imlerle dolu olduğu, kiminin de hemen hemen boş kaldığı anlaşılıyor. Duvarların kapıları Japonya'da olduğu gibi yivli ve oksitlenmiş metalden yapılma. Yapının bütünü döngüsel, ama öylesine geniş ki, dışarıdan en ufak bir eğrilik farkedilmiyor ve yalnızca bir düz çizgi ayrımsanıyor. Yan yana sıkıştırılmış tahtalar insan boyundan yüksek ve beyaz ya da gri renkli alçıdan bir tavana kadar yükseliyorlar. Tahtanın sol kenarında önce sözcükler, sonra da rakamlar var. Sözcükler, bir sözlükte olduğu gibi yukarıdan aşağı diziliyorlar. İlki *Aar*, Bern'deki nehir. Ardından

toplamı belirsiz olan, ama sonsuz olmayan Arap sayılaması geliyor. Bu sayılan bir nehri tam kaç kere göreceğini, tam olarak kaç kere onu bir haritada bulacağını, tam olarak kaç kere onu düşleyeceğini belirtir. Son sözcük herhalde *Zwingli,* ama çok daha uzakta duruyor. Kocaman bir başka tahtada *neverness* yazılmış ve bu tuhaf sözcüğün yanında şimdi bir rakam var. Yaşamının bütün akışı bu imlerde okunuyor.

Bir dizeyi eksiltmeyen tek bir saniye geçmiyor.

Zencefilin tadına denk gelen rakamı tüketip, yaşamayı sürdüreceksin. Kristalin kayganlığına karşı gelen rakamı tüketip, birkaç gün daha yaşayacaksın. Yüreğin için belirlenen çarpmaları tükettiğinde, ölmüş olacaksın.

BİR TEK düşmanım var. On dört Nisan 1977 gecesi evime nasıl girebildiğini asla öğrenemeyeceğim. İki kapı açması gerekiyordu; ağır sokak kapısını ve benim küçük dairemin kapısını. Işığı yaktı ve beni artık anımsamadığım, ama içinde bir bahçenin belirdiği karabasandan uyandırdı. Sesini yükseltmeden hemen kalkmamı ve giyinmemi buyurdu. Öldürülmeme karar verilmişti ve idam edileceğim yer biraz uzaktaydı. Şaşkınlıktan dilim tutulmuş, boyun eğdim. Benden daha kısa boylu, ama sağlam yapılıydı ve gücünü duyduğu kinden alıyordu. Yıllar onu değiştirmemişti; yalnızca koyu saçlarının arasında birkaç gümüş tel. Kara bir keyif ona canlılık veriyordu. Benden hep nefret etmişti ve şimdi de beni öldürmeye hazırlanıyordu. Kedi Beppo kendi sonsuzluğunun ta dibinden bize bakıyordu, ama beni kurtarmak için kılını kıpırdatmadı. Odamdaki mavi seramikten yapılma kaplan da, *1001 Gece Masalları*'ndaki büyücüler ve cinler de bir şey yapmadılar. Bana eşlik edilmesini arzu ediyordum. Yanıma bir kitap almak için izin istedim. Bir İncil seçsem fazla belli

ederdim. Emerson'un on iki cildi arasından elim gelişigüzel bir tanesini seçti. Gürültü çıkarmamak için, merdivenlerden indik. Tek tek basamakları sayıyordum. Özenle bana dokunmaktan kaçındığını farkettim, sanki böyle bir değme onu kirletebilirmiş gibi.

Charcas ve Maipü'nun kesiştiği köşede, manastırın karşısında, bizi bir fayton bekliyordu. Bir buyruk hükmündeki yapmacıklı bir hareketle, önce beni bindirdi. Arabacı gideceğimiz yeri biliyordu ve atları kırbaçladı. Yolculuk yavaş ve öngörülebileceği gibi sessiz geçti. Sonu gelmeyecek diye kaygılanıyordum (veya umuyordum). Ayışığıyla aydınlanmış, sakin, yaprak kımıldamayan bir geceydi. Sokaklarda kimsecikler yoktu. Arabanın iki yanında, birbirinin eşi alçak evler bir çift oluşturuyorlardı. Güneye vardık, diye düşündüm. Yüksek gölgesinde, bir kulenin saatini gördüm; ışıklı koca kadranında ne sayı, ne de akrep-yelkovan vardı. Bildiğim kadarıyla, hiçbir cadde geçmedik. Korkmuyordum, korkmaktan da korkmuyordum, korkmaktan korkmaktan da korkmuyordum, Eleacıların davranışlarındaki belirsizlik gibi, ama giriş kapısı açılıp da inmem gerekince, az kaldı düşüyordum. Taş basamakları tırmandık. Orada son derece düz toprak sahanlıklar ve çok sayıda ağaç vardı. Beni ağaçlardan birinin altına götürdü ve kollarımı kavuşturup, sırtüstü otlara uzanmamı buyurdu. Bu konumda, Romalı bir dişi kurtu seçmeyi başardım ve nerede olduğumuzu anladım. Ölüm ağacım bir serviydi. Farkına bile varmadan, ünlü dizeyi tekrarlamaya koyuldum: *Quantum lenta solent inter viburna cupressi.*

Lenta sözcüğünün bu bağlamda esnek bir anlam taşıdığını anımsadım. Hepsi birbirine benziyordu, kaba ve parlak ve ölü bir maddeden. Her birinin üzerinde bir adı oluşturan harfler yazılmıştı. Tiksintiye benzer bir şey ve yatışma duydum. Beni büyük bir çabanın kurtarabileceğini kavradım. Kaçmak ve belki de izimi kaybettirmek, çünkü o, kendini

nefretine kaptırmış, saate ve korkunç dallara dikkat etmemişti. Tılsımımı yere bıraktım ve iki elimle sımsıkı yere tutundum. İlk ve son kez çeliğin ışıltısını gördüm. Uyandım; sol elim odamın duvarına değiyordu.

Ne tuhaf bir karabasan, diye düşündüm ve yeniden uykuya dalmakta gecikmedim.

Ertesi gün, kitapların durduğu rafta bir boşluk farkettim, düşte kalan Emerson cildi yerinde yoktu. On gün sonra, düşmanımın bir gün evden çıktığını, bir daha da geri gelmediğini haber verdiler bana. Bir daha asla dönmeyecek. Karabasanımdaki, tutsak, asla görmediğim ayın altında, saati kör kenti, büyüyemeyen yalancı ağaçları ve bilmediğim başka şeyleri dehşetle keşfetmeyi sürdürecek.

Başka Bir Uydurma Parça

Ustanın öğrencilerinden biri, onunla yalnız kalıp görüşmek ister, ama bir türlü cesaret edemez. Usta ona:

- Derdin nedir söyle bana, der.

Öğrenci yanıtlar:

- Cesaretim yok.

Usta:

- Ben cesaret veririm sana, der.

Öykü çok eski, ama uydurma olmama olasılığı yüksek bir gelenek, bu adamların tan ve çölün sınırında konuştuklarını esirgemiş.

Öğrenci:

- Üç yıl önce bir günah işledim, der. Başkaları bilmiyor, ama ben biliyorum ve tiksinmeden sağ elime bakamaz hale geldim.

Usta:

- Bütün insanlar günah işlemiştir, der. Günah işlememek insanlar katında yazılı değildir. Bir başkasına kinle bakan, yüreğinde onu öldürmüş sayılır.

Öğrenci:

- Üç yıl önce Samiriye'de bir adam öldürdüm, der.

Usta ses çıkarmaz, ama çehresi değişir ve öğrenci öfkesinden çekinmeye başlar. Sonunda konuşur:

- On dokuz yıl önce Samiriye'de bir insana can verdim. Yaptığından pişmanlık duydun bile.

Öğrenci:

- Doğru, der. Gecelerim yakarı ve gözyaşlarıyla dolu. Beni bağışlamanı istiyorum.

Usta:

- Kimse bağışlayamaz, Yaratan bile, der. Bir insan yaptıklarıyla yargılansaydı, ne cehennemi ne de cenneti hak edecek kimse olurdu. Kardeşini öldüren adam olduğundan emin misin hâlâ?

Öğrenci:

- Beni kamayı kınından çıkarmaya iten öfkeyi anlamıyorum, der.

Usta:

- Gerçek ruhların içine işlesin diye mesellerle konuşmaya alışkınım ben, ama seninle bir babanın oğluyla konuştuğu gibi konuşacağım, der. Ben günaha giren o adam değilim; sen o katil değilsin ve onun kölesi olmayı sürdürmek için geçerli bir tek nedenin yok. İşte üstüne düşen, her insanın yerine getirmesi gereken görevler: hakbilir olmak, mutlu olmak. Kendini kurtarmalısın. Senin yanlışın olarak kalan bir şey varsa, onu ben üstüme alacağım.

Diyalogun gerisi kayıp.

Uzun Arayış

Zamandan önce veya zaman dışında (her iki söyleyiş de anlamsızdır) veya uzaya ait olmayan bir yerde, biz insanların aradığı ve bizi arayan, görünmez ya da yarısaydam bir hayvan vardır.

Onu ölçmenin olanaksız olduğunu biliyoruz. Onu betimlemenin olanaksız olduğunu biliyoruz, çünkü onu oluşturan biçimler sonsuzdur.

Onu kuşlardan oluşan bir kuşta arayanlar oldu; onu bir sözcükte ya da o sözcüğü oluşturan harflerde arayanlar oldu; onu içinde bulunduğu ve Arapçadan önce, hatta her şeyden önce yazılmış bir kitapta arayanlar oldu ve hâlâ arayanlar var; onu *Ben Ne İsem O'yum* cümlesinde arayanlar var.

Skolastik felsefenin evrensel biçimleri veya Whitehead'in arketipleri gibi, yalnızca görünmesiyle yitmesi bir olacak şekilde iner. Aynalarda yaşadığı, kendine bakanın ona baktığı söylenir. Onu bir savaşın mutlu bir anısında veya her yitik cennete görenler veya hayal meyal seçenler var.

Kanının senin kanında dolaştığı, her varlığın ona can

verdiği ve onun tarafından canlandırıldığı ve sonsuzluğunun ölçüsünü almak için su saatini ters döndürmenin yeteceği sanılıyor.

Turner'ın günbatımlarında, bir kadının bakışında, altı ölçülü dizenin eski ahenginde, bilisiz tan kızıllığında, ufuktaki veya eğritelemedeki ayda bizi gözlüyor.

Saniyeden saniyeye bizden gizleniyor. Romalının cümlesinin anlamı değişiyor, geceler mermeri kemiriyor.

1982

RAFIN dibinde, kitap sıralarının arkasında bir toz yığını oluştu. Gözlerim onu görmüyor. Elimin altında bir örümcek ağı var.

Evrensel tarih ya da kozmik süreç diye adlandırdığımız örünün ufacık bir parçası bu. Yıldızları, can çekişmelerini, göçleri, deniz yolculuklarını, ayları, ateşböceklerini, uykusuzlukları, iskambilleri, örsleri, Kartaca'yı ve Shakespeare'i kapsayan örünün bir parçası.

Bir şiir olmayı başaramayan bu sayfa ve tan sökümünde görüp de çoktan yitirdiğin düş de örüye katılıyor.

Örünün bir sonu var mı? Schopenhauer, çehreler ve bir bulutun biçiminde gördüğümüz aslanlar gibi, anlamdan yoksun olduğuna inanıyordu. Örünün bir sonu var mı? Bu son töresel olamaz, çünkü töre akıl ermez tanrılara değil, insanlara özgü bir yanılsamadır.

Belki de toz yığını örü için, bir imparatorluğu taşıyan gemilerden veya kediotu kokusundan daha az yararlı değildir.

JUAN LOPEZ VE JOHN WARD

ALINLARINA tuhaf bir çağda yaşamaları yazılmıştı.

Yeryüzü, her biri gerçeklerle, mutlu anılarla, büyük olasılıkla kahramanlıklarla yüklü bir geçmişle, haklarla, yakınmalarla, özgün bir mitolojiyle, bronzdan büyük adamlarla, yıldönümleriyle, demagoglarla ve simgelerle donanmış çeşitli ülkelere bölünmüştü.

Löpez kentte, sessiz akan nehrin yanıbaşında doğmuştu; Ward ise Peder Brown'un yol aldığı kentin yakınlarında. Donkişot'u okumak için İspanyolca öğrenmişti.

Öteki, Viamonte sokağındaki bir sınıfta bulup çıkardığı Conrad sevgisini yayıyordu.

Dost olabilirlerdi, ama yalnız bir kez, adı dillere destan adalarda yüz yüze geldiler ve her ikisi Kabil ve her ikisi de Habil oldu.

Onları birlikte gömdüler. Kar ve çürüme iyi tanır onları.

Aktardığım olay, bizim anlayamayacağımız bir zamanda geçti.

ŞİİR

- FERVOR DE BUENOS AIRES, Buenos Aires, 1923
- LUNA DE ENFRENTE, Buenos Aires, 1925
- CUADERNO SAN MARTIN, Buenos Aires, 1929
- POEMAS (1922-1943), Buenos Aires, 1943
- POEMAS (1923-1958), Bueonos Aires, 1958
- OBRA POETICA (1923-1964), Buenos Aires, 1964
- PARA LAS SEIS CUERDAS (MILONGAS), Buenos Aires, 1965
- EL OTRO, EL MISMO (1930-1967), Buenos Aires, 1968
- LA ROSA PROFUNDA, Buenos Aires, 1975
- LA MONEDA DE HERRO, Buenos Aires, 1976
- HISTORIA DE LA NOCHE, Buenos Aires, 1977
- OBRA POETICA (1923-1976), Buenos Aires, 1978

ŞİİR VE DÜZYAZI

- EL HACEDOR, Buenos Aires, 1960
- ELOGIO DE LA SOMBRA, Buenos Aires, 1969
- EL ORO DE LOS TIGROS, Buenos Aires, 1972
- LA CIFRA, Buenos Aires, 1981
- LOS CONJURADOS, Buenos Aires, 1985

ÖYKÜ

- HISTORIA UNIVERSAL DE LA INFAMIA, Buenos Aires, 1935
- FICCIONES, Buenos Aires, 1944
- EL ALEPH, Buenos Aires, 1949
- EL INFORME DE BRODIE, Buenos Aires, 1970
- EL LIBRO DE ARENA, Buenos Aires, 1975
- LA MEMORIA DE SHAKESPEARE, Buenos Aires, 1982

DENEME

- INQUISICIONES, Buenos Aires, 1925
- EL TAMANO DE MI ESPERANZA, Buenos Aires, 1926
- EL IDIOMA DE LOS ARGENTINOS, Buenos Aires, 1928
- EVARISTO CARRIEGO, Buenos Aires, 1930

- DISCUSION, Buenos Aires, 1932
- LAS KENNIGAR, Buenos Aires, 1933
- HISTORIA DE LA ETERNIDAD, Bueonos Aires, 1936
- ACPECTOS DE LA LITERATURA GAUCHESCA, Montevideo, 1950
- OTRAS INQUISICIONES, Buenos Aires, 1952
- MACEDONIO FERNANDEZ, Buenos Aires, 1961
- AN AUTOBIOGRAPHICAL ESSAY, New York, 1970
- PROLOGOS, CON UN PROLOGO DE PROLOGOS, Buenos Aires, 1975
- BORGES ORAL, Buenos Aires, 1979
- SIETE NOCHES, Mexico, 1979
- NUEVE ENSAYOS DANTESCOS, Buenos Aires, 1982
- ATLAS, Buenos Aires, 1984
- BIBLIOTECA PERSONAL, Madrid, 1988

ORTAK ESERLER

ADOLFO BIOY CASARES ile:
- SEIS PROBLEMAS PARA DON ISIDRO PARODI, Buenos Aires, 1942
- DOS FANTASIAS MEMORABLES, Buenos Aires, 1946
- UN MODELO PARA LA MUERTE, Buenos Aires, 1946
- LOS ORILLEROS EL PARAISO DE LOS CREYENTES, Buenos Aires, 1955
- CRONICAS DE BUSTOS DOMECQ, Buenos Aires, 1972

BETINA EDELBERG ile:
- LEOPOLDO LUGONES, Buenos Aires, 1936

MARGARITA GUERRERO ile:
- EL "MARTIN FIERRO", Buenos Aires, 1953
- MANUAL DE ZOOLOGIA FANTASTICA, Mexico, 1957
- EL LIBRO DE LOS SERES IMAGINARIOS, Buenos Aires, 1978

DELIA INGENIEROS ile:
- ANTIGUAS LITERATURAS GERMANICAS, Mexico, 1951

ALICIA JURADO ile:
- QUE ES EL BUDISMO, Buenos Aires, 1976

LUISA MERCEDES LEVINSON ile:

- LA HERMANA DE ELOISA, Buenos Aires, 1955

MARIA ESTHER VASQUEZ ile:

- LITERATURAS GERMANICAS MEDIAVALES, Buenos Aires, 1965
- INTRODUCCION A LA LITERATURA INGLESA, Buenos Aires, 1965

ESTHER ZEMBORAIN DE TORRES ile:

- INTRODUCCION A LA LITERATURA NORTEAMERICANA, Buenos Aires, 1967

MARIA KODAMA ile:

- BREVE ANTOLOGIA ANGLOSAJONA, Buenos Aires, 1979

ANTOLOJİ

- EL MATRERO, Buenos Aires, 1970
- LIBRO DE SUENOS, Buenos Aires, 1976

ADOLFO BIOY CASARES ile:

- ANTOLOGIA DE LA LITERATURA FANTASTICA, Buenos Aires, 1940
- ANTOLOGIA POETICA ARGENTINA, Buenos Aires, 1941
- LOS MEJORES CUENTOS POLICIALES I, Buenos Aires, 1943
- LOS MEJORES CUENTOS POLICIALES II, Buenos Aires, 1951
- CUENTOS BREVES Y EXTRAORDINARIOS, Buenos Aires, 1955
- LA POESIA GAUCHESCA, Mexico, 1955
- LIBRO DEL CIELO Y DEL INFERNO, Buenos Aires, 1960

SILVINA BULLRICH ile:

- EL COMPADRITO, Buenos Aires, 1945

PEDRO HENRIQUEZ URENA ile:

- ANTOLOGIA CLASICA DE LA LITERATURA ARGENTINA, Buenos Aires, 1937

ÇEVİRİ

- ANDRE GIDE, PERSEFONE (PERSEPHONE), Buenos Aires, 1936
- VIRGINIA WOOLF, UN CUARTA PROPIO (A ROOM FOR ONE'S OWN), Buenos Aires, 1960
- VIRGINIA WOOLF, ORLANDO, Buenos Aires, 1937

- FRANZ KAFKA, LA METAMORFOSIS (DIE VERWANDLUNG), Buenos Aires, 1938

- WILLIAM FAULKNER, LAS PALMERAS SALVAJES (THE WILD PALMS), Buenos Aires, 1940

- HENRI MICHAUX, UN BARBARO EN ASIA (UN BARBARE EN ASIE), Buenos Aires, 1941

- HERMAN MELVILLE, BARTLEBY, Buenos Aires, 1943

- THOMAS CARLYLE, DE LOS HEROES (ON HEROES)/RALPH WALDO EMERSON, HOMBRES REPRESENTATIVOS (REPRESENTATIVE MEN), Buenos Aires, 1949

- WALT WHITMAN, HOJAS DE HIERBA (LEAVES OF GRASS), Buenos Aires, 1969

- SNORRI STURLUSSON, LA ALUCINACION DE GYLFI (GYLFAGINNING), Madrid, 1984

Türkçede Borges

KİTAPLAR

ÖLÜM VE PUSULA- Çev. Tomris Uyar, Ada, 1982, öykü

YOLLARI ÇATALLANAN BAHÇE- Çev. Fatih Özgüven, Can, 1985, öykü

İNGİLİZ EDEBİYATINA GİRİŞ- Çev. Celal Üster, Afa, 1987, deneme

KUM KİTABI- Çev. Münir H.Göle, İletişim, 1988, öykü

TILSIMLAR- Çev. Gülin Dalaman, Armoni, 1988, şiir

BORGES VE BEN- Çev. Celal Üster, Afa, 1989, deneme/öykü

BRODIE RAPORU- Çev. Münir H. Göle, İletişim, 1990, öykü

ALÇAKLIĞIN EVRENSEL TARİHİ- Çev. Zeynep Çağlayan, Logos, 1990, öykü

SONSUZLUĞUN TARİHİ- Çev. Ayşe Atalay, Düzlem, 1990, deneme

GÖLGEYE ÖVGÜ- Çev. Münir H.Göle, İletişim, 1991, öykü

ANTOLOJİLER

ÇAĞDAŞ LATİN AMERİKA ŞİİRİ ANTOLOJİSİ- Çev. Ülkü Tamer, Adam, 1982, şiir

Meleklere Benzeyen Evler, Rafael Cansinos Assens'e, Avlu, Mezar Yazıtı LATİN AMERİKA HİKAYELERİ ANTOLOJİSİ- İletişim, 1983, öykü

Ölüm ve Pusula, Çev. Tomris Uyar

Yuvarlak Tapınağın Kalıntıları, Borges ve Ben, Çev. Fatma Akerson

Düello, Çev. Fatih Özgüven

Tutsak, Bir Sarı Gül, Delia Elena San Marco, Çev. Yusuf Atılgan

MODERN DÜNYA EDEBİYATI ANTOLOJİSİ- Dönemli, 1988, öykü

Alef, Çev. Fatma Akerson

DERGİLER

Shakespeare'in Belleği, Çev. Tomris Uyar, Cumhuriyet, 1986, öykü

Tehdit Edilen, Çev. Müge Gürsoy-Nesrin Kasap, Metis Çeviri, 1988, şiir.

Eşikteki Adam, Çev. Arzu Etensel İldem, Metis Çeviri, 1989, öykü